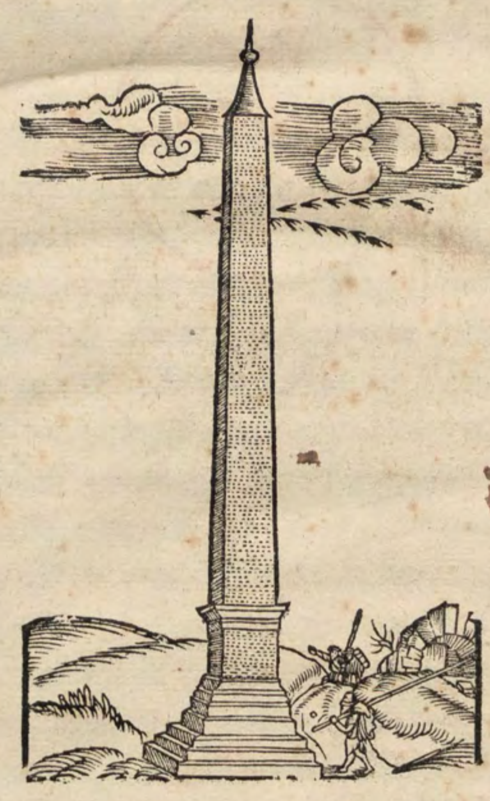
REINOLDI HEIDENSTEINII SECR: REGII, DE BELLO MOSCOVITICO Commentariorum

LIB: SEX.

CRACOVIAE
In Officina Lazari, Anno Domini,
M. D. LXXXIIII.

SIGISMVNDO BATTORI DE SOMLIO, PRINCIPI TRANSILVANIAE,

REINOLDVS HEIDENSTEINIVS.

HISTORIAM SVIS LEGIBVS scribere Sigismunde Princeps Illustrissime, & maiorem vtilitatem communi hominum vitæ affert, quàm cuiusquam oratione explicari potest; & maius quiddam esse videtur, quàm non modò ab eo expectari debeat, qui inter continua negocia in aula versetur; verùm etiam quàm vulgò homines opinantur. Qua enim in re singulis ætatibus plurimi homines doctissimi, ac non modò doctrina atq; ingenio, verùm ocio etiam abundantes elaborarint, quod tamen paucissimi in ea præstiterint; quis non summam difficultatem in causa esse dicat? sed tamen historiarum non vnum idemq; genus est: diuersitas in sola tractandi ratione, ac orationis ornatu posita videtur; ab eadem autem re difficultas omnis esse. cæteris enim rebus omnibus fere inter se conueniunt; hac sola summus historicus à mediocri, seu vt rectius dicam, historicus à narratore differt. Nam & res dignas cognitione hominum quælibet historia scribere se profitetur; & eas ad veritatem quàm maximè scribere existimari vult: easdem verò sententiarum grauitate, & verborum luminibus exornare, ac non modò rebus ipsis, verùm sententijs etiam & verbis magistrum vitæ agere, præclarum quiddam est; nec tamen omnis historiæ proprium. Nam vt de cæteris taceam, ei, quam commentarios vocari iam obtinuit, quæ iustæ historiæ quasi subseruiens, ea quæ illa exornet, sim-

pliciter ac nudè ſcribit; quis neſcit iure ab omnibus propemodum conceſſum iam eſſe, vt etiam ſine vllo orationis ac præceptorũ ornatu, quàm veriſſimè ſaltem quæ geſta ſint, narret? Hoc igitur ſcriptionis genere, bellum, quod à patruo tuo Stephano Poloniæ Rege, cum Ioanne magno Moſcouiæ Duce geſtum eſt, à me pertextum, non tam vt ab hiſtorico, quàm à qualicunq; narratore, ad te nunc mitto. Quanquam minimè hic quidem me fugit, huius etiam generis commentariorũ propriam quandam eſſe elegantiam ac dignam homine erudito puritatem. quæ niſi maxima difficilimaq; eſſent, minimè, qui princeps in hoc genere eſt, Cæſar tantam laudem conſecutus commentarijs ſuis fuiſſet, vt ne imitatione quidem à quoq; exprimi poſſe iudicentur. Verùm hæc quoq; quæ ego quidem ipſe in me requiro, ſi quis alius præterea in commentarijs hiſce requirenda putabit; is vellem perſpiceret, quàm non modò breui tempore, ſed quàm alieno etiam ac impedito, interq; quot aliarum rerum occupationes in aula non ſolùm negocioſiſſima, ſed & quæ nullo certo in loco conſiſtens perpetuis quodammodo profectionibus circumfertur, ſcribendi mihi fuerint. Id certè conſequar, vt quò minùs à me ad haſce res ſcribendas ſtudij allatum videbitur; eò libentiùs alij, qui poſſunt, ad eaſdem ornandas ſe conferant. Reliquis duabus rebus, quas hiſtoriæ propoſitas eſſe ſupra oſtendi, rerum grauitatem, ac narrationis veritatem, videor mihi non debere dubitare, cumulatè omnibus eos ſatisfacturos. Non enim indignam eius belli cognitionem iudicaturos homines opinor: quod cum eo hoſte geſtum eſt, cuius potentia non vicinis modò nationibus, verùm remotioribus nonnullis formidoloſa iam erat; quẽque qui etiam non metuebant, antequam victus eſſet, vix tamen vinci poſſe iudicabant. Tibi quidem Sigiſmunde Illuſtriſſime vel iucundiſſimam futuram certò iam mihi promitto. Accedunt ad bellicas, domeſticæ res: quæ vt tempo-

tempore ac natura ferè cum bellicis coniũctæ fuerunt; ita à me etiam diſiunctæ non ſunt. Verùm potiſſima ac propria cuiuſcunque hiſtoriæ laus veritas eſt: de hac nihil neceſſe eſt me dicere. Primùm enim minimè de remotis à memoria noſtra rebus ſcribo, in quibus vel errare facile poſſim, vel fingere, ſi quid velim, nullius memoria iam refellente: ſed edo hæc ijs cognoſcenda, qui ijs ipſis rebus, de quibus ſcribo, interfuerunt; vt res per huius belli tempus geſtas, ijs, qui ab illis abſuerunt, eorum, à quibus adminiſtratæ ſunt, viuorum & præſentium memoria teſte commendem. qua in re vtrunque fuit, vt & ego facilimè ea à multis, qui ijs interfuerunt, cognoſcere potuerim; à veritate autem vlla in re recedere non potuerim, tot hominum conſcientia conſtrictus. Accedit huc, vt publicorum actorum, quibus res, quæ hiſce libris compræhenduntur, magnam partem teſtatæ ſunt, pro eo loco, in quo ſum, ſummam facultatem habuerim. Ita quæ ſingula, ſi alicui obtigerint, magnum momentum ad cognoſcendam veritatem attuliſſe ei videantur, ea mihi vnuerſa ferè fuerunt. Habes de re: nunc cur ad te potiſſimum eos mittam. Primùm Sigiſmunde Illuſtriſſime, cùm de rebus à patruo tuo clariſſimo Rege geſtis ſcriberem, cui rectius dicare eos debebam, quàm tibi, nullum reperiebam: ad quem nimirum non modò magna pars gloriæ huius propinquitatis iure, ac quaſi hæreditate pertinere videbatur; verùm quem ad ſimilium rerum gloriam iam incenſum non minori contentione ipſum etiam olim aſpiraturum omnes exſpectarent. Itaque iam ante mea ſponte tui obſeruantiſſimum, ad hanc tamen voluntatem meam non minus ſumma quoq; de virtute tua exſpectatio me adduxit: qua caue exiſtimes quicquam illuſtrius eſſe. Tantum enim in omni optimarum artium genere ſtudium, tantaq; indoles, quanta ea in te eſſe nouimus minimè vel obſcura cuiquam eſſe poſſunt, vel Tranſil-

 uaniæ

uaniæ tantùm finibus se tenere. Ab hoc igitur tuarum laudum fonte, vt aliquam meo etiam huic labori laudem hominem illarum studiosissimum haurire non molestè me feras: singularis verò erga te obseruantiæ meæ qualemcunq; hanc significationem vt gratam tibi esse patiaris, ita te rogo; vt quamuis pro summa tua humanitate tua sponte id facturum te non dubitem; ego tamen maximi beneficij loco acceptururs id sim.

REINOLDI

R. HEIDENSTEINII SECR: REGII, DE BELLO MOSCOVITICO

Commentariorum

LIBER PRIMVS.

STEPHANVS REX, QVO confirmata foris cum finitimis omnibus pace ac amicitia, dissidia ex electionis studijs inter partes exorta facilius componeret, ac in tranquillo statu remp: collocaret; ad plerosq; vicinos Principes literas dedit; quibus more inter principes recepto regnum sibi delatum, suamq. & in illos beneuolentiam, & cum omnibus pacis studium declarabat. In hisce ad Ioannem Basilij filium, magnum Moscouiæ Ducem, Stephanum Grudsenscium Polonum, & Leonem Bukouiecium Lituanū cum literis mittit: se prouidentia diuina ac ordinum studijs ad regnum ascitum: id ita gerere instituisse; vt cum omnibus principibus Christianis pacem & amicitiam coleret: eodem animo erga illum quoq;, vt finitimum & christiani nominis principem esse: si quæ inter ipsum ac regnum Poloniæ magnumq; Ducatum Lituaniæ á maioribus vtriusq; traditæ controuersię intercederent; de ijs ex æquo & bono amicè inter eos agi posse. Respondit Moscus: & si audierit Maximilianum Imperatorem in Regem electum: quò minus tamen cum ipso quoque gratia ac amicitia sibi essent, non se recusare:

placere ſibi, vt maiores legati more maiorum mitterentur: interim ab iniuria & maleficio vtrinq; abſtineretur. Rex reſponſo hoc accepto, ad domeſticas res componendas, maximeq; Gedanenſium motus ſedandos totus conuerſus, Thoruniæ conuentum habet: in eodem legatos etiam in Moſcouiam pacis tractãdæ cauſa mittendos ex Senatus authoritate decernit. Fuêre ij Staniſlaus Kriſcius Maſouiæ, Nicolaus Sapieha Minſcenſis Palatini, Theodorus Skuminus Palatij Lituanici quæſtor. Quibus rebus perfectis, diſſenſionibus ac in iiſdem perſeuerantia Gedanenſium permotus, armiſq; ciuitatem perſequi coactus, primùm copiis illorum vrbe egredi auſis per Ioannem Sborouium aulici militis præfectum, quem ad exercitum cum imperio reliquerat, ad Dirſauiam fuſis, ad vrbem caſtra promouet. Quo tempore Moſcus occupandæ Liuoniæ tum maximè oportunitatem ſe nactum ratus, ad vim atq; arma aſtum adiungit. Regebatur Liuonia ſub nomine adminiſtratoris à Ioanne Chodkeuicio: in præſidiis pauci Poloni, pleriq; Lituanici nominis præfecti erant. á quibus immoderatius indigenę habiti, ſimulq. non ſatis in illis prę ſidij contra potentiam Moſcouiticam exiſtimantes, ad res nouas ferè ſpectabant. Non ignarus harum rerum Moſcus miſerat in Liuoniam Magnum Holſatię Ducē, quem cùm iam antè ad ſe tranſijſet, promiſſis, ac affinitate deuinctum tenebat. Rumorem de eo tradit, fore, vt ſi vltro Liuones ſe dedant, ad exemplum Ducis in Pruſſia beneficiario iure Liuoniam regendam ei traderet; vt authoritas ac adminiſtratio omnis penes Magnum, penes ſe nomē collati beneficij ac maieſtas Imperij eſſent. quibus rebus adducti prouinciales, hinc odio ſeu tædio externi imperij, illinc ſpe & nimia cupiditate eiuſdem linguæ ac nationis magiſtratus, ſimul á factioſis quibuſdam ac nouarum rerum cupidis impulſi, prę ſidia ex arci-

arcibus & opidis ferè omnibus eiiciunt: ipſi Vendam, vbi tum Magnus erat, confluunt: nomen inſigniaq; regia illi circumdant: inq; verba eius ſacramento ſe adigunt. Moſcus interim maximo exercitu coacto, in Liuoniam nullo impediente, præſidiis omnibus pulſis, ac plerisq; arcibus á Magno occupatis penetrat: acceptisq́ue in deditionem Marienhauſio, Roſittenio, Ludſenio, Duneburgio, Kokenhauſio, Aſcherotum vſq; ſine maleficio, vt initio rerum gerendarum clementię fama colligeretur, progreditur. Confluxerat Aſcherotum magnus vtriuſq; ſexus, ac omnis conditionis hominũ, maximè autem matronarum ac virginum, numerus: erat ibidem Landmarſchalcus, vir ætate, & ſummis olim in prouincia ea geſtis honoribus venerabilis. Moſcus omnibus, qui arma ferrent, promiſcuè trucidatis, imbellem ſexum Tartaris conſtuprandum obiicit. Inde Vendam recta proficiſcitur: qui ibi erãt fama tantę immanitatis perterriti portas clauſerant. Egreſſus pro illis deprecator Magnus, compoſito ad humilitatem habitu, ac genibus illius ſupplex in genua prouolutus adrepēs, conuicio ac verbere ab ipſo Duce in os ingeſto excipitur. Cùm tantùm abeſſe ab eo intelligerent, vt Magni authoritate ſalui eſſe poſſent, vt ne ipſe quidem periculo vacaret, hoſtili fraude circumuentos ſe videntes, ira, metu & deſperatione incenſi, puluerem tormētarium fundamentis ſubdunt; quo ſuccenſo magna vtriuſq. ſexus, omniſq. ętatis & conditionis hominũ multitudo, ac flos ferè eius, quę reliqua adhuc erat nobilitatis Liuonicæ, abſumptus fuit. Accepta ita in poteſtatē Venda ac Rumburgo, quod Vendæ imminet, eodem tempore per deditionem potitus iam vniuerſam Liuoniam, Reualia & Riga, paucisq́ue circa eas caſtris exceptis, in poteſtate habebat. Pernauiam ſiquidem poſt diſceſſum Henrici interregni eo tempore interceperat: Veiſſenſteinium nobile caſtellũ opere

opere ac natura munitiſſimum de Suecis:Naruam verò
Derpatum, Felinum, ac Mariemburgum aliáque non-
nulla iam multo ante partim de Epiſcopo Derpatenſi,
partim de Marianis Liuonicis ceperat; ab iisq; primum
initiis profectus,cùm continuas deinde impreſſiones in
prouinciam faceret,vt in Sigiſmundi Aug: ac regum Po
loniȩ fidem ac ditionem prouinciales tum ſe conferrẽt,
plurimis detrimentis eos adegerat. Eáq; res,cùm ad ſu-
periores controuerſias,quas de Ruſſiȩ locis quibuſdam
cum Magnis Ducibus Lituaniæ habebat,acceſſiſſet,per
petua deinde inter ipſum ac Reges Poloniæ belli cauſa
fuit: quod aliquando quidem per inducias poſitum, vt
plurimùm tamen varia fortuna, tam in Liuonia, quàm
Lituania geſtum, in hunc vſq; Regem tranſmiſſum fu-
erat. Cæterùm Moſcus abducto ſecum Alexandro Po-
lubenſcio Chodkeuicij legato, cæterisq; præfectis, in
Moſcouiam ſe recepit. Ex itinere literas ad Regem dat:
quibus vt á Liuonia omninò abſtineat,Regi præſcribit.
iiſdem ad Pruſſum quendam Auguſti Cæſaris fratrem,
nulli ante hac cognitum, qui Koinicij & Mariemburgi
quondam, & in reliqua Pruſſia late imperitaſſet, genus
ſuum referebat, quo ad ipſos Pruſſiæ fines ius Imperij
extenderet. Legati,qui ad tractandas pacis conditiones
mittebantur, iter cœptum nihilominus proſequeban-
tur: nouis in itinere mandatis acceptis; vt de iniuriis
induciarum oſtentatione factis quererentur: ſatisfa-
ctionemque poſtularent. Dum ad Gedanum Rex ca-
ſtra facit,exercitum in Liuonia Lituaniaq; per oſtenta-
tam pacem,maxime autem propter difficultates ærarij;
quæ initia regni eius exceperant,nullum parauerat: ſub
ingruentis tamen hoſtis famam,nobilitatem Lituanicã
literis euocauerat, militareq; per ducatum eum impe-
rium Nicolao Radiuilo Palatino Vilnenſi, Gregorio
Chodkeuicio qui antè illi præfuerat defuncto,tradide-
rat.

rat. Hic non exigua cum voluntarij militis manu, Seel-
burgum peruenerat.Interim verò & Gedanenſes ad hu
miliores æquioresq; conditiones multis malis victi, &
maiora timentes deſcendere cœperant: cùmq; electo-
res duo, alijq; Germaniæ Principes quidam ſuas pro il-
lis preces per legatos interponerent, recepit Rex in fidẽ
ciuitatem; tum verò ad bellum Moſcouiticum, quod
iam multò antè animo agitarat,totum ſe conuertit. Ad
quod ſuſcipiendum, ſecundùm acceptas iniurias,ac Li-
uoniæ recuperationem multæ cauſæ illum hortaban-
tur: quarum hæc vel iuſtiſſima, quòd egregio aliquo
facinore,non modò de ſui regni hominibus, verùm tot
aliis,quibus Imperium Moſcouiticum ſumma cum im-
manitate coniunctum, vel formidoloſum erat, vel
graue, bene mereri; eamq; ad poſteros nominis ſui fa-
mam propagare ſtudebat,ex qua omnes non modò Re
gem, ſed dignum etiam regno fuiſſe cognoſcerent.Prę-
terea verò ad maiores res, quas cogitandas ſuſceperat,
& de quibus miſſo in vrbem Paulo Saionskouio cũ Gre
gorio XIII. Summo Pontifice communicàrat, ſi prius
Moſci potentiam fregiſſet, aditum ſe habiturum ſpera-
bat. Hoc animi propoſito, in menſem Ianuarium Var-
ſauiam comitia edixit. Agebatur autem tum annus ſe-
ptuageſimus ſeptimus,ſupra Milleſimum Quingenteſi-
mum.Rediit interim in poteſtatem Duneburgum à Bo-
riſſio Saua,ac Vilhelmo Platero receptum.Hi in omnes
occaſiones intenti,cùm cõmeatus inopia laborare prę-
ſidiarium militem animaduerterent, per ſpeciem officij
ac comitatis militaris eſculentorum, ac poculentorum
nonnihil, ac in his vini cremati, quod inopia veri maxi-
mo apud Moſcos in honore eſt,vas ei miſerant: de quo
cùm ad ebrietatem Moſci bibiſſent, illi, qui id futurum
cogitârant, noctu ſcalis admotis, in vallum, quo ſolo
caſtrum cinctum eſt,& in ipſum caſtrum euadunt:Mo-
ſcos

ſcos ex ſomno & mero vix ſe colligentes deturbant: caſtro potiuntur. Non multo inde tempore interiecto, Venda etiam huiuſmodi ratione recuperata fuit. Erat ſub Matthia Dembinio ex ruſticis Lotfinis fabrilis artis peritus quidam, qui ſororem Vendæ in Moſcorum poteſtate habebat; per cuius viſendæ ſpeciem & ruſticorum commerciorum libertatem cùm ſępius Vendam veniſſet, oportunitatem nactus, ceram clauibus opidi impreſſerat, adq; eiuſdem exemplum alias parauerat. rem ita inſtructam ad Dembinium detulit. Cumq; is die conſtituto, quem feſtum Moſci agebant, ſub opidi portas cum Ioanne Buringio, ac tumultuaria militum manu acceſſiſſet, ab vna parte ſcalas Buringio admouente, ac à Lotfinis ipſis, qui Vendę erant, concurſu facto, reliquos portis recluſis in opidum immiſit. Dum Varſauiam ad comitia Rex contendit, nuncium in itinere accepit, ab iis rebus, quas tum agitabat, alienum. Limes regni Polonici & magni Ducatus Lituanici magna ex parte Boryſtenes eſt; qui in Moſcouia ortus modico in occidentem flexu, in meridiem deinde & Pontum Euxinum magnam aquarum vim trahens fertur: ſuperior fluminis pars, ad Lituaniam pertinet: ad inferiorem diuerſarum gentium confinia concurrunt: præter Moſcos & Polonicæ ditionis Ruſſos, nonnullæ Turcicæ præfecturæ attingunt: non longo etiam interuallo Valachi ei imminent. In hac tot nationum nec ſatis pacatarum colluuie, non poteſt adhuc quamuis à tot ſeculis pax conſiſtere. Itaq; immenſa ibi camporum ſpacia, multi agri inculti, ac deſerti ob latrocinia vel metum iacent. Confluere huc ad prædas ex hoſtico agendas ſolent; cùm ex aliis gentibus, tum Polonis quoq; & Lituanis, vt quiſque eſt egentiſſimus, vel rerum capitalium damnatus, quosq; vel fortuna eorum, vel leges in patria eſſe non ſinunt. ſuperioribus tamen temporibus, cùm publicè

bellum

bellum non eſſet, etiam ex primaria iuuentute quidam loca ea petebant, odio quietis, ac ne ſitu, ac ocio torperent, virtutis exercendæ cauſa. Magnam partem in aquis ac flumine piſcatu ac latrociniis viuunt: hoſtemq. vt ex quoque plurimùm prædæ ſperant, ducentes, barbaris tamen, vt maiori inter eos Chriſtianorum numero, ac Tartaris præſertim infeſtiores ſunt, magisq; Poloniæ regibus operam nauant. quòd infimam Poloniæ partem, quæ ad flumen pertinet, tenent, à loco Niſouij appellantur: interq; reliquos Koſakkos: ita enim communi nomine vocantur omnes tam equites, quàm pedites, qui ad latrocinia in finibus exercenda, incurſionibusq. hoſtiles ditiones vexandas priuato inſtituto, ac voluntaria militia coeunt: hi & numero & virtute plurimùm ferè valent. Inter hos cùm vixiſſet aliquandiu Ioannes Podkoua, natione Valachus obſcuro alioquin loco natus; ſed corporis viribus præſtans, & qui ſoleis equorum ferreis manu diſrumpendis nomē inueniſſet; partim vitæ ac ſtudiorum ſimilitudine, partim promiſſis facilè homines ex præda viuentes ad inuadendam vnà ſecum Valachiam, imperiumq; eius ſibi tradendum adduxit. Petrum Palatinum Valachiæ nihil tale expectantem occupant, & prius ſede Imperij exuunt, quàm ille vlla arma imminere ſibi ſuſpicari potuiſſet. Quod cùm Rex intellexiſſet, & præterquàm, quòd ſine authoritate ſua alieni fines bello tentati eſſent; Petrum, cuius dignitati fauebat, reſtitutum vellet, cùm per Poloniam, tum in Tranſiluaniam ad fratrem Chriſtophorū principem, vt auxilio ſuo Petrum iuuaret, literas miſit. qui cùm alas aliquot equitum & peditum cohortes Stephano Battoreo Andreæ fratris filio duce auxilio ei miſiſſet; Podkoua Nimirouam Polonicum opidum recipere ſe coactus in Nicolai Sienauij Caſtellani Kameneceniſis, qui finitimæ in Ruſſia militiæ præerat, pote-

 ſtatem

ſtatem venit: ab eoq. ad Regem miſſus fuit. Poſtquàm ad comitia ventum fuit, primo die ſolẽni ſacro peracto, altero de rep: ſigillatim de Moſci & Tartari iniuriis ad ordines Rex fert: bellumq. ne cum his, aut cum vtro horum velint, rogat. Cum Moſco bellum iuſſum, cum Tartaro in præſens dilatum. Hic ſub diſceſſum Regis Henrici, ſolicita ac in omnia alia intenta repub: fines incurſarat, populationibusq; ac rapinis, omniq; immanitatis genere vexarat: obſidionis Gedanenſis tempore magna manu facta prædas egerat: illis ipſis comitiorũ diebus, fama nuptiarum, quas Conſtantinus Oſtrogiæ Dux Palatinus Kiouienſis, propinquæ ſuæ faciebat, excitus, in Voliniam excurrerat: Ducemq; Oſtrogiæ obſederat. Pacato tumultu Gedanenſi, exercitum, quem ſub Gedano habuerat, in Ruſſiam Rex ad fines tuendos miſerat; iamq; aliquot turmæ in Voliniam peruenerant. quarum imperium cùm de Tartarorum excurſione rumor interim allatus eſſet, Ioanni Sbaraſſo Palatino Braslauienſi, extra ordinem tradiderat. Ex iis quidam non longè Torcino in agmen hoſtium, vt aduentu exercitus nondum cognito, incurioſius prædas agentium inciderant, prælioq; ſubito contracto ſuperiores diſceſſerant. vnde de appropinquantibus copiis certior Tartarus factus, cùm delectos ab exercitu contra Sbaraſſum miſiſſet, qui ex inſtituto eorum, quid virium, ac animi hoſtis haberet, explorarent: Iiq; ad Ciaſlauiam in noſtros incurriſſent; fortiter impetu eorum à noſtris excepto, mox ſe receperant; Tartarusq; pactus inter cætera à Duce, vt de amouendis à finibus Niſouiis apud Regem laboraret, quorum latrocinia ſolam bello cauſam obtendebat, receſſerat. in præſens tamen hęc diſſimulari placuit. Ex hoſte enim inope & vago quemnam magnopere fructum expectari? Cùm arma potius Turcica ad ipſius iniurias prouocarentur: qui ſolum in quo inſiſte-

rent, ſuum: ipſos fiduciarios poſſeſſores eſſe diceceret. Ex Moſco quò maior eius potentiæ fama, eò maiorem gloriam in præſens, nomen ad poſteros parari: vrbibus ac opibus florentiſſimam olim prouinciam Liuoniam, & cum aliis oportunitatibus; tum maris commodis affluentem victoriæ præmium peti. Ita contra Moſcum ſuſceptum bellum, ſimulq; vt in hoſtico exercitus haberetur, ſcitum, priori intra fines continendi militis, ac propulſandi hoſtis ratione domeſticis incommodis, ac ſuperioris ætatis exemplis refutata. Proxima huic cura de pecuniis fuit. Delecti fuerunt è Senatu primores, qui quanto in bellũ milite, quanto in militem ſtipendio opus eſſet, diſpicerent. ſcitum tributũ in ſingula iugera floreni vnius: cereuiſiale item in opidis & vrbibus, quo in ſingulas tonnas duo de vigeſima cuiusque precij pars exigeretur. Maius id fuit, quàm vllum ante hac quiſquam meminiſſet: conſenſêre tamen omnes præterquàm Krakouienſis, Sandomirienſis, & Siradienſis Palatinatuum legati; quòd nulla eius tributi ſciſcendi mandata ſe à ſuis habere dicerent. Noluerat nobilitas vel bellum vel tributum ſciſcere; niſi de iudiciis ſimul, quæ iam Sigiſmundi Auguſti temporibus poſtulare cœperat, in interregnis autem ipſa ſibi ſanxerat, perfeciſſet. Antiquitus à iudiciis municipalibus ad conuentus Palatinatuum, ad quos quodque municipium pertineret, inde ad Regem in comitia prouocatio erat. Cùm à Sigiſmundo Auguſto propter tenuiorem valetudinem infrequentius iudicia haberentur, vt ex ſuo corpore conſtituere ſibi iudices liceret, nobilitas petierat: Reſtitit Auguſtus, dum vixit. vnde illa à Rege id impetrandi ſpe deiecta, tempore interregni priusquàm in Regem Henricum eligeret, inter alias hanc quoq. de tranſlatione iudiciorum conditionem ei tulerat, isq. acceperat. Poſt diſceſſum igitur Henrici, nobilitas per ſingulos

gulos Palatinatus, vt cuiq; maximè expedire visum fuerat, ex suo ordine, qui causas appellationis iudicarent delegerat. qua ex re cùm, quod euenire necesse erat, magnam omnium rerum perturbationem consequi Rex animaduerteret, in causa minime amplius sibi integra, pro re nata optimum ratus, si ad vnam formulam omnia reuocaret, sanxit hic; vt non per singulos Palatinatus iudicia haberentur; sed in singulis Palatinatibus maioribus bini, minoribus quibusdam singuli è nobilitate quotannis delecti primùm à Martini vsq; ad Pascatos Poloniæ maioris nobilitati Petricouiæ: minoris deinde à Pascatos vsq; ad messem Lublini ius dicerent; itaq; omnia priuatarum rerum iudicia penes nobilitatem deinceps essent; publica, iuris item Regij atq; fisci iudicia, in eo quo antea statu fuerant, penes Reges manerent. quemadmodum & earum terrarum, quæ suis legibus, ac diuerso à cæteris iure vterentur. Moram huic rei nonnullam afferebat, quod nobilitas à munere iudicandi senatorium ordinem exclusum volebat: hi contra tenderent, iniquum esse, dignitatem suam, quæ commodo sibi esse debebat in iniuriam suam verti; & qui alios in nobilitate, honore anteirent, à communi nobilitatis corpore in re publici iuris, & ad omnes pertinente seiungi. obtentum tandem, vt tam ex Senatoribus, quàm reliqua nobilitate, pro arbitrio nobilitatis rebus iudicandis præficerentur. Inter Regem quoq; & nobilitatem controuersiæ nonnihil fuit, quòd nobilitas regias quoq; vrbes rebus à se iudicatis teneri vellet, superioribus etiam temporibus quasdam causas earũ iudicasset. remisit nobilitas: inuentaq; ratio fuit, vt quia iam causas aliquas huiusmodi iudicasset, easdem in iudicium vocatas denuo in iisdem comitiis Rex cognosceret. Cùmq; magistratus quoq; ac præfectos regios ad iurisdictionem suam pertinere nobilitas vellet, quòd

quod cùm ij fere res iudicatas exequerentur; frustra sibi iudicia tribui diceret, sine vlla in eos, qui res à se iudicatas exequerentur, iurisdictione. assensit Rex, vt quatenus rerum iudicatarum executio à magistratibus cæterisq; officiis peteretur, authoritati iudicum parerent. supererat certamen inter ecclesiasticum & ciuilem ordinem: cùm hic eodem, quo reliquam nobilitatem, ecclesiasticos iure vti vellet: illi iudicia hæc nobilitatis, quæ cum diuersæ religionis hominibus communicari intelligebant, multis nominibus suspecta sibi esse, obligariq; se illis nolle confirmarent. Ostendit his Ioannes Samoscius Cancellarius, non maius periculum eos suscipere, si in iurisdictionem consentiant, quàm si cùm obtemperare ei nolint, pœnis deserti vadimonij, & contumaciæ coërceri se patiantur: quod in Palatinatuum iudiciis eò vsq; factum antea fuerat, vt præter alios Archiepiscopus in maiorem fere centum quinquaginta millium condemnaretur: Addidit consilium, vt quoties ecclesiastica res in iudicium veniret, ad sex ex nobilitate ecclesiastici ordinis totidem, qui pari authoritate de ea cognoscerent, adiungerentur. quorum si pares sententię extitissent, ad Regem in comitia ampliaretur. Res per aliquot dies ducta, eum tandem ad modum composita fuit. Agitatum in hisce comitiis & de proscriptionibus fuit. Moribus gentis Polonicæ, qui creditarum cæterarumúe priuatarum rerum condemnantur, iis si sententiæ iudicis non pareant, multa dicitur: quę si spreta fuerit, priori triplo maior dicitur: si ne tum quidem obtemperatur, manu militari in bona missio decernitur; contra quam si quis se opponat, à præfectis proscribitur. Quod olim accerrimum contra decoctores telum fuerat, luxuria temporum, per eamque multitudo obæratorum labefactauerat. itaque vulgo contemnebatur, resq. magis multorum sermonibus iactata

ctata fuit, quàm noua remedia vlla ei allata. Auditis deinde externorum principum legatis Georgius Fridericus Marchio Brandeburgensis ad valetudinarij agnati sui Alberti Friderici, Alberti Prussiæ Ducis filij curam admissus fuit. inuestitura, quam vocant accepta, solenne iuramentum Regi præstitit. Adfuère ei in cærimoniis iis Saxonię Electoris, & Virtembergici principum legati. Brandeburgensis Electoris legati cum principis sui nomine tanquam ad simultanę inuestiturę ius pertinentis vexillum contingerent, nobilitatis nuncij contrà protestati, quòd primis illis inter D. Sigismundum & gentem Brandeburgicam conuentionibus ea Marchionū Brandeburgensium stirps feudo compræhensa non esset, quæ postea priuata authoritate & ordinibus insciis acta essent, rata se non habere ostendebant. Aderant & Pomeraniæ Ducum legati, principumq; suorum nomine in Bithouiensem Leoburgensemque tractum ius maiestatemq; regni agnoscebant, literasq; inuestituræ accipiebant. Legati interea, quos ad Moscum missos suprà demonstrauimus in Moscouiam peruenerant; à que Mosco suoipsius ingenio feroci, tum ob rem in Liuonia prospere gestam multò etiam superbiore, contumeliis ludibrioq; excepti indignissimè habebantur: multa in nomen Polonicum & Lituanicum contumeliosè ab eo dicta factaq; fuère: cùmq; ex instituto vtriusq; gentis lautia vtrinq; legatis, qui missi fuerint, prębeantur: emere victum, nec moris sit, nec si velint, in Moscouia possint: nō nisi sordida ac vilissima quęq. cibaria per summam indignitatem ijs ministrari iussit. In colloquiis deinde cum legati non nisi de induciis agendi mandata se habere significassent, trium annorum inducias iis dat: literas autem quas legati obsignare debebant, sine vlla conditione pure perscribi iubet: alias deinde, quas ipse legatis traderet, sub signo suo subijcit: in ijs hasce conditiones adiecerat

cerat; vt vniuersa Liuonia vnà cum Riga & Churlandia, quæ in potestate Regis adhuc erant, & quidquid vsque ad fines Prussiæ pertineret, Rex sibi cederet: Liuonem nullum præsidium suum implorantem, multò minus ciuitatem vllam reciperet, vllaúe ope auxilio suo iuuaret. Hasce cùm ex more iureiurando placita confirmare deberet, amotis iis, in quas legati antè iurauerant, solas profert: iureiurandoq; in eas se obstringit: atq; ita nullo amplius de his tractandi loco relicto, ex Moscouia abire legatos iubet. nouisq; eodem tempore in Liuoniam copiis missis acerrimè Vendam oppugnat. quæ sub exitum comitiorum audita omnium animos ad bellum Moscouiticum iam conuersos ira, ac indignatione eò magis accenderunt. Venda tamen à Moscis frustra oppugnata fuit. Nam cùm per aliquot dies tormentis vehementer muros verberassent, aliquam etiam partem muri diruissent; Dembinius ob exiguitatem præsidij vrbi metuens, cohortatus suos, vt eam secum ingrederentur, cùm tenere non potuisset, quod illi propter inopiam commeatuum, & non exoluta stipendia minus prompti ad pericula suscipienda essent; & quia magna ex parte equites erant, minus etiam virtuti suæ locum in præsidio fore putarent; tandem vt propius saltem secum accederent, si fortè excubias & castra hostium turbare possent contendit. quod cùm impetrasset, noctu silenti agmine eos ducens, paulò ante lucem sub portis vrbis sistit: ostenditq; quòd ab hostibus iam videri cœpissent, à tanta hostium multitudine facilè circumueniri posse: itaq; potius vt viros fortes ac militares deceret, vrbem ingrederentur, virtuteq; sua vrbem contra hostem, & vrbe se tuerentur. ita vrbem ingressi eidem saluti ac præsidio fuerunt. Muris enim quæ diruti ab hostibus erant, magna cura subitario opere noctu explętis; omnibus in locis fortissimè

mè hosti occursum fuit.Itaq. vere iam imminente Mosci soluta obsidione,premissis primùm tormentis discesserunt. quos Alexander Chodkeuicius præfectus Grodnensis, cuius Ioannes Chodkeuicius patruelis vicaria in administranda reliquaLiuonia opera vtebatur,quamuis minus commoda valetudine esset,contractis tamen vndiq. ad Seeualdum copiis aliquandiu persecutus, adipisci tamen haud potuit. Sub idem fere tempus Magnus Dux Regis fidem secutus, à Mosco discessit. Adolescens hic summo genere natus cum Churonię & Osiliæ Episcopatum in Liuonia teneret, perditis quorundam consiliis, ac promissis Mosci & adolescentia adductus,cùm per ætatem ipse rebus suis consulere non posset, ad Moscum transierat. Ab eo fratris patruelis filia in matrimonium ei tradita,speq. iniecta fore,vt suo beneficio totius Liuoniæ regno potiretur, ad Reualiam obsidendam magno cum exercitu missus fuerat. à qua infecta re discedere coactus,tempore obsidionis Gedanensis iisdem cum promissis in Liuoniam, quemadmodum supra dictum est,remissus fuit. vbi territus crudelitate Mosci,quodque ademptis ei, quæ tenebat in Liuonia castellis ad fines Scythiæ deportare eum in animo haberet, per indicium cognito, cùm quanto in periculo versaretur cogitaret:transeundi ab eo consilium cepit: paulatimq. è potestate eius se subducens Lempsaliam, indè propius Rigam ac fines regios se recepit: Regemq.per Ducem Churlandię crebrosq.internuncios ac literas, vt in fidem se reciperet solicitabat. Rex in earum rerum incertitudine, cùm & varia de discessu eius iactarentur, vt neq; an fratri eius Regi Daniæ,cæterisúe propinquis ipsius consilium id eius probaretur, aut fortunę eius curę omninò essent perspectum habere posset, de deditione nihil quidem tum cum illo constituit:fide tamen publica versari eum in Liuonia se pas-

surum ostendit. Postea profecto in Liuoniam Nicolao Radiuilo Palatino Vilnensi, eidem vt cum Duce Magno, quod in re præsenti è repub: esse perspexisset, ibidem constitueret,permisit.Hic cùm in Churlandiam venisset,ad eumq. Magnus accessisset,in fidem illum cum omnibus ditionibus eius regio nomine recepit,inq.verba regis sacramento adegit. conditiones deditionis hæ fuerũt;vt quas teneret possessiones,eo quo alij beneficiarij principes sua possiderent iure, à Rege ei permitterentur: aut pro illis aliæ non deteriori conditione pro amplitudine generis & familiæ eius aliquo alio in loco darentur. Vbi de euentu legationis Rex certior factus fuit,mittit statim ad Moscum Georgium Haraburdam, qui non aliter induciis iis teneri se velle Mosco renunciaret, quàm si de Liuonia conditionem,quæ nec à legatis accepta esset, remisisset. Moscus retento Haraburda, legationem interea ad Regem, quæ ad rata habenda pacta induciarum, iuramentoq; confirmanda eum adduceret, destinat. ac præcipitante iam æstate exercitum alium multò priore validiorem, maioriq; apparatu instructum,ad Vendam,quam à nostris interceptam ab eoq; postea obsessam supra ostendimus,mittit. Priusquàm vlterius progrediar, pauca hoc loco de principum Moscorum origine, potentia, moribus gentis, totiusq; imperij statu præmittere placet. Antiquissima Imperij Russici sedes primùmNouogardię,inde Kiouię, posterioribus verò temporibus priusquàm Moscouiam transferretur,Vlodimirię etiam fuit: cuius hanc ob causam hodie adhuc titulos Moscouię titulis Dux antepo-nit. Genus principum ad Varagos annales Russici referunt:gentem vt plereq. priscę,nunc obscuram:sed tamẽ quam vltra marinam fuisse iidem annales testẽtur.Ex ea tres fratres ascitos primò à Nouogardiensibus,qui Slaui iam tum fuerint receptos, imperium Nouogardię condidisse,

didiſſe, eiq́ue Ruricum natu maiorem fratrem præfuiſſe, reliquis duobus alias Ruſſiæ partes Bialoieſerenſem, & Isborienſem obtigiſſe tradunt: Ruricus ex Olga Pleſcouienſi Suentoſlaum deinde filium habuit. Hic magno cum exercitu in Bulgariam ad Danubium vſq; progreſſus, deuictis Bulgaris & Græcis, quibus tum Bulgari parebant, cùm agros & cultum, & copias prouinciæ adamaſſet, ſedem imperij in ea ſibi delegit. Iaropolcho filio Kiouiam, alteri Olego Dreulanos adminiſtrandos reliquit; Nouogardiam Vlodimiro Malci cuiuſdã Lubkani, vt annales habent, filio ex ancilla Olgæ Pleſcouienſis ſuſcepto conceſſit. qui cùm à Iaropolcho regno pulſus trans mare fugiſſet, auxiliis maritimis comparatis reuerſus, cùm quę primę obiectę ei fuerant ditiones, tum Kiouiam deiecto Iaropolcho occupauit, tenuitq́. Ab hoc omnes deinde principes Ruſſię, profecti traduntur. Nam cùm duodecim filios reliquiſſet, diuiſa inter eos omni Ruſſia imperium ac domicilium imperij Kiouiam maiori natu Suentopolcho tradidit. Huic ſine liberis mortuo, duo alij fratres Iaroſlaus, & Iſoſlaus ordine in regno ſucceſſerunt; Poſt eos Vlodimirus Monomachus Vſeulodi Vlodimiriæ Ducis filius, cuius hodie adhuc magnum apud Ruſſos nomen eſt, ex eadem ſtirpe potitus imperio fuit. quod interpellatum quidem interim ab Vſeulodo Suentoſlai ex Olgo nepote, & Igoro pronepote qui auitum regnum recuperare conatus fuerat, penes Vlodimiri poſteritatem nihilo minùs remanſit; ſequentibusq́ue temporibus Andreas Dux Suſdalienſis ab eadem Vlodimiri ſtirpe profectus, fœdere cum vndecim alijs cognatis Ducibus inito, deiecto Miciſlao, qui ex Monomachi poſteris regnum Kiouiæ tenebat, Miciſlaum filium ei impoſuit. hic primus ſedem imperij Volodimiriam, principatumq́; in Suſdalienſium domum tranſtulit. quem qui tenebat, etſi imperiũ in reliquos agnatos Duces non habebat; magni tamen Ducis nomine vtebatur, dignitateq́ue ac honore cæteris, qui comiter quaſi maieſtatem eius colebant, antecedebat. cumq́; honor is antea vel ſucceſsione, vel reliquorum omnium ſtudijs vni deferretur, nonnunquam vi ac armis occuparetur; poſteaquàm in Tartari poteſtatem conceſſerunt, ab eo peti cœpit. Imperij autem Tartarici circa annum ab orbe condito VI. M. DCC. XXXII. quemadmodum Ruſſi annos numerant, à nato autem Chriſto ducenteſimo viceſimo quarto, ſupra milleſimum in annalibus eorum mentio fit. quo Tartari contra Cottianem Ducem Polouſciorum cum exercitu progreſſi, Ruſſiam vaſtarunt. cumq́; Cottian Miciſlaum Romani filium Ducem Siernouienſem ſeu Kiouienſem: vtroq; enim nomine in annalibus appellatur: qui filiam eius in matrimonio habebat, & complures alios Ruſſicos Duces in auxilium euocaſſet, die xvij. Menſis Iulij ad Kalkam magno prælio eos Tartari ſuperàrunt: vndecim Ruſſicos Duces: Heroes, vt annales appellant, equitum forte genus quoddam, ad ſeptuaginta interfecerunt: multos captos egerunt. Reuerſi deinde Batti duce tredecimo anno poſt quadrageſimo quinto nimirum ſupra VI. M. DCC. ſubiugatis primum Roſanenſibus & Vlodimirienſibus, cæteriſq́; ferè omnibus Ducibus, vniuerſam Ruſſiam ſibi ſubiecerunt: & quamuis non raro deinceps quoq; bello cum iis Ruſſi contenderent; tributariam tamen ſemper ferè inde habuerunt. Ab eo igitur tempore magni etiam Duces à Tartaris Ruſſiæ dari cœperunt. Dabantur autem ferè quemadmodum oſtẽdimus è Suſdalienſibus. Moſcorum Ducum, atq; ipſius adeò ciuitatis æqualis temporum Batti ac vaſtationis, quæ ab illo Ruſſiæ illata eſt, memoria in annalibus eorum extat. Inter alias enim vrbes Moſcouiam quoque

que à Batti expugnatam, ibidemq; Philippum quen-
dam Palatinum & Vlodimirum Georgij magni Ducis
filium captum à Tartaris tradunt. Anno ab orbe con-
dito XII. S. VI. M. DCCC. Andrea Alexandri fi-
lio magno Duce mortuo inter Michaëlem Iaroslai fili-
um Tuerensem, & Georgium Danielis filium Mosco-
uiæ Ducem, de principatu magnoq; Vlodimiriæ Du-
catu contentio fuit: quem cùm vterq; à Tartaro pete-
ret, Tartarus primò Michaëlem retento penes se Ge-
orgio, inde aliquo tempore interiecto xxv. anno supra
VI. M. DCCC. Georgium regno confirmauit: in-
deq; ad hoc vsq; tempus, quamùis aliquando Russi v-
niuersi Susdaliensem iterùm dari sibi à Tartaro pete-
rent, perpetuò tamen in Moscouię Ducum familia ho-
nor is permansit. ex quibus cùm proauus huius, qui
nunc rerum potitur, Basilius Basilij filius post patrem
& patruum Constantinum imperasset, conspiratione
à Demetrio Georgij filio cognomento Siemacha Du-
ce Seueriensi, Ioanne Andreæ filio Mosaiscense, Borisso
Alexandri filio Tuerense Ducibus contra eum facta,
regno ab iis exutus, luminibusq; à Georgio Seueriense
orbatus fuit: verùm à Nouogardiensibus adiutus re-
gnum recuperauit, pacatèq; deinde id obtinuit. Suc-
cessit huic Ioannes filius; qui primus eam ad quam nũc
excreuerunt, potentiam fundauit. Ducem Tuerensem,
quamùis vxorem ex ea domo haberet, regno pepulit,
principatumq; obtinuit; haud multò post & Nouogar
dia magna per fraudem capta, in seruitutem eam rede-
git, & alios principatus tentare cœpit; eoque potentiæ
peruenit; vt cæteris ducibus metu concedentibus, ne-
mo qui cupiditati eius resistere auderet, reperiretur. Idẽ
Tartarorum iugum primus excussit, coniugis Sophiæ
Gręcę è Palęologorum genere, quam mortua Tuerense
super induxerat, ingentis spiritus mulieris vocibus im-

pulsus. Haud dissimili deinde ratione filius eius Basilius
potentiam, cuius pater fundamenta iecerat, in immen-
sum ferè auxit. Ad ea quæ pater pepererat, Smolenscen.
Ducatum maximum, ac quicquid Seueriensis ditionis
reliquum erat, adiecit: Kasanos mari & terra tentauit;
principes omnes agnatos ditionibus suis exutos, tum
Plescouiensem ciuitatem maximam in seruitutem rede
git. Successit ei in imperio hic, qui nunc rerum potitur,
Ioannes. qui & ipse regnum amplissimum à patre acce
ptum, fortuna ac industria adiutus multò id fecit am-
plius. Kasanense & Astrakanense regna à patre summis
viribus oppugnata cuniculorum et puluerum maximè;
quos cuniculis in vrbium oppugnationibus subiecerat,
nouo ijs temporibus apud illas gentes artificio adiu-
tus, in ditionem redegit: mariq. omni Caspio vnà cum
ijs in potestatem accepto, ad Persidem ferè imperium
protulit: Liuonię maximam partem per dissensiones Li
uonum occupauit: Suecos multis sępè cladibus affecit:
Polotiam temporibus Sigismundi Augusti cepit; cum-
q; Selymus Turcarum imperator Tanaim flumen cum
Rha flumine maximo, quem Russi Volgam sua lingua
hodię appellant coniungere statuisset, vt classe ex Pon-
to Euxino aduerso Tanai in Rha inuectus, Astrakanum
in ostio fluminis Rha, quo in mare Caspium influit, si-
tum, ac per id vniuersum mare Caspium potestatis suæ
faceret, Turcæ quoque victi fama ei quæsita fuit. Nam
cum Selymus à Sigismundo Augusto per Ibraimum
Chausium, qui ex nobili Strassorum familia in Polo-
nia natus, à pueritia impietate Turcica imbutus, ac ma
ximis deinde præmijs ob ingenij elegantiam affectus
fuerat, per ditiones eius transitum exercitui postulasset,
is verò à Sigismundo Augusto negatus ei fuisset, Sely-
mus nihilominùs per Tartariam ad perfodiendum
spacium Isthmi, quod inter duo hæc flumina angustis-

ſimum eſt,iamq. Moſcouitico ſolo continetur,exercitum miſit. qui cùm per vaſtiſsimas ſolitudines iuiſſet, Tartaris ipſis inuitis negocium adminiſtrantibus, ac antè viarum incommodis attritus Moſcis obiectus fuiſſet,nullo operæprecio perfecto diſcedere coactus fuit. Ita repente collecta potentia non finitimis modò omnibus,ſed remotioribus etiam quibuſq. nationibus terrori Moſcus iam erat; eoq. faſtus in tanta finium,ac rerum geſtarum amplitudine proceſſerat, vt omnes alios principes præ ſe contemneret; nullamq. gentem eſſe exiſtimaret, quæ opibus ac potentia contendere ſecum poſſet. Cùm ante hac Kneſiorum, Ducum ſcilicet nomine,magni cognomento,quo eos,qui ipſis parebant,præirent addito, vſi eſſent; Pater huius Baſilius repetito ex interpretibus Slauicis ſacrarum literarum nomine, primus Ciarium,quod Regem eorum lingua ſignificat,appellari ſe voluit: eoq. à Maximiliano eius nominis primo Imperatore appellatum ſe iactabat. Ad religionem Chriſtianam à Baſilio quodam Archiepiſcopo Conſtantinopolitano nomen Ruſsicum perductum,ſacriſq.Chriſtianorum initiatum ipſorum annales, ac Byzantina etiam hiſtoria habet. Itaq. vt primo religionis authore Græco, ac frequentibus deinde inter Græcos & Ruſſos per Mæſiam ac Illyrium, quæ à Slauonicis eiuſdemque linguæ gentibus tenebantur, tum Kiouiam, quæ per Boryſtenem cum Ponto Euxino coniungitur,commercijs, cùm literas Græcas tum ritus à Romanæ eccleſiæ inſtitutis diuerſos magna ex parte retinent; vt non pauca tamen ex illis ipſis cùm tempus,tum Metropolitarum ac aliorum Epiſcoporũ principi ſuo obſequendi ſtudium deprauarit. Leges quibus vtantur,paucas admodum habent: eamq. ferè ſolam,vt principis voluntatem pro lege obſeruent. De eo ita illis perſuaſum eſt, Metropolitis maximè opinionem hanc eorum iuuantibus,per principem tamquam interpretem Deum ſecum coniungi: ac prout de Deo meriti ſint, ita principem vel benignum in ſe vel aſperum eſſe. Itaq.voluntati eius non ſecus ac diuinæ, ſeu turpia ſeu honeſta,ſeu mala, ſeu bona iubeat omnibus in rebus parendum pro fidei decreto habent: illeq.vitæ ac necis omniumq. rerum ſummam in ſuos poteſtatem obtinet. Quod vt ad potentiam comparandam conficiendaq. bella maximum habet momentum: vnum omnibus rebus ſumma cum authoritate præeſſe:omnia imperia ſolum adminiſtrare: eundem & conſiliorum dominum, & rerum omnium authorem eſſe: exiguo temporis ſpatio copias quàm maximas cogere poſſe: fortunis ciuium ad potentiam ſuam ſtabiliendam pro ſuis vti: & quemadmodum iis rebus maximè authoritas ac opes Moſci creuerunt;ita crudelitas quoque eius ac dominandi aſperitas vehementer confirmata eſt. Itaq. cùm infinitos penè variis cædibus ſuſtulit: tum maximè Andream fratrem patruelem, ob nouarum rerum ſuſpiciones quaſdam cum liberis omnibus ac vniuerſa familia,vna ſola filiola quam Duci Magno deinde locauit,relicta exquiſitiſsimis cruciatibus necauit: nobilitatem Nouogardienſem ampliſsimam, quam fratris rebus ſtuduiſſe ſuſpicatus fuerat, funditus penè excidit: popularium quacumque incederet ſæpè magnam ſtragem fecit; cùm vt turbæ hominum miſerorum gratiam ac miſericordiam eius implorantes illi ſeſe obtuliſſent, à ſatellitibus minutim eos concìdi; vel maximo numero ſub glaciem, qua magnam partem anni lacus ac flumina conſiſtunt, mergi iuberet. de quo cogitanti eò magis mirum videri neceſſe eſt, quomodo quæ à cæteris principibus indulgentia ac obſequio in ſuos vix parari ſoleant, in tanta nihilominus immanitate ſingularis erga eum

Abſoluti mi[illegible] eſſe

populorum charitas atque incredibilis, quæ eorundem in principes suos est fides, existere posśint; ac non modò seditiosè nihil ferè cōtra eum ab iis suscipi, sed & in præsidiis tuendis incredibilem constantiam præstari: paucosq; omninò ab eo transfugere: non raros autem repertos hoc ipso bello, qui vel maximis pręmiis propositis fidem tamen erga principem vel cum periculo suo iis anteposuerint. Huius rei cùm aliæ non nullæ causæ sunt, tum maximè præter eam, de qua suprà dictū est, duplex religionis opinio. Nam & omnes, qui in religione ab iis dissentiunt, etiam eos, qui Romanæ ecclesiæ ritu vtuntur, barbarorum loco habent, ac tamquam pestem aliquam detestantur; nihilq; omninò cum iis commune habere fas ducunt. ex qua existimatione illud quoq; profectum est, vt Princeps quoties externos legatos audit, in pelui aquam admotam habeat, qua manus quasi illorum contagio pollutas subitò abluat. Et suæ religionis institutis eandem, quam Deo, principi suo fidem se debere edocti, nō minùs vel constantiam eorum laudant, vel relictis corporibus animos in cœlum protinus emigrare, ac cœlesti beatitudine frui prędicant, qui fidem erga principem suum ad extremum vsq; spiritum retinuerint, quàm qui ex discipulis seruatoris nostri in singulari erga illum pietate atque fide ad mortem vsq; perstiterunt. Superstitionem alunt imperio suo principes; dum ad nullas exteras nationes, nisi si quos in legatione atq; ita quidem mittāt, vt singulis legatis singulos custodes ponant, nec cuiquam remoto custode cum aliquo colloqui liceat, quemquam commeare: aut exteros etiam promiscuè commercia cum suis agitare patiuntur. Ita fit, vt quasi perpetuis ignorationis tenebris oppressi aliarum gentium humanitate non perspecta nec percepta omninò dulcedine libertatis, præsentia melioribus, cognita dubiis anteponant.

Accedit ad hæc metus amorq; ac cura cuiusq; suorum, quæ magnos etiam animos, libertatiq; assuctos facilè debilitant. Quos enim exercitibus aut præsidijs præficit, aut vlli omninò muneri adhibet, eorum coniuges, liberos, propinquos, & quæ charissima quisq; habet, obsidum loco semper retinet: in eosque omnia cruciatus exempla edit, si quis illorum ab eo desciuerit, aut si qua res non ad nutum, aut voluntatem eius facta sit. De rebus tamen creditis, contractibus, alijsúe priuatis rebus pauca quædam apud ipsos iura scripta sunt. Pœnarum tria omninò genera ijs nota sunt. Mortis, cuius infinita fœdaque genera: multarum & fustium; quæ tamen in immensa principis potestate, non minùs frequenter, quemadmodum dictum est, pro libitu eius, quàm pro merito plerisque irrogantur: carcerem ad custodiam magis quàm pœnam habent: exilia planè ijs ignota sunt. senatum, cùm pro libidine omnia administret, in speciem magis habet. Magnam is partem ex Knesijs constat; quo nomine Duces, vt ostensum est appellant, primæuorum Ducum à Moscouiæ principibus oppressorum posteritatem, aut quos princeps pro cuiusq. meritis, aut sua in quenq. gratia in nomen vel ordinem eum legit. Nobiliores cùm alijs insignibus à vulgo distinguuntur, tum quòd patris nomen titulis alijs ad exemplum Principis soli præscribant. magnificum hoc apud illos, eoq; ad æquales, aut inferiores solùm vtuntur: ad principem non modò patris nomine vsurpando abstinent, sed ne suum quidem nisi propria linguæ eius enunciatione quodammodo corruptum, quo non modò seruos eius sed quasi homunciones non homines cum illo comparatos se significent, ponunt. in exercitu paruum tympanum ad ephippia singuli item suspensum gerunt; quo quoties agmen sisti vsus est, à primo impulso, so-

noq̃. à proximis excepto & cæteris deinceps tradito, exiguo temporis momento totus exercitus consistit. Metropolites senatum non ingreditur: consilio tamen eius quoq; nonnunquam vtitur; aut quo maiorem sibi apud populares venerationem conciliet, vti saltem se simulat. Militiam more cæterarum gentium ex equitatu & peditatu compositam habet: equitibus tamen Tartaris Nohaiensibus maximè vtitur. Nulli sanè rei magis quàm munitionibus fidit. Itaq; & oportunissimis locis intra lacuum aut fluminum ambitus plerasq; sitas habet; præsidiisq;, apparatu, commeatuq; & omnibus rebus necessariis diligentiùs ferè quàm quisquam alius princeps eas instruit. Ei rei iam ab eo tempore studere cœpisse videntur, quo humilibus adhuc rebus eorum non multùm viribus contra potentiores vicinos poterant: sed locorum vt plurimùm oportunitatibus sese tuebantur; iisdemque intercipiendis crescebant: postea quòd semper, quoties prælio cum vicinis maximeq; Polonis decertassent, inferiores suos discedere animaduerterent, nec multùm in prælio virtuti suorum credere se posse re ipsa edocti essent, necessariò retinuisse. Castella ferè omnia, vt in magna lignationum copia ex materia multis ingentibusq; trabibus congestis exstructa apud ipsos sunt: quæ eadem cespite nonnunquam vestire: omnia autem crebris propugnaculis ac turribus distinguere, fossis præterea, quibus natiuæ desunt, manu factis, valloq; ac ceruis circumdare solent. quæ res efficit, vt non solùm opus ad speciem inelegans non sit, sed ante hoc bellum, quo pleraq; candentium globorum incendiis à Rege expugnata fuerunt, ad defensionem etiam tutiùs, maioremq; quàm lapis oportunitatem habere crederetur; quòd tormentorum ictibus faciliùs & resistat materia, et si quando iis pateat, non tamen, quod in saxo accidere solet, magnam muri stragem secum ferat.

rat. quæ tamen ad Liuoniam pertinent, ex lapide etiam muros habent. Præsidia nobilitati singulis annis pro arbitrio indicit. Ex ea descriptos perq; munitiones distributos non longiùs anno in vno præsidio continet. Adiungit his pixidarios ex plebe stipendiarium militem. Prefecturę item annuę sunt. Prefectos ternos plerunq; designat, primum qui præcipuam curam munitionum gerat; cuiq; nullum omninò in casum extra munitionem egredi, ne dum pernoctare licet: reliquos duos primo custodes ponit. quorum alteri, si id vsus postulet, in eamq̃. rem mandata à principe habeant, excursiones facere, munitionesq; excedere permissum. Eos sua lingua ad Polonicorum Palatinorum exemplum, quamuis nec perpetuus is honor sit, & vnius saltem castri imperio, eoque inter plures communicato terminetur, Voiuodas tamen quasi belli Duces appellant. Aurum, argentum, cæteraq; metalla naturáne an quærendarum rerum earum inscitia illorum iis negarit, non facilè affirmarim: vtuntur sanè omnibus hisce importatis. è Perside sericum, vestem pictam, gemmas, vnionesq; habent: cum Germania aliisque remotioribus occidentis oris arma, tormenta, puluerem tormentarium, argentum etiam atq; aurum suis mercibus, pellibus pretiosis, quibus maximè abundant, lino præterea, cera & corio magnam partem permutant. eius negociationis Naruam, postea quàm in potestatem eius peruenerat, posterioribus temporibus sedem Moscus constituerat. Angli etiam Noruegiam, Lappiamq; ac totum quasi septentrionem circumuecti per mare glaciale viam sibi patefecerunt, qua Voloda fluuius ex penitiori Moscouia se effundens, portum D. Nicolai eo in mari efficit. In moribus gentis præter fidem in principem, laborum inedię cęterorumque incommodorum, quorum est tolerantissima, patientiam, mortisq; ipsius contemtum probes. homines

 cæte-

cæteroquin in libidinem proni ſunt, nec fœminarum ſolùm amoribus dediti, quam ob cauſam & impuberes ferè matrimonia contrahunt, ſed & puerorum: ingenio fallaci, adq; dolos ac fraudem praua conſuetudine verſutiſſimo: non minùs fortaſſis ad bonas artes prompto futuro, ſi qui iis imbuat, extiterit. Rex Varſauia digreſſus ad Ruſſicas res componendas Leopolim contendit. Antequàm diſcederet Krakouienſis, Sandomirienſis & Siradienſis Palatinatuum, quos in ſciſcendo tributo à reliquorum omnium conſenſu ſe ſeiunxiſſe ſuprà oſtendimus, conuentus edixerat. In itinere cognoſcit Siradienſem Palatinatum mox aſſenſum: reliquos duos in recuſando tributo perſtare. Subſiſtit hanc ob cauſam Sandomiriæ: eoq; minoris Poloniæ ſenatores omnes euocat. Ex horum ſententia Palatinatuum eorundem denuò communem conuentum Korcini habet. Aſſenſi hic tandem & ij fuerunt, remittente Rege de tributo cereuiſiali, vt vbi duodevigeſima à regis, & eccleſiaſticis, viceſima quarta à nobilitatis ſubditis exigeretur. Leopoli Tartaricas legationes Rex audijt: ad eas rogatu Tartari Turcarum Imperator ſuum legatum adiunxerat. Facta cum Tartaro pax fuit ijs conditionibus, quibus ſub prioribus regibus eam habuiſſet. attulerat literas à principe ſuo ſcriptas, in quas pacem poſtulabat: in ijs de finibus non nihil adiecerat, & de Niſouijs accuratiùs ſibi cauerat. Rex non receptis literis, ijſdem quibus maiores ſui legibus eam coluiſſent, ſe quoque pacem cum eo obſeruaturum, donatiuaq. ab illis dari ſolita daturum verbo reſpondit. Ita per totum Moſcouitici belli tempus pax à Tartaro fuit. Ne verò à Niſouijs quoq; per abſentiam ſuam quid turbaretur, exemplo & metu continendos exiſtimans de Podkoua capitis ſuplicium ſumit: Amurathe Turcarum Imperatore vt ſibi dederetur, per legatos depoſcente. Illud autem

tem vt faceret, eò grauiores cauſas habere ſe videbat, quòd Koſakki prioris expeditionis ſucceſſu nondum ab inſtituto deiecti, eiuſdem Podkouæ minori natu fratre Alexandro in Valachiam reducto Petrum Palatinum denuò non ſine proprio periculo deturbârant. Alexander enim cùm viuus in hoſtium poteſtatem veniſſet, palo ſuffixus: Niſouiorum pars à Turcis intercepta Conſtantinopolim in catenis miſſa fuit. Idem tamen Petro quoque tamquam per ignauiã ac ſocordiam toties deiecto calamitoſum poſtea fuit. Etenim ſublato è medio MahometeBaſſa, qui principem inter purpuratos locum tenuerat, Achmetis, qui in eius locum ſucceſsit, ſtudio de principatu amotus, inq; eius locum Iancola quidam è Saxonib. Tranſiluanicis oriundus; ſed qui non modò nationem Valachicam, verùm genus etiam principum Valachiæ ementitus fuerat, prouinciæ impoſitus deinde fuit. Compoſitis hunc in modum reb. Ruſsiæ, Cracouiam Rex proficiſcitur. Venit eòdem Moſcouitica legatio. eius ætate atq; dignitate princeps in itinere morbo extinctus fuerat. Reliqui, miſsis obuiam qui exciperent, ex more in vrbem atq; hoſpitium, indè ad Regem deducti, verbum ſe facturos negarunt, niſi prius Rex aperto capite aſſurgens de valetudine & ſtatu principis ſui percontatus ſe eſſet. Rex cùm præter rei indignitatem non committendum ſibi arbitraretur, vt ad hoſtis barbaro faſtu elati, & qui tantos iam ſpiritus atq; arrogantiam ſibi ſumpſiſſet, vt vix ferri poſſet, ſuperbiam obſequio aliquo ſuo quid adderet: illi verò in ſententia perſtarent, ac potiùs infecta re diſceſſuros ſe confirmarent; permiſit vt inauditi in hoſpitium, indè in Lituaniam lentis agminibus ſe reciperent. Animaduerſum indè fuit, tributum quod in Comitiis Varſauienſibus ſancitum fuerat, non modò prædicatione nonnullorum inferius, ſed ipſi bello in cuius vſus

vſus ab ordinibus deputatum fuerat,par non fore.Rex quòd nec comitia eo tempore habenda ſibi cenſeret, ne ſi nihil rerum geſsiſſet,inani belli ſimulatione pecuniæ quàm maximæ cogendæ rationes quærere à nonnullis iactaretur; nec priuatos nobilitatis conuentus cogendos; ne illud toties præter inſtituta maiorum vſurpari à ſe nobilitas queri poſſet; cùm iudicia tùm à nobilitate obirentur,per eos interim conuentus,quid de tributo illo polliceri ſibi poſſet,neceſſariò nobilitati proponendum exiſtimabat; quòd non deeſſent,qui magnitudinem tributi eius in immenſum oratione augerent.Indè ad omnes vicinos principes legatos deſignat; qui & amicorum erga ſe beneuolentiam magis, firmiuſq. ſibi adiungerent;vel maleuolorum conſilia diſtinerent.Præcipuè cum Auguſto Saxoniæ ac Ioanne Friderico Brandeburgenſi principibus Electoribus conſilia belli communicat.Hi indignè ferentes barbara crudelitate tandiu in nomen Germanicum à Moſco ſæuiri,ad bellum pro Liuonibus ſuſcipiendum,quibus illi tanto terrarum interuallo ab illis oris diſiuncti minus adeſſe poſſent,amicè eum hortabantur.à Brandeburgenſi bellica etiam tormenta quędam dono ei miſſa fuerunt.Ad Turcam vbi legati veniſſent, Mahometes prudentiſsimus trium orientis Imperatorum conſiliarius,& in Regem haud malè animatus,cùm de inſtituto Regis intellexiſſet,fauere ſe conatib.eius dixit,fauſtaq; ac felicia ei precari: magnam tamen rem ſuſcipi: magnas vires eſſe Moſcouiticas: neq; ſecundùm ſuum principem vllum in orbe terrarũ potentiorem eo principem ſe exiſtimare.Dimiſsis legatis ad domeſticarum rerum curam Rex conuerſus fuit. Inſtitutis regni non poſſe prorex creari dicebatur: itaque ſi quid per ſuam abſentiam in hoſtico accidiſſet, cum primoribus è ſenatu ſe communicaturum pronunciauit.pacem publicam

cam ſeuerè ſanxit; maximè Kracouiæ; ne quod alijs temporibus acciderat, inter diſſentientes de religione tumultus aliquis oriretur. Edixit ſi quis in vrbe opidoúe inſolentiùs quid feciſſet, præſertim ſi dubitationem iuris cognitio habitura eſſet, ad ſuum aduentum in cuſtodia haberetur: cùm alias ordinaria iuris publici ratione in recentibus criminibus vis vnà cum præfectis, magiſtratus vrbani cognoſcere, interq; eos ſi non conueniat,Rex conſuli ſoleat.Dum Kracouiæ Rex eſt,nuncius partæ à noſtris ad Vendam victoriæ allatus tanquam totius belli omen ſecum attulit.Obſederant eam denuò,quemadmodum ſuprà demonſtrauimus, Moſci longè maioribus quàm antea copiis & quatuor præcipuæ authoritatis Palatinis, Petro Tatouo, Baſilio Voroncio, Petro Choroſſino, Andrea Scholkanouo ad eam miſſis. Dum per aliquot dies fruſtra vrbem oppugnant, noſtris ſui colligendi, & cum Sueciæ militię prę fecto Georgio Boiie conſilia communicandi ſpatium dederunt. Confluunt Stropam,vbi Buringius tum erat, Andreas Sapieha earum, quæ tum in Liuonia erant,copiarum legatus, Matthias Dembinius; ex Liuonibus præter Buringium, Nicolaus Korffius, Platerus, ac alij nonnulli cum equitum aliquot manu. iis ad Gouiam flumen medio inter Volmariam & Vendam loco Suecicæ copiæ ſe adiungunt.Indè digreſſi hoſtem inſtructa acie ſub ſignis ad Vendam expectantem adoriuntur. Cùm accerrimè à noſtris pugnaretur,Polonis,Lituanis, ac Suecis ad vlciſcendas hoſtis iniurias: Liuonibus ad libertatem: omnibus ad laudem & gloriam inter ſe cohortantibus, hoſtium equitatus pellitur, Tartaris maximè in fugam effuſis. ſub noctem Palatini militem ex fuga colligere; caſtriſq; continere cœperunt: hortarique vt pro inueterata gentis gloria, & ratione ſacramenti militaris extremam potiùs fortunam experirentur,

tur, quàm caſtra apparatumq; bellicum à principe ſuo fidei eorum commiſſum deſererent: verùm augente periculo ac nocte metum, eademq; pudorem ac flagitium tegente, ob eaq; non patiente ſe contineri multitudine, Palatini duo Petrus Choroſſinus & Andreas Scholkanous, qui equitibus præerant, vnà cum equitatu in fugam ſe eiecerunt: reliqui duo, quibus tormenta commiſſa fuerant, ſoli ferè in caſtris relicti inſigniora tormenta bellica amplexi, vt caſtra & inſtrumentum militare, fidemq; erga principem ſuum ad extremum ſpiritum retenta à ſe teſtarentur: itaq; a noſtris poſtridie ſummo mane caſtra ac munitiones irrumpentibus inuenti, viui in poteſtatem cum caſtris munitionibusq; ac tormentis ad triginta deuenerunt. Aliud documentum fidei non minùs inſigne, qui onerandis tormentis præerant, pixidarij dederunt. Apud Moſcos hæc adminiſtrandorum tormentorum ratio eſt. tormenta terra defodiunt, ante ea atq; os adeò tubi iuſtæ altitudinis foſſam ducunt. in hac qui onerandorum curam habent, deliteſcunt: ad os tubi funis aptatur: hoc cùm implenda ſunt in foſſam deprimuntur, cùm exoneranda rurſum laxantur. Erant tormenta maximè inſignia vnum lupi: alterum accipitris: virginum duo: totidem falconum imaginibus atque nomine: quædam præterea Sueco adempta cum eiuſdem inſignibus. Horum qui adminiſtrationi præerant, cum pleriſque ſuis interfectis, cæteris dilapſis noſtros tantùm non caſtrorum potitos viderent, cum ſpe tuendorum tormentorum vitæ ſimul amore abiecto, collo funibus, quos à ſummitate tuborum dependere oſtendimus, inſerto, vltrò mortem ſibi conſciuerant. Inſignis ea victoria fuit: hoſtium multi cæſi, capti non pauci fuerunt, exigua omninò noſtrorum iactura. Tormentis, quæ diximus, amiſsis, iiſdem inſignibus & nominibus alia &

complura præterea conflari mox Moſcus iuſsit; ad potentiam ſuam oſtendendam pertinere exiſtimans, nihil à fortuna ademptum ſibi videri, quod non breui à facultatibus ſuis inſigni cum acceſsione expleri poſſet. ſub idem tempus Reualienſes opem ac miſericordiam Regis implorantes, vt aliquo numero frumenti ſe iuuaret, a Rege petierunt: in maximas anguſtias tot annorum bello ab hoſte redactos: commercijs ferè omnibus excluſos: intra mœnia compulſos ab agricultura longo iam tempore ſe prohiberi. His centum frumenti onera donat. Priuſquàm Cracouia Rex diſcederet de Duce exercitui præficiendo cum ſenatoribus deliberat; qui cùm oſtenderent, vel in perpetuum munus hoc alicui eum deferre poſſe, vel extra ordinem vnum aut plura bella mandare; pleriſque tamen, vt in id ſaltem bellum aliquem legeret, placeret, Cracouia Varſauiam diſcedens Nicolaum Milecium Palatinum Podoliæ, eò ad ſe euocat. Hic cùm paulò ante exceſſum Sigiſmundi Auguſti Bochdanum in Valachiam reduceret, ac prę ter opinionem à Valachorum Turcarumque maximis copijs circumuentus fuiſſet, exercitum magna cum laude incolumem in Poloniam reduxerat, indeq; magnam virtutis & ſcientię rei militaris gloriam ſibi parârat. Milecius valetudine, qua tenui vteretur, & alijs quibuſdam difficultatibus ſe excuſabat: tandem in eam ſaltem expeditionem imperium accepit. Itaq; conſtituto cum eo, quos quotque turmarum præfectos ac centuriones ſcribi vellet, domum vt ſe pararet, Rex eum dimiſit. Indè Grodnam mouit. maxima autem afficiebatur Rex difficultate, quòd & pro magnitudine ſuſcepti belli paucæ omninò pecuniæ ex tributo collectæ adhuc erant, & vt maximè integræ conferrentur, minimè tamen tanto bello pares fore videbat. Iis omnibus rebus quanto poteſt ſtudio occurrit: pecunias partim mutuo

ſumit, partim quas in fiſco habebat priuatim ſuas, exponit. Militem paſsim per Poloniam ſcribi iubet: mittit ad fratrem Chriſtophorum Principem Tranſiluaniȩ, vt Vngarorum veteranorum cohortes aliquot & alas equitum ſcribat. Chriſtophoro Roſdraſeuio & Erneſto Veiero in Germania militis conquirendi negotium dat. Lituanici proceres, cùm de difficultatibus ijs cum illis communicaret, prout quiſq; opibus maximè valebat, voluntarium militem offerebant; quotq; ſinguli adducturi eſſent, edebant. quorum numerus cùm ad decem millium ferè accederet, non parum ea re, atq; alacritate Lituanorum recreatus, eò maiori animo ad reliquas res adminiſtrandas aggreſſus fuit: conſtitutiſq; ita pro tempore rebus ijs Vilnam acceſsit. Palatinus Vilnenſis, Nicolaus Radiuilus, cui imperium militare in Lituania à Rege traditum antea fuerat, poſtea etiam abdicata à Ioanne Chodkeuicio Leopoli adminiſtratione Liuoniæ, eiuſdem prouinciæ cura ad tempus demandata, Chriſtophoro filio pocillatori regio, & aulicæ militiæ per Lituaniam præfecto exercitum, qui in Liuonia fuerat, tradiderat. Is cùm ad Derpatum excurſione facta, agrumq; hoſtium longè lateq; populatus, Kirempeſium per excurſionem cepiſſet, euertiſſetque, ſub hoc tempus ad Regem & patrem Vilnam venit. venientem exercitus emerita ſtipendia flagitans ſequutus fuit. Ibidem alia, quæ vſui bello eſſent, apparare Rex inſtituit: tormenta bellica ad modum quendam, quem ipſe vſu atq; experientia accommodatiſsimum cognouerat, fundi iuſsit. Kaunæ pontem fieri imperat, quo in ſequentibus expeditionibus vtatur. Is ex ſingulis nauibus componebatur; quæ deinde tabulatis ita inter ſe coniungebantur, vt quoties opus eſſet, ſeparari, curribuſq; ſingulis vnà cum tabulatis impoſitȩ, binis iumentorum iugis non incommodè in quemcunque locum tranſ-

transferri poſſent. ſimul quod neq; copiæ omnes conueniſſent, nec frigora, quæ in regione Trionibus expoſita eo anno vltra ſolitum ad Ioannis permanſerant, vt nec vllæ herbæ ad id tempus ſe effunderent, receſſiſſent, Lituanicis cauſis, quæ in longiorem iam diem prolatæ erant, cognoſcendis operam dedit. Inde Baſilium Lopatinſcium cum literis ad Moſcum mittit: ijs iuſtum bellum illi indicit: cauſas belli haſce denunciat; quòd oſtentatione pacis prouinciam Liuoniam bello ac incendio vaſtaſſet: legatos ſuos contumelioſè habitos, ad extremùm duplicibus induciarum literis eluſiſſet: eodem tempore nouis in Liuoniam copijs miſsis Vendam oppugnaſſet: ſua legatione ad priores iniurias nouam contumeliam ac ludibrium adiunxiſſet. Remiſit ſub idem tempus Moſcus Haraburdam, quem hactenus retinuerat, nullo alio reſponſo, quàm quod paulò pòſt ſuum hominem ad Regem miſſurus eſſet, qui ijs de rebus ageret. Itaq; ſequutus eum mox cum literis quidam fuit. Poſtulabat hic, vt inducias, quæ antè perſcriptæ eſſent, Rex obſeruaret: de Liuonia ſi quid controuerſiæ ſupereſſet, de ea amicè per arbitratores, quos vtrinq; nominaſſent, ſecum conueniret. Negabat Rex, quemadmodũ iam antè fecerat, poſſe ſe huiuſmodi inducias vlla ratione admittere. Nam de Liuonia quod adijceretur, amicè de ea inter ipſos diſceptari poſſe, fruſtrà & ridiculè adijci: ſemel enim receptis iuramẽtoq; firmatis inducijs, in quib. omni Liuoniȩ iure cederet, nihilq; amplius petiturũ ſe eius profiteretur, ſi poſtmodùm de ea ageret, cui dubiũ eſſe poſſet, contra proprium iuramentum ſe venturũ: & vel eam ipſam ob rem cauſa cadere debere. Quòd ſi in Lituania Ruſsiaq; pacem ſibi cum Rege eſſe vellet: in Liuonia armis de iure diſceptari: nouam quidem hanc induciarum rationem ſibi videri: ac etſi intelligeret temporibus Sigiſmundi

 Auguſti

Augusti atq; interregnorum obtrusas aliquando huius modi ab eo inducias fuisse; se tamen cùm faciendę nouæ sibi sint non nisi iustas facere velle: neminem tam barbarum aut imperitum rerum esse, qui non videat, si constitutis melius rebus suis per Liuoniam, in Lituania bellũ redintegrare velit, per huiusmodi inducias, quandocunq; illi integrum id futurum, quibus de cesione Liuoniæ conditionem adiecisset; qua bello in Liuonia gerendo à Rege violata, nunquam illi belli in Lituania instaurandi causa deesse posset. Nuncio hoc dimisso Tartari postulata cognita fuerunt. Hic sub idem tempus ad Regem legatos miserat, quòd bellum contra Moscum suscipi intellexisset, ex fœdere, quo Regibus Poloniæ operam suam contra quosuis hostes, vnico Turcarum imperatore excepto nauare tenetur, ab altera parte irruptionem in Moscouiam facturum se ostendebat: petebat donatiua: Nisouiorum iniurias coërceri postulabat. Responsum huic fuit, quòd operam suam contra Moscum polliceretur, facere eum officium suum; donatiuum datum iri: Dantur autem aliquot aureorum millia & certus vestimentorum numerus: Nisouios colluuiem ex varijs nationibus collectam nec in potestate Regis esse: atque ex ipsis Tartaris & Turcis non raros sese illis aggregare: datum nihilominus operam iri, quantum eius fieri posit, vt iniuriæ illorum prohibeantur. à bello tamen cõtra Moscum contrà quàm promiserat omninò abfuit, alio contra Persam, quod à Turcarum imperatore tum gerebatur, auocatus. Aderat & Gottardus Churlandię & Semigallię Dux, confirmationemque feudi sui & inuestituram petebat. Eum Rex Disne sistere se iussit. interim ad senatum ea de re retulit. Exercitus indè vt sub principiũ mensis Iulij Suirum conueniret edixit. Venerat iam Vilnam Vngaricus peditatus Christophori Transiluaniæ Principis Regis fra-

gis fratris missu: eiusdemq; delectus iusta equitum ala. Polonicum militem Milecius, qui & ipse sub idem tempus ad Regem redierat, cùm segnius à quæstoribus ac exactoribus expedita re pecuniaria, ob auctoramenta tardiùs accepta moræ nonnihil à milite interponeretur, vt quàmprimùm ad edictum conueniret, acriter vrgebat.

R. HEIDENSTEINII
SEC. REGII DE BELLO MOSCOVITICO
Commentariorum
LIBER SECVNDVS.

VILNA PRIDIE CALENDAS Iulij Rex profectus Suirum indè venit. Ibi Lituanici equitatus partem vidit; qui cùm vniuersus omnibus rebus esset ornatissimus, tùm maximè, qui à gente Radiuila, & Ioanne Kiska structore regio adducebatur. Ibidem de summa belli constituendum ratus, quas potissimùm partes cum exercitu peteret, ad consilium retulit. Lituani omnes ferè Plescouiam per Liuoniam eundum arbitrabantur; quòd & propter vrbis amplitudinem atq; nomen dignam iudicarent, quę etiam maximo cum labore, ac periculo peteretur: & quòd minùs contra vim munita putaretur: muri vetustate neglecti: nihil vt loco tutissimo ac à metu belli remoto in ea prouisum, non magno labore ac periculo potiturum ea Regem sperarent. Rex contra exi-

trà exiſtimabat. Nam cùm vnum id potiſſimùm bello hoc agendum ſibi propoſuiſſet, vt Liuoniam ab hoſte in libertatem vindicaret; intelligebat, ſi in terram Liuoniam bellum tranſtuliſſet, præterquàm quòd in regione crebris vrbibus & caſtellis munita, eadémq; tot annos vaſtata propter commeatus inopiam ac frequentes obſidiones, difficiliores tardioresq; progreſſus belli futuri eſſent, non modò prouinciam, cuius liberandæ cauſa bellum ſuſcepiſſet, hoſti ac ſuis denuò vaſtandam ſe obiecturum: verùm Lituaniam etiam, quæ ad Boryſtenem pertinet, in ea loca omni vi belli conuerſa, præſidio nudatam hoſtilibus incurſionibus interim ſe expoſiturum. Alia etiam via per hoſticum Pleſcouiam ſi iret, contra rationem rei militaris iudicabat, tot hoſtilibus præſidiis à tergo relictis per infeſta omnia atq; in uia tam longè in hoſticum progredi; vbi nec ſi quid offenſum eſſet, facilem receptum, nec è propinquo ſubſidium habiturus eſſet. Polotia oppugnanda vtrunq; conſecuturum ſe præuidebat, vt, cùm ea ad Dunam flumen poſita eſſet, proximosq; ad Liuoniam & Lituaniam aditus haberet, & ordinem ſeriemq; rerum gerendarum ſecutus vlteriùs deinceps in Moſcouiam promotis armis ac quaſi circumita Liuonia, omni ab ea hoſte intercluſo, integra potiretur: nec ſimul à Lituania longius diſcederet; ac vtriq; tam Liuoniæ quàm Lituaniæ contra excurſiones hoſtium præſidio eſſet. Accedebat huc, quod cùm ſecundùm Liuoniæ recuperationem vel maximè animo Rex agitaret, vt Dunæ fluminis nauigationem, qua ſola portus Rigenſis continetur: quæque & ad tuendam Liuoniam excludendumque ab ea hoſtem magnam oportunitatem, & commerciorum negociorumq; exercendorum facultatem inſignem habet, Lituanis Liuonibusq; expediret; id ſi Polotia potiretur, magna ex parte effecturum ſe videbat: ab eius præſi-

præſidio maximam partem Dunæ infeſtari: indè auxilia commeatusq; Kokenhauſium aliaq; in Liuoniæ caſtella ſummitti: excurſiones fieri: Vilnam Rigamq; mercatura prohiberi. Quod deniq; nuperrimè ab hoſte Polotia capta eſſet, quò recentior in animis hominum cladis eius memoria obuerſaretur, eò ex commutatione rerum præſentiorem lætitiam, maioremq; gloriam recuperatæ fore. Alij Polotienſem oppugnationem difficiliorem prædicabant, quàm vt initio rerum gerendarum ſuſcipi debere videretur: eſſe eam & loci natura ac opere munitiſſimam: commeatu, tormentis, puluere, omniq; bellico apparatu vt arcem finitimam, & quam primos belli impetus excepturam hoſtis non dubitaſſet diligentiſſimè prouiſam: Pleſcouiam nec ad reſiſtendum vires eas habere, & quò à metu belli remotior eſſet, eò omnia in illa neglectiora. Multum autem in ipſis initiis momenti eſſe, quibus in vtranùis partem facilè homines impellantur: plurimùmque ad totius belli opinionem, & futurarum rerum ſpem pertinere ab initio non offendere. Rex nihil cùm exiſtimaret eſſe quod non virtute ſuperari poſſet; quò maiores difficultates propoſitas intelligebat, eò & bene geſta re ad cętera belli perſequenda alacriores omnes futuros confidebat: et ſi quæ incidiſſent difficultates, longè tamen minoribus iis, omnibus à tergo pacatis, & domeſticis opibus propinquis, ſe occurſurum. quibus de cauſis cùm prius conſilium omittendum non exiſtimaret, intelligeretqúe famam ſuſceptæ expeditionis longè lateque ad diuerſas nationes perlatam; exercitum præterea ex variis gentibus collectum haberet; ac verò non bellum modò, ſed cauſam etiam belli omnibus probatam vellet, edictum, latine prius ſcriptum, inque Polonicam, Vngaricam & Germanicam linguas tranſlatum, quòd ex iis ferè gentibus exercitus conſtabat, proponit;

D 4 quo

quo Mosci in se iniurias, quibusq; causis permotus bellum aduersus eum susciperet commemorat. quod diuersis in locis typis deinde editum vulgo extat. Præmittere indè aliquem cum parte copiarum placuit, qui ex instituto rei militaris, quoad reliquus exercitus subsequeretur, hostem compulsum intra muros contineret, viamque reliquo agmini patefaceret: quòd autem præcipua auctoritas ac vis imperij penes Polonicum Ducem in castris esset: neque dum omnes copiæ Polonicæ conuenissent; retento ad exercitum Milecio, Radiuilum cum filio Christophoro ac Lituanicis copiis quibusdam Polotiam præmisit. cum eodem Gasparem Bekesium cum equitatu Vngarico & cohortibus aliquot ire iussit. Suiro deinde Disnam mouit: ea agminis ratione, vt cùm imminerent viæ à dextra Krasna, Susa, Turoulia hostilia præsidia ab ea parte Milecius cum exercitu Polonico: in primo agmine Ioanne Sbarasso ire iusso, tenderet: Rex læua iter faceret. In itinere aliorum Lituanorum procerum Trocensis maximè & Polotiensis Palatinorum, Castellani item Polotiensis, quorundamque priuatorum elegantissimè ornatæ copiæ Regem assecutæ, censæ ab eo fuerunt. Fuerant per aliquot dies continuos profusæ pluuiæ: eæ tantam grauioris belli instrumenti, ac tormentorum præcipuè ducendorum difficultatem attulerant, vt iumenta quibus in propriis curribus Rex vtebatur, remittere necesse haberet, quo eo celeriùs promouerentur. quæ res initio expeditionis oblata illorum, qui Plescouiam tam longo itinere eundum censuissent, opinionem vel tacitè refutabat. Disnæ equitem ac militem Polonicum, qui tum ferè omnis conuenerat Milecius elegantissimè in speciem instructum, & in turmas cohortesque distributum sub signis decurrentem Regi ostendit. Equites thorace & galea ferrea tecti, præterq; hastam, acinace, veruto, ac binis sclo-

ppetis ad ephippia aptis omnes armati erant; ita vt decurrentes non minorem quàm ipsi pedites, quorum propria arma scloppeti sunt, fragorem ederent. Eodem quæ nondum conuenerant, Lituanicæ copiæ venerunt: in his Ioannis Chodkeuicij Castellani Vilnensis, qui grauissimo morbo tum tenebatur, quo non multis diebus pòst extinctus est, nongenti lectissimi equites: Ioannis item Chlebouicij Castellani Minscensis & aliorum. venit sub idem tempus cum Christophoro Rosdraseuio; & Ernesto Veiero Germanus etiam miles; cuius & si publicè scribendi facultatem non habuissent, ac raptim saltem nomina dantes quosdam adduxissent; erant tamen ij & animo omnibus pares: & genere armorum atque vsu rei militaris reliquis non multò inferiores. Erant omninò vniuersæ copiæ cùm genere & numero hominum, tum exercitatione armorum eæ, vt Milecius pro ratione suscepti belli aptiùs ferè compositum, meliusque instructum exercitum eum confirmare non dubitaret, quàm quenquàm alium vidisset eorum, in quibus vel imperitandi, vel domi, ac foris parendi stipendia fecisset; ac ab vna aliqua parte vel equitatu vel peditatu plerunq; laboratum animaduertisset. Censis copiis Churlandiæ Duci, quem Disnam dilatum suprà ostendimus, possessio Churlandiæ Semigalliæq; Ducatus solenni more confirmata, ipséque in clientelam & fidem receptus fuit. Consulti de eo senatores Lituani, quorum magna pars aderat, & qui ex Polonicis præsentes erant, omnes vt correctis conditionibus, quæ cum Sigismundo Augusto Rege pro eius temporis ratione non satis commodè tractatæ existimabantur, res finiretur, censebant. In eandem sententiam à maioris Poloniæ, Russiæ item, Prussiæ, ac Masouiæ senatoribus absentibus per literas responsum fuerat. Minoris Poloniæ senatores plerique, qui tum fortè Lublini iudiciorum cau-

sa

ſa conuenerant, quòd eo tempore appellationum iudicia, de quibus ſuprà dictum eſt, prima tum ibi habebantur, in comitia rem differendam cenſuerant; veriti, vt videbatur, ne in Polonorum ſenatorū paucitate contra Lituanos iuri in eum Ducatum regni ſatis caueretur. ſed & indignum Regi videbatur, diutius eum ducere, cuius poſt ſemel datam fidem nunquam dubium animum: ſemper eximium ſtudium, obſeruantiamq; erga ſe perſpexiſſet: neque principis hoſtibus finitimi in illo Liuoniæ ſtatu ius, ſuumque beneficium in ſuſpenſo relinquere ſatis tutum arbitrabatur. Itaque perfecta res iis potiſſimùm conditionibus fuit, vt illo fidem obſequiumque ſuum Regi pollicente, iusq; iurandum in verba Regis præſtante, quo nullius alterius quàm Regum Poloniæ maieſtatem ſe culturum profiteretur: Rex è contrà patrocinium ac tutelam eius contra omnes illi reciperet. de iuriſdictione, quam in ſuos habet, vt ad conuentum Liuoniæ, quem ſi reliquam Liuoniam Rex adiungeret, inſtituturus in ea eſſet, prouocatio ab eo eſſet, cautum fuit. Tendenti ad caſtra Milecius obuiam miſit, qui intra tentorium eius illum deducerent: apud quem aliquantiſper dum vocatur, moratus, indè ad tribunal adductus, ſignis militaribus ac vniuerſo exercitu circumfuſo, ſolenne iusiurandum Cancellario Regni in verba ei præeunte Regi præſtitit. Hoſtis interim Pleſcouiam cum exercitu progreſſus partem copiarum in Liuoniam præmiſerat. Hæ Duna flumine ad Kokenhauſium, quo vt ſuprà oſtendimus, potitus fuerat, raptim tranſmiſſo, ac centum quinquaginta circiter Ducis Churlandiæ equitibus, qui cis Dunam in ſtatione erant, repentina excurſione reiectis; Seelburgenſeq; Ducis Churlandiæ, ac Birſenſi Chriſtophori Radiuili agro vaſtato properè trans Dunam ſe receperunt. exercitum qui in Liuonia fuerat, Chriſtophorum Radiuilum Vilnam

nam ſtipendiorum cauſa ſecutum ſuprà demonſtrauimus. Interim Ioannem Taluoſſium Caſtellanum Samogitiæ, cum iis, quas raptim contrahere poterat, copiis in Liuoniam Rex miſit. Philonem Kmitam, qui Orſæ præerat, ad Boryſtenem, ne quid ex ea parte ab hoſte detrimenti acciperetur curare iuſſit. Iam exercitus cum Palatino Vilnenſi Polotiam præmiſſus Dunam ponte Kaunæ ex nauibus, ea, qua dictum eſt, ratione facto ad Diſnam tranſmiſerat; nihil hoſte contrà ſuſcipiente, quo tranſitu eum prohiberet; vel quòd ex inſtituto diſciplinæ Moſcouiticæ ſine mandato principis ex præſidio miles egredi non audeat: vel quòd ſuperiorum temporum ſucceſſu elatus, exercitus, qui Suirum conuenire dicebatur, famam contemſerat. Duna paulùm progreſſum continuæ ſiluæ aliquandiu moratæ fuerunt. Nam ex quo Polotiam Moſcus ceperat, ſedecim ferè annorum ſpatio, quo in poteſtate eius fuit, eam partem agri, quæ à Duna flumine atque Diſna Polotiam tendentibus prima occurrit, deſertam ac incultam reliquerat; vnde frequentes denſiſſimæque arbores vt in ſolo fertili interea temporis enatę fuerant. Verùm peditatu Vngarico ſecuribus ſiluas cædere inſtituente, ac celeriter opus perficiente, exiguo temporis ſpatio difficultates eas ſuperauit. Polotia antiquitus ſuos Duces habuit, ſubque annum à nato Chriſto DCCCC. LXXX. vel vt Ruſſi tempora numerant à condito mundo CCCCLXXXVIII S. VI. M. Rochuoldo Duci paruit; qui à Vlodimiro magno ob negatam ei in matrimonium filiam Rochmedam, vt Moſcorum annales habent, bello petitus, vitam pariter cum duobus filiis ac imperio amiſit. Indè in Monarcharum & principum gentis Ruſſicæ poteſtatem conceſſit; quorum extincta ſtirpe ea, quæ in Auſtrali Ruſſia regnabat; Lituanis, vt quædam aliæ ditiones Ruſſiæ ceſſit. Iagellone apud Lituanos

tuanos primùm,indè apud Polonos regnante, cùm An
dreas frater eius Polotiæ dominatum, ſub idem ferè
tempus, quo Iagello Cracouiæ inſignia regni accipie-
bat,arripuiſſet, copiis aliquibus miſſis recepta mox fu-
it; continueq; indè in fide Regum Poloniæ,magnorum
que Ducum Lituaniæ ad annum LXIII. S. cIɔ Iɔ.
permanſit. quo à Ioanne Baſilij filio Moſcouiæ Duce
capta expugnataq; fuit. Regio Polotienſis ad centum
quinquaginta circiter millia paſſuum in longitudi-
nem, totidem in latitudinem patens cùm vbertate gle-
bæ, tum fluminum atque lacuum copia nulli cedit.
Fluuios nauigabiles complures habet, præcipuè Du-
nam; qui in Moſcouia non procul à Turopecia ortus
Rigenſem portum efficit,omniumq; Septentrionis flu-
minum amæniſſimus ferè ac pulcherrimus eſt. ſecun-
dùm eum Dryſſam, Vſuiatam, è Moſcouia: Diſnam,
Vlam è Lituania: à Smolenſco Caſplam in eundem
Dunam omnes influentes. Plerorumq; Lituanicorum
& Ruſſicorum caſtellorum is ferè poſitus eſt, vt ad oſti
um aliquod humilioris fluminis,quo cum maiori con-
iungitur,ſita ſint.quæ ita ſita ſunt,quòd maioris flumi-
nis propinquitas pluribus communis eſt, à minoribus
fluminibus ferè omnia nomina indita habent. Hinc
Polota non magnus alioquin fluuius arci atque vrbi:
vrbs regioni nomen dedit. Antequàm in Moſci pote-
ſtatem veniret,vna arce atq; vrbe Polotia & caſtro Ie-
ſeriſcia tota illa regio continebatur; cæteroquin opi-
dis & pagis non infrequens.Polotiæ opes propter ſum
mam oportunitatem Dunæ fluminis eouſq; excreue-
rant, vt Vilnam caput Lituaniæ diuitijs antecederet.
Ieſeriſcia verſus Moſcouiam in lacu, ex quo fluuius O-
bola oritur,ſita, ab vna ſola parte anguſtiſſimum adi-
tum, & quo vix expedito iter ſit, habet. Poſtquàm à
Moſco occupata fuit,vtrinq; caſtella aliquot excitata,
præſi-

præſidiaq; conſtituta fuerunt.partim agri fluminiſque
ac nauigationis vel retinendæ vel turbandæ hoſti cau-
ſa; partim ad excurſiones, quæ vt in dubia vtrinq; poſ-
ſeſſione frequentes fiebant, prohibendas. A Rege Si-
giſmundo Auguſto Diſna ad eiuſdem nominis fluuij
ac Dunæ confluentem: Voronecium ad flumen Vſa-
ciam: Lepelium in inſula lacus,qui à Lepelio fluuio ef-
ficitur,verſus Lituaniam conditum fuit. Quoniam au-
tem ad hunc locum ventum eſt, non alienum videtur,
pauca de natura ſituq; eius narrare. Tendunt per eam
Lituaniæ partem duo diuerſa flumina: quorum vtrun-
que nauigabile eſt; ita inter ſe coniuncta, vt non plus
millium paſſuum quinq; interuallo diſtent;eademq; in
duo maxima ac longiſſimè diſtantia maria exitum ha-
bent.Lepel,de quo diximus,in Vlam fluuiū itidem naui
gabilē exonerans, cum eo in Dunam indeq; ad Rigam
in mare Balticum effunditur: alter Bereſina in diuerſam
partem raptus cum Boryſtene in pontum Euxinum
deinde erumpit; ita vt ſi pacatæ gentes eſſent, in qua-
rum poteſtate fluminum horum curſus ſunt, in tanta
eorum propinquitate, tranſportandarumq; ex vno in
alterum mercium, cōiungendorum deniq; eorundem
facultate, Septentrio vniuerſuſque Occidens facilimè
cum Oriente commercijs iungi poſſet. ſed Dunam
Moſci antehac: Boryſtenem ijdem Moſci ac Tartari
cæteriq; de quibus ſuprà dictum eſt, infeſtum nunc fa-
ciunt. Cæterùm Sigiſmundus Auguſtus Vlæ quoque
oſtium caſtello munire aggreſſus, Veneto architecto
quodam vnà cum operis ab hoſtibus interfecto, non
ſine detrimento deiectus fuerat; cumq; hoſtis eundem
locum munire inſtituiſſet,ac Auguſtus magnis à Rado-
ſouicio ſummiſſis copijs, ac ſumma vi diu fruſtra eum
oppugnaſſet, tandem ſequenti æſtate per Romanum
Sanguſconem Palatinum Braſlauienſem,dum Moſcus

vetus præſidium noui inducendi cauſa deducit, receperat: ſuperiorem verò eius partem Lepeliq; fluminis cum Vla confluentem impoſito caſtello Ciaſnicia iam antè communierat. ſimili ratione Moſcus vltra Dunam quinq; caſtellis exſtructis, totius oræ eius poſſeſſionem ſibi firmauerat. Sokolum in via Pleſcouienſi in fluminum Dryſſæ & Nyſſæ penininſula quadam Lituanicis caſtellis Diſnæ & Dryſſæ oppoſuerat. Niſcerdam ad lacum cognominem triginta à Sauolocia paſſuum millibus: Sitnum in Lucenſi via ad ſuperiorem Polotæ partem. Koſſianum deinde loco ab Obola flumine velut circino circunducto: Vſuiatam ad fluuium itidem cognominem ac nauigabilem in Dunam ad Suraſſum ex aduerſo Caſplæ fluminis influentem: illud contra Vlam; hanc contra Vitepſcium & Suraſſum excitârat. Cis Dunam Turouliam, ad cognominis amnis caput, quo in Dunam influit. Suſſam verò ſingulari conſilio Lituaniam verſus in lacu, qui Turouliam emittit, loco munitiſſimo, aquiſque vndique circundato, agitans iam animo bellum Lituanicum, Vilnamque opinione præcipiens ſedem bello futuro poſuerat; itaq; natura antè munitiſſimam opere communierat, omniq; apparatus bellici genere inſtruxerat; pauca, vt præſidia inſtructiora eo haberet. His Kraſnam ſuperadiunxerat, ſuperiori in loco itidem ad Lituaniam ſpectante. Koſakki igitur Lituanici Franciſco Suko duce ad belli ſuſcepti famam in finibus globo facto Kraſnam noctu repente ſcalis admotis adorti præſidio munitionibuſq; ac ſatis magna commeatus copia vnà cum caſtello potiuntur. Ab altera parte Koſſianum vltradunana arx ſimili euentu repentina excurſione Koſakkorum capitur & deletur. Palatinus interim Vilnenſis Polotiam cum ijs, quas circa ſe habebat, copijs peruenerat. quas hoſtes conſpicati ſubitò copias ſuas extra mu-

tra munitiones productas ſub portis inſtructas oſtendunt; nullaq; iuſta pugnandi facultate data intra munitiones ſe recipiunt. eques tamen pugnandi auidus ſub ipſa mœnia in eas prouectus vnum atq; alterum haſtis transfixit. Eodem tempore Vngari & Lituani Sitnum, via quæ Pleſcouiam ducit, ſubitò Polotia excurrentes, vt re improuiſa & repentina eam incendunt. Cùm Polotiam Rex iret, à læuaq; Sokolam caſtrum hoſtile haberet, veritus ne maioribus à Pleſcouia ſubſidijs ſummiſſis, commeatui ac ſubuectionibus noſtris incommodi aliquid ex eo hoſtis afferret, an ad id oppugnandum ex itinere diuerteret, cum Milecio deliberabat: verùm poſtea ſæpè maiorum rerum gerendarum oportunitatem in minutioribus oppugnationibus conſumi cogitans; ac ad Polotiam caput prouinciæ properans, celeriter conſilium omiſit: terniſq; caſtris, quemadmodum Milecius cum expedito equite præcurrens ea deſignârat, Diſna Polotiam peruenit. Dum Polotiam exercitus contendit, Moſci Polonos & Lituanos, quos à multis annis in ſqualore & compedibus habuerant, cum cruciatu interfectos adq; trabes alligatos ſecundo Duna terrorem venientibus id allaturum rati, obuiam demittunt. Rex Ioanne Samoſcio Cancellario & Gaſpare Bekeſio ſolis aſſumptis, Milecio interim exercitum curante priuato cultu, ſubſidijſq; contra eruptiones loco oportuno diſpoſitis, vrbem circumuectus ſitum loci cum ijſdem cognoſcit; ſimulq; eodem in loco, à qua potiſsimùm parte oppugnatio inſtituenda ſit, deliberat. Conſtabat Polotia duabus arcibus, vna in editiori loco poſita, eademq; media: altera quam ſcloppetariorum ſua lingua Moſci appellabant: & opido Sapolotta. A meridie Dunam habet, qui modico verſus Occidentem flexu, recta indè Rigam tendit, ad eam que mare influit. Polotta recto è Septentrione curſu

 paulùm

paulùm versus Orientem sub arce scloppetariorum, indè rursum in septentrionem declinans, radicesq; collis, in quo superior arx posita est, complexus, eandemq; ab opido separans in meridiem versus paulò infra eum locum cum Duna commiscetur. Media, quam diximus, arx in colle altissimos despectus habente posita, à meridie, vt ostensum est, Duna flumine: à septentrione & ortu Polotta fluuio opidoq; Sapolotta: ab occidente sole scloppetariorum arce, vndiq; monte, cui imminet prærupto, altissimisq; fossis ac vallo, quouis ferè artificio factis firmioribus continebatur: muros & propugnacula ex aliquot inter se deuinctis validissimorum roborum ordinibus firmissima habebat. scloppetariorum arx inferiori loco occasum versus in colle tamen modicè accliui posita ab oriente breui ponte cum superiori arce coniungebatur. Opidum cùm olim cis Polottam sub colle, quem scloppetariorum postea arce Moscus communiuit, fuisset; deletum in oppugnatione ab hoste fuerat. postea cùm confirmata iam possessione propter commerciorum vsum, quorum loco tam oportuno summa facultas est, restaurare id institueret; quòd ab illa parte maximè oportuna oppugnatio ei fuerat, veritus ne indè rursum nostris pateret, trans Polottam fluuium atq; summam arcem in locum inter vtrunq; flumen medium transtulerat: vt positu eius quasi triangulari, vnum latus Duna, alterum versus summam arcem Polotta fluuius, tertium fossæ turresq; tuerentur. Regi dubitandum non videbatur, quin à media eademque summa ac munitissima arce ordienda oppugnatio esset; propterea, quòd quicquid in reliquis oppugnandis laboris ac temporis sumeretur, suprema salua, nec receptu hostibus nec obsidionis ex ea sustinendæ spe defutura nulla de causa sumtum iri appareret: ea verò expugnata occupato loco superiori, eodemq; munito,

ac in quem omnis commeatus apparatusque bellicus collatus ab hoste esset, opidum quoq; ac alteram scloppetariorum nullo negocio in potestatem peruentura. Accedebat huc, quod ab opido difficiliorem deinde arcis oppugnationem transitus fluminis Polottæ, qui radices collis, in quo arx posita erat, complecteretur, facturus videretur. Bekesius nihilominùs opidum Sapolottam, quod secundùm Dunam flumen euntibus primo loco occurrerat, priùs tentandum censebat; quo expugnato, & si in arcem deinde hostes se reciperent: tamen præterquam quod incommoda obsidionis omnibus in vnum locum compulsis ea res auctura esset; spem præterea illis, nostris laborem minuturam, animosq; additurum: nec difficiliorem multò, quàm ab ijs partibus futura esset, ab opido oppugnationem futuram; cùm flumen Polotta, quod impeditam eam facturus videretur, omnibus ferè locis vado vix crurum tenus transiri posset; atq; erat sanè ea humilitas fluuij id temporis. Regem vt in sententia perstaret, Samoscius cùm primis vrgebat; quod cùm iterum cognoscendi situs causa solus propius sub eum locum, in quo opidum antea fuerat, & quem Posar illi sua lingua ab incenso opido tanquam bustum vocabant, successisset; longè indè faciliorem ascensum, neque fossarum & collis eam altitudinem, quæ ab alijs partibus erat, esse animaduerterat; arcemque scloppetariorum in colle ab imo accliui ita positam, vt à summitate collis, quæ ad exteriorem partem pertinebat, tanquam gibbus aliquis enatus telorum commodè adijciendorum ijs, qui in arce erant, facultatem præpediret. Dum cùm Milecio, & senatoribus reliquis ampliùs deliberare Rex vult, Germanus miles priuato consilio Polottam transgressus, locum ab opido auersum contra summam ac scloppetariorũ arces ad Dunam castris capit.

Veritus hinc Rex, ne ex æmulatione nationum dissidij
aliquid oriretur, vt ad opidum, quo loco Bekesius cum
Vngaris constiterat, munitiones agerentur, permisit. In
dè regiis castris trans Polottam flumen medio inter eum
& lacum quendam spatio, infra locum, quem à Germa-
nis occupatum diximus, locus deligitur. eoq; binis ca-
stris exercitus à Milecio traducitur. Vniuersorum castro
rum totiusq; obsidionis hęc ferè erat facies. secundum
flumen à Disna Polotiam euntibus versus opidum Sapo
lottam ad Dunam flumen primi Vngari consederant,
loco ad commeatus excipiendos, cùm primis opportu-
no; quòd inferior fluminis pars pacata erat, omnesq; sub
uectiones in eum ferè locum concurrerent, tum Duna
etiam ponte nota ratione ex nauibus composito ibi-
dem stratus esset. Infra Vngaros cis Polottam Nicolaus
Radiuilus Palatinus Vilnensis cum Christophoro filio,
subq; eorum imperio stipendiarię copię Lituanicę, indè
diuersæ voluntariorum, quicquid reliqui erat spatij Po-
lottam vsq; diuersis castris compleuerant. Vltra Polot-
tam inter flumen & lacum quendam, quemadmodum
ostendimus, regia castra erant. In his senatores ac equi-
tes Poloni magna ex parte erant: præter hos Nicolaus
Christophorus Radiuilus Marschalcus palatij Lituani-
ci, quiq. tum per absentiam Marschalci Polonici comita
tui vniuerso regio præerat. Medium castrorum locum
principia senatorumq; tentoria amplexa erãt; quorum
vt quisque potestate & honore antecedebat, ita locum
Regi proximum ceperat. Hęc cùm terni tentoriorum or
dines ambientes binorum vicorum paribus inter se spa-
tiis distantium seriem efficerent: bini etiam ad eosdem
aditus portæque relictæ fuerant. totidem castrorum
portæ erant excubiis stationibusque militum firmatæ.
Exteriorem castrorum partem currus circumiecti, ca-
tenisque ferreis inter se deuincti more gentis Polonicæ
munie-

muniebant. ad quos in maioris impetus aut periculi ex
pectatione fossam etiam ducere, egestumque aggerem
curribus obiicere, atq; ita munitissimi opidi faciem ca-
stris circumdare solent. Supra regia castra Germani lo-
co, quo antè ostendimus, consederant. Ad Polotiam e-
xercitu iam existente à Marchione Georgio Friderico
in Prussia duce quingenti lectissimi pedites superuenê-
re; qui quemadmodum ipsi voluerant, inter Germanos
loco iis assignato, iisdem cum Germanis castris recepti
fuerunt. In eadem causa alij quoq; fuerunt, è Podolia
aliisq; extremis regni finibus; qui cùm propter loco-
rum longinquitatem maturiùs adesse non potuissent,
ad Polotiam reliquum exercitum assecuti sunt; in his è
voluntariis, Constantinus Constantini Ostrogiæ Ducis
filius cum lecta equitum ala; ac alij quidam. Bekesius
interim Sapolottam opidum oppugnare cœperat, actis
que ad mœnia vineis, tormentis iam quatiebat. Mosci
desperata opidi defensione, & quòd in omnes casus hęc
à principe suo, qui in præsidiis sunt, mandata accipiunt,
omnibus rebus exportatis opidum incendunt, ac in
summam arcem se recipiunt. Proferuntur munitiones
ad arcem flumenq; Polottam, quod radices montis, in
quo arx posita est, ambire suprà ostendimus, magna
Vngari militis virtute; vt est summi genus laboris ac
tolerantiæ; cùm per partem opidi opus institueretur,
ac sæpè in sepulchra atq; cloacas, aliaq; fœdissima quę
que incurreret. Ita instituta oppugnatio erat, vt Vngari
ad dextram ab ea parte, qua opidum fuerat; modico
ab his interuallo Poloni: indè Lituani pedites, quos Ste
phanus Sbarassus Palatinus, Eustachius Volouicius Ca
stellanus Trocenses ac alij quidam voluntarij adduxe-
rant, oppugnarent. medio inter hos loco inferiùs ali-
quantò non longè à flumine Polotta ducenti lectissimi
Vngari pedites à Samoscio scripti excubabant, eo ferè

 positu,

positu,vt reliquo Polonico &Vngarico peditatu suprà eos duobus locis inter se oppositis collocato, ducenti hi tanquam summum angulum trianguli tenere viderentur. ab altera arcis parte trans Polottam, qua sclopetariorum arci coniungitur, Germani, quos eo loco consedisse dictum est, è suis castris munitiones versus arcem agebant. Bekesius primò tormentis quatere arcem instituit; quod vbi minus succederet, propterea, quia cùm ex materia constarent, potiùs perforarentur aliquibus in locis muri, quàm sternerentur; candentes globos iacere cœpit. Genus id est incendiorum in superiorum temporum dissensionibus ciuilibus Vngariæ à Rege ipso institutum: cùm ea, quæ ab aliis ex diuersis incendiorum nutrimentis excogitata essent, magis ad speciem & terrorem comparata, quàm magnam ad inflammandum vim habere videret. Globi igni excocti dum planè eum imbiberint, ita in tormenta mittuntur, vt inter eos & puluerem tormentarium, iustum spatium arena aut cinere primùm, indè recenti ac humida herba compleatur, ne puluis ignem ex globis rapere, ab iisq; inflammari possit: itaq; in aduersos muros eiiciuntur. quæ res quòd globi lignis impacti diutiùs lateant, candemq; ob causam non tam facilè, atq; flamma opprimi possint, magnum ad incendia excitanda vsum habet: eaq; ratione Pharum Gedanensium Rex exusserat. Hic tamen hac etiam minùs proficiebatur, propterea quòd cùm altiùs aliquantò iacti essent, eadem ratione muros tantùm peruaderent: cùm in inferiorem locum ad fundamenta murorum, vt hærere possent, adigerentur, in cliuum ferè, qui arcem sustinebat, quíq; ita prominebat, vt aduersus locus, in quo tormenta regia erant, & si & ipse non humilis, inferior illo tamen esset, impingebant, soloque accipiebantur. Simul Zephyro vento per complures dies flante continui ac effusissimi imbres

imbres erant. ex his Polotta amnis tantum aquarum conceperat, vt qui antea pedibus non incommodè transiretur, tum ab equite sine periculo, transmitti non posset: pontes autem omnes ferè, qui inter bina castra erant, interrumperet. Vnus tamen ab initio statim, postquàm accessum ad Polotiam fuisset, à Ioanne Bornemisa ad molendinum quoddam exustum sublicis aliquot sub aqua repertis, trabibusq; aliis super eas iniectis, inter munitiones ipsas ac propugnaculum, quòd oppugnabatur subitario opere factus perstiterat. Cùm que per vnum pontem non satis commodè miles ad oppugnationem iturus videretur, Bekesius cymbis aliquot piscatoriis depressis nouum in eo pontem effecit. Verùm eo etiam paulò pòst continuis tormentorum ictibus in eum directis ab hostibus merso, vnus relinquebatur is, de quo dictum est. quem & pars aliqua molendini ab incendio relicta à tormentis hostilibus tutabatur. Bekesius igitur cùm et tormenta & globos candentes frustra admoueri animaduerteret, vt quisq; maximè impiger in proximo constiterat, præmiis maximis propositis, vt facibus ignem muris subiicerent, hortatur; perq; pontem ac aduersum collem rectà ad arcem mittit: iis ex Polonorum Lituanorumque munitionibus alij mox summittuntur. Occurrebat singulari militum nostrorum virtuti omnibus locis eximium hostium in defendenda arce studium. Inprimis magno incommodo nostros afficiebant ingentis molis trabes in superiore parte muri, cuius latior ambitus, quàm inferioris erat, iam antè in eum casum ab hostibus constitutæ; quę leui impulsu in nostros deturbatę, ac per cliuum prouolutæ magna cum strage, vt quosq; arripuerant, secum ferebant. tantus verò in restinguendis ignibus omnium ardor erat, vt non ętate confecti, non mulieres, non pueri, vel laborem vel periculum recusarent; quò minus &

nùs & magna copia aquam aliaq; opprimendæ flammæ suis supportarent,& in succedentes nostros profunderent. cùmq; omnibus ex partibus, directis in arcem ac propugnacula tormentis,à nostris peterentur; accidit, quod dignum admiratione visum est, vt non pauci extra muros funibus demitti se paterentur, aquasq; ab aliis subministratas superiori ex loco pendentes ad restinguendos ignes, qui foris admouebantur, defunderent: iisq; certissimis nostrorum tormentorum ictibus sublatis, non deessent toto illo tempore oppugnationis,qui priorum in contemnendo periculo virtutem imitarentur, inq; locum eorum, qui exanimati fuerant, succederent. Inter hæc pluuiæ ac tempestates, de quibus dictum est, adeò obsessis erant secundæ, vt vulgus militum carminibus, quibus aliás gens ea praua superstitione dedita existimatur, motas crederet; quæ & incendia morabantur,itaq; fossas omnes compleuerant, ac solum inundauerant, vt nusquam ferè consistendi locus militi daretur. Desiderati in oppugnatione hac sunt aliquot viri fortes, ac in iis Michaël Vadasius, qui multis in prælijs fortiter versatus, ac ob virtutem militi Vngaro præfectus fuerat, dum ad tormenta Polonicarum munitionum cum Stanislao Penkoslauio ac aliis præfectis Polonis consilia communicat, globo traiectus fuit. Non leue tamen hostes etiam incommodum acceperunt.cùm quoties ad restinguendum incendium conferti vnum in locũ concurrissent,tormentis, quemadmodum dictum est,in eum directis,crebræ in illos eiaculationes fierent; ac non globis modò frequentes interimerentur, sed fragmentis etiam lignorum ac trabium, quæ globi secum rapiebant; quæq; maiorem ferè quàm globi ipsi stragem edebant, non pauci opprimerentur.Ad oppugnationis difficultates accedebat summa commeatus & subuectionum angustia; quæ à sola ferè Disna, & ab inferiori parte fluminis sustentabantur. Vilnam enim versus, quæ ampliùs ducentorum viginti quinq; millium passuum spatio indè distat, Postouam vsq; quæ paribus inter Vilnam & Polotiam ab vtraq; interuallis sita est,omnia hostis vastârat.tum verò propterea etiam minùs commodè subuehi indè poterat, quòd Susa in potestate hostium adhuc erat; cuius in præsidio qui erant,superioribus diebus Kosakkos Lituanicos,quos Krasnam intercepisse suprà ostendimus, securiùs agentes noctu oppresserant, castrumq; incensum solo æquârant: & tum vias subuectoresq; nostros Vilna venientes infestabant. A superiore parte fluminis propter Turouliense præsidium nullam etiam in partem liberæ frumentationes pabulationesúe erant. Excurrerat cum leuioribus tormentis aliquot eò Franciscus Sukus,spe magis terrore, quàm vi eius potiundæ: sed Polotia integra satis fiduciæ spirituumq; hoste habente re infecta discesserat. Ex aliis partibus versus Plescouiam & Lukos per centum ferè millia passuum densissimæ ac inuiæ siluę erant.Ad hęc Moscus,quem cùm exercitu ad Plescouiam peruenisse suprà demonstrauimus,cùm obsideri Polotiam intellexisset, lectissimam totius exercitus partem Borisso Seino,& Theodoro Seremeto ducibus subsidio obsessis miserat. qui cùm tutò Polotiam in omnes vias nostris intentis peruenire se non posse existimarent, Sokolæ substiterant; ac & si Polotiam non accederent, ad Disnensem tamen viam excurrebant,frumentatoresq; ac pabulatores nostros excipiebant. Miserat initio contra eas copias Rex Christophorum Radiuilum cum lectis aliquot equitum alis; ei Ioannes Chlebouicius Castellanus Minscensis se adiunxerat; cùmq; hostis aut intrà munitiones, aut suo loco se contineret, nec iustam pugnandi facultatem daret; nostri tamen in eos inuecti sub mœnibus equestre prælium

lium cum ijs fecerunt. quo vtrinq; aliquot cæsis, ac ex nostris Nicolao Kamenscio nobili equite interfecto, captiuis aliquot Moscis abductis, ad Regem reuerterunt. qui ibi quoque maioribus copijs rem gerendam ratus finem oppugnationis Polotiensis expectandum statuit: in præsentia equitum stationibus aliquot contra eas collocatis. Augebantur incommoda hęc, quòd viæ largissimis continuisque imbribus ita corruptæ erant, vt iumenta cùm eluctari è luto non possent, pleraque labori immorerentur, omnesq; viæ cadaueribus equorum complerentur. Ita enim solum pingue ac per se humidum, omniaque adeò aquæ penetrarant, vt ne sub pellibus quidem in ipsis procerum tentorijs locus, in quo consisti posset, relinqueretur. Quibus rebus fiebat, vt cùm vndique à commeatu interclusi nostri essent, nec mercatores etiam initio hoc rerum in eam vastitatem castra frequentes secuti essent, eò vsq; annona ac pabulum potissimùm excresceret, vt quod inauditum antea in Polonia maximè fuerat, singuli modij auenæ denis taleris emerentur, qua generosiores saltem equi sustentarentur; reperirenturq; ex Polonis & Vngaris, qui mortuorum equorum carnibus vesci non dubitarent. quod per se nouum & insolitum, non tamen tam mirum videbatur; quàm quòd corpora eorum morbo ex ea causa tentari non animaduerterentur. In communibus omnium angustijs maximè premebantur Germani; non modò quòd inter frequentes vrbes bellum gerere assueti minùs à necessarijs rebus ad eas difficultates parati accesserant; sed quòd eo etiam loco castra faciebant, ad quem vltimò commeatus perueniebat; in fronte Vngaris, inde Lituanis, ab ijs regijs castris positis. ad quos vt propiùs Disnam versus quique horum consederant, commeatum indè venientem primo loco peruenire necesse erat. Prussici tamen, qui à Marchione missi fuerant, vt in maiori earum regionum necessitatumq; peritia cùm curribus, tum commeatu alijsq; necessarijs rebus optimè à principe suo instructi erant. In hac omnium rerum difficultate summa tamen erat constantia Vngari præsertim militis. ante alios Bekesius, qui alioquin grauibus articulorum doloribus, ac ventriculi imbecillitate vehementer conflictabatur, minimè ob hæc animo fractus, nunquàm melius se valuisse iactabat: semper apud tormenta esse: ibi cibum sumere: ibi quiescere: itaq; inter pericula se versabat, vt qui proximè circa illum obuersabantur, ac in his Ioannes Kurossius, tam propinquo è loco, vt sanguine suo illum aspergerent, non pauci interimerentur. Polonicus etiam peditatus & si nuper admodum scriptus erat, nihilò seciùs tamen animo nec ipse se demittebat. Cùm tantum vndiq; difficultatum circumstaret, eamque ob causam ad consilium, quid deinceps facto opus esset, Rex retulisset, huiusmodi pleręq; sententiæ dicebantur, vt quod iam antè sermonib. à plerisq; agitatum fuerat, corona facta omnibus ex partibus vniuersi exercitus omnib. viribus oppugnatio tentaretur. Id ea de causa Rex non probabat, quòd si id frustra susceptũ esset, in quo summam spem omnes ponerent, vt deinde tanquam omni ea consumpta, præter discessum nihil reliquum haberent, verebatur. Itaque alia priùs omnia tentanda existimabat. Vngarum militem maximis præmijs propositis, vt muros denuò subeat, excitat: equitem vt quisq; maximè manu strenuus erat, vt vnà cum pedite, misso equo, muros succederet, hortatur: cùm primis eius rationem habendam docet, ne quemadmodum antea fecerant, priusquàm vires planè incendia sumerent, se reciperent: sub muris deniq; telisq; hostium mortem pro gloria gentis opinioneq; fortitudinis militaris oppetere præstare, quàm infecta re ab oppu-

oppugnatione diſcedere, contumeliamque hanc accipere. Ita miles magno ardore ſub mœnia arcis tædas, quæq; in eos vſus iam antè preparata erant, alia præ ſe ferens ſuccedit. Et cùm tanquã inclinante fortuna pluuię ſub id tempus paulùm quieuiſſent, ignis fundamentis illatus, murorum latus id mox corripuit: idémque longè latèque amplexus, totum eum diem cùm extingui non poſſet, populabatur. Erat hic Auguſti viceſimus nonus. Interim cùm incendium excitatum latiſſimè colluceret, vereretúrq; Rex, ne ex vicinis locis maximè autem Sokola, vbi lectiſſimam partem exercitus Pleſcouiam à Moſco coacti conſediſſe ſuprà oſtendimus, hoſtes ipſis ignibus exciti, ad liberandam ab incendio arcem atq; ſuos concurrerent: ac ex arce ſimul eruptio tentaretur, exercitum vniuerſum caſtris productum, iuſta peditum manu præſidio caſtris relicta, ſub ſignis in campo conſtituit. Ipſe aulico equitatu præſidio aſſumpto, quò melius in omnes partes animo occurreret, Polottam transgreditur; quòd & Sokolenſis via illac duceret, & eruptio ſi qua tentaretur, ab illa parte maximè timenda eſſet. Territi his rebus Moſci de deditione agitare cœperunt: decemq; de muris ſe deijcientes ad noſtros transfugiunt. Eos dum Bekeſius ad Regem mittit, Vngarus miles, vt cæteros à deditione deterreret, ne per eam expugnatę arcis gloria victoriæque fructu ac omni laborum ſuorum præmio priuaretur, trucidat. Præter cætera enim, cùm arcis tam famoſæ, tum præcipuè ædis D. Sophiæ, quæ in illa eſt, vetuſtiſſimarum opum, argentearum ſtatuarum, ampliſſimorumq; priſcorum Ruſſiæ principum donariorum, quæ in illa fuiſſe dicebantur, fama ingentis prædæ ſpe militum animos compleuerat; qua illi incenſi omnes acerbitates, quò ea potirentur, æquiſſimo animo perferebant. Cùm iam adueſperaſceret, magni & laboris & periculi

periculi videbatur, in tam præruptum collem per flammas euadere: durabat enim adhuc incendium, nec niſi per id vlla alia via militi in arcem patebat; hanc ob cauſam in ſequentem diem rem differri placebat. Interim dum in caſtra Rex ſe reciperet, ex Vngaricis ſtationibus nonnulli inter ſe ipſi cohortati globo facto, per pontem, de quo dictum eſt, in aduerſum collem contendunt, perq; flammas nondum reſtinctas ſemiambuſti in arcem euadunt. His Poloni pedites non pauci exemplo inuitati ſe adiungunt. contra eam partem, in qua incendium excitatum erat, ſubitario opere foſſam Moſci duxerant, per eamq minoribus tormentis diſpoſitis in omnes caſus ſe communierant. à quibus noſtris reiectis, perque flammas indè, quò temerè progreſſi erant, recedere coactis, Moſci hoc ſucceſſu elati, longiùs eos inſecuti ſagittis à tergo feriebant. Interim ducenti Samoſcij pedites, qui præſidio, vt dictum eſt, ponti erant, per quem in arcem ibatur, repulſos conſpicati, auxilio noſtris accurrunt, Moſcosque ſe recipere cogunt. Rex cùm paulùm verſus caſtra progreſſus fuiſſet, ac interim irruptionem hanc militis conſpexiſſet, ad ferendam munitionibus opem, in Sokolenſem potiſſimùm viam intentus, quæ vſui ſint, diſponit. Idem Milecius facit: equoque deſcendens, ac multos è nobilitate, qui idem fecerant, ſecum trahens, munitionibus tormentiſque præſidio accurrit. Non deerant ſibi eo tempore hoſtes, exq; altioribus turribus, præſertim verò mediæ arcis vt longè cæteris altioris, creberrimas in omnes partes eiaculationes faciebant. ab ijs dum Rex cum Samoſcio fortè colloqueretur, vterque non leue periculum adijt. Nam cùm fortè Samoſcius à colloquio eo equi mutandi cauſa ſe conuertiſſet, ac eques quidam in ipſius locum incautiùs ſe intuliſſet, globo penes ipſum Regem exanimatus concidit. Motum hunc nox

 ſuppreſ-

suppressit, insignemq; simul animorum mutationem attulit, vt de maxima spe, quam ex diei illius incendio conceperant, in aduersum casum deiectorum. querebantur omnes hostium animos hoc successu auctos, nostrorum imminutos. indè inter nationes quoq; dissensiones oriebantur, cùm Poloni in Vngaros culpam temeritatis conferrent, ab ijsque initium factum dicerent: & postquàm in arcem perruptum fuisset, non satis animosè altera ab altera rem gestam diceret. Has ob res sequentis diei antemeridiano tempore solo ad confirmandos militum animos dato, iterum oppugnatio cœpta fuit. Pridie Mosci, quemadmodum ostensum est, ex propugnaculo, quod conflagrârat, se subduxerant: cumque is positus eius esset, vt in summo duorum coniunctorum laterum, quę vtrinq; quasi tutabatur, angulo collocatum esset: Mosci angulo, & quod inter duo proxima opposita inter se propugnacula, ad quæ ignis nondum peruenerat spatij intererat, omni deserto, propugnacula eadem inter se coniunxerant: interim verò spatium ad eundem locum, quem antea reliquerant, recipiendum nactos se rati, repetere eum cœperant. Hac re ad Regem delata, qui nullum sui rursum ibi communiendi tempus ijs dari volebat, mox militem sub vallum rursum succedere, hosteq; deiecto locum occupare iubet. Ita pars ea montis subito Vngarorum impetu capitur. ab ea deinde quemadmodum iussi erant, secundùm proximum latus munitiones proferunt: Petroq; Racio nobili equite Vngaro ijs præeunte, propugnaculo, in quod primum incurrerant, ignem injiciunt. ex quo cùm incendium ortum per totam noctem duraret, nostri maioribus etiam aliquot scloppetis, quibus hostes infestabant à fronte dispositis, eousq; per totam noctem continuo opere fossas perduxerant, vt sub auroram ab hostium munitionibus non multùm ab-

tùm abessent, adque inferiorem loci eius angulum, in quem nimirum fossa ab hostibus pridie ducta desinebat, ferè pertingerent: latera autem hostium ita nudarentur, vt ne intra præsidia quidem sua tutò consistere possent. His rebus ab omni defensionis spe hostes interclusi ad deditionis conditionem redeunt: mittuntur communi omnium Boiarici generis, ac militum nomine legati, qui vitam ijs, qui in arce sint, paciscantur. Impetrant, vt singulis cum vestimentis, quò quisq; velit se recipere posset. Episcopus, quem Vladicam illi vocant, Cyprianus, & Palatini, qui in arce erant, soli deditionem dissuaserant; mortemq; subire præstare, quàm viui in potestatem hostium se traderent, contendebant. iamq; antè pulueri tormentario ignem subijcere, communiq; incendio arcem séque & omnes, qui in arce essent, absumere conati, à militibus prohibiti fuerant: & tum sententia eorum communi reliquorum omnium metu repudiata, illi tamen in D. Sophię se contulerant, non prius quàm vi inde abstraherentur, decessuri. Rex retentis apud se legatis, mittit qui Episcopum & Palatinos ad se adducerent. Adducti in faciem procidentes more suo Regem salutant; vnus præterea Petrus Volnscius alterum ex ijs Basilium Mikolinscium accusabat, quòd opera eius ad principem suum delatus, inque vinculis habitus fuisset. Rex non cognitionis tempus hoc esse ostendens Laurentio Voinæ quæstori Lituaniæ, qui curam eorum haberet, tradi eos iubet. Mittit indè, qui arcem accipiant, partim Polonos partim Vngaros. Altero die cùm rei diuinæ operam dare ante omnia Rex vellet, proq; obtenta victoria grates Deo agere, fætore proiectorum passim cadauerum, quæ insepulta hactenus Mosci reliquerant, arcem ingredi prohibitus, Moscos, qui in arce ad hoc tempus remanserant, educi iussit. Ei rei præponuntur, qui ab iniurijs

 militis

militis eos defendant. decedentibus duplex locus aſ-
ſignatus fuit.in alterum, qui in regis ditionem atq; fi-
dem venire: in alterum, qui in Moſcouiam redire vel-
lent,concedebant. Vtriſque liberum de ſe commodiſ-
que ſuis ſtatuendi arbitrium permittebatur.maior pars
reditum in patriam & ad principem ſuum eligebat; in-
ſigni in vtrunq; fide ac perſeuerantia; cùm eorum ne-
mo eſſet,qui non ad certiſſimam mortem,& exquiſitos
cruciatus proficiſci ſe exiſtimaret. Pepercit tamen ijs
Moſcus; ſeu quòd extrema neceſſitate adactos exiſti-
maret; ſeu quòd aduerſis rebus, vt de animo, ita de
crudelitate remiſerat: perque vicina præſidia Lukos,
Sauolotiam, Neuelam, Vſuiatam, eos diſtribuit; in
quibus deditionis Polotienſis ignominiam virtute
delerent. Ne à milite iniuriam acciperent, ſummam
Rex curam adhibuit; itáque accidit, vt cùm inſpe-
ctante Rege ex arce digredientes, quidam in tanta
multitudine facilè latiturum ſe ratus, aliquos ſpolia-
ret, eum Rex ipſe claua in illum inuectus, notaret. Ea
res tantam illi venerationem in animis hoſtium facie-
bat, vt quò magis clementia atque fides ignota homi-
nibus duriſſima ſeruitute oppreſſis eſſent, eò magis in
illo virtutes haſce admirarentur. Reperiebantur per a-
ream arcis diſperſa corpora nonnullorum militum no-
ſtrorum; quos illi,quod in tanta victus atque omnium
rerum inopia euenire neceſſe erat,in ſubiectis arci ſclop
petariorum hortis herbas, quibus extremam famem
tolerarent, legentes oppreſſerant; ac intra munitiones
ſuas abſtractos immani cruciatu lacerârant. Maximè
in Germanorum vnum atque alterum crudeliùs,quàm
in cæteros ſæuitum ab illis animaduertebatur. Cruro-
tenus lebeti impoſitos igni circumiecto feruenti aqua
viuos coxerant, manibuſque eorum fune per lacertos
traiecto à tergo reuinctis, ventrem totúmque corpus
eorum

eorum crebris in longitudinem per id factis vulneri-
bus ad ſciſsi thoracis modum fœdiſſimè laniarant.
Fremebatur paſſim hanc ob cauſam à militibus. Rex
tamen fidem ſemel hoſti datam nulla ratione violan-
dam ratus, iis qui in Moſcouiam redibant, duas alas e-
quitum,qui ab iniuria eos tuerentur,adiunxit. Poſtridie
ſupplicationes ob rem proſperè geſtam, cùm in arce e-
am, quam diximus, ob cauſam haberi non potuiſſent,
in caſtris habitæ fuerunt. in Poloniam etiam de iiſdem
habendis edicta miſſa. Præda minor expectatione ac fa
ma tam opulentę arcis reperta fuit. Repererat in ea Mo
ſcus auri argentiqúe non modò publici ac ſacri,ſed pri-
uati etiam maximam vim; quam nobilitas mercatores-
que Polotienſes ſub periculum oppugnationis in ędem
ad ſummum congeſſerant; ſed capta vrbe gazam om-
nem paucis donariis relictis in Moſcouiam ſecum aue-
xerat. Omnis militi conceſſa minimè tamen ſpei eius ſa-
tisfecit. Non minori ferè in pretio, quàm reliqua præ-
da, bibliotheca ibidem inuenta apud homines literatos
habebatur. Erant in ea præter annalium libros, pleriq;
Doctores eccleſiaſtici Græci, ac in iis Dionyſij Areo-
pagitæ de hierarchia cœleſti & eccleſiaſtica libri Sla-
uica omnes lingua; quorum pleroſque à Methodio &
Conſtãtino in eam linguam è Gręca traductos ipſorum
annales tradunt. In eccleſiaſticis enim inſtitutis à cæte-
ris ferè eiuſdem etiam ritus gentibus hoc vel maximè
Moſci differunt; quòd conciones apud populum, qui-
bus is erudiatur à Sacerdotibus nullas haberi patiun-
tur; ſed quę à veteribus doctoribus Græcis tradita ſunt,
in ſuam linguam hanc ob cauſam traducta, ſtudio-
ſeque conquiſita è ſcripto publicè pronunciant; ſeu
quòd homines nullis literis eruditi ſuo ingenio minùs
confidant; ſeu verò, quod propius vero videtur, ne pro
curioſitate ingenij humani noua inueniendi ſtudio ab

anti-

antiquitate ac veritate recedatur. Apparatus bellici maximè autem pulueris tormentarij tantum reliquum fuit, vt licet per omne id obſidionis tempus magna eius pars abſumpta fuiſſet,nihil tamen adhuc ad longiſſimam quamuis obſidionem tolerandam defuturum iis fuiſſe videretur. commeatus etiam atq; pabuli ſatis magna copia inuenta ex labore & inopia exercitum breui refecit. Sed dum è tot incommodis ſibi quisque primò proſpicere contendit, iurgia inter nationes Polonicam & Vngaricam orta eò vſq; proruperunt, vt cuneo facto ſtrictis vtrinq; gladiis mutuò in ſe irruituri conſiſterent.Iam antè miles Polonus circulari: fremere totis caſtris: contemni virtutem ſuam ab Vngaris: eos omnibus ſe anteferre: fructus victoriç prædamque omnem ſolos interuertere:pro illorum laude & commodis bella ſuſcipi.Inter quas gregarij militis diſſenſiones, ſenatorij etiam ordinis, ducumq; ipſorum offenſiones nonnullæ exiſtebant. Nam & Mileccio cum Palatino Vilnenſi etſi arctiſſima neceſsitudine coniuncti inter ſe eſſent, ex communione muneris alienationis nonnihil interceſſiſſe videbatur: interq; eundem & Samoſcium, & ſi non minor neceſſitudo inter eos intercederet, ne ſatis tamen alter ab altero amaretur,dubitatio ſuborta videbatur; cùm hic ſi quid ad rationem muneris eius ſpectans attingeret, offenſum eum iri exiſtimaret: Mileccius pro mutua neceſſitudine non ſatis authoritatem muneris ſui iuuari à Samoſcio arbitraretur.Angebatur maximè animo ea dignitate atq; authoritate vir, quòd à Bekeſio aliisq; exteris non ſatis maieſtas tanti magiſtratus, cuius in regno hoc ſumma ſemper authoritas fuiſſet,obſeruari putaretur: imperiiq; militaris maieſtatem in ſe imminutam videri moleſtè ferebat.Acuebantur diſſenſiones hæ à magiſtratuum, qui defuncto Ioanne Chodkeuicio ampliſſimi vacabant, petitoribus; qui

qui vt à quoq; vel iuuari vel deſtitui ſe exiſtimabant, ita alios in eum animabant. Militi quò diſſidia inter eum tolleret, quòd præda expectationi eius non reſponderat, donatiuum Rex dedit. Tenebantur adhuc in agro Polotienſi præſidiis hoſtium Sokola, Turoulia, Suſa, aliaq; caſtella quædam; quæ niſi prius quàm indè diſcederet, deieciſſet, pacatam ſe regionem eam obtinere non poſſe Rex intelligebat. Maximè à Sokola & Turoulia timebat; quorum cùm illa à læua ad Pleſcouienſem viam pertineret, & iam antè ſummiſſis indè copiis firmata fuiſſet,ne id poſthac rurſum fieret,maioribusq; copiis indè aliquid tentaretur,verebatur.hanc quòd ad Dunam flumen poſita eſſet,itidem magnam totius eius regionis infeſtandæ oportunitatem habere videbat. Sokolam Milecium mittit.Hic equitatum peditatumq; Polonicum, & militem Germanum ſecum ſumit. Turouliam Bekeſium cum Vngaris mittere in animo habebat: interim cùm Martinus Kurcius cum Koſakkorum manu Palatino Vilnenſi operam ſuam detuliſſet, is adiuncto ei Conſtantino Lukomſcio prçfecto Vlenſi miſſus eo fuit. Moſci, qui in præſidio erant, quòd per eos dies tormenta atque ignes ceſſare animaduertiſſent, id quod erat, Polotiam in poteſtate Regis eſſe coniectura exiſtimantes, ne quicq; retinentibus eos præfectis per auerſam portam ſe eiiciunt,fugaque caſtrum deſerunt. Palatini qui in eo remanſerant, ad Regem adducuntur. Suſſam,quòd omnium eſſet munitiſsima,in eáque Moſcus maximum apparatum belli, commeatúsq; haberet: & tamen citeriùs Dunam in ſolo Lituanico poſita præſidiis aliis exciſis, omnique commeatu intercluſò, vltrò in poteſtatem ventura videretur,in præſentia tentare non placebat. quibus rebus perfectis, quæ ad ſtatum prouinciæ ſtabiliendum,diuinarúmque rerum curam pertinerent, adminiſtrare Rex inſtituit. Templum arcis

arcis & si satis amplum esset, pro captu etiam loci magnificè ex lapide constructum, quòd tamen à Græci ritus hominibus teneretur, quorum & magna multitudo esset, in eoque ius ac possessio antiquissima videretur, eius formulę Episcopo Russico, qui antè iam templi eius titulum Vitepsciæ ipse agens vsurpabat, permisit; maximè verò quòd eius quoque rei rationem habendam sibi existimaret, vt cùm longiùs bellum in Moscouiam proferre in animo haberet, intelligeretq; quantum ad animos hominum in omnes partes permouendos religio posset, ne religionis amore, si eam relinquendam existimarent, à deditionibus absterrerentur. Ad Romanę ecclesiæ vsus nouum designat. Huic agros & possessiones, ex iis quæ maximè vicinæ erant, amplissimas addicit: certisque prouentibus annuis ad perficiendam fabricam ac sacerdotum vsus, dum ager è vastitate ad culturam perduceretur, è portorio interim asignatis, Societatis Iesu sacerdotes in eo collocat: quorum & pietatem, & in reducendis ab errore hominibus diligentiam probábat; quamqúe eò magis necessariam futuram ibi iudicabat; quò maior in hominibus illis ac maximè agrestibus non modò diuinarum rerum omnium ignorantia, sed impietas tanta esset; vt cùm ad colendos agros hominibus non abundarent, plebs rusticana moribus suis ad proprias vxores, communes alias filiis infantibus duceret; cum his, quò pluribus liberis domum complerent, interim concumbebant, filiisque deinde, postquam ad iustam ætatem ij peruenissent, eas tradebant. fossas munitionesqúe ab exercitu institutas Vngarum militem complere iubet. Murorum partem deiectam, quomodo restitui velit, arcemqúe ipsam qua ratione muniri, demonstrat. Pecuniam, quæque alia vsui sint ad eam rem designat: præfectos constituit. Regebatur Polotia antiquitus, quemadmodum & Kiouia à

uia à

uia à legatis regiis: Palatinorum honore ac dignitate, cùm per vniuersam Lituaniam non plures quam duo Palatini, Vilnensis ac Trocensis, totidem Castellani essent, carebat. Postea amplificato senatu Lituanico, non modò Polotiæ & Kiouiæ ducatus, sed & Vitepscia digna visa est, quę à Palatino administraretur. Polotiæ Palatinus erat, cùm à Mosco caperetur, Stanislaus Douoina; qui cum vxore Petronia è domo Radiuilorum in Moscouiam abductus, cùm per aliquot annos in seruitute & compedibus vitam traxisset, non priùs indè rediit, quàm ab Sigismundo Augusto, vxore eius in captiuitate mortua, aliquot aureorum millibus redimeretur. Cùm de coniunctione inter Polonos ac Lituanos sub Sigismundo Augusto conuenisset, ac quò Lituanicorum senatorum numerus Polonicum æquaret, complures per Lituaniam Palatini ac Castellani creati fuissent; quia agri Polotiensis nonnihil in potestate adhuc erat, ad Palatinum Castellanus etiam adiectus fuit. quo tempore in illa Mosci ex eorum temporum successu non in factis modò, verùm dictis etiam insolentia id quoque non irridiculè ab eo dictum percrebuit: nihil Augustum Regem ex capto Palatino incommodi accepisse, qui pro vno quinque iam haberet: decem pro duobus habiturum, si ad priorem palatinatum alterum ei auferret. Douoina quòad vixit, titulo ac dignitate Palatini vsus interregni tempore decesserat. Cùm in regnum Rex venisset, annitentibus Lituanis, ne suorum senatorum numerus minueretur, Nicolaum Dorohostaisium Palatinum Polotiensem creârat. Eidem nunc Polotiam administrandam commisit: Horodnicium quem illi magistratum vocant: quique arcis munitionum curam habet, Francisco Suko tradit. præsidium ex equitatu peditatúque qui quotque permanere debeant, describit. Sigismundus Augustus nobilitati Ducatus Polotiensis,

quę

quę bonis exuta à Moſco fuerat,aliis in locis bona poſſidenda ea lege dederat, vt ſi quando recuperatus ager is ab hoſte foret, iis rurſum cederent: Rex bonis eorum illis reſtitutis, hæc ad ſexennium nihilominùs, dum ſua ab hoſte vaſtata rurſum excolerent, permiſit. Milecius interim Sokolam cum exercitu, vt dictum eſt, contendens in itinere cùm viarum proximis pluuiis inundatarum, tum commeatus maximis difficultatibus afficiebatur. Tormenta Rex Dunam ſecundo flumine Dryſſam vſq; ad cognominis caſtello illi fluminis cum Duna confluentē demiſerat; ab eo loco per Dryſſam Sokolam vſque trahebantur. Cùm ad Sokolam fluuius Dryſſa etiam nonnihil exercitum moraretur; quòd ponte, quem Kaunæ ex nauibus factum ſuprà oſtendimus, alter ad Polotiam exercitus in tranſuehendis commeatibus vteretur, nec alterius tam ſubitò expediendi ratio iniri poſſet, Ioannes Sbaraſſus Palatinus Braſlauienſis cum parte equitatus flumen tranat, auerſaq; à Sokola parte Pleſcouiam verſus in excubiis conſidet. ad reliquum exercitum traducendum Nicolaus Vrouecius claro loco natus equitum præfectus operam ſuam Milecio detulit, rateque ex robuſtiſſimis trabibus, iisque catenis ferreis aliisque firmiſſimis vinculis inter ſe deuinctis ab eo effecta, exercitus tranſductus fuit; nihil aliud hoſte moliente, cùm non difficulter tranſitu impeditos prohibere potuiſſet, quàm quòd excubię eorum more ſuo ad terrorem noſtris faciendum obequitantes diuerſarum gentium, quæ ſub imperio Moſci ſunt, Kaſanorum, Aſtrakanorum, aliarúmque nationum copias ſuo quasque nomine citarent. Propter viarum malignitatem & iumentorum proximis ad Polotiam incommodis amiſſorum inopiam currus miles nullos ſecum deuehere potuerat. Itaque non metatis caſtris, fixis tantùm ſecundùm Dryſſam flumen tento-

tento-

tentoriis conſedit. Germanicus peditatus ſecundùm Dryſſam, Polonicus verſus Niſſam foſſas munitionesq;, quæ diuerſis locis cœptæ deinde committerentur, ad caſtrum agere inſtituit. Hoſtis, quòd noſtrorum non adeò magnum numerum videret, & cùm ſuperioris obſidionis tum itineris incommodis debilitatos: ſuos omnibus rebus integros, ſimulato metu, quemadmodum ex captiuis poſtea cognitum fuit, intrà munitiones per noctem ſe continere, curatisque interim corporibus omnibusque rebus ad eruptionem paratis ante lucem eos adoriri in animo habebat. Fortè accidit, vt Dobroſſolouius, qui tormentis à Milecio prępoſitus fuerat, tres globos candentes, quorum ſuprà rationem demonſtrauimus, experiretur. Ex his duo cùm incendium feciſſent, ab hoſtibus ſuppreſſi fuerunt: vnus cùm imo fundamento adhæſiſſet, non animaduerſus haud multò pòſt, quòd muri ex abiete & arida materia facti eſſent, latiſſimum incendium ſuſtulit. Quod cùm Milecius conſpicatus ſignum tuba, quo ad arma capienda omnes conuocarentur, mox dediſſet, Moſci inopina re turbati, ſimulque noſtros irrupturos exiſtimantes, cùm reſtinguere incendium non poſſent, ac tantùm repentini periculi obiectum eſſet, diuerſis portis trepidi ſe effundunt. Seremetus cum parte equitatus Pleſcouiam verſus ſe recipiens in Ioannem Sbaraſſum Palatinum Braſlauienſem, qui ab ea parte hoſtem obſeruabat, incidit: viuusq; cum iis, qui circa illum erant, in poteſtatem eius peruenit. Qui ab altera parte cum Boriſſouo Seino ſe eiecerant, in Germanos inciderunt. Hi cupiditate vlciſcendi tot annorum iniurias, quibus in nomen Germanicum crudeliſsimè Moſcus ſæuiiſſet, cuiusque recens exemplum nuper capta Polotia vidiſſent, omnes in iisque Seinum interficiunt. Qui reliqui in arce erant, ſupplices vitam rogare cœperunt: ſed irrumpente milite

G Germa-

Germanico ac omnes promiscuè cædēte,desperata salu te cataractam, quę ex superiori loco portę imminebat, demittunt:conclusosque in arce ad quingentos milites Germanos interficiunt.Interim RosdrasceiusGermanique quidam ac Poloni impigrè portam effringunt.qua patefacta tum verò pars cæsa fuit,pars rerum omnium desperatione adducta vltrò in ignem se pręcipitans con flagrauit.Magna vbiq;cędes fit;vt multi,ac pręter cęteros Veierus veteranus præfectus, cùm se multis prælijs interfuisse dicerent, nusquam in vllius prælij loco densiùs strata constipataq; inter se cadauera se vidisse confirmare non dubitarent. Multi inter occisos obeso corpore erant: ijs focariæ Germanorum apertis corporibus ad notas vulnerum medicationes, ac in his Scino quoq; adipem detraxerunt.Hinc Moscus epistola quadam sua,de qua infrà dicemus,ad Regem scripta, inter alia cùm hoc, tum quòd candentibus globis in oppugnando se vsus esset: alterum tanquam immane crudelitatis facinus, alterum quasi non virtute atq; acie, sed artificio quodam contra se niteretur, Regi exprobrat. Etiam in præda operæpretium factum fuit; argentiq; signati apud plerosq; Boiarici generis referti loculi reperti,militem superioribus incommodis attritum non refecerunt modò, sed & locupletârunt. Milecius cum exercitu ad Regem reuersus magnum captiuorum numerum,quorum partem publicè Regi, partem amicis donauit secum attulit. Rex præfectis plerisq; centurionibusq; ac militibus etiam, quorum paulò insignius facinus extitisset, cùm præfecturis, quæ tum vacabant, tum alijs militaribus donis ob virtutem donatis,quę in quæq; statiua copiæ ducendæ essent, præscribit. Indè Disnam proficiscitur.Hic quod vlteriùs in Moscouiam proximo anno bellum promouere constituerat, tormenta omnia,pręter ea,quę refectione opus haberent,

relin-

relinquit. Indè literas ad Moscum mittit;quibus ipsius instituto,quo ille post Liuoniam vastatam vsus fuerat, de successu expeditionis certiorem eum facit. Hæ eo tamen argumento scriptæ erant; vt non tam successu rerum secundarum efferri, quàm tot hominum innocentium clade commoueri se testaretur; eiusq; rei caussam omnem in Moscum ac illius in se iniurias conferret. Dum ad Polotiam Rex erat,legatio ab Henrico Or dinis Teutonici magistro eum conuenit. Initio regni cum huiusmodi nonnullæ difficultates Regem excepissent; quæ quominùs in tempore bello Liuonico occurreret,prohibituræ eum viderentur; Radiuilus Palatinus Vilnensis, qui tot annos tanto cum sumptu ac periculo sine vllo fructu in Liuonia bellum geri videret,Adolphum Holsatiæ Ducem excitârat,qui fiduciario seu feudi iure Liuoniam à Rege peteret, defensurumq;se in ea bellum contra Moscum polliceretur.Huius æmulatione Ioannes Chodkeuicius Castellanus Vilnensis Magistro ac ordini militię Marianę Teutonicæ idem ostentarat; missusq; ab eo Ioannes Taubius Liuo illi persuaserat, si peteret,traductis in sententiam per largitiones primarijs aliquot senatoribus,non magno negotio eum assecuturum. Rex primò Vilnam legatis reiectis, in comitijs hisce de rebus agendum ijs ostendit: mutui interim mentione extra conditiones iniecta, quod in bellum hoc princeps eorum conferret: qua de re cùm illi mandata nulla se habere dicerent,ad principem autem suum relaturos se recepissent, Varsauiæ deinde missione flagitata, nulla alia re acta discesserunt. Rex conscenso Disnæ nauigio, secundò Duna non parum fluminis eius amænitate delectatus Drucam: indè terrestri itinere per Braslauiam Lituanicam Vilnam venit. Accedenti Andreas Caligarius legatus Pontificius tum complures ex nobilitate obuiam pro-

fecti

fecti fuerunt. Ciuitas Vilnensis tota in gratulationem effusa, compositaq; oratione illum excipiens, duobus è locis maximè ante hac securitatem ac negotia sua interpellata commemorabat; vno à Polotia, altero à Kokenhausio. illud incommodum benignitate diuina, ac virtute sua Regem amouisse: alterum quoque vt à ceruicibus suis remoueret, se illi precari. Inter alios Mosci quoque dediticij obuiam ei progressi panem ac salem, quibus suum principem venerari in more habent, ei offerebant. Moscus nuncio amissæ Polotiæ ac præsidij Sokolensis cæsi accepto, Plescouia in interiorem Moscouiam se recepit; ac re ipsa fortè tum perspiciens, vnicum regni robur fortes ac fideles populos esse, ex itinere ad eos, qui Susæ in præsidio erant, literas præter morem eius scriptas misit, easq; diuersis perferendas dedit: Intellexisse se Polotiam ac Sokolam Dei permissu in hostium potestatem peruenisse: qua re cùm vndiq; eis interclusis non facilè subsidio veniri possit; hortari vt tormentis præsertim ac puluere reliquoq; belli instrumento, quod secum deferre non possent, corrupto: imaginibus & sacris, ne à barbaris: eo enim ille numero omnes, qui in religione ab eo dissident, habet: ludibrio habeantur, in terram defossis, quacunq; tuta ratione se recipiant; non quòd de fide eorum dubitaret, sed ne virtutem eorum, quam ad maiora superstitem esse velit, fortunæ ac hostium crudelitati obijciat. Peruenerunt hæ literæ ad Milecium, qui de tormentis potissimùm ac apparatu bellico sollicitus, qui ad deditionem hostes hortaretur, misit. Eædem autem cùm in Palatinum Polotiensem etiam incidissent, ipse quoq; eò accurrit. Hostes pacti, vt singulis cum vestimentis discedere sibi liceret, castrum tormentaq;, & quicquid in eo apparatus bellici erat, tradiderunt. quibus rebus perfectis Milecius in tres partes exercitum distributum in hiberna deduxit.

deduxit. Primis Christophorum Niscicium legatum: alteris Martinum Kasanouium: tertijs Sigismundum Rosnium præfecit. Iam antè Constantino Ostrogiæ Duce excursionem in ditiones hostiles, quæ ad Borysthenem pertinent parante, Nicolao Seniauio stationum Russicarum præfecto, Rex mandârat, vt cum ijs copijs, quæ in Russiæ finibus sub imperio eius excubabant, cum illo se coniungeret; inq; hosticum à Kiouia transgrederetur: verùm Seniauio longinquitate locorum impedito, & adulto iam autumno, non prætermittendum id gerendæ rei tempus Dux ratus, collectis ex clientibus suis, quorum satis magnam copiam habet, aliquot millibus hominum, alijsq; ex iuuentute compluribus se ei adiungentibus, cum filio Ianusio & Michaële Visnouecio Castellano Braslauiense Borysthenem transgressus fuerat: expeditissimisq; quibusq; turmis præmissis, ac his longè lateq; vagari, & terrorem in omnes partes circumferre iussis: ipse cum reliquis copijs Cernkouiam vsq; excurrerat: quam castris metatis magna vi oppugnare aggressus, cum præsidio firmo eam teneri, idq; & animis & omnibus rebus alijs ad defendendum locum paratum esse videret, se à peditatu tormentisq; imparatiorem accessisse: reliquas copias maximis itinerum & tempestatum incommodis afflictas, missa obsidione vicina circum loca omnia diripuerat, totaq; Seueriensi ditione vastata, ac populationibus ad Starodubam, Radchostiam, Pociopouiam vsque per leuiores equitum turmas factis, præda ingenti acta discesserat. Simili successu Ioannes Solomirecius, qui post mortem patris extra ordinem Micislauiensem præfecturam administrabat, Iaroslauum opidum, pagosq; complures diripuerat. Philo etiam Kmita præfectus Orsanensis, cui turmæ aliquot equitum assignatæ erant, coacta ad eas non mediocri finitimis è locis cu-

iuſq; generis hominum manu in ditiones hoſtiles tranſgreſſus, duobuſq; circiter millibus pagorum incenſis, ac ad Smolenſcam populationibus prouectus, præter agri ſolum nihil ijs in locis reliquum fecerat; indeque magna cum omnis generis prȩda, nullo detrimento accepto ſuos reduxerat. Rex cùm alijs neceſſarijs de cauſis maximè verò vt bellum perſequeretur, comitia habenda ſibi intelligeret, eaq; iam in ante diem viceſimam tertiam Nouembris Varſauiam indixiſſet: interim, quæ ad Lituaniæ ſecuritatem pertinerent, quæq; in omnes caſus contra hoſtium impreſſiones opponenda iudicabat, cum ſenatoribus Lituaniæ conſtituit. qui eorum præſidio prouinciæ domi remaneant, qui comitia obeant, inter eos comparat. Vilnæ Radiuilum Palatinum Vilnenſem, qui cum imperio militari erat, relinquit. ſimul magiſtratus, qui vacabant, diſtribuit. Quibus Radiuilos præ cæteris complexus ad Epiſcopam Vilnenſem, quæ Georgio Radiuilo deſignata iam antè erat, Palatinatumq; ac imperium ſummum militare, alterum item prætorij militis, quorum illud Nicolaus pater, hoc Chriſtophorus filius obtinebant, Chriſtophoro Caſtellanatum Trocenſem, & ſigillum minus adijcit: Nouogrodenſem Palatinatum alteri Palatini filio Nicolao; vtrunq; præterea Marſchalchatum, Nicolao Chriſtophoro maiorem, minorem Alberto alterius Nicolai, qui ante hunc Palatinus Vilnenſis fuerat filijs: Caſtellanatum Vilnenſem Euſtachio Volouicio, qui Caſtellanus Trocenſis fuerat vnà cum ſigillo maiori dat: abdicante ſe eo Palatino Vilnenſi, vt minus quod Volouicius habuerat, filio Chriſtophoro traderetur. Præfecturam Samogitiæ quȩ ardentibus multorum ſtudijs ambiebatur, Ioanni Kiskæ confert. Vilna indè Grodnam mouet; vbi venationibus, quo vno voluptario labore ex alijs laboribus maximè reficere ſe ſolet, dies aliquot

dat. Moritur ibidem Gaſpar Bekeſius, de quo ſuprà dictum eſt, non minùs inimicitiis, quas cum Rege acerrimè olim exercuit, quàm virtute ſua clarus. Natus hic in Tranſiluania, ac in familia Petrouicij nobilis Baronis educatus, adulta poſtea ȩtate Ioanni Sigiſmundo Tranſiluaniæ principi adeò gratus extitit, vt cùm ſine hærede decederet, hunc ſucceſſorem deſignare non dubitaret. Cùm Rex popularium ſtudiis, prælatus ei fuiſſet, æmulatione inter eos exorta, dum ſtatum Tranſiluaniæ turbat, Fugaraſſio atque aliis caſtellis à Rege exutus ad Maximilianum Imperatorem in Germaniam ſe contulerat: vbi copiis aliquot coactis vi deinde ac armis inuadere principatum conatus fuerat. Verùm profligatus à Rege iterùm in Germaniam ſe receperat. Poſtea cùm ad Regnum Poloniæ æmulum aſcitum, iamq; extra omnem inuidiam altiorem in locum virtute conſcendiſſe intellexiſſet, conſcius ſibi magnitudinis animi eius, vnum elegerat; cui & maximè ſe crederet, & à quo commoda ornamentaq; omnia expectanda ſibi ſtatueret; ſuamque illi fidem atque operam vltrò detulerat. Rexque non modò omnem erga illum offenſionem ex animo depoſuerat, ſed benignè ſuſceptum, opibus etiam ac dignitate amplificauerat. Moriens coniugem & duos impuberes filios Regi ac Samoſcio commendauit. Dum hæc geruntur, in Polonia non iidem omnium ſenſus, variiq. ac diuerſi animorum motus eſſe. Erant non pauci, qui cùm ampliſſima quæq; à Rege polliciti ſibi fuiſſent, ac verò in tanta publicarum rerum difficultate non poſſet vel effuſiſſima Regis liberalitas omnium expectationi ſatisfacere, quòd quæ ſperauerant, non conſequerentur, alieniori ferè animo ab eo erant. Cùmque quilibet è nobilitate in electionibus Regum ſuffragium ferat, magna erat multitudo eorum, qui quòd ſuffragio ſuo in adipiſcendo regno Regem ſubleuaſ-

ſent,ipſum Regnum debere eum ſibi arbitrabantur:videnteſq; Radiuilos tot honoribus auctos: Milecio ſummæ authoritatis magiſtratum traditum: ijs Samoſcium neceſſitudine coniunctum: tot honores ac dignitates coniunctis inter ſe affinitate hominibus congeſtas, angebantur animo, eaq; in ſuam perniciem comparata interpretabantur; & quòd beneficio non afficerentur, iniuriam rati, ſumma in ea rep. facultate, in qua quę quiſq; ſentit, pari libertate dicere poſſit, omnia ſuſpecta facere, cunctaq; vel præclara facta Regis ſiniſtrè interpretando corrumpere conabantur. Iam ab initio cùm Leopolim Ruſſicarum rerum cauſa proficiſceretur, non deerant, qui collecta gaza à Sigiſmundo Auguſto relicta tędio pręſentium in Tranſiluaniam recipere ſe eum in vulgus fingerēt: poſtq; Suirum diem exercitui edixiſſe eum intellexiſſent, nihil horum gerendi quicquam contra hoſtem animo ſuſcipi, cuius potentia maior eſſet, quàm vt vllius viribus labefactari poſſet: ſed quæri colorem tributarias pecunias, quas in immenſum oratione tollebant, interuertendi iactabant. Nonnulli altius prouecti Reginæ animum tentare cœperant: oſtendere ſperni ætatem eius à Rege: diuortium ab eo agitari: miſſum ea cauſa Petrum Volſcium Epiſcopum Plocenſem ad ſummum Pontificem: non minùs eius regnum eſſe, quàm Regis, vt quæ & ipſa tanquam vetuſtæ Iagellonicæ ſtirpis ac de regno optimè meritæ proſapia iiſdem comitiis Regina appellata, iiſdémque regni ſacris initiata fuerit; quò illa in partes traducta gratioſum ad vulgus nomen nacti, eò maiorem facultatem rempu: turbandi, ac conſilia regis impediendi haberent. Querebantur ferè, non ſatis fieri conditionibus à Rege, cùm regnum ei defferretur, in Tranſiluania acceptis: homines aduenticios in honoribus & præfecturis collocari; Bekeſium potiſſimùm, cui Landskoronenſem

nenſem præfecturam Rex contulerat, notantes. Adhæc Ducem Churlandiæ non ſuo loco & tempore deterioribusque è republica conditionibus quàm antea, poſſeſsioni Ducatus eius confirmatum traducebant. Quæ cùm pleraque tempus refutaſſet: maximeq; Leopolienſem profectionem, Suirenſemque expeditionem falſiſſimè in inuidiam vocatas aperuiſſet, literis de comitiis allatis, iurgia inter nationes Polonicam & Vngaricam exorta in maius exaggerabant: externos homines induci: à quibus contemni imperium militare: vim ſummi magiſtratus eneruari: Iam capta Polotia noua tributa Regem in conuentibus & comitiis petiturum: ſed vt omnis Moſcouia in poteſtatem ditionemque veniret, in tanta amplitudine finium, quam tantæ molis adminiſtrandę rationem, quam vtilitatem fore, cùm interim longè magis neceſſariam præſtabilioremq; reip: vulnera curationem requirerent? Quidam vt tres partes prouentuum capitanealium à præfectis exigeret, Auguſtanæ cuiuſdam conſtitutionis, quam illi in eam ſententiam interpretabantur, authoritate poſtulandum cenſebant; cùm ſi id fieret, perpetuò finem tributis id allaturum dicerent. quæ cùm in vulgus moueri Rex animaduertiſſet, ac liberiùs omnibus, quàm antea occurrendum arbitraretur, primò, quo agi de rep: poterat, comitiorum die Ioannes Samoſcius Cancellarius, accommodata ad rem præſentem oratione: ſi vllum tempus fuiſſet, quo pro maximis in remp: beneficiis numini diuino gratias agerent, id hoc potiſſimùm eſſe docet, quo tam præclaram victoriam ab eo hoſte adepti ſint, quem propter ſummam potentiæ, virtutis bellicæ, victarumque ab eo gentium opinionem, formidaſſent omnes: nemo vinci potuiſſe exiſtimaſſet. Contigiſſe id tamen ſingulari benignitate diuina: hoſtem non modò victum: ſed prouincia Polotia, quæ victoriæ huius perpe-

perpetuum monumentum futura sit, ac superiorum victoriarum eius dignitate spoliatum penè esse: omnes eius triumphos, quos per tot annos de Liuonibus & Suecis, quos de Kasanis & Astrakanis subactis, quos de Tartaris, de Turcis denique Tanaim & Volgam iungere Caspiumque mare in Euxinum Pontum immittere tentantibus, deque tot aliis bellicosis & barbaris nationibus habuerit, hac victoria ei detractos in hoc de illo triumpho prælatum iri. Quæ cùm quanta sint, inquit, erga nos Dei beneficia intelligamus omnes, eadem nisi constantia ac virtute tueamur, inertia nostra fructus ex iis percipiemus nullos, ex quibus si rectè benignitate hac diuina vtamur, maximos percipere possimus. Magnum est, quodque superioribus temporibus vix sperandum nobis videbatur, amplissimum agrum ab hostibus tot annorum spatio possessum, & quo maxima ex parte opes Lituanicæ quondam niterentur, receptum: hostem tot prosperarum rerum successu elatum in perpetuo victoriarum cursu repressum: auersa arma eius in vastitatem ac perniciem ditionum harum intenta. Omnia hæc nisi reliqua, quæ restant, belli eius perficiamus, vereor, vt non modò vtilitatis nihil nobis attulisse, sed ne optanda quidem tanto cum labore ac sumptu fuisse videantur. Hostem habemus potentissimum: cuius quæ quantæque opes sint, & nemo ignorat nostrum, & tot deuictæ ab eo nationes testantur. Hunc moderaténe vel hanc amissæ prouinciæ contumeliam ferre vel quieturum putamus? Fremit ille iam, & tamquam fera aliqua intra septa conclusa omnes amissa recuperandi, & acceptas iniurias vlciscendi exitus ac rationes quærit. Demus huic vel cunctatione nostra vel pace cum eo facta, colligendi sui, acceptaque incommoda ac domestica vulnera, atque inscitiam eius, quæ hoc bellum nudauit, sanandi spatium; quis

quis omnium tam securo est animo, qui non multò maioribus viribus ad sarcienda incommoda irruiturum in nos prospiciat; quem nec propter potentiam difficultas vlla à bello reuocare: nec in pace propter perfidiam vlla iurisiurandi religio retinere possit? Serò nimirum resistendi ei rationes tum quæremus, quem iam trepidum & perculsum si non leui momento impellere, facilius certè superare possimus. Quod vt non esset nobis verendum, illumque accepta iniuria vel omninò quieturum, vel nihil ab eo periculi expectandum nobis esse Deus nobis fidem faceret: Quis enim alius tantæ rei idoneus author existat? at nónne tanta gloria bello hoc parta, quæ deinceps de nobis hominum existimatio futura sit, commouebimur? aut vlla ratione opinionem bello hoc collectam tueri nos posse, si in tantas res gerendas ingressi in medio earum cursu destituere eas videamur: quenquam deniq; futurum existimabimus, qui non fortunæ potiùs successus hosce, quàm virtuti tributurus sit? Sunt enim quæ virtute ac ratione administrantur, cùm exigua iis fortuna interueniat, eorum & media primis & exitus vtrisque consentanei: fortunę vt cæci sunt impetus, ita vltima rarò primis respondentia. Quòd sunt, qui in tanta ditionum amplitudine difficultatem earum administrandarum verentur, nec expetendum latius imperium putent, quod sumptu ac labore magno partum, reip: vsui nulli esse posit; mirum sanè videri debet, eo in rep. animo quenquam esse, quo in sua sit nemo. Quis enim omninò est, qui non decem possessiones, quàm vnam malit? grauiora sunt onera amplæ rei familiaris: eadem maioribus commodis oportunitatibusque pensantur. Reipu: verò nostræ ego hanc rationem esse video, vt si neruos rerum gerendarum habere, si statum hunc ciuitatis tueri velimus, nouum omninò regnum necessariò ei adiungendum sit.
Nam

Nam cùm ditiones omnes,quæ ad eam accesserunt, in ciuitatem iisdem legibus receptæ sint omnes: nulla in prouinciæ formam redacta: nulla tributaria facta: itaque in pari omnium libertate, onera etiam exæquata sint inter omnes; iis si leuari volumus, quàm eius rei facultatem habebimus,nisi instituto maximorum quorumcumque imperiorum,nos etiam nouum ei imperium adiiciamus; in quod tributis vectigalibusque in eo constitutis, grauior communium onerum pars deriuari possit. Erat Russia antè, cùm primùm armis victa esset, tributaria: non parum tum subsidio eius subleuata respub: fuit: Lituaniæ quoq; magnum Ducatum, cùm antiquis legibus à Regibus Poloniæ regeretur, plurimùm per seipsum ad submouendum Moscum, Tartarumque valuisse meminimus: coniuncto eo cum regno,quantum ad publica onera accesserit,sentiendo vnusquisque experitur. Quòd si qui inopiam ac familiaris rei angustias inertiæ suæ prætendendas existimant; ij si voluptatibus, luxuriæque modum faciant,ac quos in inanes vel perditas res sumptus prodigunt, in meliores vsus conuertant,vel prçclarissimarum quarumcumque rerum gerendarum necessariis adminiculis minimè se destitui re ipsa perspicient. Alios, qui domesticas res constituendas arbitrantur, non reprehendo: si tamen cogitent iidem, præterquàm quòd intestinorum incommodorum sanatio semper potestatis eorum futura sit, oportunitatem belli aduersus Moscum, qualem nunc habeamus, non semper nos habituros; potiorem etiam salutis quàm aliarum rerum curam esse debere. Sunt & qui minùs hactenus satisfactum sibi existiment. Habent ij nunc campum cùm virtutis suæ illustrandę tum demerendi Regis: proficiscantur in bellum: operam studiumque suum reipu: præstent; àque virtutis amantissimo Rege amplissima quæque expectent:

ctent: si vel ætas, vel valetudo,vel fortuna cuiusquam id non permittunt,non desunt rationes in togata etiam ac ciuili vita bonis artibus emergendi: obtrectationibus,ac prępostcris remp:turbandi studiis nemo,quę virtuti,ac bonis artibus debentur, præmia consecuturum se speret.Hac oratione habita,& si minimè nuncij dubitabant, quin & bellum & tributum vlteriùs sciscerent; quòd in priuatis conuentibus victorię hoc successu læta,ac in spem futurorum erecta,frequens in eam sententiam nobilitas inclinârat:tamen vt aliorum de se opinioni satisfacerent,ex iis,quæ publicè iactari animaduertissent, cùm de aliis quibusdam tum de conditionibus, quibus non satisfactum à Rege diceretur,& de ære præsertim alieno publico dissoluendo mentionem inferũt. Docebatur, si quas antea in regnum pecunias ad tuendum,dum veniret,regnum Rex præmisisset:quas secum attulisset: quas in militem,qui ante aduentum eius meruerat, erogasset: in sedandos motus Gedanensium: in hoc ipsum denique bellum de priuata sua insumsisset, expenderent: si quid deinceps facere institueret,considerarent,vt nihil nimirum priuatum,nihil à publico secretum haberet,verùm omnia sua,ac vitam ipsam reip: impendere non dubitaret, facilè constiturum,rectè ne quid in illo resp:desideraret.Nam quod ad vectigalium quorundam luitionem pertineret: si priuati commodi sui fructum aliquem sequeretur, satis perspici, longè maiori cum emolumento eius futurum, si in eas res, quarum prouentus non exiguus sit,redimendas, quàm in bellum pecunias conferret: verùm ita animo paratum esse,vt in præsenti reipub: periculo,priuatum emolumentum publicæ vtilitati ac dignitati postponere mallet. De tribus capitanealium prouentuum partibus ab initio cùm proposuissent, responsum fuit, non contineri id verbis constitutionis Sigismundi Augusti, nec

H contrà

contra leges publicas, quibus à verbis constitutionum recedere prohiberemur, in eam sententiam verba trahenda, quæ nobilitatem omnibus virtutum præmiis spoliatam in agros atque familiaris rei studia cogeret. Quem enim posthac fore, nisi iis præmiis ad virtutem excitetur, qui operam suam in bello, in legationibus, in publicis muneribus obeundis reip: præstare velit; qui nullis commodis propositis, dignitati ornamentisq; patriæ seruiat? Cùm & de militaris imperij imminutione exterorumq; honoribus agitatum fuisset, ostendit Rex, nulla se in re magistratus eius authoritati derogatum voluisse: præfecisse se Bekesium Vngaris, non vt sua authoritate bellicarum rerum quid administraret: sed vt Ducis imperio subesset, interpretisque munere ad militem Vngarum apud ipsum fungeretur: externo milite necessitate adductum in bello hoc vsum; quòd regnum hoc vt equitatu non modò comparari cum cæteris regnis posset, verùm plerisque ferè præstaret: ita à peditatu minus instructum adhuc esset: aliorum exterorum opera in Transiluanicis rebus, ac priuatis ministeriis se vti. Multa de hoc genere, vtendúmne opera exterorum esset, cùm inter nuncios nobilitatis disputata, tum à senatoribus ipsis multa in eam sententiam dicta fuerunt, non esse improbandum, si qui pro aliena rep: periculum ac laborem suscipere, sanguinemque pro laude ac dignitate eius profundere velint: non esse sapientis, quòd externorum periculo consequi possit, ciuium sanguine quærere velle: hac ratione maxima imperia primùm coaluisse: indéq; ad summam amplitudinem prouecta esse: hoc ipso in regno multas primarias familias ab exteris profectas esse: inter alias clarissimam Tarnouiorum domum ad exteros originem suam referre: alliciendos potiùs, qui suam virtutem ad reip: dignitatem aggregare velint: posseq; id commodo reip: fieri: mo-

modò id prospiciatur, ne vel legibus vel magistratibus à ciuium corpore se seiungant, sed iis vtrisque vnà cum reliquis ciuibus pareant; vel eò potentiæ excrescant, vt ciues ipsos opprimere possint; vel honores iis mandentur: sed illi quidem in priuatis ministeriis versentur, publicis honoribus, ac magistratibus soli ciues præsint; quodq; in aliis rebusp: obseruatum sit, agris ac eius generis commodis virtus eorum interim remuneretur; in honoribus capiendis ciuium præcipua conditio sit. Silentium indè ea de re fuit: peditem quidem externum nemo erat, qui necessarium esse negaret. De Churlando ostensum, Ducatum eum à Sigismundo Augusto Rege: cùm Liuonia primùm ad regnum se adiungeret, longè grauioribus è rep: conditionibus Duci collatum fuisse: rectè atque ordine, quòd priorum regum authoritate iam antè affectum fuerit, meliori reip: lege à Rege transactum; quod diploma ipsum prolatum testaretur; itaque nihil alienum à moribus & exemplis maiorum factum. quibus omnium temporum receptum fuisset, vt quæ à superioribus regibus feuda constituta iam essent, ea posteriores, si nihil in iis mutarent vel adiicerent: noua etiam, si quæ ipsi adiunxissent iniussu ordinum senatus consilio adhibito conferrent. Legationis Episcopi Plocensis cùm in senatu mentio facta esset, causa eius vulgata, quæ iam in prioribus comitiis in senatu proposita fuerat, suspicionem diuortij agitati & ipsam sustulit. Ita nullo repugnante, quod priori anno sancitum fuerat, in hunc denuò tributum iubetur. Præfecti consilio inter se habito redituum præfecturarum suarum alteram quartam, qualis Rauam in ærarium publicum inferretur, vltrò Regi detulerunt; conditione adiecta, ne authoritas perscriberetur, vel in exemplum deinceps traheretur. Postulatum inter alia à Rege fuerat, vt per legatos bellum gereret, ipse à periculo armorum

morum abeſſet; quod cùm animi ſui magnitudine indignum Rex iudicaret,oſtenſum præterea fuit, quò plures voluntarij, ſi in conſpectu regis operam nauaturi eſſent,inuitarentur; ac ad minuendas controuerſias,quę ex Polonicorum & Lituanicorum magiſtratuum ęmulatione exiſtere poſſent,prę ſentiam eius non modò vtilem ſed penè etiam neceſſariam futuram. Leges in comitiis hiſce cùm aliis de rebus,tum quę ad feuda beneficiariorum principum, ad imperium militare,pœnaſq; ſcelerum pertinerent,à delectis ex vtroque ordine conſcriptæ quædam,non tamen perlatæ fuerunt. Id ſolùm Niſouiorum in officio continendorum cauſa,literis quibus tributum promulgabatur,adiectum fuit;vt vſq;ad futura comitia extra ordinem animaduertendi in eos poteſtas Regi eſſet. Conſtitutum ſuperioribus comitiis fuerat, vt qui reipub: cauſa in bello abeſſent,iudicia interim in illos nulla redderentur; niſi contra quos vel rerum iudicatarum executio peteretur: vel qui vim feciſſe dicerentur: aut qui ad certam diem de pecuniis non ſolutis iudicium ſe ſuſcepturos cauiſſent. Exceptiones haſce variis calumniis in perniciem reorum nonnulli conuertebant: modò maiorum lites in eos, quos arripuerant, torquendo: alias longiſſimi temporis ſpatio penè intermortuas ſuſcitando. Itaque interpretatio in hiſce comitiis adiecta fuit; eæ vt cauſæ rei iudicatæ atque vis ſolæ exceptæ intelligerentur, ſi quæ recens iudicata aut facta diceretur: obligationes autem in diem certum conceptæ, quæ intra proximum decennium interpoſitæ eſſent.A comitiis Rex Milecium,qui ab iis abfuerat, vt ad ſequentem expeditionem ſe paret,operámque in bello eò nauet, per literas hortatur: ille excuſat. Dum Varſauiæ Rex eſt, nuncium redactæ in poteſtatem Niſcerdæ,de qua ſuprà diximus,accipit.Moſcus cùm primò Polotiam cepiſſet, nobilitatem, atque ex a-

ex agris plebem omnem in Moſcouiam deportârat: poſtea inueterata iam agri eius poſſeſſione, ſpatio temporis amorem priſtini dominij exuiſſe eos ratus, nonnullos, ac in his Koſſonium quendam non corpore modò, verùm animo etiam vltra agreſtem valente, cum filiis fratribusque itidem robuſtiſſimis hominibus priſtinis ſedibus reddiderat. Hic ſtatim ac in poteſtatem Regis Polotiam rediiſſe intellexiſſet, quomodo cum aliquo munere ad prius imperium rediret, cogitârat. Koſakkis Polotienſibus,quo ſtatu hoſtium res Niſcerdę eſſent,oſtenderat. cumq; hi eo, quod illis conſtituerat, tempore, miſſu Palatini Polotienſis Niſcerdam acceſiſſent, munitionesque, quemadmodum à Koſſonio acceperant, nec dum perfectas reperiſſent, ſine negotio potiti ea fuerant. Koſſonius nihilominùs more ſuo inter Moſcos fortuitumKoſakkorum aduentum exiſtimantes,ſine vlla ſuſpicione verſatus,Sauolociam eadem ratione tradere noſtris voluerat. Iisdem Koſakkis diem,quo ad Sauolociam accedant, præſcribit; ſeque turrim incenſurum, ac dum ei rei Moſci intenti ſint, in arcem eos inducturum,conſtituit. Sed re interim detecta cum duobus filiis in conſpectu Sauolocię palo ſuffixus fuit. Sub idem tempus in Vſuiatæ repentina excurſione opprimendę ſpem Koſakki adducti fuerunt. Iis Nicolaus Sebridouius Floriani, qui Caſtellanus Lublinenſis & prętorij exercitus præfectus olim fuerat, filius,cùm hibernorum Vitepſcienſium otium ferre non poſſet,ſe adiunxerat, relictoque equite fallendi hoſtis cauſa,per notas ſemitas à Koſakkis ductus eò excurrerat: prę ſidium cuſtodijs & omnibus rebus firmatum repererunt.Hoſtes nihilominùs ſubito aduentu eorum exterriti, ſubiectum arci opidum incenderunt.

R. HEIDENSTEINII SEC. REGII DE BELLO MOSCOVITICO

Commentariorum

LIBER TERTIVS.

VARSAVIA GRODNAM proficiſcenti Regi, ac in futuram expeditionem omni iam cura incumbenti duæ potiſſimùm difficultates occurrebant: rei pecuniariæ altera, quæ tardiùs expediebatur: altera delectus. prioris enim expeditionis incommodis afflicti, iumentisq; ac inſtrumento omni per tempeſtatum & itineris iniurias priuati, difficultates tam longinquæ militiæ pleriq; præ oculis habebant, ac ob id pauci omninò nomina dabant. qui etiam ex his minùs à bello abhorrere ſe videri volebant, temporis tamen anguſtia, quo minùs ad id parare ſe poſſent, excludi ſe arbitrabantur. Pecunia vtitur partim priuata ſua, partim à priuatis mutuò ſumpta, quæ ad certam deinde diem ſolueretur. De delectu Samoſcius ſibi curæ futurum promiſit. Hic quamùis in togato munere verſaretur; tamen quòd patrem Caſtellanum Chelmenſem Prætoriano exercitui præfuiſſe, reliquos etiam maiores ſuos plerosq; bellicis rebus claruiſſe meminiſſet, quò gloriam à maioribus traditam retineret, ac domeſtica hæc ſtudia ipſe quoq; non intermitteret, & ante hac ſemper, & in ſuperiore expeditione militem aluerat; forteſque viros aliquot circa ſe habuerat; & tunc communicata re cum Rege equitem peditemque ſcri-

que ſcripturum ſe profeſſus fuit. Re vulgata, magna multorum animis alacritas innata fuit: paſſimq; à plurimis nomina data: Ad hos Vngarum militem à fratre Chriſtophoro Tranſiluaniæ principe ſcribi curat. Cùm ante hac peditatu non multùm Polonia vteretur, propterea quòd nobilitas ferè omnis equis merebat; pedeſtrem militiam, quæ laboris plus, dignitatis minùs haberet, negligeret: atque ita peditatus omnis ex opidana plebe, ac operis præſertim conſtaret, genere hominum non modò rei militaris imperito, verùm otio etiam opidano ad perferendum laborem belli corrupto: externus autem peditatus ſine maximo ſumptu ali non poſſet; ſuperioribus comitijs ratio quædam parandi peditatus agitata fuerat, vt ex regiarum poſſeſſionum aſſcriptitiis viceſimus quiſque in militiam reciperetur; qui ita in militiam veniſſent, ab oneribus operiſque ruſticanis ipſi poſteríque eorum immunes eſſent. Hoc delectu iam vti viſum fuit, miſſiq; per agros centuriones præfectiq; paſſim fuerunt, qui robuſtiſſimum quemque ac labori militari ferendo aptiſſimum legerent. Grodnæ ex propinquo iam conſilia belli agitare Rex inſtituit; ac Vilnæ interim tormenta, præter ea, quæ reparanda erant, noua ſuo modo alia fundi iubet. Propendebat iam Rex animo in magnorum Lukorum oppugnationem; quod tamen quò diutiùs hoſtem celaret, ex inſtituto Ciasniciam diem, quo conueniret, exercitui, edixit. Nam cùm id opidum ſecundùm flumen Vlam in capite duarum Lucenſis & Smolenſcenſis viarum ita ſitum ſit, vt paribus ab vtraque vrbe ſpatiis diſtet, ac Lukos quidem indè tendentib, Vſuiata flumen: Smolenſcam euntibus Kaſpla ſe offerat, ad hoſtem ancipiti cura diſtinendum cùm primis oportunum id videbatur. Suprà demonſtrauimus miſſum à Rege cum literis, qui de euentu obſeſſionis Polotienſis certiorem

Moſcum faceret. Humanius hic acceptus ab illo, quàm quiſquàm ante eum, menſæ etiam adhibitus, ac bombycina veſte donatus fuit. Eum autem priuſquàm dimitteret, à duobus legatis ſuis Ioanne Theodori F. Nouogrodiæ. Mikita Georgij F. Miciſlauienſi ducibus, & Romaniuicio Sacharino ad Nicolaum Radiuilum Palatinum Vilnenſem, & Euſtachium Volouicium Caſtellanum tum Trocenſem literas dari iubet: cùm controuerſiæ duorum ſummorum principum eò progreſſæ ſint, vt ſuſcepto bello Poloniæ Rex Polotiam expugnarit: magnus Moſcouiæ Dux viciſſim ad vlciſcendam hanc iniuriam toto animo exarſerit; ſe cum reliquis primoribus ad principis ſui pedes ſe proieciſſe: omnib. precibus ab eo petiiſſe, ne in ſanguinem Chriſtianum ſæuire velit: ijs illum permotum à bello adhuc ſibi temperare: nunc idem ipſis atque aliis Regis Poloniæ conſiliariis apud ſuum Regem contendendum eſſe, vt ad pacem ſtabilem cum magno Moſcouiæ Duce conſtituendam eum flectant: inprimis ei perſuadeant, vt & ipſe cum milite regrediatur, & militi tam in Lituaniæ quam Liuoniæ finibus imperet, ne maleficio aut iniuria vlla Moſcos laceſſat: eadem magnum ſuum Ducem recipere: reuerſurum ad ſedes ſuas, ſuoſque à vi & iniuria vbique cohibiturum: interea vtrinq; elaborandum, vt miſſis oratoribus, paceque & concordia conſtituta, depoſitis à principibus armis metu omnes liberentur. In extremo literarum excuſant, quamobrem Baſilius Lopatinſcius, per quem bellum Rex Moſco denunciàrat, adhuc detineatur: operam ſe daturos oſtendunt, vt quàm primùm ad ſedes ſuas vterque reuerſus fuerit, cum mandatis de pace ſine mora ad Regem remittatur. Fecerat hoc Moſcus exemplo Sigiſmundi Auguſti temporibus à Lituanis introducto; qui ſi quando legatos Rex ad Moſcum mittere deſtinaſſet, ad Moſcouiticos

cos

cos proceres literas priùs dabant, quibus vt à ſuo principe fidei publicæ literas oratoribus, qui venturi eſſent, conficerent, poſtulabant. Re deliberata, in hanc ſententiam ab ſenatoribus, quos diximus Lituanis, reſpondetur: diligenter ſe de pace Regem appellaſſe: illum vt Chriſtianum principem pacem atque concordiam inter vicinos, ac Chriſtiani præſertim nominis principes omnibus rebus potiorem habere: bellum tamen cùm id maximis illius in ſe iniuriis prouocatus non niſi pacis cauſa ſuſceperit, tamdiu etiam dum æquæ pacis poteſtas à magno eorum Duce ſibi fiat, gerendum ſibi intelligere: legatos verò, vt quos ad principem eorum mittat, cauſam nullam ei videri: potiùs non committendum ſibi cenſere, vt quos ex ſuis quemadmodum antè fecerit, iniurijs atque ludibrio eius obiiciat: ſi ille legatos ad Regem mittat, patienter Regem quæ dicant, auditurum, atque æquo cum reſponſo eos dimiſſurum. Haud multò pòſt Moſcus ipſe cum eiuſdem argumenti literis alium ad Regem nuncium mittit. Dimittitur is cum eodem reſponſo, quod prior à ſenatoribus antè acceperat. Mittit nihilominùs denuò aulicum ſuum Ioannem Naſsokinum cum iiſdem poſtulatis; qui cùm & ipſe in eandem ſententiam publicè iam reſponſum accepiſſet, oſtendit poſtea, alia ſe præter ſuperiora mandata habere, quæ priuatim exponat. facta poteſtate commemorat, principem ſuum moueri plurimùm clade hominum innocentium chriſtianorum: qua de cauſa & ſi ſciat contra ſuum maiorumque ſuorum morem id à ſe fieri: conſtituiſſe tamen de dignitate ſua publicæ concordię id dimittere, vt de pace ipſe legatos ad Regem mittat: id vnum poſtulare, vt induciæ interim ſint, nec vlteriùs cum exercitu Rex progrediatur: legatos Vilnæ expectet; quòd id à maioribus quoque ipſius magnorum Moſcouiæ Ducum honori ſemper

ſemper

ſemper datum fuerit,vt non niſi in regni ipſius,aut magni Ducatus Lituaniȩ ſede oratores eorum audirentur. Rex eodem omnia illa pertinere intelligens,vt tempus gerendæ rei extraheret,reſpondit: ſi quos legatos mittere velit,dicendi quæ velint, poteſtatem libenter ſe ijs facturum, benigneq; auditurum. Quòd certo in loco expectari à ſe legatos velit, nullo id cæterorum principum Chriſtianorum exemplo peti. qui quandocumq; vſus ſit,quemcumque in locum legatos mittant: commune vbique eſſe ius legatorum, nec certo loco finiri: poſſe ſe vbicumq; futurus ſit, vel in caſtris ipſis,in quibus inter ſtrepitum armorum,vel maximè legatis opus ſit,adiri. Detecta ſub huius aduentum res fuit, quæ omnium animos vehementer in ſe conuertit. Gregorius Oſcikus claro loco natus & antè iam ſub interregni tempus conſilia cum Moſco agitârat: & tum per literas communicare cum illo non intermittebat. Attulerat ad hunc literas à Moſco Naſsokinus, quas cùm ille per ſpeciem pellium, aliorumq; mercimoniorum Moſcouiticorum licitandorum aditu ad Naſſokinum quȩſito accepiſſet: frequens præterea eadem cauſa interpoſita,ac ſecreto nonnumquam petito cum eo fuerat. Enunciata hæc res à Mireuio quodam miniſtro Oſcici Martino Ribinio fuit, qui Andreæ Sebridouio Pocillatori regio nomen in militiam dederat. Is rem ad magiſtratus,magiſtratus ad Regem detulit. Mireuius, quòd præſente Rege res accidiſſet, ad Albertum Radiuilum Palatij Marſchalcum,ſtatim vocatus,cuſtodiæ traditus fuit; vltrò indicat, quæ cum Ribinio antea communicârat: eorum omnium Bartholomæum quendam miniſtrum Oſcici conſcium oſtendit. Rex quatuor ſolis primariis conſiliariis adhibitis rem deliberat. Ex ijs Palatinus Vilnenſis prehendendi eius, ſi in vrbe ſit, negotium ſuſcipit. Ille Trocis tum eſſe dicebatur. mittuntur mox eò frequentes aulici, qui comprehenſum retrahant.adducto in Marſchalci ædibus libera cuſtodia circumdatur.Datur aliis negotium,qui diuerſorium ac res eius perquirant. reperiunt in arca quadam alba diuerſorum ſenatorum anulis ſignata, nominibuſq; ſcriptura eorum ementita, ſubſcripta: plerorumq; item ſigna ſenatorum ad verum expreſſa; quibus ille maioris fidei faciendæ cauſa, quò cum aliis proceribus conſilia iſta miſcere videretur, apud Moſcum vtebatur. Alij Kouareskum in prædium ipſius duob.à Vilna milliaribus, vbi tum Bartholomæus is erat, miſſi, materiam, malleos,ac cætera cudendȩ monetæ inſtrumenta,referunt. Bartholomæus conſilia cum Moſco illum ſociare, literaſq; ab eo accipere, & iam ante interregni tempore bis ad Moſcum miſſitaſſe fatetur. His de rebus cùm ſenatores nonnulli ad eum miſſi eſſent, proditionem negabat: ſignis alienis ad contractus ſubiiciendos, & priuatum quæſtum in iudiciis ſe vſum fatebatur: monetæ crimen in Iudæum quendam, cuius opera & ſigna illa ſculpta haberet, conferebat. Adductus in iudicium ipſiſque proditionis & rei monetariæ inſtrumentis in iudicio exhibitis, reſpondere iuſſus fuit. Negabat defenſor eius reſpondere eum teneri communi nobilitatis iure,quo in quemquam ex nobilitate,niſi legitimè prius in ius vocatum,quæri vetetur. Cùm variè res hæc à ſenatoribus acciperetur, ac quidam non minuendam exemplo libertatem nobilitatis cenſerent: apud pleroſque plurimùm tempus valuit;vt Rege in belli adminiſtratione,ac caſtris ferè verſante, non tam ordinarij quàm militaris iuris cognitio videretur. ad hæc eos ſolos præſcriptione hac iuuari poſſe,qui integra fama eſſent, oſtendebatur. quorum ſcelus in tot flagitiis & propria confeſſione manifeſtè teneretur,eos vita ſua priuilegio nobilitatis, ac ipſa adeò nobilitate ſe ipſos indignos

indignos fecisse. Itaq; iussus respondere, libellum, quem ante in hunc casum composuerat, publicè recitandum dat. In eo consilia se cum hoste agitasse: eidem spem per occasionem Regem interficiendi fecisse fassus eò decurrebat, vt egestate, ac æris alieni magnitudine impulsum id spectasse se diceret, vt ab hoste pecuniam aliquam hac ratione emungeret: supplexq; veniam petebat. De confesso supplicium more maiorum, ac de iudæo item sumtum fuit: ministris ob indicium vitę gratia facta. Venerat interim Vilnam Vngaricus peditatus. Hunc Rex Postouam terrestri itinere ire iussum, ibidem cum tormentis, & reliquo grauiore belli instrumento nauibus impositum secundo flumine Disnam; indè cum aliis tormentis, quæ Polotia rediens antea ibi reliquerat, per aduersum Dunam Vitepsciam præmisit. Vilnæ Paulus Vchanscius, qui ad summum Pontificem à Rege missus fuerat, ad Regem reuersus, ensem notis cærimoniis dedicatum à Summo Pontifice Regi obtulit. Profectus indè Vilna, ad Scidutum villam quinq; cis Ciasniciam millibus passuum, octaua circiter Mensis Iulij die peruenit, reliquisq; copiis per vicinos agros sparsis, ipse eo, qui demonstratus est, in loco, consedit. Ibi dum copię alię, quę expectabantur, conuenirēt, de belli administrandi ratione, ac quò potissimum hac expeditione cum exercitu se conuerteret, ad consilium retulit. Tres potissimę hac de re diuersæ sententię erant; cùm alij Plescouiam: Smolenscam alij: tertij Magnos Lukos eundum censerent. Prima quæ Plescouiam, ijsdem quibus antea, cùm ad Polotiam iretur, rationibus ducebat: iisdem etiam, quibus tum impugnata fuerat: quòd iter in hosticum longinquius: quòd terga tot castellis hostilibus nullo in propinquo præsidio relictis nudarentur: quòd Lituania hostibus obiiceretur: maximè quòd à Plescouiensi via longiùs iam recessum esset; iterùm non tam repudiata quàm in aliud tempus dilata fuit. Qui Smolenscam eundum censebant, loci imprimis celebritate, & amplitudine: rerum eo loco gestarum fama: instituto deniq; belli res ablatas repetendi mouebantur; & quòd eo præsidio adiuncto, tota Seueriensis ditio longè amplissima vnà in potestatem ventura esset. Dicebantur contra hęc ab ijs, qui Lukos petendos suadebant; à Duna flumine, atq; Liuonia, quorum liberandorum causa bellum hoc potissimùm susceptum esset, Smolenscam eundo longissimè recedi: cùm Liuonia præterea Seueriensem ditionem nec vrbium frequentia, nec loci atq; maris opportunitatibus, nec vicinarum gentium cultu, comparandam: Lukos sitos in pręcordio quasi Moscouię, loco & ad hostiles ditiones quascunq; postea petere visum esset, infestandas: & siue per Smolenscam Lituaniam, seu per Plescouiam Liuoniam ingredi hostem volentem pari intervallo vno solo exercitu ibi collocato prohibendum opportunissimo: pares enim ad Smolenscam & Plescouiam aditus habere: vnde ipsum Ducem magnum huc plerumque exercitus suos cogere solere; quòd in omnium circumiacentium ditionum pari vicinitate eam deinde quæ opportunissima ei videretur commodissimè ex hoc loco inuadere posset. Rex, quem admodum ostensum est, iam antè in hanc sententiam inclinabat. quòd autem tanto ante temporis interuallo referendum publicè hac de re non existimârat, ea de causa acciderat; quòd ne quà vel ad hostem consilia interim emanarent, aut tempus vel res aliqua noua interueniret, quæ mutandi ei consilij causam adferret, pręcauendum sibi intelligebat. Hinc studiosè Ciasniciam diem ad conueniendum exercitui edixerat; vt ibi & in re præsenti, loco ex quo tam Smolenscam quàm Lukos commodissimè ac paribus ferè spatiis perueniri posset, cum consilio constitueret: & hostem quàm posset maximè

ximè ab hac cogitatione auerteret. quam ob causam in literis etiam, quæ ad illum scribebantur, præter Liuoniæ ac Polotiæ, Smolenscę quoque titulum, tamquam quę regij olim iuris fuisset, accuratè eximebat; vt dum ab ea parte hostis timeret, illam quam Rex potissimùm patere sibi volebat, neglectam relinqueret. Dimisso consilio eo, copiis recensendis, operam dare Rex cœpit: primòque equitum Polonorum, qui ad Gedanum, ac Polotiam meruissent, atq; proximè in hibernis fuissent, turmis vocatis, cùm Rex præter superiorum temporum consuetudinem, maiorem quàm ante hac in recensendo milite diligentiam adhibuisset, perque angustum pontem transgredientes in proximum collem sub ductus singulos ipse spectasset; paucissimis tamen equi adempti fuerunt; cùm vniuersæ, & militum, equorumque & armorum genere essent ornatissimæ. Post hasce quæ tum primùm nouo delectu in militiam nomina dederant, productæ fuerunt. Inter eas, quæ à Samoscio, quemadmodum suprà ostensum est, cùm equitum tum peditum copiæ scriptæ fuerant. Erant in iis senatorij ordinis nonnulli; alij euocati, qui militiam, cui magnam ætatis partem studuerant, longo iam tempore intermissam repetierant: qui exercitus ipsi pro legatis rexissent: non pauci, qui magistratus, præfecturasque: alij qui officia ac honores in aula gererent: magna verò primariæ iuuentutis multitudo. Equitum duplex genus erat, alterum grauioris armaturæ Husarorum, ea qua supra ad Disnam vti illos ostendimus: Kosakkorum alterum leuioris. Hisce loco pharetræ, & Coryti bicubitalia scloppeta ad humeros aptârat, breuiora ex cinctu suspendenda dederat, acynace ad latus sinistrum & venabulo ex veteri instituto relictis. Peditem maxima ex parte è finitimis Vngariæ locis, nonnullum etiam Varadino remotioribusq; locis, aliquem prętere-

ea ex

ea ex Polonis, qui superioribus proximis bellis iam stipendia fecissent, plerosque tamen nouo delectu contraxerat. Cùmque ad famam benignitatis, qua peditatum ex iisdem locis Vngariæ superiore anno stipendijs suis scriptum ad Polotiam habuerat, sub idem tempus plures indies confluerent, separatim his quoque per Ioannem Thomam Droicuium præfectum Premisliensem necessarium suum stipendia descripsit. quæ cùm omnes copiæ cultu etiam à cæteris diuerso ac habitu armisque atratis in duplici ducis luctu, qui ad vxorem Christinam Radiuilam vnica ex ea filiola orbatus fuerat, ab omnibus iis veste mutata vterentur; fiebat vt hac quoque re præcæteris conspicuæ essent. Pridie quàm Ciasnicia Rex moueret, quòd eum diem legatis, qui Vilnæ apud eum fuerant, ad quem expectaturus illos esset, Rex præfinierat; summa celeritate nuncius à Mosco venit; nec expectato solenni ornatu, qui obeuntibus legationes ex thesauro Moscouitico præberi solet, quòd is cum impedimentis subsequeretur, ne dies antè exiret, communi cultu præter morem gentis eius legationum Rege salutato literas reddidit. Quando Regem adduci non posse intelligeret, vt legatos pacis causa ad se mittat: se de iure moreq; maiorum suorum & suo concordiæ causa discedere: Oratores primarios homines suos iam mittere: ante quintam aut summum sextam decimam Augusti diem affore: postulare, eos Rex Vilnę expectet. Nam vt alio loco, quàm in ipsa aut regni aut magni Ducatus Lituanię sede oratores sui Regem adeant, recepto superiorum temporum omnium more refutari. Responsum, Regem legatos, quos alter superior nuncius quàm primùm missum iri confirmasset, adhuc expectasse: vt Vilnæ audiantur, multis sibi nominibus integrum non esse, longiùs iam Vilna ad exercitus suos progresso; quibus cum, quod militem sine

 ma-

magno ſuorum detrimento intra fines ſuos habere non poſset, quò videretur, moturum; ſi quo tamen loco oratores Moſci ad ſe perueniſsent, quæ dicerent non grauatè auditurum. Hoc nuncio tali cum reſponſo dimiſſo, poſtridie Rex è ſtatiuis, quæ in agro Ciaſnicienſi habebat, Lepelam, indè Vlam caſtella propinqua excurrit: vt in re præſenti munienda né an delenda eſſent, ſtatueret. Exercitum dimenſis antè itineribus Vitepſciam mouere iubet; ad eúmque biduo poſt, in ſecunda à primis ſtatiuis caſtra recurrit. Aliæ eo die à Moſco ad Regem literę afferuntur, eodem penè quo ſuperior proxima epiſtola fuerat, argumento: legatos ſe ſumma cum poteſtate de pace agendi mittere: poſtulare, vt pro more maiorum Vilnæ audiantur; quòd ſi impetrari non poſſit, tamen intra fines vt expectentur. Reſponſum ad hanc etiam epiſtolam fuit: cùm oratores veniſſent, quæ dicerent, Regem cogniturum: ſi iuſta atque æqua atuliſſent, neque in ipſo belli ardore fidæ iuſtæque paci non locum relictum iri: Interea cum exercitu Regem progreſſurum; ipſe quid ſibi de legatione ſua faciendum eſſet videret: ſe vnum præſtiturum, & oratoribus eius, & eorum orationi ſi iuſta foret, quocumque in loco conueniretur, locum apud ſe fore. Adiuncta regijs literis altera ad nuncium, quem Ciaſniciæ apud Regem habuerat, epiſtola à Moſco fuerat: quam cùm reſignandam alij exiſtimarent, Rex integram ad hoſtem remiſit. His caſtris ac deinceps plerisque proximis cùm Rex de belli adminiſtrandi ratione quotidie ad conſilium referret, & caſtra hoſtilia duo Veliſium ad Dunam flumen, Vſuiata ad amnem cognominem ſita ad Lukos hærenti à tergo in hoſtis poteſtate relinquenda regi non viderentur; eoque magis, quòd iam antè Dunam omnem poteſtatis ſuæ facere cupiuerat; ante omnia Veliſium, vt rebus omnibus firmius, & ad omnia

nia momenti maioris oppugnandum ratus, Samoſcium cum iuſta exercitus parte eò mittit. Huic ad copias, quas ab eo ipſo adductas antè expoſitum eſt, maiores alias cùm Polonorum Vngarorumque equitum ac peditum, tum Germanorum equitum ſcloppetariorum, ac in his Georgium Farensbekium Daniæ Regis Marſchalcum, qui patriæ Liuoniæ operam nauandi ſtudio cum aliquo equitum ac peditum Germanorum numero ſub idem tempus ad Regem venerat, attribuit. Depoſcebant eaſdem ſibi partes Lituani. Reſpondebatur ab altera parte, quòd nullus eſſet Polonicus Dux, Lituanicum penes Regem manere oportere: quòd ad limitanei militis Ducem pertineret, ita moribus maiorum comparatum eſſe; vt militiæ imperium ſummum penes Ducem exercitus, domi iuriſdictio omnis circa Regem penes Marſchalcum regni eſſet: abſente exercitus Duce partes eius Marſchalcus in caſtris exciperet: Cancellarij munus in conſiliis publicis, iudiciis legationibusq; introducendis, precibus ac meritis ſingulorum ad Regem referendis verſaretur; ad eundem, quoties Marſchalcus abeſſet, eius quoque poteſtas omnis rediret: limitaneæ militiæ præfecti non tale munus eſſe, vt cum illis magiſtratibus comparari poſſet; quod ab initio priuatim à Ducibus introductum, deinceps etiam commendatione Ducum conferatur. Diremit controuerſiam; quòd res celeritate opus habebat: qui autem ex Lituanico exercitu ire eò debuerant, nondum aduenisſent: Samoſcius non modò copias ſuas inſtructas iam haberet, verùm ab omnibus aliis etiam rebus eſſet paratiſſimus. itinerum enim ac locorum, in quę iretur, difficultates animo prouidens, cùm fabrorum aliorumq; opificum, qui bello vſui eſſent, ac tormentorum campeſtrium non exiguum numerum adduxerat: tum pulueris tormentarij, commeatus ac pabuli maximam

vim compararat;iamque ante è Præfectura Kniſſinenſi vnum in locum omnia comportata ſecundo Memela fluuio Kaunam, atque indè aduerſo Vilia flumine Michaliſcos: Michaliſcis terreſtri itinere Poſtouam, indè Diſnam, & mox Duna flumine Viteपſciam præmiſerat. Iisdem temporibus à Themeſvarienſi Baſſa, qui quòd per totam Vngariam, fama belli peruagata erat, & in proximo Vngarorum delectus haberentur, ne aliò quàm fama ferret, id erumperet, ſubueritus fortè fuerat, legati nullis certis cum mandatis ſpeculandi tantùm cauſa ad Regem venerunt. Vitepſciam Samoſcius cùm veniſſet, biduum ibi commoratus, militem omnem eò contrahit. Interim quæ ad diſciplinam militarem tuendam adq; itineris rationem pertinebant, conſtituit, edictisque ſanxit. Simul tormenta, quæ à Rege acceperat aduerſo Duna flumine cum reliquo grauiore belli inſtrumento præmittit. His præſidij cauſa Stephanum Lazarum cum pedite, cui præerat, Vngaro læua ire iubet: tormentorum ac reliqui apparatus bellici Staniſlao Koſtkæ Succamerario Culmenſi cura demendata. Primo agmini Lucam Dſialinium Koualenſem, Brodnicenſemque præfectum affinem ſuum præficit. Huic Nicolaum Vrouecium, quem primò à patre ſuo diſciplina militari imbutum in proxima expeditione Polotienſi ſub Milecio cum ala equitum militare iuſſerat; nunc quòd non modò in periculis obeundis animi magnitudinem eius, ſed & ad quoſuis militares labores tolerandos promptitudinem perſpexiſſet, circa ſe habere inſtituerat, adiungit. ea itineris ratione præſcripta, vt iuſto interuallo reliquum agmen præcederent. cum reliquo exercitu medius ipſe incedebat: Staniſlao Solkeuio, poſtea Palatino Belſenſe ſibi legato; qui & antea in Podolia ſub Nicolao Seniauio Palatino Ruſſiæ contra Tartaros pro legato exercitus rexerat. Il-

lum

lum impedimenta ſequebantur. quæ agminis pars maiorem ferè, quàm reliquæ difficultatem habebat; propterea quòd ſi in tanta carrorum & ſeruitiorum multitudine, qua in regionibus vaſtis carere exercitus non poterat, mutuò ea inter ſe implicarentur, vehementer eam rem exercitum morari neceſſe erat. Huic rei ita occurrit, vt vniuerſorum impedimentorum agmen in tres ordines diſtribueret: & quo quæque turmæ aut cohortes ordine incederent, eodem impedimenta, vt quorum quę eſſent, incedere iuberet: ſingulis carrorum ordinibus à fronte & à tergo iuſta peditum manu præſidio attributa. quod quò diligentiùs obſeruaretur, nec inter ſe currus implicarentur, cùm procederent impedimenta, initio in pacato ad Vitepſciam à ſe facto, indè ordinum ductoribus tradito, per vices binos ſemper inſpicere iubebat. Extremum carrorum ita incedentium agmen ſelectiſſimæ cohortes peditum atque vltimo loco alæ aliquot equitum claudebant. Matura iam in agris, quà exercitus iter faciebat, frumenta, ac maximè pabulum erat. cùm autem Regem Samoſcius cum reliquo exercitu eadem via ſubſecuturum ſciret, in partes certas vniuerſum agrum eum, per quem iter erat, deſcripſit; quarum vnam exercitui, qui cum illo erat metendam permiſit: reliquas ſequenti alij exercitui integras ſeruari iuſſit; quæ res diligentiſſimè à milite obſeruata fuit. Regi eadem die, qua Samoſcius mouerat, Vitepſciam venienti Lituanicæ copiæ tam ſtipendiariæ quàm voluntariæ ſe obtulerunt, eo & numero & ornatu, vt ſuperioris anni detrimenta nemo agnoſceret. ſimul Polonicæ copiæ nonnullæ quę è longinquioribus regni locis tum primùm ad exercitum peruenerant, vtriusque item generis tam voluntariæ quàm ſtipendiariæ cenſæ fuerunt. Samoſcius Suraſſum interim, quod extremum regiæ ditionis opidum erat, ſubitario opere

per

per Kaſplam flumen ponte facto peruenit. Hic vt tormenta, quæ aduerſo Duna tardiùs ſubſequebantur, expectaret, militemque ex itinere reficeret, ac de reliquo itinere conſilium caperet, diem vnum ſubſtitit. Veliſium frequentiſſima olim vrbs fuiſſe, nomenq; à magnitudine, cuius hodie adhuc indicia amplarum foſſarum veſtigia quædam ab accolis oſtenduntur, accepiſſe putatur. Sub Lituanorum imperio per pagos totus ille ager habitabatur; poſtquàm Moſcouiæ Duces alibi occupatis Regibus Poloniæ ditionis ſuæ regionem eam feciſſent, caſtro etiam Veliſio veteri nomine retento, contra præſidium Vitepſcienſe eum communierant, ex inſtituto præterea ſuo cùm ab alijs partibus, tum maximè cis Dunana, à qua tam Veliſium quàm Vitepſcia, & quod poſtea conditum fuit, Suraſſum ſita ſunt, quòd eam minimè patere vellent, inuiarum ſiluarum obiectu impediuerant. More enim ſuo agrum hoſti proximum per aliquot millia paſſuum ſtudioſè incultum ac deſertum vt plurimùm Moſci relinquunt: quò crebrarum arborum, quas in ſolo vacuo enaſci interim neceſſe eſt, denſiſſimarumque ſiluarum tamquam vallum hoſti obiiciant; ita ſe maximè tutos contra hoſtiles incurſiones exiſtimantes, ſi vndique quàm vaſtiſſimas ſolitudines ſibi circumdederint. Suraſſum temporibus Sigiſmundi Auguſti Stephanus Sbaraſſus Palatinus tum Vitepſcienſis, nunc Trocenſis, veritus ne Vſuiatæ & Kaſplæ, quibus in Dunam influunt, capita ad coniungendam Smolenſcenſem & Lucenſem ditionem munitione aliqua hoſtis occuparet, quòd ea flumina ita ex aduerſo in Dunam exonerant, vt Vſuiata Lukos, Kaſpla Smolenſcam pertineat, præueniendum eum ratus ſubitario opere communierat. Hoc in ipſum quaſi initium ſiluarum incurrit. Samoſcius cùm duas omninò vias ſecundùm vtramque Dunæ ripam propoſitas ſibi videret,

ret, intelligeretque ſi vltradunana progrederetur, bis flumen tranſeundum: pontem alterum ſub Veliſio in conſpectu quaſi hoſtis faciendum; etſi de altera quærendo reperiebat, non difficilem modò tranſitu eſſe; ſed vix ſingulari homini iter per eam eſſe: exercitum poſt Vitoldum Ducem centum ſexaginta annis neminem ea duxiſſe; ea tamen ire conſtituit. In ſiluam ipſe ſe infert: locíſque per quæ patefacienda via erat, perluſtratis, ac indè peditum aliquot cohortibus immiſſis, partim ſecuribus ſiluas cædere, ferróque viam aperire: reliquos opere occupatis præſidio ſcloppetis expeditos eſſe, operiſque & excubandi vices partiri inter ſe iubet. Erat magni laboris res, primùm arbores, quæ in ſolo vbere tot annorum ſpatio in immenſum ſe effuderant, exſcindere; eaſdem deinde de via, quæ inſtituebatur, comportare. Eum alius excipiebat non multò leuior, cùm præcipitia aut paluſtria loca pleraque eſſent, vel ponte ea ſternendi, vel cratibus ac virgultis exęquandi. ſingulari tamen militum ac Nicolai præſertim Vrouecij ſtudio, per viginti millia paſſuum ea die via patefacta, poſtridie illac iter exercitus faciens, ad locum Verſchouinum appellatum, in quo pagus olim fuerat, totidem à Veliſio paſſuum millibus peruenit. Propinquum Verſchouino locum Vitoldi pontem etiamnum Koſakki nominant; quòd fama acceperint, iſthac ponte effecto Vitoldum aliquando copias duxiſſe; eodemque tum etiam per latiſſimam paludem, paucarum horarum ſpatio celeriter ponte effecto, poſtridie minus emenſus, quod montes crebri interiecti iter morabantur, decem à Veliſio paſſuum millibus, ſummo ſilentio conſedit; nulloque ne pabulandi quidem cauſa excurrere permiſſo, ſequenti die oppugnandi præſidij conſilium cepit. Obijciebatur hoc loco noua difficultas; quòd hoſtis, quò is locus caſtro propior erat, eò diligentius

gentius muniendum ratus, incisis arboribus, iisque ex aduerso deiectis ac inter se commissis, aliisque insuper coaceruatis, per aliquot millium passuum spatium, omni muro firmiore munitione se sepserat; siluaq; quæ ne perspici quidem posset, etiam media die nocturnum aliquem horrorem ingredientibus incutiebat. Dat iterum negotium pediti, vt iter explicet. Eodem die Mikitam & Birullam notos Kosakkorum Duces, qui excursione in ditionem Smolenscensem superioribus diebus facta, ab ea ad exercitum venerant, longo ambitu trans Dunam flumen ad obsidendam viam, quæ ad Lukos pertinet, mittit. Excipitur ab his Kudrauus nobilis Moscus: qui cum duobus comitibus egressus fuisset, vnus eorum à Kosakkis interfectus, alter elapsus fuerat. Ex hoc postridie in castra perducto quale præsidium Velisij sit, deq; Kosakkorum manu aliqua allatam fuisse ad præsidium famam, tantum in propinquo exercitum ignorari cognoscit. quibus rebus cognitis, relictis in loco cum præsidio certarum turmarum & cohortium omnibus impedimentis, præmissisque peditibus atratis, & Vibranouiana cohorte, ac reliquo peditatu ipse ad extremum siluæ propinquo à Velisio interuallo subitò excurrit; quòd ea loci natura erat, vt si hostis aduentu eius cognito, aditu prohibere eum voluisset, exigua hominum manu intra siluam cum plerisq; aliis, tùm eo maximè loco eum morandi summam facultatem haberet: simul si fortè fama aduentus sui ad hostem nondum perlata, per incustoditas portas irrumpere, ac repente præsidium opprimere posset. Vix extra siluam eo egresso, hostes tormento exploso aduentus eius signum dant: eodemque momento accolis omnibus intra munitiones receptis, quicquid circa eas ædificiorum erat, incendunt. Samoscius militari nihilominùs clamore sublato, subita equitum peditumq; excur-

excursione obiri munitiones iussit. Est Velisium spatio satis amplo, turribusq; nouem munitum. ad meridiem atque orientem Duna flumine, à septentrione riuo quodam, qui per lacum in Dunam ibidem infra castrum illabitur, ab omnibus partibus maximè verò ab occidente altissimis fossis ambitur. Castris à septentrione metatis, munitiones à superiori Dunæ parte Vngaros agere iubet; infra eos medio loco Polonos: Vrouecium cum atratis cohortibus ab occidente curare: Vltra Dunam Lukos versus Kosakkos in excubiis collocat. Perfecto paucis diebus magna celeritate opere, tormentis quatere muros instituit. Ea tum nostrorum tormentorum, quemadmodum ex captiuis & tormentis ipsis fractis cognitum postea est, felicitas fuit; vt nullus ferè globus mitteretur, quin ex illorum tormentis aliquod corrumperet. Indè ignitos globos Bornemissæ, quem Vngarorum munitionibus Samoscius præfecerat, periclitari placuit: incendioq; ex Vngarorum munitionibus excitato, ac mox oppresso, idem Vrouecius cùm tentare cœpisset, pars pontis interscissi, quæ reliqua ad portam castelli erat, ab atratis exusta fuit. simul duabus diuersis è turribus altiùs fumus tolli conspiciebatur. re hac animaduersa hostes primùm repentino nostrorum aduentu, cùm à qua re maximè tutos se fore crediderant, tam inuias siluas exiguo temporis spatio superatas à nostris intelligentes, nihil deinceps sibi tutum, nihil nostris difficile futurum iudicarent: simul operis perfecti celeritate, tùm verò præsenti periculo territi, deditionem fecerunt. Moscus Polotiensium pręsidiorum expugnatione commotus, similem casum in aliis castellis, quæ Lituaniam versus ex materia omnia facta erant, veritus, cespite muros eorum tegere instituerat. qua re, quòd cùm per cespitem subitario opere non satis altè congestum ad parietem globi penetrassent,

ſent, tanto & firmiùs hærerent, & reſtinguendi ſui facultatem ferè nullam relinquerent, vel maximè tum lædebatur. Commeatus, pabuli, pulueris tormentarij apparatuſque bellici tantum repertum fuit; vt recreato omnibus rebus his exercitu, quantum præſidio ſatis eſſet, nihilominùs relinqueretur. Rex Suraſſi, quò interim peruenerat, dum in Duna pons componeretur, & de euentu oppugnationis Veliſienſis cognoſceret, ſubſiſtere conſtituerat: nuncio hoc cum præfectis, qui in præſidio fuerant, à Samoſcio accepto, eò lætior, quòd de ea gratulatione, caſtri, quod maximè integrum in poteſtatem ſuam peruenire cupiebat, detrimento nihil fortuna diminuerat, dum pons ex lintribus nota ratione componitur, ad videndum Veliſium excurrit: moxque Suraſſum ſe recipit. ſub idem tempus literæ à Moſco afferuntur, quibus demiſſiùs, quàm vt non ſimulata ab eo humilitas videretur, ſignificabat, iam ſe legatos de pace cum idoneis mandatis, quibuſque controuerſias minui poſſe exiſtimaret, contra & ſuam & maiorum ſuorum conſuetudinem dimiſiſſe. quia fieri tamen poſſit, vt minus adhuc mentem Regis perſpexerit, ideoque nondum omni ex parte ea Regi ſatisfaciant: petere ſe, vt aut Rex ſuam de his ſententiam planiùs per literas aperiat, aut legatis ſuis id facere permittat: cùm primis autem antequàm legatos audiat, intra fines exercitum reducat, abq; omni in ſuos iniuria prohibeat. ſub finem literarum à crudelitate, locorum ſcripturæ ſacræ nonnullorum authoritate, more ſuo ac ſolito maiori laudandæ, quam obſeruandæ eius ſtudio Regem dehortabatur. Rex in eadem ſimulatione, qua antè vſus fuerat, perſiſtere eum videns, tribus pontib. vniuerſum exercitum in vlteriorem Dunæ ripam mox traduxit. Poſtridie iter facienti iterum literæ à Moſco redditę fuerunt: Legatos ſuos maximis itinerib. progredi: ex-

di:ex-

di expectaret venientes, ne tridui moram magno detrimento rebus ſuis futuram cogitaret. Regem nihil de celeritate conſueta remittere cupientem tardabat difficultas viarum; quòd Moſcus, eo, de quo antè diximus, inſtituto à Lukis etiam Lituaniam verſus centum & viginti ferè millium paſſuum ſpatio denſiſſimas ſiluas aluerat. Itaq; hîc quoque ſiluestria erant loca, vix ſingulis peruia: propter crebras autem paludes interiectas magna præterea ex parte cœnoſa, per quæ ægrè iumenta euaderent. Accedebat huc, quòd à primis omni pabulo, ſi quod fortè erat, conſumpto, apud maiorem exercitus partem magna eius quoq; rei inopia laboraretur. Itineris is ordo obſeruabatur, vt in primo agmine Lituani ſub Palatino Vilnenſi Duce & Chriſtophoro filio limitanei militis pręfecto proficiſcerentur: Hos Ioannes Sborouius Caſtellanus Gneſnenſis aulici militis præfectus, qui iam tum ad Regem venerat, ſequeretur. Poſt illum Vngaricus tam equitatus quàm peditatus incedebat. Hos Rex cùm robore exercitus ſequebatur. Regem Ioannes Sbaraſſus Palatinus Braſlauienſis cum equitatu Polonico: Vltimum agmen Nicolaus Seniauius Ruſſicarum copiarum præfectus claudebat. qui quòd pacatis tum Tartaris nihil tumultus ab illis expectaretur, itidem ad Regem ſe contulerat. tormenta aliusq; bellicus apparatus omnis vnà cum eo, quem Samoſcius ab oppugnatione Veliſienſi ad Regem remiſerat, per Vſuiatam aduerſo flumine trahebantur. Cùm Lituani ferramentis ad ſiluas cędendas ac aperiendam viam idoneis deſtituti tardiùs procederent; Rex delectos ex Vngarico peditatu trecentos ad explicandam celerius cum Lituanis viam præmiſit. à quibus magna celeritate via expedita primùm Lituanorum agmen xviij. Kal: Septemb: ad Vſuiatam peruenit: Rex decem ab ea millibus paſſuum conſedit. Vſuiata in modico colle, intra duos lacus ac

cus ac

cus ac flumen Vſuiatam ſita, ab occidente Vſmiana lacu, ab oriente altero Vſuiata, à meridie flumine eiusdem nominis, qui per vtrumque lacum decurrens ad Suraſſum in Dunam influit, clauditur. Cœperat ad arcem admouere munitiones iuſſu Palatini Vilnenſis cum Lituanis Georgius Sokolinſcius. Huic cùm Vngari ſe adiunxiſſent, atque vna nocte admirando labore ad portam tam propè, vnde telum adiici poſſet, foſſa perducta, continenti ſcloppetorum ictu neminem in aduerſa turri conſiſtere paterentur; nomine ſimul & aduentu regio, quem ex latis caſtrorum ſpatiis ab caſtello in omnes ſubiectos campos deſpectum habente cognouerant, territi, qui in præſidio erant, deditionem eodem die fecerunt. Rex ab Vſuiata Lukos verſus tendens principio eadem rurſum viarum aſperitate, perpetuis ſiluis denſiſſimè, quemadmodum antè oſtendimus, inter ſe implicatis, ad hæc ſolo cœnoſo & impeditiſſimo exceptus fuit. Pòſt commodiore aliquanto via vſus fuit, aridiore ac arenoſo penè ſolo. Vbiq; tamen vt per loca inculta ac deſerta magnam commeatus inopiam exercitus perpetiebatur. Reliquerat Rex ad tormenta, quę ab Vſuiata terreſtri itinere tardiùs ſubſequebantur, Nicolaum Seniauium cum Ruſſicis copiis: apud haſcè eò etiam vehementiùs laboratum fuit, quò eæ propter impedimenta tardiùs incedebant. Subleuatæ tamen deinde aliqua ex parte à priuatis Samoſcij nauibus fuerunt: quas cùm vlterius terreſtri itinere trahere ſecum non poſſet, Vſuiatam commeatus ac pabuli plenas dimiſerat. ſub idem tempus Volminſcius à Chriſtophoro Radiuilo Lukos præmiſſus, aliquot ab vrbe millibus cum ſtationibus hoſtium prælio commiſſo, aliquótq; captis, cæteros in fugam vertit. Samoſcius, quòd pons, quo aliàs in tranſmittendis fluminibus exercitus vtebatur, penes Regem erat, rate, quali ad Sokolam exercitum

tum traductum oſtendimus, ad Veliſium quas ſecum habebat copias traduxit. Accidebat autem, vt cùm Veliſio, quemadmodum dictum eſt, naues, quibus commeatus exercitui ſupportabatur, Vſuiatam ab exercitu dimiſiſſet, tyrones plerique, qui nuper nomina in militiam dederant, nec magnum rei militaris vſum habebant, quòd ab eo præſidio, quo maximè confidebant, relinqui ſe videbant, anguſtias itineris ac ſiluarum, per quas duci ſe audiebant, magnitudinem veriti animis ferè conciderent, compluresq; paſſim diffugerent; in quorum vnum atque alterum deſertorum grauiori pœna conſtituta, reliquos facilè Samoſcius retinuit. Proficiſcebatur via militari, quæ Smolenſca Lukos ducit; vt dextrum latus Regis teneret. qua via cùm Moſcus quoque exercitus ſuos ducere ſoleat, quos quemadmodum ſuprà dictum eſt, Lukis ſemper cogebat: omni ea pontes maximis ac robuſtiſſimis ex trabibus facti erant; quia tamen vetuſtate plerique vitium fecerant, non exiguus in illos ipſos reficiendos labor militi impendendus erat. Excubabant ad Lukos & prata Oranenſia Tartarorum Nohaienſium turmæ aliquot; quas Vlanecius è principum Tartarorum genere in Moſcouia natus ductabat. Eas Chilchovus ſub primam oppugnationis famam Veliſium miſerat. Cùm Bobroiedovum quinquaginta à Veliſio paſſuum millibus accepto iam in poteſtatem à Samoſcio caſtro, veniſſent, ac ab agreſtibus, quo loco res eſſet, cognouiſſent, Toropeciam verſus ſe recipientes, indè agmen noſtrum ex itinere obſeruare inſtituerunt. Scripſerat Rex ad Samoſcium, vt quàm primùm cum eo ſe coniungeret: qua de cauſa cùm à Smolenſcenſi via ad læuam Samoſcius iter conuerteret, Tartarus interim, qui iam antea ſemel à fronte ad Polonam flumen reiectus fuerat, iterùm recurrerat; ſi quos lentiùs inſequentes extremum agmen obſeruando excipere for-

re fortè posset. Sed præterquàm quòd ea ratione, quemadmodum antè ostensum est, copiæ incederent, vt extremum agmen lectissimæ cohortes, ac turmæ aliquot equitum clauderent, Kosakkos etiam, quoties eius rei facultas daretur, post agmen in insidiis considere Samoscius iusserat: quibus si qui vestigia exercitus legerent exciperent. Id cùm fortè ab ijs, qui sub Vincentio erant, factum fuisset, ac in campum quendam è siluis aciem agmen nostrum explicaret, Vlaneciusque, cùm Tartari signa conspicati retro cederent, ipse ante alios progressus, vt se sequerentur, suos hortaretur, in Kosakkos incidit; ab iisdemq; circumuentus captus fuit; reliquos Tartaros fugientes siluæ texerunt. Samoscius cùm ad Oranensia prata quinque circiter millium passuum interuallo à reliquo exercitu consedisset, mox ad Regem indè accessit. Præmissi de exercitu Lituanico à Radiuilo antecursores Lukos versùs fuerant; qui cùm ad Louatum fluuium progressi, itineris duce, qui vadum illis commonstraret, destituti ad arcem peruenire non potuissent, Mosci interim, qui in præsidio erant facultatem nacti Demetrium quendam, qui in Lituania diu versatus tùm ab exercitu Lukos transfugerat, cum literis ad principem suum mittunt. deq; aduentu exercitus, & quòd pridie iam copiæ nonnullæ sub munitionibus se ostendissent, certiorem eum faciunt. Exercitu per angustias siluarum in aperta omni traducto, non parum iam ad summam rei profectum, ac quasi ad vniuersam Moscouiam aditus patefactus existimabatur. Constabat enim inter omnes, si Moscus ad prohibendum transitu exercitum se conuertisset; plerisq; locis, vel exigua manu nullo negotio eum distinere, atque re frumentaria in tam inuijs siluis, per quas viginti dierum spatio hæsisset, interclusum incommodo etiam afficere potuisse. Rex cùm ad arcem rectà ducere constitu-

stituisset, Samoscium, qui situm naturámque loci cognosceret, præmisit. Vielkoluki, ac si magna prata diceres, ab amplitudine ac frequentia vrbis, circumiacentis regionis totius amœnitate, atque cultu nomen acceperunt. Arcis in modicum tumulum subductæ, qui omnibus ferè ex partibus lacu, altissimaq; valle, quæ lacum vndique ambit, continetur, à meridie & oriente, à qua vna sola parte lacus non coit, imam partem Louatus fluuius ambit: angusta omninò semita inter lacus & suas ripas relicta, quæ eodem, quo arx ac flumen ipsum, flexu in longitudinem sinuatur. vallo tum circumdata erat altissimo, qui non modò priuatorum ædificiorum, sed templorum ipsorum, quæ frequentia in ea sunt, pinnaculorum conspectum accedentibus eripiebat. Ad has munitiones, turres Germani cuiusdam artificis opera scienter dimensas complures: vnam verò à fronte, qua ab oriente inter lacum ac flumen patet, omnium firmissimam ac amplissimam adiecerat. Omnes autem cespite altissimo: maior quidem hæc viginti duos circiter pedes lato vestitæ erant. Louatus supra Ieserisciam ex lacu quodam deriuatus, à meridie, quemadmodum ostensum est, arcem perstringit: indè in septentrionem versus, relicta arce, vrbeq; in duas partes scissa recto cursu per lacum Ilmenum sub Nouogardia, priori nomine in Volchouam commutato, in sinum Finlandicum se exonerat; nauigationisque hac opportunitate maximè Lukos locupletauerat. Vrbem amplam atq; ab vtraq; fluminis ripa latissimè arci circumiectam, quamùis mœnibus ac turribus ligneis, fossis etiam satis amplis munitam, quinto antè die, quàm castra Rex ei admoueret, instituto suo omnibus priùs rebus in arcem comportatis præsidiarius miles incenderat. Samoscius iusta equitum peditumque manu ac militaribus aliquot viris assumptis in viam, quę ad To-

 ropeciam

ropeciam atque vlteriorem Moſcouiam pertinet, progrectus, ab ea ad arcem rurſus deflectens Moſcis ſe oſtendit. Hoſtes conſpicati, primò ſuas copias Toropecia venientes rati, extra arcem progreſſi, mox ſignis agnitis ſumma celeritate ſe receperunt. quidam tamen ac in his Farensbekius ſubitò in eos inuecti aliquot aſſecuti interfecerunt. Samoſcius ab omnibus partibus diligenter ſitu loci perluſtrato, ad Regem ſe recepit. Iuſſerat ſequi ſe ab exercitu alios quoſdam, qui diuerſa via excurrentes, ea qua venturus eſſet, ſibi occurrerent. Hos à ſuperiore arcis parte flumen transgreſſos Moſci conſpicati, inſidias ab ea parte poſuerunt: itaque celeriter eæ coortæ fuerunt, vt Ioannes Bornemiſſa ſummę inter Vngaros virtutis præfectus, cùm in turba ab irruentibus manus iniectæ ei fuiſſent, equuſque loco humi do hæreret, veſte relicta recipere ſe coactus fuerit. Moſcus etſi ſuſpicabatur Smolenſcam potiùs Regem ſe conuerſurum: in hanc tamen quoq; partem præ cæteris intentus, ad Toropeciam exercitum Chilchovo Duce contraxerat: qui ſeu Smolenſca ſeu Luki peterentur, quò opus eſſet, ſuppetias ſuis ferret. Mandata his in omnes caſus dederat, vt à prælio omninò abſtinerent: in ſingulos modò, ſi quos ab exercitu digreſſos, aut per agros palantes nanciſci poſſent, intenti eſſent. Ipſis Lukis Kneſium Theodorũ Obalenſcium Lichovum cum ſumma authoritate; ſecundùm eum Michaëlem Chaſſinum & Oxachovum præfecerat: quódque ijs ipſis, quos conſtituerat, præfectis non ſatis ſalutem arcis exercitusq; crederet, Ioannem Viechovum primarium cubiculi miniſtrum, qui Lichovum cæteroſq; in præſidio: Dementium Ceremiſſam, vt Chilchovum, qui ad exercitum erat, obſeruaret, per eos dies miſerat. Perſpecta loci, quemadmodum dictum eſt, natura, Rex qua à meridie fluuius arcem alluit, cum exercitu pulcherrimè instructo

inſtructo ſub ſignis acceſſit: abque altera parte Samoſcio reliquas copias item latiſſimè expanſas adducente, horribilem ſpeciem is vniuerſi exercitus vno tempore accedentis, inque tot acies explicati deſpectus hoſtibus præbebat. Poſtridie legati Moſcouitici, nullis adhuc verſus arcem munitionibus directis, in caſtra venerunt. Hi cùm Smolenſca Suraſſum veniſſent, quod Suraſſo regium imperium finiebatur, ijs qui deducendorum cauſa pro more obuiam illis miſſi fuerant, nolle ſe vlteriùs progredi, nec in Principis ſui ditione mandata ſua exponere ſe poſſe oſtenderant. Cùm illi id in ipſorum poteſtate fore reſpondiſſent: ſe quidem ad Regem redituros: ipſi ſi ad Principem ſuum reuerti vellent, neminem impediturum; tandem, vt ergo vi ſe pertraherent, hortati comites fuerant. riſu excepti, neminemq; vllam ijs vim allaturum edocti, ipſi ſibi conſilium caperent, ridiculè ad extremum vi tamen adactos ſe ſequi atteſtati, ſecuti fuerant. Conſilio pridie Calend. Septemb. iis dato, eadem, quæ ante dixerant, iterarunt: negarunt poſſe ſe vlla de re agere, niſi prius Rex vniuerſum exercitum intra fines reduxiſſet. Rex legatione tam abſurda repudiata, eodem in conſilio Samoſcio, vt quę cum illo de ordienda oppugnatione communicârat, adminiſtraret, mandat. Rediit ſub idem tempus in caſtra Drobiſius. Miſſus hic paulò ante à Radiuilo Toropeciam verſus, in turmam equitum à reliquo exercitu digreſſam inciderat. quæ cùm paucis excubitoribus aliquot collocatis, quieti ſe dediſſet, tanta celeritate impetum Lituani in excubitores dederunt, vt vnà cum fugientibus ad cæteros quieſcentes delati, priuſquàm ab illis ſentiri aut arma capi poſſent, eos occuparent, nonnullos cæderent: quoſdam caperent: reliquos in fugam conuerterent. Samoſcius militem, quem penes ſe habebat, primò per amnem non admodum altum, ſed

vligine

vligine valde impeditum, & ad Louatum restagnantem inter crebras hostium iaculationes, quæ eò pertingebant, ponte; indè Louatum infra arcem duobus vadis traduxit: adq; riuum è regione arcis manantem castra more Polonico curribus circumiectis communiit. Ad eas, quas antè habebat, copias reliquum peditatum omnem tam Polonicum quàm Vngaricum Rex illi attribuit. Vngari cum Ioanne Bornemissa & Stephano Carolo, qui Michaëli Vadasio successerat, statim transiêre: locoq; occidentem versus capto, quo ire se iuberet ad Samoscium miserunt. Cùm ille exteris præ cæteris indulgendum ratus, ipsi sibi locum legerent, se permittere ostenderet: illi rursum ad eius arbitrium rem reiicerent; ratus eum, quem institissent, locum maximè ab illis probari, eundem, vt retinerent, munitionesq; ab eo ad arcem agerent, Bornemissa tormentariæ rei præposito, mandat. Interim, quòd Polonicum quoque peditatum citius subsecuturum arbitrabatur, ad inferiorem fluminis partem, qua vrbs antea fuerat, subitò nõnullos disponit, qui fossas munitionesq; ab ea quoq; parte instituerent. Verùm cùm quòd alios viminum ad corbes militares petendorum causa dimisisset, impedimenta eo die omnia traducere non potuisset, atratas cohortes aliquot præsidio illis relinquere necesse habuerat: præterea reliquus etiam Polonicus peditatus tardauerat: qua re fiebat, vt pauci omninò in opere essent; ijq; cùm maius nihilominùs pro numero suo opus ea nocte perfecissent, accidit, vt tyrones quidam ex ijs negligentiùs sub arce versarentur, in quos postridie Mosci eruptione facta, priusquàm subsidium eis ferri potuisset, vnum interfecerunt, alterum ceperunt; signoq; militari, quod lentiùs signifer proferebat, abrepto, in arcem propere se receperunt. Haud multò pòst reliquæ cohortes cum impedimentis, vniuersusq; Polonicus peditatus

tatus aduenit; operequе summa celeritate perfecto, sequenti nocte & à Polonis & ab Vngaris tormenta constituta fuerunt. Eadem nocte interuallum, quod inter Louatum flumen atq; lacũ orientem versus exiguum intercedere diximus, perfodere Samoscio visum fuit: quod cùm lacus fossæ vicem arci præstaret, si deriuatus fuisset, multò commodiùs per siccas fossas ad oppugnationem iturum militem iudicabat. Peditatui vniuerso Polonico ac atratis cohortibus Nicolaum Vrouecium præfecerat: præterea verò inter primores quosdam comparârat, vt cùm ipse ad alia opera abesset, eorum aliqui in vices ad munitiones curarent. Euenerat tum sors ea Petro Kloceuio Castellano Sauichostensi; qui vt homo ad militaria munia promptus, dum ipse ad opus inter frequentes tormentorum ictus, qui continuò ex arce in intentos operi dirigebantur, contendit, globo traiectus interiit. Sub hæc Rex Louatum ipse transgressus, vt oppugnationem inspiceret, quòd per tam altum eumque recentem cespitem non posse penetrare globos videret, ne iis iaciendis tempus eximi pateretur, Samoscium monebat. Itáque in pinnacula, è quibus sedilia tormentorum, quæ per vallum disposita erant, dirigebantur, iaculationibus ab Vngaris conuersis, incensa mox ea fuerunt. Etsi autem vlteriùs ignis non progrederetur, quod sedilibus, quæ diximus, exustis, in aggerem mox desinebat; illi nihilominùs incendium conspicati, manu statim facta ad vallum successerunt: iustoq; temporis spatio sub eo versati, cùm tandem hostis collecto animo ad repellendos concurreret, illiq; nihil eorum, quorum causa in eum locum progressi fuerant, succedere sibi viderent; sub noctem ad munitiones suas per lacum se receperunt. Legati interim qui in castris erant, incendio hoc in metum adducti, iterum admitti se petebant: cuius rei altera die potestate

testate iis facta, quòd ignis iam conquieuerat, illique metu iam liberati sibi videbantur, eadem qua antea simulatione vsi primò Churlandiam & Rigam Regi offerebant; his deinde Polotiam adiiciebant; tandem pro captiuis Vsuiatam & Ieseriſciam; ex quibus Ieseriſcia sola in potestate Mosci tunc erat. multis vltro citroq; verbis factis summa hęc fuit, vt spem facerent, posse ad æquiores conditiones pacis causa Principem suum adduci, si tabellarium cum literis hac de re ad illum mittendi potestas sibi fieret: Rexq; ipse non acquiescere se conditionibus à legatis propositis per literas ei ostenderet: interim ab oppugnatione abstineret. id vt illis permitteretur, senatores quidam Lituani persuadere Regi conabantur. quòd cùm omnia tam diu frustra tentari viderentur; omnibus incommodis belli se potissimùm, apud quos sedes eius esset, expositos, periculoq; proximos cogitarent; ac si capta arx esset, defendendæ eius onus, quod in tot hostilium præsidiorum vicinitate, siluarum à Lituania interiectarum magnitudine maximam difficultatem habiturum intelligebant, ad se potissimùm rediturum. Rex etsi ad omnia potius descendere paratus erat, quàm oppugnationem dimittere: vrgentibus tamen illis, Samoscium qui ad munitiones tum versabatur, assiduusq; in opere erat, vt de statu oppugnationis, quemadmodum postulatum à Lituanis fuerat, ex eo cognosceret; accersit. Duobus primariis senatoribus Lituanis adhibitis, quid à legatis petatur ostendit: quærunt ex eo senatores ij, quid de successu oppugnationis polliceatur: nisi certam spem potiundæ arcis afferat, satius esse petentibus iam dari, quod haud multò pòst difficultatibus ipsis cogentibus maiori cum ignominia tribuendum foret. Respondet Samoscius, vt in re, quemadmodum omnia sint belli, incerta nihil certi promittere possit; ita bene tamen

men potiùs cùm consilio atque fortuna Regis, tum virtute militum fretum sperare: præsens verò oppugnationis tempus eximi pati, quem alium exitum habiturum quàm vt si qua nunc expugnandæ eius facultas sit; ea postquàm anni tempore in autumnum iam vergente consuetæ regionibus iis tempestates, effusique imbres ingruerint, nulla prorsus relinquatur? Rex quemadmodum antè in animo habebat, inducias dandas non iudicabat: vt suum interim negotium vtraque parte, ea qua antè ratione administrante, literas legati ad Principem suum darent, permisit: iis suas addidit, quemadmodum petitum à legatis fuerat, quibus diem certam intra quam rescriberet, illi præfiniebat: simul Vngaros vallum subire, abque ima parte eius, cuniculum aperire, huicque puluerem subiicere iubet. Itaque ponte ab eo loco, quo angustior lacus erat, subitario opere strato, reliquoq; opere vna nocte perfecto, puluis sub crepusculum subiectus, ac à meridie demum incensus, turrim, quæ ab ea parte erat, corripuit; cespiteque disiecto parietem propugnaculi nudauit. quem cùm Vngari mox incendissent, Mosci incendium, quod maximum exortum erat, restinguere conarentur; nec nostri à continuis in Moscos ex omni tormentorum genere iaculationibus, nec illi à conatu restinguendi ignis, magno cum incommodo suo, priùs cessarunt, quàm nox interueniens & nostris scloppetorum vsum eriperet, & illis opprimendæ flammæ spatium daret. Ab altera parte munitiones hostium, quas per maius, quod demonstratum est, propugnaculum egerant, vineæq;, intra quas tormenta constituerant, quàm maxima nostrorum tormentorum vi de vallo proturbantur: cumque impigrè tormentis res administraretur, vineæ omnes ferè de vallo deiectæ fuerunt, hostesq; se ac tormenta subduxerunt. Plerisque cuniculum indè ad propugnaculum a-

gendum exiſtimantibus, Samoſcio ea de cauſa minùs id probabatur, quòd in ſolo humido ac paluſtri, intra flumen atq; lacum medio vix cuniculo locum fore iudicabat. quòd verò propugnaculum id vlterius nonnihil quàm reliquæ turres, ita prominere animaduerteret, vt nulla ab aliis propugnaculis tormenta rectis ictibus per frontem eius dirigi poſſe: omnesque qui à lateribus in eam partem acciderent, tranuerſi ferri viderentur, ſi ad eum locum miles ſuccederet, quòd à tormentis lędi non poſſet, vel per ipſum ceſpitem multò faciliore ac commodiore ratione ligonibus ad turrim viam patefieri poſſe ſibi videri oſtendebat. Itaq; foſſam verſus propugnaculum duci iubet. quam rem Luca Syrneo cum atratis cohortibus impigrè curante, cùm vlterius progredi vellet, palis, quos iuſto ſpatio ante vallum ingentis magnitudinis confertiſſimos in terram defixos obiecerant, prohibitus fuit. Poſtridie vineis ac tormentis hoſtium, quemadmodum dictum eſt, iam antè ſummotis, nonnulli ex noſtris inter ſe cohortati nullo impetrio ad propugnaculum excurrentes, ſcalis admotis, vallum ſcandere cœperunt. His à Moſcis partim à fronte deiectis, partim per auerſam portam, quæ ad Louatum ab oriente pertinebat, erumpentibus circumuentis, quidam ex iis grauiſſimè vulnerati relicti fuerunt. Samoſcius, qui alia tum ad caſtra curabat, cùm de irruptione ea noſtrorum cognouiſſet; ſubitò ad eas munitiones ſe retulit: conſpicatusque vulneratos, quos diximus, aureis aliquot nummis depromptis, quos vt tyronum animos ad maturandum impigrè opus prēmijs inuitaret, ad tormenta ſemper expoſitos habebat; certam pecuniam ſi qui vulneratos retuliſſent, pronunciat: quibus relatis, vt leui initio ſucceſſum eius, quod animo propoſuerat, periclitaretur, ligone vni dato, præmioque propoſito, quid fieri velit, oſtendit: interim ſi primo ſucceſſiſſet, qui

qui eum ſequerentur, paratos eſſe, ac ad foſſam inferiorem procurrere, ibique ſe continere, & ſignum expectare iubet. Contra eruptiones hoſtium Vibranouium opponit: eum cum ſcloppetariis aliquot ſecundùm ripam fluminis propius verſus propugnaculum, atque auerſam portam, per quam erupturi hoſtes erant, ſuccedere: Veierum præterea ex munitionibus diligenter tormenta in erumpentes emittere iubet. Ille, quemadmodum iuſſus erat, accepto ligone, per foſſam intra munitiones noſtras ad palos vſque, quos oſtendimus, peruenit: indè ſumma celeritate per crebras hoſtium eiaculationes ad vallum procurrit, eique ſe applicans iam extra tormentorum hoſtilium ictum, ceſpitem ligone ſcalpere incipit. Hoſtes à diuerſa parte circumueniendi eius cauſa ſe effundunt. His Vibranouius, qui ad ripam fluminis, quemadmodum dictum eſt, cùm ſcloppetariis aliquot collocatus fuerat, à tergo ſe oſtendit; cumq; creberrimis prętere tormentorū ictibus, qui ab omnib, partibus ex munitionibus in eos dirigebantur, peterentur, reiecti fuerunt: Vnus verò ex iis Sabinus Noſſovus ſtrenuus manu inter Moſcos, & qui è præſidio Suſenſi magnis incommodis noſtros affecerat, duobus globis frontem à Vibranouianis perſtrictus, vnoque à Veiero emiſſo ſub pedibus eius tranſeunte perculſus ad ſtationes à noſtris pertractus fuit. vbi ſe collegiſſet, interrogatus de ſtatu præſidij omnia dicebat, quibus ſpem potiundi eius noſtrorum minueret: non eius generis arcem eſſe, quæ cum ſuperioribus à noſtris expugnatis comparari poſſet: vallo craſſiſsimo cingi: turres latiſſimo ceſpite protectas nec tormentorum ictibus, nec incendiis patere: propugnaculum illud vnum munitiſſimæ arcis inſtar eſſe; ternis ingentis magnitudinis trabum ordinibus ſingula eius latera reuincta: altiſſimo ceſpite veſtitum: ne cuniculis quidem tentari

tari posse, cùm propter soli palustris humiditatem, tum quòd fundamentum ex firmissimis palis, ac ingentibus solidisque saxis subiectum haberet. Hæc Samoscium omnia magis in sententia confirmabant. Nam & quòd cuniculo antè aggressus eam non fuisset, benè cecidisse intelligebat: & quò maior lignorum vis vnum in locum congesta esset, eò & citiùs incendium tolli posse, maioresque vires sumpturum iudicabat. Postridie aliam fossam secundùm flumen, qua Vibranouius antea constiterat, duci iubet: subsidia in hac contra eruptiones collocat: tormenta item trans flumen contra auersam portam transducit: simul magnam materiæ vim comportatam, stupa inuolutam, sulphureque ac pice oblitam, Stanislai Kostkæ opera ad futurum incendium præparat: quibus rebus perfectis summo mane, eodem, quo antè modo ligone dato, alterum rursùm immittit: ei mox alios summittit; vt crescente tandem multitudine concurrentium, vnaque cum ea opere, iam triginta circiter hominibus capiendis os in cespitem patefieret: ac ad turrim ipsam perueniretur. Fortè eo loco fenestra olim fuerat, priusquàm terra obtegeretur. per hanc Mosci scloppetis nostros, nostri item Moscos mutuò arcebant, simulque excussis ignibus, ligna, quæ secum attulerant, inferebant: Moscisque hastis tandem per fenestram gerere rem instituentibus, eas arreptas illis extorquebant. Samoscius interim ad alia castra paululum se receperat; veritusq; ne perperam quid administraretur, ne se absente ignes inferrentur, vetuerat. Postquàm admoueri ignem sensit, statim accurrit; iamque eò rem progressam videns, vt strenuè eam vrgeret, militem hortatus, tædas iam antè eum in vsum præparatas, quàm frequentissimas subiici iubet. Multorum hic è nobilitate etiam cùm aliorum, tum præcipuè Christophori Rosdrasceuij præfecti Lanciciensis, qui sub ipsum illati ignis

gnis principium, absente Samoscio, ad extremam fossam ac palos procurrens, omniaq; pericula magno animo excipiens, promptissimè rem adiuuabat, singulare studium enituit. Non deerant sibi tanto in periculo Mosci: coriisque madefactis, & quibuscunq; aliis poterant rebus incendio occurrebant. Magna tędarum atq; ignium vi toto die continuò in turrim coniecta, nullum tamen adhuc incendium erumpebat. qua de re variis in consilio sententiis dictis, cùm quidam adhuc cuniculos tentandos arbitrarentur, Samoscius, etsi in ancipitem curam ex diei eius euentu coniectus erat, nondum tamen planè de suscepta incendii spe deiectum se ostendebat: posse & paruam scintillam in magnum incendium tolli: suspicari se tantum ignis atq; tædarum huiusmodi lignorum ac aridorum præsertim strui admotum non sic abiturum. quod si minùs tamen nunc successisset, sequenti nihilominùs die denuò ignes inferri iussurum: omniaq; interim maiori diligentia præparaturum. Ab altera parte Vngari irruptionem, quà ab ipsis aditus in vallum patefactus erat, flagitabant. Samoscius, quòd arduus indeq; præceps locus erat, ad Regem se relaturum ostendebat: interim in omnem casum, quis ordo irruptionis seruari deberet, si tentanda Regi videretur, disponebat. Mosci interim in tam ancipiti discrimine versari se videntes, contra os, per quod Vngaros irrupturos metuebant, crebra tormenta collocabant: ab altera parte incendio quibuscumq; poterant modis contra ueniebant. sed nulla omninò restinguendi eius ratio ostendebatur; quòd vt quisque ad opprimendam flammam turrim ingressus fuerat, fœtore atq; fumo protinus exanimabatur. Cùm quò diutius ignis suppressus esset, eò maiores vires cōcepisset, de secunda vigilia magna flammarum vi per cespitem subitò erumpente incendium sublatum ædem saluatoris, quę proxima pro-

 pugna-

pugnaculo erat,corripuit; indeque per pinnacula peruagatum reliqua priuata ædificia populari cœpit. Samoſcius,quòd exercitum hoſtiũ in propinquo eſſe ſciebat, excubias aliis nouis de exercitu adiectis mox firmat: præſidia equitum ſupra Vngarorũ & Polonorum munitiones diſponit: in mediis caſtris in equis omnes conſiſtere iubet: ad eaſque Staniſlao Solkeuio relicto, ipſe ad Vngarorum munitiones ſe confert. Interim vt & tot hominum vitæ parceretur, nec munitiones, tormenta,ac apparatus bellicus reliquus,præda deniq; militi debita incendio corrumperetur,ad deditionem Moſcos hortabatur. Obſeſſi in extremo rem ſuam verſari videntes,primario ad illum ſacerdote miſſo conditiones nihilominùs, tamquam integris rebus, proponebant. Samoſcius retento penes ſe ſacerdote, Paulum Iulanum cum Ioanne Chriſtophoro Droiouio ad eos mittit, qui quo loco res eorum ſint doceant, vnamque deditionis conditionem eſſe,vt clementiæ Regis ſe permittant.Inter hæc cùm illuxiſſet,ſimul Rex ac plerique ſenatores ex ſuperioribus caſtris acceſſerunt.Confluxit & lixarum ac calonum ad ſpem prædæ non exiguus numerus;iamq; pars per vallum nitebatur. quod conſpicatus Vngarus miles,fremens expertes laborum ac periculorum oppugnationis ad prædam conuolare: tandemque ab hoſte quoque crudelitatis ac ſæuitiæ pœnas expoſcendas,illiuſque etiam ſanguine tot commilitonum mortibus,multorumq; ſæuiſſimè ab illo ex cruciatorum ſuppliciis parentandum dicens: dum inani clementiæ ſtudio iam toties illi parcitum ſit: dimiſſum ad Polotiam, Suſam, Veliſium,Vſuiatam, per alia præſidia diſtributum: vires eius auctas, crudelitatemque magis confirmatam, in arcem irrumpit: promiſcuè omnes interficit.Idem Polonus miles facit. Miſerat iam antea Samoſcius, qui Palatinos primarioſque præfe-

præfectos deducerent. Adducti ab ijs fuerunt præfecti tres, Ioannesque Viechovus, de quo ſuprà dictum eſt. de eo cùm vt homine magna apud Ducem gratia, ſecretorumq;omnium conſcio diligentiùs Samoſcius interrogaſſet;ille moreMoſcouitico ad ſupplicium & cruciatum ſe queri exiſtimans,longiùs è conſpectu Samoſcij verſus caſtra productus, conſpicatus in proximo Georgium Farensbekium, cum quo in Moſcouia notitia illi interceſſerat, ad eum vitæ deprecandæ cauſa ſe proripuit. Id fugam Vngarus miles interpretatus, ſubito in eum impetu facto, nullo opem ei ferre valente eum interfecit. Iam ignis ad fornices, in quibus pulueres tormentarij aſſeruabantur, peruenerat. quo periculo oblato pars ſe ſubducebat, nonnulli à præda & cæde nullo periculi metu auocari ſe paſsi in arce remanebant. inter quæ ſubito ingenti fragore edito, puluis incenſus fuit; magnamque cùm vicinorum ædificiorum, tum hominum tam noſtrorum, quàm captorum ſtragem fecit. Eo igne tormenta ſimul, & quicquid in arce armorum erat, quorum ex Liuonicis manubiis magnũ numerum eòMoſcus congeſſerat,inſtrumentumq;militare,ac reliqua præda omnis partim exuſta,partim corrupta fuit. Ex maioribus tormentis vnum ſolum accipitris imagine, ac circa id minora nonnulla, quæ loco inferiori dirutis ædificiis contra os, per quod Vngari irrupturi erant, diſpoſuerant, reliqua ignis fecit. Mortuos,quorum paſſim magni acerui iacebant, à lixis ſepeliri: foſſas è quibus oppugnata arx fuerat, à milite ſuppleri Rex iuſſit. Indè arcis reſtaurandæ muniendæque, quòd ſine ea regionem agrumq; ab hoſte captum nulla ratione retinere ſe poſſe videret, ſummam curam ſuſcipiendam ſibi intelligebat. Itaque adhibito architecto Italo Dominico Rodolphino Camerte, ſecundùm eam rationem,qua ipſe opus dimenſus erat,in Polonos,

 Vnga-

Vngaros & Lituanos, æmulatione nationum eò citius perfectum iri existimans, id partitur. Erat, quemadmodum suprà ostensum est, exercitus hostium ad Toropeciam; qui, quemadmodum iussus erat, prælio dimicare in animo non habebat: in singulos saltem, si quos fortè ab exercitu frumentandi, aut pabulandi causa digressos, excipere posset, intentus erat; Regeq; obsessione ad Lukos occupato, quinquaginta circiter è nostris ea ratione oppresserat. Huic rei cum obsidione iam finita occurrendum Rex existimaret, primùm Georgium Barbelium Vngarorum equitum alę pręfectum, Polonis aliquot, ac Vngaris equitibus, scloppetariisq; ei attributis, contra hostem mittit. postea præstare ratus, si iustas copias mitteret, quę pugnandi potestate ab hoste facta, occasione data fortunā tentarent, Ioannem Sbarassum Palatinum Braslauiensem cum delectis ex omni Polonorum, Vngarorum, & Germanorum equitum numero mittit. Huic mandat, vt assumpto Georgio Barbelio, & qui cum illo præcesserant equitibus, propius ad hostem accedat: ac si qua rei gerendæ opportunitas detur, prælium committat. Sbarassus sub vesperam castris egressus per totamque noctem itinere continuato, postero die Barbelium assequitur: communicatoq; cum illo ac Farensbekio consilio, quem Samoscius tunc aduersa valetudine impeditus, cùm pręcipua iuuentute ex comitatu suo miserat, refectis eo die ex labore iumentis sub noctem Albertum Kiralium, cum certo equitum Polonorum & Vngarorum numero de secunda vigilia præire: eum vnius milliaris intervallo cùm ala equitum Barbelium sequi iubet; cum reliquo agmine mox ipse subsequitur. Kiralius noctu progressus in hostium excubias incidit; quas ad pontem, circa quem scloppetarij aliquot hostium in insidiis consederant, persecutus; ijs reiectis, quòd intempesta nocte non vlteriùs progredi-

grediendum sibi statueret, eo loco se continuit. Mane Barbelius, ac paulò pòst reliquus exercitus eum consequitur. Adiectis aliis nonnullis leuis armaturæ militibus denuò Kiralius præmittitur. Exercitus interim hostium, delectis ex omni suo numero quater mille circiter, qui nostros insequentes morarentur, ac demum ipsi quoque subsequerentur, Toropeciam versus, & in Moscouiam se recipiebat. Vltimi cùm de aduentu exercitus nostri cognouissent, territi, continenter & non minùs celeriter ipsi quoq; eundo faciebant, vt fugæ consimilis profectio videretur. Antecedebant exercitum ex nobilitate quadraginta circiter equites, & ad Kiralium iam peruenerant. Hostes flumen iam transgressi erant; instructaq; acie, si nostri flumen transirent, vt prę lio cum illis decertarent, expectare videbantur: mille equitibus cis flumen relictis, qui nostros distinerent, ac in suum locum pertraherent. Hi partim velitando, partim cedendo ad flumen eos pertrahunt. in cuius aduersa ripa scloppetarios longo ordine disposuerant. Illis à Stanislao Sabocio, ac equitibus Germanis, qui sub illo merebant, deiectis, nostri transmisso flumine, reiectisq; hostium scloppetariis, à latere in aciem hostiū invehuntur. Illi primùm ad resistendum se comparantes, mox alia signa ac maiorem exercitum aduenire conspicati, ne vnum quidem impetum eorum tulerunt: pars Toropeciam fuga petiuit: nonnulli via regia Moscouiam versus fugerunt; alij in proximas paludes se abdiderunt. Nostri, etsi nox iam appetebat, per quindecim tamen ferè millia passuum vltra Toropeciam hostem insecuti, vltra quingentos in fuga ea conciderunt: ducentisq; captis, ac in his maximè insignibus Demetrio Ceremessino, de quo suprà dictum est, ac Ioanne Nassokino Offanasi filio, quem paulò ante discessum Regis Vilnam pro legato ad Regem missum fuisse ostensum

eſt, paucis è ſuis deſideratis aut vulneratis ad exercitũ redierunt. Toropecienſes præſidiarij cùm propiùs accedere noſtros vidiſſent, rati ad obſidendos ſe venire, more ſuo ſtatim opidum exuſſerant; omnibuſq; rebus comportatis in arcem ſe receperant. Interim Philo Kmita Palatinus Smolenſcenſis non exigua leuis armaturæ equitum manu coacta, in agrum Smolenſcenſem excurrerat, ſecundiſq; populationibus aliquot inuitatus Smolenſcam longiùs progreſſus fuerat. Sed cùm ad decem millium exercitu coacto vehementer eum hoſtis premeret, captiuis, quos circa ſe habebat, interfectis, & leuioribus aliquot tormentis relictis recipere ſe Orſam coactus fuerat. Iam cùm Vſuiatæ Rex eſſet, Nicolaum Dorohoſtaiſcium Palatinum Polotienſem ad Neuelam oppugnandam, miſerat; quod ea via à Lukis regredi conſtituerat; Dorohoſtaiſciusq; ipſe ac pro eo Lituani partes eas depoſcerent. Sita Neuela eſt ſupra Lukos Lituaniam verſus in complexu lacus, ex quo eiuſdem nominis fluuius ſe deriuat, iam antè ſub Sigiſmundo Auguſto Polonorum cum Moſcis pugna nobilitata. Cùm pro numero præſidij non ſatis multi milites, iique in hoc genere belli nunquam ante hac verſati conueniſſent, ab eaque parte qua lacus caſtrum alluens difficiliorem oppugnationem faciebat, loco minùs opportuno obſidere eam inſtituiſſent; hoſtis etiam continentibus iaculationib. & eruptionibus paucitate eorum contempta, acriter ſe defenderet, huc uſq, obſidio ducebatur. Lukis in poteſtatem redactis, primùm ex atratis quingentos eò Rex miſit: haud multò pòſt etiam Ioannem Bornemiſſam cum Vngarorum cohortibus, & maioribus tormentis aliquot: tandem ſolicitus de euentu obſidionis, quòd iter, quemadmodum dictum eſt, facere illàc conſtituerat; Samoſcium cum ijs quas habebat copiis ire eò iuſſit. Hic, cùm aliquot

aliquot iam millia progreſſus fuiſſet, nuntium redacti in poteſtatem præſidii in itinere accepit. Bornemiſſa enim, poſtquàm eò veniſſet, ex priori noſtrorum paucitatis contemptione hoſtibus erumpentibus, manu ipſe cum iis congreſſus, nonnulliſq; interfectis intra munitiones eos compulerat: Inde magna diligentia in oppugnationem incumbens, ab ea parte qua cum continente coniungitur, proximè hoſtium munitiones maximo militis labore foſſas promouerat: veteres, à Lituano milite propiùs inſtitutas, auxerat. cumq; continuo militis labore ad foſſam, quę à continente caſtrum ambiebat, opus promouiſſet, progreſſu in validas contignationes transverſis lignis confibulatas incurrerat; quibus decem pedes in latitudinem ab ima parte ad ſummum vſq; ſuperiniecta humo labrum foſſæ hoſtes munierant; indefeſſoque ſtudio ſecuribus materia tandem amota, tanto ſilentio ad munitiones hoſtiũ peruenerat; vt non priùs ab illis ſentiretur, quàm miles ad incendendum parietem miſſus, mœnibus ignem ſubiiceret. Qua re ita hoſtes perculſi fuerunt, vt ſubitò ne quicquàm reclamantibus præfectis deditionem facerent: Itáque oppreſſo mox incendio integra in poteſtatem venit. Tormentorum ac reliqui inſtrumenti militaris pro captu caſtelli iuſtus apparatus: pulueris tormentarij præter diligentiam Moſcouiticam prouidendorum præſidiorum, quod in nullo adhuc euenerat, non plus dimidiato vaſe repertum in eo fuerat. Rex nuncio hoc deditionis accepto iam de diſceſſu ſuo ac de ſtatu Prouinciæ captæ conſtituendo cogitans, ex itinere Samoſcium reuocat. Duo omninò è propinquo præſidia, Toropecienſe, ac Sauolocienſe imminebant, quæ vniuerſę ditionis eius poſſeſſionem turbare ei poterant. Plebe præterea ruſticana, vt in nouo imperio infida: Lituaniam verſus maximis ac vaſtiſſimis ſolitudinibus interiectis, Toropecio

ropecio & Sauolocia infestis relictis, præsidium ipsum vndique ab hostibus & difficultatibus obsessum, ab omniq; subsidio interclusum non satis tutò ibi futurum intelligebat. Sauolocia prætcrquam quòd Lucensi pręsidio maximo incommodo futura erat, cogitanti iam de futuri anni expeditione, necessariò etiam occurrebat. in insula enim lacus, ex quo Velika fluuius se deriuans primò Opockam, indè Ostrouiam, ac deinceps rectà Plescouiam, atque infrà eam in lacum Pelbam influit, tanquam in capite viæ Plescouiensis sita, Plescouiam, quod suscepti belli series postulare videbatur, eunti, non exiguam moram obiectura ei videbatur. Quod eò magis præcauendum illi erat, quòd si per continuas rursum siluas Polotia Plescouiam contendentem hostis, quod hactenus omisisset, itinere fortè prohibere institueret, eum locum magnam ad eam rem facultatem illi præbere: eo verò si potitus fuisset, nihil Plescouiam ferè vsque præter Ostrouiam futurum intelligeret, quod iter eius morari posset. Occurrebat omnibus hisce reb. cùm oppugnationis difficultas, quæ summa proponebatur; quòd Sauolocia maximo lacu vndiq; circumfusa, nullos omninò è terra nisi per pontem vnum accessus habebat: tum anni tempus ipsum, quod iis in locis mense iam Octobri aliàs pluuium eò maiores tempestates atque incommoda allaturum existimabatur, quò minùs imbrium proxima ęstas habuisset. Mittit nihilominùs Samoscium huiusmodi cum mandatis, vt consilium ipse pro tempore capiat: ac potiendæ quidem eius spe oblata, exercitum ei admoueat; ab omni spe deiectus, itinere supra se à dextera capto Lituaniam versùs se recipiat. Illi aucto tormentorum numero ad reliquas copias, quas habebat, quingentos pedites Vngaros, & alam equitum quam Gabriel Bekesius Gasparis defuncti frater ductabat, attribuit.

attribuit. Perfecta interim munitione arcis Lucensis, cùm Rex consuetudine sua ipse semper ad opus esset, milites'q;, ne quod tempus ab opere intermitterent, hortaretur: eaq; tormentis, commeatu, ac omnibus ad defensionem necessariis rebus prouisa: descriptisq; qui in pręsidio manere debebant, tam equitibus, quàm peditibus ternis castris Neuelam inde Rex peruenit. Secuti Regem Neuelam fuerunt legati Moscici; qui excidii Lucensis ipsi spectatores fuerant, & tum ad literas, quas scriptas suprà ostensum est, responsa à principe suo expectabant. Neuelæ per aliquot dies, vt Sauolociensis oppugnationis euentum expectaret, Rex substitit. Interim tabellarij & Regis & legatorum ab obsidione Lucensi in Moscouiam missi reuertuntur. Qui à Rege missus fuerat, longissimas literas attulit, in quibus superiorum literarum omnium argumento, more suo longa oratione repetito, quia Liuoniam à rege vniuersam repeti intelligeret, vt quo à se iure possideretur, ostenderet, à Suentoslao quodam Miciſlai filio, genus suum deducebat. Eum antequàm sacro baptismate Christiana religione initiatus fuisset, Iurg vocatum: ab eoque Iurgo Horodum, quam arcem & vrbem aliàs Derpatum Germani appellarent, conditam: indè cunctam Liuoniam ad se vnicum Miciſlai eius hæredem longa successione pertinere. Priores Poloniæ reges fratres appellare solitus fuerat: hunc non nisi vicinum: Inter alias conditiones, quas ad Lukos à legatis eius propositas suprà ostendimus, fraternum quoque nomen Regi detulerat. Responderat tum Rex, fraternitatem eius se non morari: Liuoniam, pro qua bellum suscepcrit, solam petere. Iam hisce literis fraternam illi necessitudinem deferebat, ac etiam eò inuito nomen hoc ad illum vsurpaturum se ostendebat. summa hæc erat, vt publicæ concordiæ causa titulum Liuoniæ cum rege se com-

ſe communicaturum, quatuor præterea caſtellis eius, in quibus Kokenhauſium præcipuum erat, ceſſurum ſe illi demonſtraret, ſi Rex viciſſim Lukos, Veliſium & Neuelam vetuſtæ ditionis ſuæ, nuper ſibi adempta redderet: ampliora mandata ſe legatis ſuis perſcripſiſſe. Hi poſtridie ad Regem adducti, cum ſenatoribus agendi poteſtatem dari ſibi petierunt. ter cum iis congreſſi tribus proximis diebus, alia ſex ad priora quatuor caſtella adiecerunt; in quibus Runeburgum potiſſimum, cætera ignobilia caſtella erant. Nulla alia mandata deinceps iis proferentibus, re infecta à colloquio receſſum, permiſſumq; illis fuit, vt in Lituaniam, indè in Poloniam Regem redeuntem ſequerentur; dum noua à Principe ſuo mandata acciperent. quod ipſis vltrò petentibus eò libentius Rex permiſit, quòd ſibi quoq; interim, quis ordinum de futuro bello animus futurus eſſet, cognoſcendi ſpatium dari non moleſtè ferebat. Captis Lukis & Neuela, Ieſeriſcia, quindecim à Neuela millibus paſſuum, tamquam ſinu noſtrorum præſidiorum vndiq; cincta relinquebatur. Qui in pręſidio erant ab omni defendendi ſui ſpe intercluſos ſe videntes, deditionis ſpem Regi fecerunt. Itáque miſſus eò Radiuilus Palatinus Vilnenſis, antequàm Neuela Rex diſcederet, in deditionem eos accepit. Interim Sauolociam cum exercitu Samoſcius peruenit. Totus autem ille tractus, cùm per apertos ac patentes campos frequentiſſimasq; villas iretur, non mediocri voluptate omnes affecit. Moſcouitica enim ditio vt finitima, quemadmodum oſtenſum eſt, ſilueſtris pleraque eſt; ita mediterranea bonitate agri, glebæ vbertate, fluminum ac lacuum pleriſque in locis opportunitate, villarumque frequentia nulli cedit. Lucenſis verò ager rebus iis cæteris ferè omnibus etiam præſtat: vnde dum ad Lukos exercitus erat, in ſumma omniū rerum copia erat.

Oppi-

Opidum Sauolocia, quod ad Pleſcouienſem Lucenſemque viam fuerat, ſub primum Regis ad Lukos aduentum præſidiarius miles more ſuo deleuerat; pontemq; qui ab arce ad opidum pertinebat, interciderat. Arx ſita, quemadmodum antè demonſtratum eſt, in lacu eſt. qui à Velika fluuio effuſus, abque omnibus partibus latiſſimè reſtagnans, latiſſimas tamen ab oriente & occaſu aquas habet; quòd indè ex alio ſuperiore lacu flumen erumpens, occaſum verſus exitum habet. quà anguſtiſſimus eſt; non minùs trecentos paſſus in latitudinem patet. Samoſcius præmiſſo Chriſtophoro Roſdraſeuio cum alis aliquot equitum in Pleſcouienſem viam, alteram quę ad Neuelam pertinebat, Lucam Dſialinium, ac Nicolaum Vrouecium obſidere: ac ſi qui ex Neuelanis dediticiis ad præſidium id, quemadmodum facere ſolebant, adiungere ſe vellent, id ne faciant, ac in vlteriorem Moſcouiam ſe recipiant, adigere eos iubet. Ipſe ab exercitu Sauolociam præcurrens ambitu capto, abque omnibus partibus arce circumita, reperit notum verſus, aliam eodem in lacu contra caſtrum inſulam eſſe; quæ à pleriſque partibus lacu, ab aliis vliginoſo amne ac natiua foſſa defenderetur: eadem breuiſſimum ad arcem traiectum eſſe. Itaque cùm ſi eò exercitum traduceret, vtrumq; ſe conſecuturum intelligeret, vt & contra quaſuis vel maximas copias hoſtium tutiſſimo loco conſideret: & eodem ex loco maximam oppugnandæ arcis facultatem haberet, quàm latiſſimè ad maioris exercitus ſpeciem hoſti obiiciendam ſignis explicatis ſequenti die exercitu omni illum in locum traducto, caſtra communiit. Omnibus maximam difficultatem oppugnatio habitura videbatur, arce ab omnibus partibus propter aquas inacceſſa, opere præterea munita, anni tempore incommodiſſimo, quo pluuiis, frigore, gelu, quæ in propin-

M qua

qua expectatione iam erant, continuò miles transderetur: Samoſcius non planè tamen deſperandum putabat. Itaq; quæ ad oppugnationem pertinerent, administrare cœpit. Erant è regione castrorum nostrorum tria propugnacula ingentis magnitudinis: extrema duo ex maximis robustissimisque trabibus contignata: medium minus aliquantò: fenestris ad tormentorum vsus, quemadmodum & reliquorum laterum propugnacula omnia apta. Hæc quòd non ceſpite vestita, ſed veteri more argilla incrustata erant, magnam in ſpem Samoſcium adducebant, fore, vt decussa argilla & facillimè, vt materia veteri & arida, nulloque humore nutrita incenderentur: & incenſa propter tantam lignorum struem quàm latiſſimè incendium propagarent. Alebat ſpem eius Saburoui, magna ob virtutem inter Moſcos & apud Ducem authoritate viri, arcisque huius præfecti institutum; qui quòd vel puluerem tormentarium frustrà conſumi, vel militem fatigari nolebat, ſummo ſilentio, quod non niſi in maximi metus ſignificatione à Moſcis fieri ſoleret, ſe ſuosq; intra munitiones continebat. quamuis ſub primum exercitus aduentum decem circiter pabulatoribus nostris, quos oppreſſerant, minutim conciſis, atq; ex arce iis præcipitatis, terrorem aduentanti militi incutere ea immanitate conatus fuerat. Samoſcius ratis interim, quæ contis ad arcem adigeretur, militiq; ad oppugnationem tendenti tranſitum præberet, Nicolao Vrouecio iungendæ negotium dat. ſimul munitiones foſſasq; à castris contra arcem duci iubet. quibus postridie magno opere perfectis, tormenta mox constituta fuerunt: rateque interea temporis ex altiore quodam ædificio, quod reliquis incenſis ſolum hostes reliquerant, ab Vrouecio perfecta, primùm tormenta complura, ab ea parte, qua angustiſſimus lacus erat diſpoſuit: è quibus rectis à fronte ictibus,

bus propugnacula, de quibus dictum est, ferirentur: alia deinde à latere, quo meridiem arx ſpectat; ne & per auerſam portam hostes erumpere, nostrosque pontem tranſgreſſos, ac à fronte arcem oppugnantes, circumuenire poſſent; & ſimul, ſi qui in ſuperioribus propugnaculis conſtitiſſent, vt directis ſecundùm latera ictibus tormentorum indè deiicerentur. quibus rebus administratis, oppugnationem ordiri constituit. Erat ab ima arcis radice accliuis verſus eam aſcenſus, quem hostes vna altiſſimorum palorum ſepe, binisq; ingentium & acutiſſimorum ceruorum ordinibus, iusto inter ſingulos ſpatio relicto, obſepſerant. Contra ea hæc Samoſcius comparabat. quia lana destituebatur, centonibus stragulisque equorum per vniuerſum exercitum conquiſitis, quàm plurimos ex iis ſaccos implet. Docet militem, quia loci natura à maiorum tormentorum vi, quòd ea deorſum mitti non poſſent, ſatis illum defenderet, contra ſcloppetos, postquàm in aduerſam ripam tranſiiſſet, ſaccos eos ſupra ceruos iniiceret; ſub iiſq; delitescens, foſſas mox ab ea parte ſub arce ageret; ex quibus deinde & hostem extra munitiones ſuas progreſſū reiiceret, & ignem in propugnacula inferret. His rebus ita constitutis, ratis ab eo loco, quo iusto à castris interuallo, instituta erat, cōtra arcem protracta; magnoq; militum concurſu certatim in id omnibus incumbentibus, inter creberrimas, quæ ex vtrisq; munitionibus fiebant, eiaculationes, in aduerſam ripam directa fuit. ſed quòd breuior, quàm vt pertingere eò poſſet, reperiebatur, vtrinq; tum ita diſceſſum fuit. Christophori tamē Roſdraſeui, præfecti Lancicienſis, magnę virtutis & nominis viri caſu non mediocre à nostris detrimentum acceptum. Hunc dum ratis applicaretur, ad tormenta, quò rectiùs ibi omnia administrarentur, curare Samoſcius iuſſerat; ille cùm nihilominùs procurriſſet, globo ex ho-

 stium

ſtium munitionibus ſupra dextrum oculum excepto concidit.indè ratis vt corrigatur,à peditibus Polonis retrahitur.quos dum hoſtes continentibus tormentorum ictibus ex arce petũt,qui funem regebant,perculſi eum dimittunt.Id conſpicati tres alij è proximo pedites,cùm tenere illam aliter non poſſent,in ratem inſiliunt; ventoq; vehementiore abrepti ad hoſtium munitiones ſecundùm proxima propugnacula deferuntur. Videntes hos Moſci aquis ab exercitu omni ex parte intercluſos, nauigiis pleriſq; quę in arcem omnia ſubduxerant,inſcenſis, magno numero ad eos contendunt. Hi acriter primùm ſcloppetis, indè contis ſe defendunt, compluresque ex hoſtibus deturbant: tandem cùm vndique circumuenirentur, proximis cymbis è quibus hoſtes deiecerant, arreptis,in eas deſiliunt,rateq; relicta euadunt. Interim eodem vento in aduerſam ripam ratis ferri cœpit. in quam cùm perſequendæ eius finem nondum hoſtis faceret,Samoſcius equitibus aliquot ſummiſſis eam recepit.Rate eodem die refecta cùm ex ſuperioris temporis caſu miles perterritus, quem antea præmiis ad promouendam eam Samoſcius prouocàrat, minùs promtus iam ad miniſteria hæc cum periculo obeunda eſſet,Nicolaum Vrouecium neceſſarium ſuum ratem conſcendere,ſaccoque vno ex iis,de quibus diximus, ante ſe collocato, dirigere in aduerſam ripam eam iubet. Vrouecius impigrè imperata exequitur: aliquotq; gregariis militibus poſt ſe collocatis, ipſe ab anteriore parte ea ſola,quæ demonſtrata eſt, ratione tectus, creberrimoſque globos obiecto ſacco excipiens, ſtationibus hoſtium, quæ in extrema ripa excubabant, fuga in arcem ſe recipientibus, ad ripam ratem adigit. Miles & inprimis Vngarus confertim, quemadmodum iuſſus erat, pontem tranſgreſſus, ſepem à ripa obiectam ſecuribus primùm ſcindebat: mox indè, quò celeriùs labore perfunge-

fungeretur,cùm alieniſſimo anni tempore omnia pericula frigoris ac aëris iniuriis leuiora duceret, ſaccis in ceruos non iniectis, nullis foſſis ductis, aut vlla re earum,quæ imperatę erant,adminiſtrata, argilla necdum decuſſa, ad ignem propugnaculis admouendum conuertitur. Non obſcuram iam timoris & trepidationis ſignificationem hoſtes dabant. verùm dum hi longo temporis ſpatio ceruos moliuntur; quorum cùm bini eſſent ordines, ſingulorum ordinum denûm ad minùs pedum latitudo erat: dum Georgium Suſſium, qui faces ac ignes adferat, trans lacum mittunt: dum alia, quę ei rei vſui ſint,adminiſtrant, hoſtes recollectis interim animis, auerſis omnibus portis erumpunt: integris curatiſq;corporibus noſtros pręfrigore & gelu ad rem gerendam penè inutiles circumueniunt: longiſſimis haſtis, acutoq; & falcato ferro armatis, bardeſchos ipſi vocant, breuiore armorum genere, ac frameis ſaltem vtentes propellunt:pars cæditur:pars in turba mutuò ſe impellens in lacum præcipitata aquis mergitur. Samoſcius & ſi deliberatum iam habebat,omnes potiùs acerbitates perferre, quàm cœptam oppugnationem dimitteret: diei tamen huius ſucceſſu territos plerorumq; animos ratus, conſilio habito, quid in quoq; ad futura pericula animi eſſet,explorare conſtituit.Conſilio eo habito, vix vnus repertus fuit, qui habendam rationem temporis, fortunæque concedendum, à quarum neutra iam ſubleuarentur, cenſeret. à reliquis omnibus vox nulla audita fuit, ſuperioribus ſucceſſibus ſuaq; virtute indigna; principioq; à Farensbekio facto, quidùis potiùs perferendum, quàm infecta re ab obſidione diſcederent,omnes ſtatuerunt. Miſit mox Samoſcius Georgium Sibricum cum literis ad Regem: ne incommodo hoc in oppugnatione, nimia militis properatione accepto permoueatur: ne ab obſidione ſe reuocet:

cet: neu ſua cauſa diutiùs Neuelæ ſubſiſtat, rogat; caſtra ſe poſuiſſe ad obſidionem ducendam aptiſſima, cùm loci natura ac munitione, tum circumiacentium regionum fertilitate & abundantia: nihil ſibi vel ad maximas quaſque copias hoſtium ſuſtinendas loco tutiſſimo, vel in agro frumentis, pecore, materia, aquis abundante, ad omnium rerum vſum deeſſe poſſe. Hærebat Rex adhuc Neuelę loco, quòd ſuperioribus ſtationibus & Koſakkorum direptionibus vaſtatus eſſet, quibus ex rebus commeatus ac pabuli inopiam exiſtere neceſſe erat, inprimis incommodo. Sub idem verò tempus ab aëre etiam contagium quoddam, quod primùm ex Orientis partibus profectum, in Italiam indè ac Galliam, aliasq; regiones perlatum fuerat, vniuerſam quaſi Europam peruagatum Cracouiam quoq; ac Vilnam, atque indè ad exercitum peruenerat. Erat id non tam lethali aliqua vi timendum, quàm progreſſu atq; celeritate, qua proxima quæq; loca complectebatur, admirabile. Primò inferiorem dorſi ſpinam horrore plerumque occupabat: indè in capitis grauedinem & languorem, quos corripuerat, reſoluebat, pectori inprimis graue. quibus tamen intra quartum vel quintum diem non deceſſiſſet, eos in febrim degenerans interimebat. lethale ferè iis, qui purgantibus medicamentis, aut venę ſectione vtebantur. quod vtraq; reſpirationem grauiorem efficiebant: illa quòd humorem omnem à capite in pectus magna vi trahebant: hæc, præterquàm quòd corpus refrigeraret, debilitaret etiam vires, quibus ad reſpirationem opus eſſet. Nomen vt nouo morbo certum nullum inuentum fuit. Rex ad eas copias, quas antè Samoſcius habebat, nongentos equites Polonos, ac mille circiter pedites Vngaros cum Stephano Carolo ei adiecit, moxq; Vilnam mouit, Polotię eo, de quo dictum eſt, morbo, ipſe etiam tentatus. Samo-

ſcius

ſcius interim, quæ ad oppugnationem pertinerent, ſummo rurſum ſtudio apparare inſtituit: ratem quamuis ex ſatis magnis trabibus in latitudinem contabulatam, quò latior tamen & expeditior ad arcem acceſſus militi eſſet, duplicari iubet. Nauigia cimbaſq;, quò pluribus circumfuſis omnib. ex partib. oppugnatio adminiſtretur, vireſq; præſidij quàm maximè diſtrahantur, per vicinas villas ac ſtagna magna diligentia conquirit. Reliquis omnibus nauigiis ſubductis, vnum ſolum hoſtes reliquerant. Id cùm Monachorum loci eius fuiſſet, ac ad maiorum retiorum vſus comparatum octuaginta ferè hominibus capiendis idoneum eſſet, quia tamen vetuſtate vitium fecerat, rimarumq; plenum eſſet, neglexerant. Samoſcius quà patebat partim recentib. coriis bubulis, partim muſco obſtructo, vt commodè nauigari eo poſſet, effecit. Iiſdem temporibus, cùm intellexiſſet, Ioannem Suiſcium Petri F. Palatinum Pleſcouienſem cum exercitu ad Porchoviam conſidere, Martinum Volſcium veteranum præfectum cum expedito equitatu exploratum eò miſit. Suiſcius, quòd de diſceſſu Regis audiuiſſet, neq; per anni hoc tempus alium exercitum expectaret, dimiſſo exercitu Pleſcouiam ſe receperat. Itáque accidit, quod euenire neceſſe erat, vt in nulla periculi expectatione incurioſiùs omnibus agentibus, ac ſine metu commeantibus complures Volſcius opprimeret; miſſiſque agreſtibus, quibus parcere à Samoſcio iuſſus erat, nobiles aliquot captiuos ſecum in caſtra adduxit. Rebus iis, quas diximus ad oppugnationem comparatas, decem omninò diebus perfectis, Samoſcius maiori nauigio, quod refectum ab eo oſtendimus, militaribus viris aliquot aſſumptis lacum inuectus, quibus partibus maximè opportuna oppugnatio futura eſſet, accuratiùs cognoſcit. Tormentis tria, quæ contra caſtra eſſe diximus, propugna-

 cula,

cula,quò & argilla detersa magis incendio paterent,& materia dilacerata apertis quasi venis celeriùs ignem raperent, continuò quati iubet. Cùm peditatus propter tempestatum etiam iniurias, contra quas minus tectus erat, nec animorum nec virium satis habiturus videretur; nobilitas equis missis, coniuratione inter se facta, ad arcem duci se flagitabat. Coniungebant se cum his pari studio, qui sub Farensbekio militabant equites,nobiles nonnulli Germani. Samoscius in media acie, qui cum facibus ac tædis ad incendenda mœnia expediti essent, collocatis, à dextro cornu, contra quod superiùs propugnaculum oppositum esset, Polonos & Germanos: à sinistro ad alterum propugnaculum Vngaros, qui vtrinque à media parte ignes inferentibus, contra eruptiones præsidio essent, constituit: Polonis Vrouecium præfecit, illique in omnes casus Andream Orechouium substituit. Cum Germanis Ottonem Vxkelium Farensbekius misit. Ratem ab vtroque latere saccis, de quibus ostensum est, contra transuersos minorum scloppetorum ictus muniri iubet. Ea adducta inter confertissimas hostium eiaculationes in aduersam ripam applicatur; tempestatéque sub idem tempus commutata, post continentes imbres cum serenitate maius pugnandi studium omnibus incessit. Iam primi ratem transierant:simul nauigia milite,tormentis ac facibus instructa, omnibus ex partibus prouolabant: interim ex vtrisque munitionibus: magno cum hostium detrimento crebrę ex nostris eiaculationes fiebant. Cùm subito regias literas conclamare hostes cœperunt. Samoscius superioribus diebus propterea,quod cum Lucensi expugnationi magna ex parte præfuisset,tanquam crudelitatis eius authoris nomen suum horrori esse hostibus intellexisset, regio nomine atque signo,quod pro Cancellariatus munere penes

nes illum erat, literas ad obsessos hoc argumento dederat. Iussisse Regem omni studio Samoscium in oppugnationem incumbere:quod si tamen vltrò in deditionem venirent,pro clementia sua conseruandos statuisse, abque omni iniuria prohibitos velle: quæ quò diligentiùs obseruentur,cubicularium suum se mittere.Literas hasce reiecerant primò. postquàm quid in illis esset,edocti fuerant, ad sua præsidia Regem scribere debere responderant: hoc non eius iuris esse, in quo regiæ literæ reciperentur. Eas literas tum primùm voce,indè præfectis aliquot scloppetariorum missis flagitabant. Datæ illis fuerunt literæ fidesq;. Misit simul Samoscius Ioannem Thomam Droievium, præfectum Premisliensem,qui arcem in fidem acciperet,Palatinosque ad se adduceret. Hic primò non Palatinos modò,verùm militum etiam magnæ partis animos dubios adhuc reperit: tandem cedentibus timori militibus, Palatini reluctantes ad Samoscium adducti fuerunt. Dediticiis fides seruata fuit. matronæ prætera aliquot, quæ Lukis captæ fuerant,quòd ne pudicitia earum in tanta itineris longinquitate ac militum multitudine negligentiùs haberetur,verebatur,à Samoscio condonatę: mirantibusque Moscis,ac vltrò fatentibus,se eius ætatis atque formæ matronas nostris reddituros non fuisse, postquàm causam,ob quam id à Samoscio fieret,intellexerunt,tum verò minùs etiam mirum videri debere dicebant,si in tanta morum diuersitate, fortuna quoq; dissimilis esset. Ita arx & loci natura munitissima,& ab omnibus rebus ad defensionem paratissima, anni tempore, continuis imbribus, ac gelu hostes iuuante integra recepta fuit. Globorum candentium ne in hac oppugnatione vsus esse posset, Saburovus excogitârat. Aliarum enim oppugnationum euentu monitus, parietem,quà crassior erat,interciderat;ac vno solo trabum

bum ordine, quibus contextus erat, relicto, interiorem partem eius satis lato aggere, quem cratibus continebat, vestierat. fiebat inde, vt globi per tenuem parietem subitò transeuntes in aggere hærerent, ibique sua sponte tandem supprimerentur. Memoria inde Samoscius tenens Regem proximo anno per ea loca in hosticum vlteriùs progredi in animo habere, tormenta & grauiorem militaris instrumenti partem Sauolociæ deponere constituit; Stephanumq; Carolum cum Vngarico milite in arcem traducere omnia iussit. Hic veteri ponte, quemadmodum ostendimus, ab hostibus interrupto; rate, qua in oppugnatione miles vsus fuerat, infirmiore, quàm vt tantæ molis tormenta promoueri per eam possent, alterius etiam pontis tam exiguo tempore efficiendi summa difficultate proposita, tormenta firmissimis, iisque pluribus rudentibus apta, quò vno rupto alij subsidio essent, per lacum ipsum, quà durissimum solum & maximè argillosum explorarat, cohortibus aliquot vngarorum in aduersa ripa collocatis, in arcem à munitionibus nostris traduxit. In præsidio Georgium Sibricum cum vngari militis parte relinquit: Farensbekium cum mille circiter equitibus latiore circuitu capto Opockam versus proficisci, conuersoque ad sinistram per Nescerdam itinere ad Polotiam rursum occurrere sibi iubet. Nam quòd infra ad Velikam amnem sita ea esset, quæ natura fluminis esset, cognoscere: si etiam oppugnanda proximo anno foret, situm eius eò magis præceptum antè habere cupiebat, quòd eodem in loco sub Sigismundo rege incommodum acceptum memoria teneret. Eadem futuræ expeditionis cura itinera quoq; reliqua omnia; flumina, itē, si quę nauigabilia essent, pleraq; vt explorata antè haberet, operam dabat. maximè quòd lacum Vsciam esse accepisset, ex quo eiusdem nominis fluuius se deriuans in Vsiciam lacum

lacum influeret, indeque mutato nomine in Dryssam lacum effusus eiusdem nominis fluuium efficeret, earumque potissimùm opportunitate Sokolam à Mosco commeatu, aliisque rebus necessariis prouisam: diligentissimè omnes meatus exitusque eius cognoscebat. Itinere indè ob imbrium ac frigorum iniurias, siluarumque, per quas ibatur, magnitudinem, ac pontium plerisque in locis inopiam aliquantò incommodiore, lue præsertim de qua dictum est, exercitum affligente, vt pacatis tamen circumcirca locis omnibus tuto per Polotiam, Vilnam ad Regem venit. Dum Rex hoc rerum successu expeditione Lucensi perfecta in Lituaniam se recipit, Moscus, quò animi tristitiam aduersis rebus collectam discuteret, repudiata priore vxore; quod ipsius moribus toties ei licet, quoties libet, iam sextum tum maritus delectu puellarum publico indicto nouam induxit; idemque ex proceribus etiam, & consiliariis suis quosdam facere coëgit. Delectus eius quemadmodū ex nobili quadam captiua, quæ ipsa in delectu eo fuerat, cognitum est, hæc est ratio. Proceres nobilesque omnes, qui filias aut propinquas nubiles aliqua formæ commendatione in potestate habeant, edicto proposito, certo tempore omnes adducere iubet. Ad diem præparata iam antè eum in vsum domo spatiosa & ampla, per singula cænacula duodenos lectos habentia totidem puellæ distribuuntur. ipse vno sene comitatus omnia ordine circumit: vt quodque ingressus est, solio iam antè instructo considet: puellę in magno omnium principi suo placendi, ac ad eam fortunam perueniendi studio elegantissimè omnes ornatæ, ad genua eius ordine singulæ aduolutæ, sudario auro ac vnionibus contexto in genua iniecto discedunt. quam ex his maximè probarit, ducit: cæteras vel agris, vel pecunia donatas dimittit. Rex Vilnæ paucis diebus commoratus.

tus,Grodnam proficiſcitur. ac iam de futura expeditione cogitans,quòd tardiùs comitia ſibi habenda, tributumque ſi quod in illis ſciſceretur, ſeriùs exactum iri intelligeret, ne quod gerendæ rei tempus dimittere cogeretur,priuatas interim rationes mutuę ſumendæ pecuniæ iam tum inibat. Præter Marchionem Georgium Fridericum in Pruſſia Ducem, Auguſtum Saxoniæ, & Ioannem Fridericum Brandeburgenſem principes Electores de mutuo in bellum hoc præſtando appellat. quo facto, duas ſimul res conſecuturum ſe videbat, vt & ſuam erga illos omnibus in rebus fiduciam oſtenderet: & eorum in re aliena ſtudio ordines inuitatos ad perficiendi pro ſuis commodis belli voluntatem eò magis accenderet. Credita ab illis pecunia ad certum diem,exactiſque iam comitiis allata, ac vlteriùs deinde die prolato,ad tempus ſoluta fuit. Interim Koſakki Niſovii cum Ioanne Oriſovio ab altera parte inMoſcoviam Starodubum vſq; populationibus progreſſi, omni agro longè lateque vaſtato, opidum ac extimas munitiones arcis quaſdam incenderunt; indeq; ad Pociopouam excurſione facta,ab arce repulſi, præda tamen magna acta ſe receperunt. Proficiſcentem Grodna Regem,Rigenſium nuncij ſecuti fuerunt. Ciuitas ea à Sigiſmundo Auguſto in fidem iis conditionibus recepta fuerat,quæ ius ac maieſtatem imperij in eam regij ferè eneruare,magiſq; ad ipſius etiam ciuitatis ſplendorem quàm vtilitatem comparatæ videbantur. Cùm Rex iis legibus ſociam eam, quam ſubiectam habere mallet, iam antè ſuperioribus etiam expeditionibus, miſſis legatis, de certis ſubiectionis conditionibus cum Rege egerat: reque Drohicini tandem in hoc itinere transacta,miſſus à Rege Ioannes Demetrius Solikouius fuit, qui ciuitatem in fidem acceptam,iureiurando in verba Regis obſtringeret. Cùm primis de portorio conſtitu-

endo actum fuerat. Nam cùm omnis negotiatio Rigenſis Dunæ fluminis nauigatione ferè contineatur, eaque iam magna ex parte ſuperioribus victoriis Regis expedita eſſet:præterque Kokenhauſium,Aſcherotum, Lenouartum,quę eo tempore in hoſtium poteſtate adhuc erant,quod morari eam poſſet, nihil reliquum eſſet: ſummæ æquitatis Rex iudicabat, vt quæ res tanto publico cum molimento, atq; impendio perfecta, ad ciuitatis priuatorumque omnium fortunas maximam acceſſionem factura eſſet, eadem Reipu: commodum aliquod afferret: nec alia conditione commercia eò transferri volebat.Homines prudentes cùm ſine vectigalibus & tributis non poſſe ſubſiſtere Rempub. intelligerent: rectiſſimè autem in iis prouinciis ea conſtitui, quæ armis recuperentur,conuenerunt tandem,vt portorium maritimum omnium mercium conſtitueretur: eiuſq; prouentuũ duæ partes Regi ſine vlla conditione: tertia ciuitati in portus,ac ſtationum refectionem cederet.Relinquebatur in ambiguo de bonis,quę Archiepiſcopalis quondam iuris fuiſſent:de vallo contra arcem à ciuitate obiecto:ac aliis rebus quibuſdam.earum omnium definitio in regis in illa loca aduentũ reiecta fuit. Dum in Moſcouia cum exercitu Rex erat,Ioannes Tertius eius nominis Sueciæ Rex ad Naruam claſſem miſerat. verùm integris tum adhuc ab ea parte rebus Moſcouiticis,piſcatoriis aliquot ædificiis in litore exuſtis,re infecta recipere ſe coacta ea fuerat.Interim Varſauiam ad comitia Rex venit.Ordines vt hunc rerum ſucceſſum omnib.modis vrgeant,ac non lętentur modò victoria, ſed ea etiam vtantur hortatur:ſi vniuerſamMoſcouiam, ac ampliſſimum illud regnum vel appetendum vel ſperandum non arbitrentur,cuius tamen maxima ſpes iam illis oſtendatur,eouſq; ſaltem in armis maneant,dumLiuoniam vniuerſam,quam ab initio iam præmium belli

huius sibi proposuissent, dignam & laborum suorum mercedem, & ad posteros virtutis monumentum relaturi adiungant: magnum incommodum in eo esse docet, quòd ipse quotannis ad comitia tributi causa obeunda in regnum reuocetur: militem continuis itineribus confici: hosti respirandi suiq; colligendi spatium interim dari: quodq; tributa tardiùs exigantur, multas rerum gerendarum occasiones mora hac corrumpi necesse esse. quibus incommodis quò obuiam eatur, vt biennale tributum sciscant, flagitat. Ordines tributum non recusare, à tempore, in quod flagitabatur, alieni videbantur. Priusquàm autem ad vllam aliam rem accederent, capita rerum quarundam, de quibus leges perferri vellent, scripto comprehensa Regi offerebant; vtq; sancirentur, petebant. ita responsum fuit, vt quę concedi posse existimabantur, concederentur: quędam interpretatione lenirentur: pleraq; in aliud tempus conferrētur. Responso eo accepto, dierum aliquot spatio interiecto, idem quod antè iam scriptum tradiderant, nullis contra regiam declarationem rationibus aliis allatis, denuò tradunt. Rex ex senatu aliquot, parique ratione ex nuntiorum collegio aliis delectis, vt iis de rebus vtrinque moderatione adhibita dispiciant, negotium dat: quæ ab his communicatis sententiis proposita fuerunt, scripto comprehensa denuò nuntiis traduntur. ij diebus aliquot interpositis, idem quod antea fecerant, prius scriptum suum rursus Regi oblatum vrgent. Appetebat interim finis dierum comitialium legibus definitorum. itaq; certis conditionibus res tandem conuenit: constitutionesque iis de rebus promulgatæ fuerunt. Tributum indè primò simplex Regi permiserunt: postea Rege partim iis, quas ostendimus de causis, tum quòd præterea militi stipendium omne nondum solutum esset: apud Principes quos diximus, & alios

lios priuatos noua nomina fierent: nouum adhæc bellum administrandum esset, nulla ratione satisfieri eo sibi posse demonstrante, duplex eā prius conditione sciuerunt; vt si pax interim conuenisset, tributa quoq; cessarent: deinde iisdem argumentis à Rege illa refutata, vt collatis rationibus, quicquid stipendiis omnibus, ac ære alieno ob bellum hoc conflato, tum si quid deinceps in apparatus belli erogatum fuisset, exolutis, reliquum ex tributo eo futurum esset, in Rauense ærarium inferretur. Venerāt huc, quemadmodum suprà demonstratum est, legati Moscouitici, per vniuersam Poloniam tamquam in triumpho ducti. Hi nouis mandatis à Principe suo acceptis, denuò hìc ad colloquia admisi, primùm Neuelenses conditiones vrgebant; quibus rei transigendæ à Lituanis Senatoribus certam spem factam sibi dicebant. quibus cùm aliis rationibus refutatis, tum quòd maioribus postea sumptibus à Rege factis, Sauolociaq; capta non integra amplius res esset; tandem more suo diu prius licitati eò descenderunt, vt ad alia, quæ antè obtulerant castella Liuoniæ, vrbibus ac castris potioribus Felino, Derpato, Mariemburgo, Parnauia, ac Narua, Principi suo receptis reliquis omnibus Regi decederent. Rex nisi omni Liuonia, hostis decederet, alia conditione pacem sibi faciendam cum eo non arbitrabatur. Hæc sententia ordinibus proposita, publicè quoq; omnibus placuit. Adhibiti colloquio cum Moscis huic ex nobilitatis nunciis aliquot fuerunt, quò tergiuersatione Mosci perspecta, tota de re ipsi pleniùs collegas suos edocere possent. Vtrisque in sententia permanentibus, infecta re à colloquio recessum fuit. Rex ita à comitiis discessit, vt bienni tributo ab ordinibus sancito, non priùs pacem se facturum cùm hoste polliceretur, quàm is vniuersa Liuonia excessisset. Sub finem comitiorum nuncij nobilitatis per Stanislaum

um Priemſcium, quem à bello reuerſum nobilitas maioris Poloniæ nuncium creârat, & tum nunciorum illud nobilitatis collegium initio comitiorum Marſchalcum è more prodiderat, rege adito, vt remotis, quibus in ſenatum ingrediendi ius non eſſet, dicendi poteſtas ſibi fieret, petebant; re impetrata, rogant operam dare Rex velit, vt ea expeditione bellum finiat: ita nobilitatem, maximè familias eius ruſticas, quarum ſalutem ſine ſuarum quiſque fortunarum detrimento negligere non poſſit, tributis exhauſtas, vt maioribus ferendis pares vix ſint futuræ. Reſpondit Rex per Cancellarium; bellum pacis ac publicæ vtilitatis cauſa à ſe ſuſceptum minimè ex inſtituto à ſe ali: hoſtem eò redactum, vt, ſi bellum continuetur, non adeò magno negotio confici poſſit: ſe tamen conſentientibus ordinum ſtudiis libenter conceſſurum: quàmprimumque ad tradendam ſibi Liuoniam hoſtem adduxerit, impetuque eius repreſſo, reipub: otio ac ſecuritati conſuluerit, paci, quæ cum publica dignitate atq; vtilitate coniuncta ſit, nullam moram facturum. Publicè indè more maiorum Regi valedicentes, vt de domeſticis etiam rebus, ac inteſtinis incommodis ſanandis cogitationem ſuſcipere velit, rogant: nominatim de Regum eligendorum ſtabili aliqua ratione conſtituenda petunt; vtque iis de rebus, quàmprimùm commodo reipub: id facere poſſit, comitia habere velit. quò maius antea diſcrimen reſpub: adierit, cùm partibus in diuerſa ſtudia ſciſſis, in duos Principes Reſpu: diſtracta fuerit, eò nunc, poſtquàm metu hoc liberata ſit, ne idem periculum denuò ſubeat, diligentiùs prouidendum eſſe docent. Accedére huc controuerſias, quæ inter ſacrum & profanum ordinem intercedant; quarum & ipſarum non leuem rationem ſibi ducendam, vtque omnes tandem tollantur, plurimùm reipubli: intereſſe iudicent. Oſtendit

dit Rex per eundem Cancellarium, non minori ſtudio ad domeſticas res rectè conſtituendas, quàm ad perficiendum ex ſententia bellum ſe ferri: & qui bellicarum rerum laudem non aſpernetur, eo maiori tamen domi benè conſtitutæ Reipu: quàm maximè diuturnæ memoriæ relinquendæ ſtudio ſe teneri, quo ſine hac ne ſuperiorem quidem gloriam ſtabilem perpetuamq; eſſe poſſe perſpiciat. De interregnorum ratione quoties cogitet, quanto in periculo ſuperioribus temporibus Reſpub: fuerit, quibus electionum ac ambitionum ſtudia ea tamquam fluctus quidam illam exagitarint; cùm non minùs hanc, quàm in qua natus ſit, omni ſtudio ſibi amplectendam, eò chariorem etiam habendam intelligat, quò maioribus honoribus atq; ornamentis ſuſceptum ſe affecerit, cohorreſcere ſe animo, agnoſcereque non niſi ſingulari benignitate diuina in commodiorem ſtatum eam perueniſſe. Iam vt de certa electionũ ratione deliberatio ſuſcipiatur, intelligere ſe: ſi id fiat, quantum & in re ipſa difficultatis futurum: et ſi quod verendum videatur, occulta aliqua Reipublicę vulnera ea nudet, incommodi indè metuendum ſit: ſuam quidem operam atque authoritatem Reipu: ac ordinum voluntati non defutura. Idem de concordia inter Eccleſiaſticum & ciuilem ordinem ſeſe iudicare: nihil ea poſſe ſuſcipi vtilius, atque ad Reipu: ſtabilitatem magis neceſſarium: ſed vtramque ad rem conſenſu animiſq; ob omni odio & affectione vacuis opus eſſe. Proinde ſibi quidem ſummæ curæ ea fore: hortari autem ipſos quoq; vt animos ad deliberationes rerum harum ſedatos, nulliuſque alterius rei, quàm patriæ ac publicæ ſalutis & dignitatis ſtudio deditos afferant. Hortatus indè quemadmodum & ſuperioribus temporibus fecerat, vt per abſentiam ſuam otio & tranquillitati publicę pro ſe quiſque ſtuderet, ac animo ad quæuis pericula

N 3 exci-

excipienda parato esset, fausta quæq; ac felicia, vtque vtrique, tam qui domi mansuri essent, quàm qui in bellum ituri ita rem gererent, vt mox læta vtrinq; gratulatione, in mutuos complexus ruerent, precatus iis fuit: ad quam vocem plausu à circumfusis excitato, Cancellarius eum ipsum plausum lætum omen futuri successus, ac non diuturni belli Regem accipere intulit. Sub idem comitiorum tempus Sueciæ Rex, quibus partibus hac expeditione bellum orsurus Rex esset, per literas à Rege quærebat. Rex pro eo, quòd antè ad bellum hoc maximè Sueciæ Rex hortatus se fuisset, ac mutua necessitudine celandum eum consilia sua non ratus, Plescouiam se eo anno ire in animo habere ei ostendit: petentiq; legato eius, vt militem quem in Germania intercipiendæ legationis Moscouiticæ ad Principes Christianos missæ causa scripturus Sueciæ Rex esset, voluntate Regis per ditiones ac portus eius ducere sibi liceret, literas quarum authoritate id facere posset, dedit. Iisdem temporibus Philo Kmita qui Lucensi præsidio præfectus à Rege fuerat, ne miles otio ac desidia interim corrumperetur, Chelmam Moscouiticam, quod castrum supra Louatum fluuium situm est, Martinum Curtium & Gabrielem Holubkonem misit. qui cùm ex captiuis cognouissent, opidum iam ante Moscos more suo incendisse; ex eo vnam domum sub castro ad excubias agendas ab hoste relictam; noctu progressi, cùm antequàm illuxisset, eò peruenissent, Curtio domum prætervecto ac à tergo excubiis se obiiciente, fugaque in castrum interclusa omnes concidente, Holubko castrum incendit. Ab alia parte Sibricus Sauolociensis præsidij præfectus homines agri eius omnes ad sacramentum euocârat. quinque autem antiquitùs territoria ad Sauolociam pertinent. Venerant in his Voronecienses aduocato, Polonico more sibi creato. Opidum

autem Voronecia est supra Sauolociam ad Soucam flumen situm; propterq; fluminis eius opportunitatem, quod in Velikam flumen, indeque sub Plescouia in lacum Pelbam ac sinum Finlandicum influit, commerciis ac habitatorum numero amplum olim fuit. Castrum quod adiunctum habuerat in tot vicinorum ac munitissimorum aliorum copia desertum à Moscis fuerat. Itáque cum opido nullo opere munito præsidium Sauolociense facilè potiturum cogitarent; quo id antè incenderent; maximè autem, quod opidani ad Sacramentum conuenerant, vt ad deterrendos alios omnia cruciatus exempla in eos ederent, copiis aliquot collectis repentina excursione opprimendi eius causa conuenerant. verùm re ab aduocato cognita, cùm ille in munere ac metu suo non inuigilans certiorem mox Sibricum fecisset, hic profligatis Moscis, locum in quo castrum fuerat, cum Kiralio occupat; præsidióque ei imposito, corbibus militaribus pro tempore communit; agrestibusque ipsis, quibus loca vicina nota erant, ducentibus, crebras indè ex hostico prædas egit. Philo Kmita Chelmensis excursionis prouentu inuitatus eodem Sibrico ac vicinis aliis præsidiis sibi adiunctis, Priscam Russam quæ ad magnam Nouogardiam spectat, excurrit. Magna hoc loco Moscouiæ Dux salinarum vectigalia habet: frequentia item ac ampla commercia sunt. Opidum magis in salinarum ac negotiorum vsus constitutum, vtque loco à finibus remoto, nullo opere munitum sine negotio diripuit, repletumque militem præda reduxit.

R. HEIDENSTEINII
SEC. REGII DE BELLO MOSCOVITICO
Commentariorum

LIBER QVARTVS.

SOLVTIS AD EVM, QVEM ſuperiori libro oſtendimus, modū comitiis, Rex militem, quanto in ſupplementum ad bellum opus erat, Samoſcium quàm celerrimè ſcribere, maturéque in Lituaniam adducere iubet. Ipſe Grodnam rectà, indè Vilnam proficiſcitur. Interim ad Chriſtophorum fratrem Principem Tranſiluaniæ de nouo equitum ac peditum Vngarorum delectu ſcribit. Germani militis conquirendi Farensbekio per literas negotium datur; qui militis in inferioris Germaniæ bellis exercitati copiam ſe habere poſſe antè oſtenderat. Samoſcius, quò lectiorem peditatum haberet, Vrouecium ala equitum, cui præerat, miſſa, peditem ex ſola nobilitate ſcribere iubet. ſubleuabantur apparatus hi interim, dum tributariæ pecuniæ conferrentur, partim ea pecunia, quam à principibus acceptam ſuprà oſtendimus, quamque præter eam Marchio in Pruſſia Dux ſubſidij loco miſerat; partim propria Regis ipſius, maximè tamen equitum ſtudio, quorum magnum numerum Samoſcius euocârat; eáque ad bellum hoc alacritas erat, vt plerique nulla in auctoramentum accepta pecunia ad diem nihilominùs conuenirent: complures in ipſis caſtris demum ſtipendiorum partem acciperent. Grodnam

nam iam Rege progreſſo, nuncius cum literis à Moſco ad eum venit: mox alios cum amplioribus mandatis, quibus conuenire pacem poſſe exiſtimet, affore: Interim ne vllum exercitum Rex cogat, néue vlteriùs progrediatur; poſſe eum & impenſæ & labori parcere. Veniunt legati: colloquium petentibus datur. Re diu more eorum ducta, atque vtrinque diſputata, eò tandem deſcenderunt, vt Narua, Nevſchloſſio, Derpato, Adſeuio, Nouogrodeco Liuonico, Nevhaus à Germanis dicto, exceptis, reliquam Liuoniam vniuerſam vnà cum iis locis, quæ antea receperant, Veiſſenſteinio, Felinio, Parnauia, ac aliis omnibus Regi permitterent. Oſtenderat Rex, nullam ſe prius pacis mentionē fieri paſſurum, quàm vniuerſa Liuonia Moſcus ceſſiſſet. Vrgebant legati, vt cùm ſui principis nomine oſtenderetur, quid præſtiturus eſſet, ſibi quoq; quid de ablatis principi ſuo reſtituendis animi Rex haberet, demonſtraretur. Repetebant autem vno Polotienſi agro excepto, qui priſtinę ditionis regiæ fuerat, reliqua quæ ſuperioribus annis bello capta erant, omnia. Demonſtratum fuit, ita Regem principi eorum illa reſtituturum, ſi pręter Veliſium, quod nulla conditione dimiſſurus Rex eſſet, caſtrum quoq; Sebeſium quod id penitus intra ditiones regias ſitum eſſet, quò certior ac ſtabilior pax eſſet, vel tradidiſſet Regi, vel demolitus fuiſſet; quod quominùs recuſaret, Regem viciſſim Dryſſam demoliturū; partis ſumptus deinde in bellum facti nomine quadringenta aureorum millia Regi refudiſſet. Impetrârunt legati, vt ad principem ſuum referre ea ſibi liceret; ac vt Regis nomine eadem ad illum ſcriberentur. Sub idem tempus Bochdanus Bilſcius, cuius frater patruelis in amoribus Moſco erat, ſummamq; apud eum rerum omnium fidem obtinebat, ad Regem tranſiit. Miſerat Moſcus legatos ad Rodolphum Romanorum Imperatorem: ab eo vl-

eo vlteriùs deinde ad ſummum Pontificem Romam peruenerunt. Legatione ad ſummum Pontificem operam ſuam contra Turcam Chriſtianitati pollicitus, & de Regis in ſe iniuriis queſtus perhibebatur; & vel ſecretò, vt ad pacem eum hortaretur, petiiſſe; aut iis tamen querimoniis, vt ſuas partes ſummus Pontifex interponeret, non nolle ſe ſatis oſtendiſſe. In Poloniam frequentibus nunciis afferebatur; cùm Græcæ ſectæ homines pedes ſummi Pontificis pro more deoſculari diu recuſaſſent, tandem tamen id vt facerent, adductos. ſummus Pontifex Antonium Poſſeuinum, qui vnà in Moſcouiam cum illis iret, iis adiunxerat. Hic Moſcis per regias ditiones itinere interclusò, ideoque per Germaniam Lubecam, vt indè Naruam traiicerent, ſe recipientibus, de legatione ſua per literas certiorē Regem fecit, ac ſi voluntate eius id ſibi liceret, per Poloniam & Lituaniam iturum ſe oſtendit. Rex non modò illi permiſit; ſed ipſius quoque Moſci legatis idem ſe permittere reſpondit. Hi tamen, ne quid præter præſcriptum principis ſui facerent, Lubecam ſe contulerunt; indéq; eodem quo venerant itinere in Moſcouiam ad principem ſuum reuerſi fuerunt. Iiſdem temporibus nuncius mortis Chriſtophori Tranſiluaniæ Principis Regis fratris allatus, cùm Regi ipſi non leuem dolorem attulit: tum Moſcum, qui auocato Rege rebus Tranſiluanicis ſui interim colligendi ſpatium ſibi datum iri cogitaret, vt pacem atque eas ipſas conditiones, quas paulò antè ab eo propoſitas fuiſſe oſtendimus, iterum reuocaret, maximè animauit. Verùm Tranſiluanicis rebus ne à cura belli auocaretur, iam antè à Rege prouiſum erat. Cogitans enim vltra incertitudinem rerum humanarum ætatem fratris prouectam: ipſum continuis articulorum doloribus confectum: antequam Varſauiam ad comitia iret, author fratri ac prouincialibus fuerat; vt filium

filium eius Sigiſmundum in omnes caſus Principem deſignarent. Quibus de rebus cùm legati Alexander Kendius, & Vladiſlaus Somborius Varſauiam ad Regem veniſſent, ex eius authoritate, domum poſtea illis reuerſis, communibus ordinum ſtudiis Sigiſmundus in Principem electus fuerat: triſtibus læta Chriſtophoro Principi fortuna temperante, interque duo funera vxoris vnum, ac minoris natu filiæ alterum, principatum Sigiſmundi filii interiiciente. Maximam in pacis ſpem omnium iam propè animi venerant. Nam nec propter quadringentorum illorum milliū conditionem, ſi Moſcus eam non accepiſſet, communibus ordinum bellum finiri volentium ſtudiis defuturus Rex fuerat; nec Moſcus, qui vniuerſam quaſi Liuoniam pacis cupiditate dimiſerat, illorum quæ exceperat, caſtrorū cauſa bellum accepturus exiſtimabatur. Itáq; inducias etiam ad certam diem, intra quam denuò Moſcus reſponderet, Rex ei conceſſerat.. Verùm intellectum mox fuit, iam tum legatos, quomodo à propoſitis conditionibus diſcederent, cogitare. Vincentius erat, de quo antè mentionem fecimus, in finibus Moſcouiticis, qui ad Smolenſcam pertinent, ductor Koſakkorum. Hic cùm transgreſſis fines legatis ſeſe adiunxiſſet, poſteáque eodem itinere Vilnam cum illis profectus, familiariùs inter eundum ad eos ſeſe applicaſſet, ſolicitare hominem, vt ad principem ſuum transfugeret, cœperunt. Ille conſtanter primò pernegârat; cùm vrgeretur, tandem Vilnæ ad magiſtratū rem detulit; ex eius ſententia ſimulat tranſitionem: quę quò gratior principi eorum eſſet, nec ſine pretio operæ ad illum veniret, vt aliquas magni momenti literas, quas ad eum deferret, ſibi committerent, poſtulat. Illi polliciti, vt priùs tamen aliquo argumento fidem eius exploratam haberent, vt in vna priùs re conficienda operam ſuam ſibi nauet, rogant; tempuſque quo

quo profecturus Rex ſit, quaq; iter facturus, exploret. Re ad magiſtratum delata, quò magis fides ei haberetur, iter regis ex fide deſcriptum datum illi fuit. quo à perfuga quaſi pignore fidei accepto, literas ad principem ſuum perferendas ei tradunt. In iis vt magno animo ſit, eum hortantur. Nam & paucas omnino à Rege copias cogi: & quòd mortuo fratre Tranſiluanicæ res præſentiam eius deſideraturæ ſint, maximè cum Turca iis imminere dicatur, minùs huic bello eum vacaturū. Per idem verò tempus, & quod Vilnæ Rex ſubſtitit, Pleſcouiam, quam hoc bello petitum iri ſibi perſuaſerat, omnibus rebus Moſcus firmat. muros vetuſtate neglectos magnis operibus reficit: nouas ad priores munitiones adiicit: præſidia ex aliis arcibus omnibus detracta vnum hunc in locum cogit. Ab altera parte Pontus Gardianus Gallus, quem Sueciæ Rex collocata ei in matrimonium filia naturali militiæ præfectum fecerat; extrema quædam Liuoniæ caſtella, quæ ad Oſiliam & maritimam Liuoniam pertinent, occupat. Iam ab initio cùm primùm in Poloniam Rex veniſſet, Sueciæ Rex per oratorem ſuum vehementer Regem ad bellum contra Moſcum hortatus, fœderis ac ſocietatis contra communem hoſtem mentionem intulerat. Miſerat tum iis de rebus ad eum Rex Ioannem Herbortum Caſtellanum Sanocenſem: propoſitęque eæ vltro citroq; conditiones fuerant, vt Reualiam quoq; regi traderet; vtque quæ cis Naruam flumen eſſent, Poloniæ Regi cederent; quæ vltra Naruam Sueciæ finitima verſus oceanum glacialem communibus copiis occuparentur, ad Sueciæ Regem pertinerent. cumq; bellum interim differendum ſibi Rex non iudicaret; quo tempore Poloniam ibat, denuò Laurentium Goſlicium Vilna ad Sueciæ Regem miſerat; per quem in armis iam ſe eſſe ei oſtendetat, & vt ipſe à ſuis quoq; finibus in Moſcouiam cum exercitu

xercitu irruptionem faceret, eum hortatus, auxiliorum & belli communicandi rationes quaſdam propoſuerat: ac oſtendente tum Rege Sueciæ nolle ſe ſibi præſcribi, quas in partes copias ſuas mitteret, omniaq; occupantis fore: Goſlicius quemadmodum iuſſus fuerat, Liuonia tamen vt abſtineret, poſtulàrat; cuius cauſa & maximè bellum Rex ſuſcepiſſet, & quam optimo iure pertinere ad ſe ſciret: Regemq; ius in Liuonia reipub: & ſuum negligere non poſſe prædixerat. Nunc cùm id accederet, vt Liuoniam ferè omnem per legatos Moſcus ei detuliſſet, quo in ſtatu res eſſent, cùm Sueciæ Regem, tum militiæ præfectum eius iterum per literas certiorē Rex fecit; vtq; Liuoniam non hoſtis, ſed ſuam opinione iam præcipientes, omninò ab ea ſibi temperarent, ac aliis potius in partibus, ſi ita eis videretur, bellum cum hoſte adminiſtrarent, poſtulauit. Vilna tormentis ac inſtrumento militari omni Poſtauam præmiſſo, ipſe Diſnam profectus fuit. Vbi de exercitu hoſtili ad Smolenſcam coacto, eiuſque in Mohilouienſem, & Sclouenſem agrum incurſione cognouit. Erant in hibernis eorum locorum aliquot equitum turmæ. ex quibus cum Chriſtophori Radiuili, & Martini Kaſanouii turmæ, diuerſis locis in palantes incidiſſent, ſecundiſque aliquot præliis cum copiis iis conflixiſſent, non diu in noſtro commoratæ, mox intra ſuos fines ſe receperunt. Rex tamen nuntio hoc de incurſionibus hoſtis allato, continuò Chriſtophoro Radiuilo, qui tum Diſnæ vnà erat, ad eas quas antea habebat, turmas equitum, alias Polonorum nōnullas, quæ iis in locis ad Boryſthenem in hibernis erant, peditatuſque ac leuium tormentorum, quæ nauibus Vitepſciam præmitteret, certum numerum attribuit. Ei mandat, vt rectà contra hoſtem tendat: dataque facultate prælium committat. ſi hoſtis iam receſſerit, capto per Veliſium medio inter Bialam

O &To-

& Toropeciam itinere, ab ea quoque parte metum hosti ostendat. Eodem tempore Ioannem Thomam Droiouium præfectum Premislien. ad Turcarum Imperatorem misit. Causæ legationis hæ erant; vt quia fato Christianitatis sicut reliqua Vngaria, ita Transilua nia quoq; stipendiaria Turcæ facta esset, vereretur que Rex ne mortuo fratre Christophoro noui Principis imperium grauioribus conditionibus Turca premeret; postularet, vt quibus priores principes legibus principatum eum tenuissent, iisdem huic quoque eum permitteret; nec si quid contra ea fieret, Regem patriæ suisque deesse posse ostenderet. Præterea verò vt de Ianculæ Valachiæ Palatini iniuriis, quas frequentes is regiarum ditionum hominibus afferebat, quereretur; vtque illo amoto Petrus prior Palatinus in pristinum dignitatis locum restitueretur, peteret: Regemq; nec Ianculæ vicinitatem ęquo animo ferre, nec suorum iniurias, vti nec deberet, neglecturum profiteretur. Prius legationis caput mox obtentum; alterum in aliud tempus dilatum fuit. Sub idem autem tempus in Tartaris quoq; tumultuatum fuit. Deuletes Chiereius, qui nouissimè apud Tartaros imperitàrat, plures liberos reliquerat. successerat huic in imperio, qui nunc rerum apud illos potitur, Ma hometes Chiereius; qui cùm pręter alios fratrem haberet ætate poximum Adleum Chiereium magni & ipsum animi & apud populares virtutis opinione, interficere eum non ausus; cùm aliàs instituto Turcico apud Tartaros etiam plerumque eius, qui in principatu succedit, securitatis causa cæteri principum liberi è medio tollantur; quò minùs tamen cupiditati eius loci relinqueret, Galgam creàrat. Is summus militiæ præfectus est, eaque authoritate, vt & viuo principe proximam secundùm eum potestatem obtineat; & mortuo in imperio succedat. Adleo à Persis capto, ac interfe-

ćto,

ćto, eadem ratione Halium Chereium alterum ab eo fratrem magistratu eo tradito, successionis spe sibi deuinxerat. Verùm confirmatus postea ætate filij Saditi, amoreq; paterno impulsus, deiećto fratre, filium eius in locum suffecerat; veritusque ne iniuria hac irritatus cum altero minore fratre Salomete Chereio contra se conspiraret; ad parricidij crudelitatem, quam antè seu metu seu miseratione retentus intermiserat, redierat; priusq; quàm illi moliri quid contra se possent, interficere eos conatus fuerat. Hoc periculi metu profugere illi coaćti, cùm diu exagitati in finibus oberrarent, à Kosakkis excepti, adq; Michaëlem Visnouecium præfećtum Cirkassiensem adducti fuerunt: à quo certior de iis Rex factus, vt in suum reditum retinerentur, iussit. Ipse instrumento belli grauiore primò per Disnam in Dunam, indè vlterius per Dryssam flumen, nauigatione, quemadmodum ostendimus, iam antè explorata nauibus præmisso; Disnæq; parte aliqua exercitus recensita Polotiam venit. Ibi dum aliis copiis recensendis operam dat, Christophorus Dirsekus, qui petentibus legatis Moscouiticis, à Rege ad Moscum missus fuerat, cum literis ab eo redit. Longè alio eæ argumento, quàm superiores fuissent, scriptæ erant. quæ ab initio acta essent, multa & longa oratione repetita inuidiosè omnia interpretabatur: quę per legatos antè Regi obtulerat, irrita rursum faciebat: maximè quòd Neuelensibus conditionibus stare Rex noluisset: quòd vt Sebesium demoliretur; bellicique sumptus nomine pecuniam ab se flagitasset, exagitabat. quòd non in eodem statu rem esse, quo Neuelæ fuerat, ac interim in oppugnanda Sauolocia maiores sumptus se fecisse Rex diceret, cuius coactu, aut rogatu Sauolociam cepisset, interrogabat. potuisse eum supersedere labore hoc, non sua voluntate factum, vt eam occuparet: Pecuniam verò quòd fla-

 gita-

gitaret,ſcire eum,nolle ſe tributarium eius eſſe: impenſas autem belli imputare,aut earum nomine pecuniam poſtulare inauditum inter principes eſſe. Sebeſium ſe puero, dum Sigiſmundus Rex rerum in Polonia & Lituania potiretur, conditum, eiuſq; perpetuò poſtea, etiam cùm Polotiam in poteſtate Reges Poloniæ haberent,in poſſeſſione ſe fuiſſe: præterea vt maximè ille Sebeſium, Rex Dryſſam deleret: tamen cùm viſum eſſet, Dryſſam iterum Regem reſtauraturum: deniq; ſemper aliquid reperturum, quod nouum à ſe poſtularet. Nobilitatis nuncios ad colloquium cum legatis adhibitos criminabatur; idq; in inuidiam ſuam factum ferebat.Indignabatur & oratores nullos à Rege ad ſe mitti: Itaq; ſe quoq; nec poſt quinquageſimum aut quadrageſimum annum oratores vllos miſſurum confirmabat. Multa de Liuonico iure ſuo aſpergebat. In Regem autem ipſum acerbiſſimè inuehebatur, modò quòd non regio genere natus eſſet: modò crudelitatem in victos, adipis detracti argumento, de quo ſuprà dictum eſt, vſus: modò in eoſdem indulgentiam,qua ad tranſitionem eos inuitaret, tum quòd globis candentibus inuſitata ratione Sokolam incendiſſet, fraudem ac dolos ei exprobrando. Rex literis hiſce acceptis,oſtendit legatis etſi iure gentium hoſtium loco habere eos poſſet, qui pacis petitione ſimulata, ſpeculandi, circumueniendiq; ſui cauſa ad ſe veniſſent; nolle ſe tamen ob eorum perfidiam à perpetua manſuetudine atq; lenitate ſua recedere; itaq; ipſi ad ſuum principem reuerterentur:literis eius per ſuum hominem ſe reſponſurum.Proficiſcitur cum his Antonius Poſſeuinus; quem à Summo Pontifice ad Moſcum miſſum ſuprà demonſtrauimus. Ei præfectos, qui Veliſij capti fuerant, Rex condonauit. Sauolociam indè, ſiluis vt in pacato non magna moleſtia ſuperàtis, pontibuſque & latioribus viis iam

iam antè iuſſu regio Sauolocienſium opera munitis, peruenit. Hic & ſi omnium ferè aliorum opinione Pleſcouiam ſine vlla dubitatione hac expeditione eundum tamquam præiudicatum iam videbatur, quò rectiùs tamen in re præſenti omnia ſtatuerentur, ad conſilium de eo Rex retulit. Valuit plurimùm apud omnes ferè cùm vetus perſuaſio, tum ipſa rerum gerendarum ſeries, belliq́ue ſuſcepti ratio, quòd ea vrbe in poteſtatem redacta, Liuoniam ſimul vniuerſam, quæ tum vnica belli cauſa erat, ei acceſſuram inter omnes conueniret. Rex tamen, ac pauci cum eo an non magnam Nouogardiam rectiùs iretur,dubitabant: cuius etiam nobilitatis motus aliqui contra Moſcum audiebantur.ſed periculi plena res videbatur,relinquere à tergo vrbem amplißimam,in quam omnes quaſi hoſtiles copiæ conueniſſent: quæ magnam & bene ad Nouogardiam geſta re ad reliqua perficienda moram: & ſi non tam bello, quàm tempeſtatibus, contagio, aliiſúe incommodis in hoſtico offenſum eſſet,grauem recipientibus ſe metum allatura eſſet. Derpatum vnus Veierus eundum cenſebat,cùm eadem ratione;quòd præſidij eius magna parte ad Pleſcouiæ defenſionem deducta, facilior expugnatio eius futura videretur: tum quòd per eam ipſam ad reliquam Liuoniam vniuerſam, quæ vna bello eo petebatur, aditus futurus eſſet. Vicit plurium conſenſus, rerumq; ipſarum continuus quaſi ordo, qui primò Pleſcouiam obiiciebat, eò vt iretur. Et ſi enim per Louatum flumen, quod à Lukis Nouogardiam tendens magna ex parte in noſtra poteſtate erat, regreſſus exercitui dari videretur; quòd tamen naues omnes ſubtractæ ab hoſtibus eſſent,nec aliarum fabricandarum tam exiguo temporis ſpatio in prouincia noua & dubia facultas data eſſet: flumen præterea Louatus non per omne anni tempus nauigabile eſſet; hac quoque re non

mul-

multum iuuari posse exercitus videbatur. De castellis quæ à lateribus imminebant, diu Rex dubitabat, tentandá ne oppugnatio eorum sibi esset, priusquam Plescouiam iret, an in aliud tempus differenda. Ex iis Krasnohorodam, cuius oppugnationem Sigismundi Augusti exercitus frustrà olim tentauerat, & alterum Veliam Moscus, quòd teneri ea posse diffideret, tormentis priùs apparatuque omni deportato, sub idem tempus ipse deleuit. Reliqua erant Sebesium, Opocka, Ostrova. Sebesium & si ad læuam Dunam versus à tergo relinquebatur, nauigationemque fluminis infestam reddere posse videretur: tamen quòd per siluas, locaq; magna ex parte inuia, ac difficilia, iter illac esset, præstare visum fuit, vel in aliud tempus eam differre; vel si pax interim coiret, aliam quandam munitionem ei opponere, quàm nunc maiorum rerum gerendarum tempus, siluis, viarumq; difficultatibus superandis, ac ipsa tandem oppugnatione eximere. Opocka non ita viæ imminere videbatur, vt non commodè declinari posset: pręterea flumen Velika supra Opockam nondum eius altitudinis erat, vt tormenta apparatusq; bellicus demitti per eum possent; quam commoditatem vel maximè quidam spectabant; ac vt nauigabile esset, Plescouiensi tamen oppugnationi mora vlla minimè interponenda videbatur. Accedebat huc, quòd ex propinquis pręsidiis Sauolociensi & Voroneciensi facilè excursiones eius prohiberi posse existimabantur. Interim opportunè accidit, vt sub idem tempus Kosakki Krasnohorodam à Mosco desertā, subitario opere communirent, quò prędis ex hostico agendis sedem in ea collocarent. Mittit eò Rex mox copias nonnullas cum leuioribus tormentis aliquot, locumq; militaribus corbibus dispositis diligentiùs communiri, Sebesienseq; & Opocense pręsidia distineri indè iubet. Itaq; Krasnohoroda, Sauolocia & Vo-

rone-

ronecia occupatis, è quibus non difficulter Sebesienses, & Opocenses contineri posse viderentur; illis omissis, Ostrouia sola quæ in ipsam viā Plescouiensem incurreret, relinquebatur. Ad Christophorum Radiuilum, quem contra hostis ad Borysthenem excursiones missum suprà ostendimus, sub idem tempus Philonem Kmitam etiam, ac Lituanicos Tartaros à Vitoldo quondam Duce agris in Lituania donatos, Michaële Haraburda illis pręfecto se coniungere, hostemque ancipiti metu distinere, mutuisque populationibus priores excursiones eius vlcisci iubet. literasq; ea de re ad Radiuilum dat. Priùsquam Sauolocia Rex moueret, tabellarium cum literis ad Moscum mittit. iis etsi nec illius criminationes quicquam de dignitate sua detrahere posse statueret: & armatum hosti maledicere infra animi sui magnitudinem iudicaret; ne tamen ille è silentio Regis, more suo maiores sibi spiritus sumeret, ad priores eius respondet. Quæ acta ante id in inuidiam à Mosco vocabantur, vt quæque gesta sint, ostendit: conditionibus Neuelensibus cur stare non potuerit, demonstrat: nihil per iniuriam, aut præter morem aliorum principum Christianorum ab illo se postulasse docet: vt Sauolociam oppugnaret, nullius precibus adductum se respondet. sed id vt faceret, pertinacia & iniuriis eius se coactum; quæ nec se quiescere, donec armis ius suum consequatur, patiantur: nec ipsum nisi armorum metu admoto animum ad æquitatem aduertere. Quantum in se fuerit, se fecisse, vt per Oratores eius aliquoties testificatus ei sit, quò diutius causam duceret, quoque ad maiores impensas tergiuersatione sua se prouocaret, eò grauiores postea conditiones se ei ferre necesse habiturum. Sumtus in bellum factos & aliorum principum Christianorum more ac exemplo se repetiisse: & nihil æquitati conuenientiùs esse, quàm vt à quo iniuria profecta

fuerit

fuerit, ab eodem omnis iniuriæ causa præstetur. quod quoniam illi graue videretur, sciret posthac non de Liuonia, aut belli eius sumtibus, sed summa rerum se dimicaturum. Quòd Sebesium puero se conditum diceret, qua maximè ratione ius suum ostendere se confideret, ea malam fidem eius maximè detegi. Nam cùm regia Polotiensis ditio ad Dunam flumen semper pertinuerit, intraque eam nuper Sebesium excitatum fuerit, satis argumenti esse in alieno iniustè ædificatum fuisse. An autem ad priores conditiones, nouas subinde Rex adiecturus fuerit, si priùs iis conditionibus, quas Rex tulisset, assentiendo periclitatus fuisset, tum certi aliquid asseuerare eum potuisse. Nuncios nobilitatis ex ipsius vtilitate ad colloquium cum legatis eius adhibitos fuisse, quò quæ conuenissent, maiorem firmitudinem haberent. Quòd Oratores ad eum non mitteret, non esse, quod se accusaret; neque enim legem vllam de mittendis oratoribus cuiquam perlatam, prætetquàm vel vsus, vel voluntas cuiusq; vnicuiq; imponeret: omninoq; iudicij potiùs quàm necessitatis rem esse. Quòd facturum se negaret, vt nec ipse post quadragesimum annum vllos ad se oratores mitteret, facilè ei credi: magnam hanc bono etiam viro ne dum Tyranno viuendi vsuram esse: non missurum igitur post quinquagesimum aut quadragesimum annum: at missurum fortassis citiùs: Regem quidem nihil hac in re temerè sibi præscripturum. Docet & de Liuonico iure. Ad conuitia eius respondet, neque se eum esse qui contumeliam vllam accipere possit; nec in Moscum, cuius turpitudo & crudelitas omnibus nota sint, rectè hanc alios insectandi personam conuenire. Regem se non tam molestè ferre non natum esse, quàm gaudere, quòd virtute sua ad regnum peruenerit: quòd ea ratione ad honorem hunc euocatus sit, qua summus Pontifex à Cardinalibus,

nalibus,

nalibus, Imperator qui principem inter Christianos principes dignitatem obtinet, ab Electoribus Germaniæ: qua multi alii reges ac Principes omnibus temporibus à sui quisq; regni ordinibus. Interim præclarum sibi ducere priuato loco, nobilibus maioribus ortum, qui rebus Christianis egregiam sæpè operam nauârint, amplissimos honores gesserint, prouincias administrârint, magnaq; virtutis & pietatis laude floruerint, cùm maiores sui reges non fuerint, virtute tamen sua regnum se adeptum esse; cùm illum, nisi ita, vt esset, natus fuisset, mores eius quemuis potiùs alium quàm principem facturi fuissent: minimeq; illi inuidere, quòd non plurimorum de eo hominum iudicium, aut spectata virtus eius potiùs, quàm mulieris Glinscij Sigismundi quondam regis proditoris filiæ vterus, Moscouię dominum imposuisset. Crudelitatem in detrahendo è nonnullorum cadauerib. adipe primùm non à se profectã: deinde nihil in eo contra pietatis officium hominumq; Christianorum morem, qui vt viuis tanto rectiùs consulerent, ex medicorum disciplina, vel in minutissimas partes mortuos dissecarent, admissum: ridiculam autem misericordiam esse ipsius, qui cùm in viuos omnia cruciatus exempla edat, mortuorum cura se affici præ se ferat. Eiusdem generis esse, quòd clementiam & lenitatem erga victos suam criminaretur. Non satis enim sibi constare, qui modò crudelem, modò nimis lenem quereretur; indignareturque, quòd non omnes, quos in præsidiis expugnatis Rex cœpisset, excruciatos interfecisset. Quòd Sokolam inusitata ratione flammis à se deletam vitio sibi verteret, in eo non tam fraudem aliquam illum argueret Regis, quàm detegere propriam inscitiam suam; quæ vt omnib. in rebus maxima esset, ita militaris rei multa præclara inuenta adhuc eum fugere. Respondet & aliis de rebus quàm copiosissimè:

quæ

quæ omnia accuratiùs hîc commemorare, præterquàm quòd epistola ipsa in manus hominum peruenit, non etiam nostri instituti est. Sub finem epistolę ad singulare certamen eum prouocat: eamque Russicè & Latinè scriptam ei transmittit. neúe nimis sibi placeret, quæque aliorum de se hominum iudicia essent, cognosceret, libros de immanitate eius passim per Germaniam editos vnà ei mittit. Sauolocia Voroneciam Rex progressus militarem disciplinam prioribus legib. partim emendatis, partim auctis accuratiùs eo loco sanxit; legesque de ea scriptas primùm senatoribus, deinde militi, præfectis omnibus disserendi de iis facultate permissa publicè proposuit. Quibus ab omnibus probatis pręfecti militares, vt ducem exercitus crearet, eúmque magistratum, qui solennis apud maiores in repub. fuisset, restitueret, flagitàrunt. Rex quòd partito in plures imperio militari, superiori anno nec satis disciplinam castrensem obseruatam, se rebus vel minutissimis quibusq; fatigatum, aliaq; incommoda nonnulla extitisse ex eo meminisset, vocato priuatim ad se Samoscio, cuius vtilem operam superioribus expeditionibus, multis maximisque rebus spectatam habebat, eum se magistratum hunc creaturum ostendebat. Samoscius magnitudinem eius, atque onus demonstrando, seque ab omnibus rebus, maximè autem muneris huius expectatione imparatum accessisse ostendendo, primò vt alij potiùs id traderet, aut ne sibi saltem tantum oneris imponeret, petere, postea vehementiùs etiam deprecari cœpit: vbi nihil Rex remitteret, obtemperaturum se tandem Deo, & illi seu ad gloriam seu periculum se vocanti recepit. Priuatim cum Samoscio re communicata, idem publicè deinde facit; consilioque conuocato, quid suæ sit sententiæ, declarat. Re ab omnibus probata, per Andream Sborouium palatii Marschalcum, qua qui

qui superioribus temporibus imperio militari præfuissent, nominatim verò Ioannes Tarnouius maxima potestate fuissent, generalem exercitus Ducem perpetuum Samoscium creat. Hic quemadmodum antea fecerat, ita tum in publico quoq; præter oneris eius magnitudinem, quod per se grauissimum, maxima etiam cum inuidia coniunctum esset; non eo etiam apparatu instructum se venisse ostendebat; vt tantum munus sustinere posset, qui scriptis iis, quas Rex iussisset, cópiis, eo animo profectus domo esset, vt quemadmodum superioribus expeditionibus fecisset, partem saltem aliquam belli susciperet: cui summa rerum administranda esset, oportuisse eum priùs omnium ad summam belli pertinentium rerum cogitationem suscepisse: omnia explorata, cognita, parata antè domo attulisse: ipsum inspexisse: legatos, ministrosque iam antè domi delegisse; quos etsi haberet, non haberet tamen plures, quàm qui copiis tantùm, quas ipse scripsisset, ducendis administrandisque suppeterent. Tandem quemadmodum antea priuatim, ita tum publicè magistratum accepit. Constitutis rebus iis, exercitum vniuersum recensere Rex instituit. Præ cæteris longè ornatissimæ in lustratione hac Polonorum equitum turmæ comparebant. cùm longè plures ex amplissimis quibusque familiis, quàm vlla alia superiorum expeditionum ad bellum hoc conuenissent. inter alios Samoscius ad priores copias suas, quas superiori æstate à se conductas, hieme in Samogitia contra hostiles in Liuoniam irruptiones mandato Regis collocàrat, aliquot ornatissimorum equitum millia adiecerat. omnes hi ad ducis exemplum vt superiori anno atrato habitu vsi fuerant, ita tum cæruleum sumpserant. Par his suo genere peditatus erat: Vrouecianus pręsertim ex sola nobilitate scriptus. Nec multùm de proximi anni studiis & apparatu Lituani quoq;

quoque remiserant. Itineris ratione à Rege cum Samoscio constituta, à dextra Lituani iuerunt; iis aulicus miles, qui ad Gedanum fuerat, perque absentiam Ioannis Sborouii à Christophoro Niscicio regebatur, attributus erat. partem copiarum aliarum cum Stanislao Tarnouio clarissimæ familię, senatoriique ordinis viro, quę locum castris deligerent, Ostrouiam versus Samoscius præmisit. cum eodem Veierum & Vrouecium ire iussit. Tarnouius, quemadmodum iussus erat, castrum præteruectus in Plescouiensi via, qua præsidia in castrum ventura, nuntiique exituri expectabantur, consedit: quæque ad oppugnationem pertinebant administrare cœpit. Interim Samoscius aduenit; castraque ab inferiori parte ad Velikam flumen ponit. biduò pòst Rex ipse consecutus fuit. Sita Ostrouia est in insula Velikæ fluminis, quòdq; nullos à terra aditus habeat, indè nomen id, quod insulam Slauica lingua significat, accepit. Muros ex lapide satis firmos: propugnacula item complura habet: vnum præcipuè in septentrionali castri angulo, à qua eadem parte porta atq; aditus in castrum est, insignis magnitudinis, adque nostræ ætatis propugnaculorum formam diligenter dimensum, eo positu, vt duo castri latera, vnum quod ad septentrionem, alterum quod ad orientem spectat, defendat. Cum de oppugnatione cum Samoscio Rex deliberaret, animaduertit, occidentale castri latus, ita modico flexu lunatum; vt nulli recta linea secundùm id latus tormentorum ictus dirigi possent, atque ita nihil ferè ab ea parte à tormentis periculi militi metuendum videretur. Itaque duo propugnacula altera, quæ in meridiem conuersa erant, tormentis verberare instituit; quòd iis à defensoribus nudatis, occidentali parte iam antè, vt ostensum est, innoxia, sine periculo ad oppugnationem iturus miles videretur. Vngaris orientalis anguli propugnaculum, Polonis occidētale attribuitur; perfectisq; biduo munitionib., & tormentis intra eas constitutis, ex vtrisq; muri quati cœpti fuerunt. Ab Vngaris propugnaculo, quod oppugnabant, indè proximo muro continuis tormentorum ictibus verberato, ruinis quibusdam, quę tamen pręcipitem aditum in castrum pręberent, patefactus ab iis murus fuit. Poloni, curante apud eos tormenta Veiero, in fundamenta propugnaculi, & inferiores fornices tormenta conuerterant. cùm quòd ab inferiori parte facilior in arcem aditus futurus videretur: tum ne superiore turris parte à se occupata, quod facere destinauerant, vt per fenestras eius scloppetis indè rem gererent, exq; interiore castri parte hostē propellerent, puluere fundamentis subiecto circumueniri ab hoste possent. Vngari per ruinas, quib. ab eorum munitionib. murus apertus erat, irrumpere mox conabantur. Represso impetu illorum à Samoscio, qui militem, quò ad maiores res integrior accederet, sine causa vulnerari nolebat, cùm rursum ab vtrisq; munitionib. summa vi tormenta contra muros disploderentur, magisq; murus ruinis aperiretur, hostes eodē die deditionem fecerunt. Iam nox appetebat. itaq; cùm præsidiis adiunctis vlterius deduci non possent, atq; interim separatū in locum è castro traducerentur, plebs rusticana Lucensis cædis memoria perculsa, subitò magna voce vltrò in verba Regis se adigit. quo clamore aliquoties repetito, cū vim illis adferri Samoscius ratus accurrisset; narrabant iuratos se Regi, fidosq; posthac fore; eòq; clamorem tam altum sustulisse, quò vel ab ipsis Moscis exaudirentur. Cęteri, in iisq; Nascokinus pręsidij pręfectus, eius, quem legatione ad Regem functū, posteaq; captum suprà ostendimus, propinquus, dimissi fuerunt. Rex antecursorib. præmissis Plescouiam mox ipse progressus fuit. In primo agmine Balthazar Andreę fra-

 tris

tris Regis filius cum Vngaricis, Palatinus Braslauiensis cum Polonicis aliquot copiis incedebant. Hi vbi ad Cerecham flumen, quod ab oriente in Velikam influit, venerunt, ex Vngaris quidam flumen transgressi in tres partes copias suas distribuerunt. Prima ex iis rectà Plescouiam contendit: duę reliquę diuersis locis in insidiis consederunt. Ex iis primi cum hostium excubiis congressi, mox pedem referre cœperunt: hostes quod erat, insidias veriti, recedentes tamē secuti, postquàm secundi ex insidiis consurrexissent, nihil amplius veriti, quòd numero vtrosq; superarent, effuseq; insecuti, ad tertios protracti fuerunt: à quib. reliqui in fugam coniecti: tres Boiarici generis capti, ac in castra adducti fuerūt. ex quibus, quantum in vrbe virium esset, quid pręsidij animiq. hostes haberent, cognitum fuit. Simili euentu Sigism: Rosnius, qui cum veteranorum Polonorū copiis, quas Lituanis adiunctas suprà ostendimus, missus fuerat, ac deinde Germani aliquot equites, inter quos Rhederus Silesius voluntarius erat, excursione ad vrbē facta, captiuos aliquos adduxerunt. Samoscius ipse primùm Cerecha flumine, indè Plescouia amne trāsito, situs cognoscendi causa vrbem circūuectus fuit. accidit hic, vt cū Vrouecio vno asumpto, aliisq; subsequi se iussis, quò accuratiùs situm vrbis è propinquiori loco cognosceret, sub ipsos quasi muros contra portam quandam successisset, conspicati eum hostes, alam equitum contra eum emitterent; eaq; cùm intra teli iactū ad eum accessisset, Samosciusq; etsi periculum videret, non tamen se commoueret, illa etiam insidias vereretur, iustum temporis spatium ex aduerso neutris se cōmouentib. constiterunt. Interim qui tardàrant accurrentes, impetu in hostes facto, in vrbē eos reiecerunt. Rex vbi propius ad vrbem accessisset, cognoscendi loci causa ipse quoq; cum Samoscio eam circumiit. Ciuitatis Plesco-
uien-

uiensis in annalibus Plescouiensibus, qui in Polotiensi Bibliotheca inter alios reperti, in manus nostras peruenerunt, circa annum ab orbe condito VI. M. CCCC XII. antiquissima mentio est; quo Thorium filium Rurici principis Russiæ Olgam ex ciuitate ea in matrimonium accepisse, ex qua Suentoslaus filius natus ei sit, memorant. Indè varia cum vicinis gentibus bella ei intercessisse narrantur: maximè tamen Ikolos populos, quorum ab eo tempore cum imperio nomen quoq; interiisse videtur, fœdere cum Novogardiensibus inito debellasset: cum Sudetibus, qui ea quondam loca tenuerunt, in quibus Derpatum nunc est, & cum Germanis Liuoniensibus frequentibus præliis contenderunt; cùm vel à suis finibus eos prohiberent, vel intra eorum fines bellum gererent. A Germanis capta etiam vrbs circa annum VI. M. DCC. L. traditur. Ab Alexandro autem filio Iaroslai ex stirpe Monomachi haud multò pòst in libertatem rursum vindicata. qui profectus à Batti principe Tartarorum, auxiliisq; Tartaricis adiutus cùm prælio Liuonienses superasset, ex pacto deinde vrbem recepit. continentia tamen deinceps quoque bella cum iisdem ciuitati fuerunt. Illud satis apparet, eam & opibus plurimùm olim valuisse, & priusquàm à patre huius Basilio in seruitutem redigeretur, non modò propriis legibus magistratibusque vsam, sed quod eo in loco magis fortassis mirandum fuerit, egregie etiam iis temperatam fuisse. cùm primis Posadniki, quod si verbum verbo interpreteris, assessores significat, ex quibus senatus constitutus fuerit, numerantur: in grauiorum rerum deliberationibus, legationibus audiendis, dimittendisq;: fœderibus sanciendis: eligendis principibus: pace denique ac bello suscipiendo: legibus ferendis, populi summa authoritas erat. qui in comitiis, Viecis ab iis dictis, quæ ad omnes per-

tine-

tinerent, vniuersus iubebat: Secundùm Posadnikos nobilitas erat honore iis proxima: tum verò diuersarum societatum mercatorum, quorum & magnam multitudinem eo in loco fuisse, eorumq; commerciis maximè ciuitatem creuisse apparet, præfecti: qui magistratus etiam ius ac authoritatem habuerunt. Ditionem possederũt amplissimam; ad eamq; cùm Magni Luki, & Isborkum, tum quicquid intra eas est, pertinebat. Prouincias hasce per legatos Palatinos ab ipsis dictos regebant. His omnibus magistratibus finita cum potestate princeps præerat. Eum seu ad vitandas factiones domesticas, seu quòd externo regnum occupare volenti, facilius restituros se existimarent, modò Russię, modò à Lituaniæ magnis Ducibus certis conditionibus, ac vt secundùm leges suas ius sibi dicerent, petebant. A Lituanis Dummunthum, Timotheum nimirum, postquàm Christianus factus esset, appellatum circa annum VI. M. DCC. LXXIIII. ac postea filium eius Dauidem accepisse memorantur: posterioribus etiam temporibus ab Olgerdo filium eius, qui sacris Christianorum initiari voluerit, Andreasque dictus sit, quosdam præter leges sibi imperantes ipsi remouebant. Tandem cum Russiæ magnis Ducibus conuenerunt, vt certis deinceps legibus eorum maiestatem colerent, principesque non nisi ab illis, qui tamen secundùm patrias leges ciuitati imperarent, quiq; nominatim à ciuitate petiti essent, acciperent. A Basilij cæci filio Ioanne, primùm Basilius Suiscius legatus, deinde Basilius filius Plescouiensibus & Nouogardiensibus coniunctim princeps datus fuerat. Etenim sub idem tempus Nouogardienses subiugârat, Plescouiensium auxiliis adiutus; quæ illi partim ex fœdere, de quo dictum est, partim æmulatione Nouogardiensium miserant. cùm paulò antè à Liuoniensibus bello petiti, à Nouogardiensibus spreti

spreti atq; destituti, ab Ioanne adiuti fuissent. Atque in eo quidem statu ad annum VII. M. XVIII. ciuitas permansit. quo à Basilio Ioannis filio, eius qui nunc rerum potitur, patre libertate spoliata fuit. Imposuerat eis principem Basilius Ioannem Michaëlis filium Repkam, quem Naidenum postea appellârunt; vt qui non petitus, sed vltrò quodammodo obtrusus eis esset. Contra hunc cùm Nouogardiæ fortè Basilius esset, misit ad eum ciuitas legatos, qui querelas quasdam ad eum deferrent. Cùm verò & Ioannes Nouogardiam ad Basilium accessisset, ipsius hortatu maiorem senatorum partem, quò præsentibus iis controuersias eorum minueret, euocat: in vincula deinde omnes coniicit: Plescouiensibus denuntiat, vt consilium omne abrogent: campanam insignis magnitudinis, qua ad comitia obeunda ordines conuocabantur, ad se mittant: eaque vt facturos sciat, alios plures ex omnium ordinum hominibus obsides sibi dent. Plescouienses partim amore suorum inducti, partim iis rebus præsenti periculo defuncturos se existimantes imperata faciunt: Obsides complures alios ad eum mittunt. Quibus acceptis, Plescouiam ipse Dux die mensis Ianuarij vicesimo quarto Oximæ sacro venit, cui in memoriam rei benè gestæ templum deinde ibi consecrauit: primòq; in ædem saluatoris, inde Trinitatis, in cuius tutelam nominatim ciuitas se tradiderat, descendens, Vassiani Episcopi Columnensis, qui eò cum illo venerat, captamq; tum vrbem pronuntiabat, oratione confirmatus, vrbem diripit: Senatum omnem, magnamq; nobilitatis partem in vincula coniicit: nouisq; coloniis immissis in Moscouiam secum abducit; vt non pauci tum essent è nobilitate, qui ne patria mouerentur, religioni ac societati alicui religiosorum fratrum se manciparent. Ab eo verò tempore in durissima seruitute ciuitas permansit.

ſit. Vrbs in longitudinem porrecta, qua ad occidentem ſpectat anguſtior, à meridie Velika flumine alluitur. qui eo loco non modò nomine, ſed tot aliis fluminibus receptis, re ipſa magnus, quinq; infra eum paſſuum millibus in Pelbam lacum influit: à Septentrione Pleſcouiam amnem habet, qui non magno à Nouogardia inter uallo ortus, vrbem cui nomen dat mediam ſecans, in Velikam illabitur. Ipſa in tres partes diuiditur, quæ ſingulæ, diuerſis interiectis muris inter ſe ſeparantur. alteram, quæ occidentem ſpectat Sapskovam, tamquam vltra Pleſcouianam appellant: tertia & media inter has arx eſt, quæ & ipſa in tres partes diuiditur: exteriorem, quæ ad meridiem, atq, flumen Velikam pertinet Krſemnoviam: alteram Domantovam: tertiam mediam dictam, non ad arcem, ſed ad vrbem ipſam, cuius quaſi vmbilicum tenet, appellatione relata. Septentrionale latus omnium longiſſimum ad octo millia paſſuum in longitudinem, muro omni ex lapide facto protenditur. Ad eum Moſcus Polotia Lukiſq; captis, alium ab interiori parte terra inter binos trabum ordines, quibus ea contineretur, latiſſima interiecta, adiecerat. Propugnacula ab omnibus partibus ex eodem lapidis genere firmiſſima habet. Cumq; veteris operis propugnacula non ſatis æqualia inter ſe eſſent, indeq; fieret, quominùs directis ex vno verſus alterum tormētorum ictibus mutuò ſe protegerent, ex angulis eorum parietibus nouis proiectis, iiſdemq; altiſſimo ceſpite veſtitis, feneſtriſq; per eas diſpoſitis, vt pari inter ſe ſpatio prominerent, effecerat: ad eadē verò propugnacula, quòd partim anguſtiora, partim infirmiora viderentur, quàm vt maxima tormenta, eorumq; vim, cùm diſploderentur, continere poſſent; turres alias itidem ligneas ex firmiſſimis trabibus magno itidem opere factas opportunis locis ab interiori parte interiecerat, magnaq; maiorum tormento-

rum

rum vi compleuerat. Loci facies ab omnibus partibus amœniſſima eſt, cùm duorum fluuiorum confluxu, & quà patentibus campis, quà crebris collibus leniter aſſurgentibus, iiſdemq; frequenti iunipero veſtitis, quæ à Voronecia vſq; non ſecus ac ſi magna induſtria conſita eſſet, huc excurrens, hortorum ſpeciem loco circumdat: tum maximè monaſteriorum vicinorum frequentia, quæ vltra quadraginta ex lapide omnia elegantiſſimè exſtructa, paſſim per vicinum agrum conſtituta ſunt. Celeberrimum ex iis Svatohorenſe eſt, cùm religione, à qua ſanctum montem locum eum appellant, tum loci munitione. In rupe enim duriſſima tribus circiter à Pleſcouia paſſuum millibus ſitum, firmiſſima præterea turri, mœnibuſque ad caſtelli modum munitum eſt. Moſcus cùm, quemadmodum antè oſtenſnm eſt, Lukis captis ad Pleſcouiam moturum Regem minimè dubitandum ſibi iudicaret, omnibus rebus, quæ ad ſuſtinendam obſeſſionem pertinerent, diligentiſſimè eam inſtruxerat; magnaque copia omnia comportari iuſſerat. Cuius rei vltra ea, quæ antiquitus ad defenſionem vrbis comparata erant, hoc loco eò maiorem facultatem habet, quòd in eum locum per Naruam omnem è Germania aliiſque occidentalibus regionibus bellicum apparatum conuenire neceſſe eſt. Itaque tantus omnium rerum ad bellum pertinentium apparatus in vrbe erat, vt ſuperiori anno Moſcus nec illi loco ſatis fidens maiorum tormentorum partem aliquam in vlteriorem Moſcouiam deportare inſtitueret. quæ cùm grauitate ſua tardiùs promouerentur, Ilmeno lacu non procul à magna Nouogardia ea obruit. Præerat arci Baſilius, & fratris eius Petri ad Vlam flumen à Nicolao Radiuilo ſub Sigiſmundo Auguſto cæſi filius Ioannes Suiſcii, è Suſdalienſium Ducum familia oriundi. Andreas Choroſcinus; & Pleſceiovus. quo-

rum

rum Ioannes conſilio, Choroſcinus corporis ac animi
robore magnam apud Moſcum authoritatem habe-
bant; indeq; etſi ætate Baſilius Ioannem antecederet,
ſummam tamen rerum omnium huic commiſerat. E-
quitum in vrbe vltra ſeptem millia: peditum cum iis,
qui ex opidanis militares operas inter milites obibant,
ad quinquaginta millia fuiſſe conſtat: Vrbanæ multi-
tudinis totidem. Inter peditatus ductores Koſetſcius
cum animi magnitudine,tum procera corporis ſtatura
Duci gratiſſimus, authoritatis ac virtutis præcipuam
ferè opinionem habebat. Koſakki Nicolao Duce in re-
gia ditione Circaſſii nato, ſed qui diu Moſco operam
nauârat, hoc conſilio aliquot eò venerant; vt ex inſti-
tuto militiæ ſuæ per agros palantibus excipiendis,præ-
diſq; agendis inſidias ponerent. Ad id enim militiæ ge-
nus vſu aſſuefacti, nullis armorum vix contra cœli
iniurias veſtium indumentis tecti acinace & haſtili v-
no, plerique tamen etiam ſcloppetis rem gerentes, ad
ſingulos circumſiſtendos,opprimendosq;: itinera,loca,
res hoſtiles explorandas: flumina cymbis ac trabibus
trananda: denſiſſimas ſiluas,ac inuia quæque penetran
da cum leuitate armorum, ſitis, famis, ac laborum to-
lerantia, tum vſu atq; exercitatione plurimùm valent;
cæteriſque ferè omnibus præſtant. verùm eos Suiſcius
conuiuio in vrbem acceptos intra mœnia retinuerat.
Rex rebus iis cognitis, munitionibuſque vrbis perſpe-
ctis, facilè intellexit,non ſine ratione ab initio iam ple-
riſque eò potiſſimùm eundum contendentibus, aſſen-
ſum ſe non fuiſſe, longéque minora quàm præſens ipſe
cognoſceret,de ſtatu vrbis eius atque munitionibus ſi-
bi renuntiata fuiſſe: ſe nec à peditatu,quem, ſi ſumma
vi vrbem oppugnare vellet, triplo maiorem adducen-
dum ſibi fuiſſe intelligebat; nec à puluere tormentario
ad oppugnandam vrbem ſatis inſtructum acceſſiſſe vi-

debat.

debat. Qui enim Suſæ depoſitus fuerat, negligentiùs
igni ab iis,qui in præſidio erant,habito,conflagrarat:al-
terius autem vt præcepta iam opinione pacis nec ab
initio ſatis magnam copiam quæſtores parârant:acce-
dentéque inſigni ſubuectionum difficultate, qua à flu-
mine relinquebantur, vix eum ipſum, quem paratum
habebant,aduehere potuerant. Itáque varia animo a-
gitanti præſtare aliquando videbatur, ſi Pleſcouia reli-
cta, vel magnam Nouogardiam rectà contenderet,
quam nonnulli minus munitam putabant: vel ad vici-
na caſtella Porchouam & Vdouam ſe conuerteret;
iiſq; in poteſtatem redactis,obſidione ex iis vrbem pre-
meret. quorum illud inter Nouogardiam & Pleſcouiã
ſitum magnam ad intercludendam à ſubſidiis & com-
meatu Pleſcouiam facultatem habere putabatur: hoc
Iuanogrodenſi arci,quæ portum Naruenſem efficit,im
minebat;Priori conſilio cum eæ,quę antè demonſtratę
ſunt, rationes, & à Pleſcouia metus, tum ipſius Nouo-
gardienſis vrbis fama, quam & ipſam non exiguas ad
reſiſtendum vires habituram conſtabat, itineris deniq;
longinquitas,pręcipitante iam æſtate,ac tempeſtatum
expectatio locum non relinquebant. Alteram obſidio
nis rationem, ac viciniorum caſtellorum oppugnatio-
nem,prӕterquàm quòd indignam ſuſceptæ expeditio-
nis fama futuram putaret, hoſti etiam animos additu-
ram iudicabat.Itáque cùm animi magnitudine, ac vir-
tute militis,qua pleraque alia conſecutus eſſet,eas quo
que difficultates ſuperare ſe poſſe non deſperaret, de
loco caſtris capiendo diſpicere cœpit. Conſtituerat ab
initio à Nouogardienſi via,qua Pleſcouia fluuius in vr-
bem, indè infra eam in Velikam illabitur, quòd ad ex-
cludenda ab vrbe ſubſidia, ſubuectioneſque arcendas
cùm primis opportunum videbatur, caſtra facere. ſed
id vt dimitteret conſilium,longitudo lateris eius,quod

quem

quemadmodum oſtenſum eſt, ad octo millia paſſuum patet,latiſſimique ab ea parte ac patentes circum circa campi faciebant.In quibus cùm ſubſidia equitum nulla tutò collocari poſſe viderentur, nec verò propter continuas hoſtilium tormentorum eiaculationes propiùs caſtra admoueri;verebatur ne peditatus, qui in opere ac munitionibus futurus eſſet, ſi nullum illi è propinquo ab equitatu ſubſidium ferri poſſet, in tanta equitatus ac peditatus hoſtilis tot locis ſimul erumpentis multitudine, maximè ſi ancipiti prælio ſubſidiis à Nouogardia miſſis,& eruptione ex vrbe facta pugnandum ei foret,vndique circumueniretur.Oſtendebat Samoſcius, qui vt nihilominùs in ſententia permaneret, Regem hortabatur,circa flumen Pleſcouiam ſinus non nullos ſibi videri, in quibus iuſtæ equitum copiæ ſub tentoriis collocari poſſent;quæ in tempore deinde contra excurſiones hoſtium auxilium noſtris ferrent: hac ratione caſtris eo loco quàm latiſſimè Nouogardiam verſus explicatis, ab omni ſubſidio & commeatu, ſine frequentibus excubiis, quibus ſi ab altera parte caſtra ponerentur, continuis defatigari militem neceſſe eſſet, multò commodiùs obſeſſos intercludi poſſe: accedere,quòd ab ea parte ſolum penè eſſet molle;ab aliis ferè omnibus rupes duriſsimæ id exciperent; quæ & opus moraturæ,cuniculos autem omninò excluſuræ eſſent. Rex tamen quòd priorem ſalutis, quàm victoriæ rationem habendam iudicaret, ab orientali latere oppugnare vrbem ſtatuit. quo in loco & peditatus,qui in opere futurus eſſet,à ſiniſtra Velika flumine defenderetur; & caſtra proximè munitiones hoſtium promoueri poſſent.quòd ab ea parte frequentes colles exurgentes ab hoſtilium tormentorum ictibus frontem tutaturi eſſent: angulus præterea,in quem ab ea parte vrbs muris coibat,ipſe etiam maiorem rei bene gerendæ facultatem

tatem dare videretur.Itaq; tranſgreſſus flumen Cerecham,caſtriſq; tum ibi metatis, iiſdem Lituanicas copias, & veteranum Polonum equitem, quos à dextra ire iuſſos diximus,recepit.EòdemFarensbekius Germanicum peditem,cum quo ſub id tempus venerat,adduxit.in quibus etſi erant aliquot,qui in Belgio ſtipendia fecerant, propter tamen & temporis breuitatem, & quòd Lubecenſes minus comes in concedendo delectu ſe præſtiterant,plerique ex vicinioribus etiam Germaniæ locis,iique tyrones,raptim ſcripti erant.Iiſdem temporibus Bartholomæus Budlerus àDuce Churlandię cum aliquo militum numero,qui ſuperioribus expeditionibus cùm aliis in locis bellumRex adminiſtraret,ad Liuoniæ fines in ſtationibus contra hoſtes fuerant,in caſtra venit:Voluntarij præterea aliquot,cùm ex Pruſſia, inter quos inprimis Fabianus Dhonanus: tum præter Rhederum,de quo ſuprà dictum eſt,alij etiam ex externa iuuentute nonnulli fama expeditionis huius exciti. Rex cum vniuerſo exercitu flumen tranſgreſſus, ſub eos, de quibus dictum eſt, colles, caſtra poſuit. Vngari à ſiniſtra ad Velikam flumen,Lituani à ſuperiore parte ad Porchovienſem viam conſederunt: medio inter hos ſpatioPoloni triplici carrorum ordine circumiecto,ea de qua antè oſtenſum eſt,ratione,ab vtraq;riui illhac labentis parte caſtra communiuerunt. qui inter hos & Lituanos tamquam angulus relinquebatur,Germanis attributus fuit. Venit ſub idem tempus in caſtra à Turcarum Imperatore legatus,grauis ætate homo.HicTartaros,quos ſuprà profugiſſe oſtendimus, ex fœdere, quo vtrinq; perfugæ reddi iuberentur,repetebat.Oſtenſum fuit,quia nondum Rex eos vidiſſet,nec quid dicerent,audiuiſſet,vbi in Poloniam rediiſſet, cauſa cognita Principi eius reſponſurum. Etſi minor peditatus erat,quàm pro amplitudine ſuſceptæ oppu-

oppugnationis requirebatur: erat tamen & numero, & genere ipso militum ac armorum non contemnendus: equitatus autem, quemadmodum suprà ostensum est, ornatior ferè, ac instructior, quàm in vlla antehac expeditione fuisset. Itaq; per frequentissimam castrorum partem barbarus ductus, castrorum magnitudinem, equitum, quos obuios habebat, ornatum, equorumq; præstantiam, ac vniuersi exercitus speciem admiratus, faceret Deus inquit, vt isti principes, Regem ac suum Principem designans, coniuncti inter se animis essent; ne orbis quidem terrarum consensui eorum resisteret. Interim Vngarum militem propius vrbem, vt locum munitionibus dirigendis caperet, progressum hostes conspicati, eruptionem mox in eum fecerunt. sed fortissimè ab Vngaris ad portas vsque eos insequentibus, nonnullis vtrinque desideratis, in vrbem reiecti fuerunt. Munitiones mox Vngari ab ea parte, qua castra habebant, contra Pochrouiensem, quam appellabant, turrim, penes Velikam flumen: Poloni non longo ab his interuallo contra Svinienſem turrim agere instituunt; prius militaribus corbibus locis aliquot iusto interuallo communitis, equitumque ac peditum stationibus in iis collocatis; quę militi in munitionib. occupato contra eruptiones hostium, si quas fortè facerent, propinquo è loco subsidium ferrent. Magno labore eo loco propter soli duritiem, quod intra cubiti altitudinem in rupem desinebat, fossæ ducebantur. Nihil tamen ea res Vngari militis impetum morabatur; qui ingentibus saxis securibus excisis, indefesso studio opus perfecit; non tam multorum iactura, quàm insigni vnius Petri Kendij iuuenis claro in Vngaria loco nati; qui cùm noctu more suo vigilias Moscis citantibus, ad fremitum eorum procurrisset, è maiori tormento traiectus interiit. Cæterùm Vngari, quia ab ipso flumine nul-

ne nullo ambitu capto breuiori spatio rectà versus vrbem munitiones suas dirigebant, perfectis iam fossis aduersam turrim quatere cœperant; exiguoque tempore propugnaculo conuulso proximi muri partem aliquam strauerant. Polonis magno impedimento erat, quòd ab eo, de quo dictum est, loco, longiore interuallo munitiones versus vrbem institutę illis erant: latera quæ Vngaris ab vna parte Velika flumen, ab altera Polonorum munitiones tuta præstabant, ne circumuenirentur, vineis & subsidiis contra hostium impressiones munienda: indè perfectis tandem munitionibus, curante apud eos tormenta Veiero, priùs ex plerisque turribus, ex quibus ab omnibus ferè partibus petebantur, defensores deiiciendi erant: quòd deniq; in fundamenta, ac imam partem muri, iis quæ antè demonstratę sunt, causis, tormenta conuertebant. quas ob res cùm ab eorum parte tardiùs murus perruptus fuisset; Vngari nihilominùs, quà ab ipsis murus stratus erat, irrumpere conabantur. Samoscius cùm de eo ad Regem referret, ostendebat, longè & ad securitatem & spem victoriæ certius sibi videri, si dum è Polonorum quoq; munitionibus aditus in murum patefieret, irruptio sustineretur: interim & pluribus locis mœnia verberarentur; ruinæ, quibus contra Vngarorum munitiones murus apertus esset, ampliores fierent, qui per eas in vrbem aditus esset, cognosceretur: omnibusq; rebus diligenter exploratis, quę ad oppugnationem pertinerent, antè prępararentur. Timebatur ab altera parte, ne tempore interposito, spatium sui muniendi, nouasq; fossas obiiciendi hosti daretur: maximè verò quò minus consilio huic locus esset, difficultas pulueris tormentarij faciebat; vt necessariò priùs tentandum aliquid videretur; quam omni consumpto vnà cũ puluere vrbis ipsius potiundę spes decederet. Descenditur eò, vt mittantur, qui

Q locum

locũ inſpiciant, ac an quæ tranſgreſsos foſſæ difficultatéſue excepturæ eſſent, explorent. Deliguntur ex Germanis quinquaginta circiter; quòd erant inter hos, qui in aliarum vrbium oppugnationibus aſsiduè antea verſati fuerant. Hortatur ſimul Samoſcium Rex, vt quę ad oppugnationem pertinerent, adminiſtraret. ne ſi de aditu non incommoda renunciata eſſent, vel minimum temporis ſpatium differretur. Interim Vngaricus Decurio quidam miſſu centurionis ad os, qũd ab Vngaris, quemadmodum dictum eſt, in muro patefactum erat, profectus omnia facilia ac aperta renunciat: aditum latum: deſcenſum expeditum: exiguas ab interiori parte foſſas obiectas. Quo tempore cùm è primariis Senatoribus quidam differri nonnihil adhuc irruptionem ſuaderet, ne inter Polonicam & Vngaricam nationes æmulatio aliqua oriretur, ſi Vngarus prior irrupiſſet; oſtendiſſetq; Samoſcius, cur à Polonis aditus tam latus patefieri nondum potuiſſet, is vnamquamque felem pro ſe venari reſpondit. Samoſcius itaq; ad munitiones profectus, Polonis Germanos adiungit; quæque oppugnationi vſui ſint, adminiſtrari iubet. Vngaris Bornemiſſa præficitur. Rex ſub ipſam fluminis ripam, ad quam Vngarorum munitiones pertinebant, progreſſus, militemq; ad irruptionem paratum, paucis, quę tempus ferebat ad virtutem cohortatus, è propinquo euentum oppugnationis expectare inſtituit. Iam antè autem tormenta aliquot Velikam tranſlata fuerant, abq; inferiori parte muri, per quem ad oppugnationem iturus miles erat, ita collocata; vt aduerſo muro à fronte deterſo, rectis indè ſecundùm vniuerſum id latus interius ictibus defenſores peterentur. Eques ex inſtituto militari idoneis locis ſupra munitiones, circa vrbem, atq; vias, in omnes caſus diſponitur. Non poterat latere hoſtes, quid in caſtris pararetur; quòd in omnes partes latiſſimus ex vrbe

vrbe deſpectus erat. Itaque ipſi quoq; muros frequentes complebant. Samoſcius primùm ex Polonico peditatu viginti expeditiſſimos delectos per aduerſam foſſam muros ſuccedere, quisque ab eo loco in vrbem aditus ſit, explorare iubet. Renunciant illi foſſam ab ea parte eſſe, ſupraque eam pontem aliquantò depreſſiorem, per quem non difficulter tamen foſſa ſuperari poſſit. Mittit inde è Germanis quinquaginta eos: mandat his, vt quàm proximè muros ſubeant; ſi ſuperare ruinas poſsint progrediantur, ſignoq; quod acceperant, dato, alios, quos quamprimùm iis ſummiſſurus ſit, expectent; ſi non patere per eas aditum intelligant, ſine ignominia ſe recipiant. Interim ſi illis ſucceſſiſſet, ſignumq; quod conuenerat, datum ab iis fuiſſet, quæ illis ſubſidia ſummittat, diſponit: primò eiuſdem nationis militem, quod qui præmiſsi fuerant, id poſtulârant: indè Polonum partim equitem, qui Georgio Mniſcio præfecto Sanocenſe, Staniſlao Stadnicio, Procopio Penonſcio, Andrea Orſechovio, ac aliis quibuſdam authoribus, equis miſſis, vltrò operam ſuam detulerat: partim peditem. Primo loco Penonſcium & Orſechovium cum turmalibus eorum, qui haſtis rem gererent, locat. Indè Vrouecium cum pixidariis. Poſt hunc Staniſlaum Stadnicium cum altera equitum turma. Huic rurſum Vibranouium & Syrneum cum ſuis quenque cohortibus in ſubſidiis eſſe iubet. Vltimo & ſeparato loco Georgiũ Mniſcium cum iis quos ductabat, equitibus conſtituit; partem ad tormenta munitioneſque retinet. Germani cùm ad foſſam ſucceſſiſsent, Ioannesq; Garonna Gallus progreſſus primus aditum tentaſſet, graui caſu ab hoſtibus illo deturbato, cæteri cùm anguſtiores ruinas, quàm vt commodè tranſiri per eas poſſet eſſe exiſtimarent, conferti ad foſſam conſtiterunt. Poloni qui à tergo vrgebant, cùm non dari ſibi locum viderent, per me

 dios

dios illos penetrant; hoſtes turri lignea, munitioneque quam tignis in angulo turris,quē cum muro coiens efficiebat,ea de qua ſuprà dictum eſt,ratione contabulauerāt,ceſpiteq́;veſtiuerant,deiiciunt:in turrim magno ipſi labore euadunt;principesq́;Vibranouius ac Syrneus in ſumma turri ſigna figunt.Germani ad os, quod contra Vngarorum munitiones erat, quòd per id latiorem aditum eſſe viderent,ſigna conuertunt.Pręſcriptus idē,qui ſuprà demonſtratus eſt,ordo,& Vngaris fuerat,miſſusq́; eius rei cauſa ad eos Franciſcus Veſelinius,primarius cubicularius regius. Verùm apud Germanos primùm eo turbato,Vngari quoq́;,cum Polonos iam irrumpere cernerent, ſigno priùs a Rege accepto,per ruinas in turrim euaſerant; primiq́; Thomas Dercenus, & Matthias Kerekeſius ſigna in ea conſtituerant.Hos Gabriel Bekeſius arrepto ſigno, equitem, cui præerat, ſecum trahens, ſecutus fuerat; moxq́; pluribus aliis ſignis illatis, cùm vlterius indè in vrbem contendere vellent, foſſa iam antè ab hoſtibus ducta, ligneæq́; munitiones nonnullæ præter opinionem obiectæ impetum eorum tardabant.Hoſtes ab initio noſtrorum in ſubeundis muris impetu perterriti, ſuos è propugnaculis pulſos, ſigna diuerſis in locis fixa iam videntes fugam circumſpectare cœperant.Interim Ioannes Suiſcius paſſim equo Saucio volitans, modò minis, modò precibus, tandem ploratu & miſericordia: ab altera etiam parte Epiſcopus vrbis ſacra & ſimulacra obtendens, dum in occupandis muris noſtri retinentur, fugam pauoremq́; ſuorum ſiſtunt. Primùm tormentis ac ſaxis petere noſtros cœperunt:noſtris viciſſim tela in eos adiicientibus,compluribusq́; vtrinque ſauciis, turri, quam à Polonis occupatam ſuprà oſtendimus, puluerem ſubiiciunt; nullamq́; in partem milite ſe commouente, binis aliis vicibus id repetunt. Quo turri tandem correpta noſtri ferre ignem

re ignē diutiùs non valentes primùm deſcendere:ad extremùm etiam cum ex propugnaculo Velikano, quòd è noſtris tormentis tam breui tempore ſterni non poterat , ipſi tranſuerſis hoſtilium tormentorum ictibus ferirentur , recipere ſe coacti fuerunt. Indè in Vngaros omnes conuertuntur; qui cùm eas quas diximus illis obiectas munitiones, ſuperare ſe non poſſe intelligerent, cùm diu hoſtium impetum ſuſtinuiſſent,ac nox immineret, cæſis omnibus priùs ſublatis more militari ſe receperunt. Deſiderati eo die ſunt ex nobilitate Polonica vltra quadraginta : ex Vngaris non pauciores, ac præcipui inter eos nominis Gabriel Bekeſius. Magnum hoſtes quoque detrimentum acceperunt : cæſi complures; in quibus primarij peditum ductores, Nicolausque Cirkaſſius præfectus Koſakkorum : plurimi vulnerati. Itaq́; literis,quas ad præſidium Vdouenſe dederant, quæ exiguo poſtea tempore interiecto interceptæ à noſtris fuerunt, magnum terrorem oſtendebant; vtque ſine mora iis de rebus princeps certior fieret,ſubſidiaq́; ſibi mitterentur, petebant. Samoſcius militi ob eius diei laborem ac aduerſitatem conſulendum ratus, equitem, qui cum Georgio Mniſcio præfecto Sanocenſe in ſubſidiis collocatus fuerat, integerque adhuc erat, quòd conturbato poſtea ordine res ad eum non perueniſſet, circa tormenta munitionesq́; excubare iubet: vniuerſo autem peditatui ac munitionibus Vrouecio in oppugnatione concuſſo,Staniſlaum Penkoſlauium præficit. Altero die conſilio habito, ante omnia de tormentario puluere conquirendo cogitari cœptum fuit. Mittitur ad Ducem Churlandiæ,Rigenſes aliaq́;vicina loca. Exempla literarum Pleſcouienſium,quæ interceptæ fuerant,paſſim deſcribenda Samoſcius dat; quibus, ſi quis fortè grauior de aduerſo oppugnationis exitu rumor in Poloniam perlatus eſſet, hoſtium incommodo

modo perſpecto is deleretur. Proponit eodem tempore Regi, quò minùs caſus aliquis, qui obſidionem eos relinquere cogeret, interuenire poſſet, optimum è re nata ſibi videri, ſi integro adhuc exercitu caſtella, per quę miles diſtributus, longinqua obſidione, ac commeatus inopia premere vrbem poſſet, aliquot communiantur: iis perfectis, quòd voluntarius miles diu moram laturus non eſſet; commeatus præterea difficultatem reliquo exercitui aucturus videretur: nec dignitatis Regis futurum eſſet, vt voluntariis dimiſſis imminuto exercitu remaneret, ipſe in Poloniam, ad comitia obeunda, ſupplementum ſcribendum excurreret; ſe cum exercitu reliquo ad vrbem relinqueret. Si hiems expectaretur, voluntarios incommodis obſidionis, atque hiemis iniuriis adactos, miſſionem flagitaturos: reliquum militem nullis rebus pręparatis, commeatu omni conſumto minùs animi & virium habiturum; caſtella verò eo tempore vel muniendi vel exſtruendi nullam rationem fore. Regi cùm aliis multis de cauſis, omnia priùs, quàm ad id conſilium deſcenderet, tentanda videbantur; maximè tamen, quòd cùm Poſſeuinus, qui in Moſcouia erat, de animo erga pacem Moſci ſignificaturum ſe oſtendiſſet, verendum intelligebat, ne, ſi priuſquàm ille rediret, eorum quid ſuſciperetur, hoſtis defendendæ vrbis ſpe illi aucta, ſi fortè de tradenda ſibi Liuonia conſilij quid iam ſuſcepiſſet, id tum commutaret. Dum hęc geruntur, puluisq; ac apparatus bellicus expectatur, cuniculis interim munitiones hoſtium tentare placuit. Bini è Polonorum munitionibus verſus foſſam inſtituti, à rupe dura atq; aſpera excepti perduci non potuerunt. Vngari per ſummum ſolum foſſa ducta, eademq; cratibus intecta, vnum eo modo perduxerant. Is cùm latere hoſtes non poſſet, qui vt minùs eum vidiſſent, ex eo ipſo tamen, quòd ab oppugnatione tam diu ceſſaretur, conie-

cturam de conſilio noſtrorum capiebant, alium ſecundùm vniuerſum id latus in longitudinem, ex quo noſtros obſeruarent, egerant; ac tum eum puluere ſubiecto intercipiebant. Iiſdem temporibus ſubſidia è Moſcouia per Vdovam obſeſſis mitti cognitum fuit. quæ cùm per Pelbam lacum, ac Velikam flumen nauibus ventura Samoſcius intellexiſſet, primùm nauibus aliquot conquiſitis continuas arbores cuneis ferreis in ſingulas impactis, per eoſq; catenis transmiſſis, ea qua flumen erat latitudine connectit: alias à ſuperiori parte fluminis, qua venturus hoſtis erat, ſecundùm aduerſam ripam alligat; ita, vt cùm hoſtium naues tranſiiſſent, funibus adductæ regreſſum ab ea parte hoſti clauderent: alias ab inferiori parte verſus vrbem ita obiicit, vt cùm eum in locum perueniſſent, irretitis vtrinque nauibus, nullam in partem effugium pateret. In naues, quas contraxerat, Germanos, qui earum adminiſtrandarum peritiores credebantur, imponit: Vniuerſę rei Vrouecium præficit; cum eoque ſecundùm vtramque ripam expeditum peditem diſponit. Aduenerant commodùm ſub id tempus Albertus Reſaiſcius Caſtellanus Varſauienſis cum centum circiter & quinquaginta: Stephanus Bilauius cum ſeptingentis equitibus: Nicolaus Korffius & Vilhelmus Platerus cum Liuonibus aliquot equitibus. Eos cùm extra caſtra adhuc verſarentur, Suatohoram verſus conſidere, ac quò tutiores contra hoſtiles incurſiones eſſent, foſſa caſtra communire iubet. Hoſtes nauibus ſilenti nocte progreſſi, cùm in inſidias, ac noſtras naues incidiſſent, ac ne primum quidem impetum noſtrorũ ferre potuiſſent, mox in ripam ſe eiiciunt; ibi ante lucem palantes excepti, ducentique circiter Boiarici generis capti, ac in caſtra adducti fuerunt. Haud multò pòſt aliud à Derpatenſibus ſubſidium obſeſſis mittitur. Verùm id, cùm appropinquanti maturiùs

turiùs miles ſe oſtendiſſet, celeriter ſe recepit. Aliquanto deinde tempore interiecto Nicolaus Choſtovus inter peditũ ductores ſecundùm Koſcecium pręcipuæ apud Ducem authoritatis cum ſeptem millibus ſubſidio obſeſſis venire ab exploratoribus nunciabatur. Itáque Samoſcius, quòd vereretur, ne ſuperioris ſubſidij caſu fama ab hoſtibus cognito, aliò iter auerterent, totum locum eum, qui à caſtris Suatohoram vſq; vltra duo millia patebat, excubiis complecti ſtatuit. Erant militares ante hac excubiæ à caſtris ad flumen Pleſcouiam vſq; poſitæ: ab eo verò ad Suatohorenſem viam, quòd maximum interuallum eſſet, ne miles in tot excubias diſtractus nimium defatigaretur, Lituani voluntarii vltrò eam ad rem operam ſuam Regi deferebant. Choſtovus cùm diu in inſula quadam Pelbę lacus hæſiſſet, ac de priori ſubſidio, quod nauibus aduenerat, intercepto intellexiſſet, in terram exercitu expoſito, noctuque devio per ſiluas ad ſiniſtram itinere capto, Pleſcouiam contendit. noctu maior militum pars dilabi ab eo cœpit, vt ex ſeptem millibus vix trecenti penes eum manerent: ipſe vt diffugientes vel vi contineret, extremum agmen cogebat. Itáque cùm ſuperiorum noctium excubiis Lituani fatigati, ſimul quòd interea temporis nondum hoſtis veniſſet, de diligentia remiſiſſent, prętérque morem excubiarum aëris iniuriis coacti ignes excitaſſent, Daniel Iſlenovus, qui in primo agmine incedebat, cum iis, quæ ſupererant, copiis, euitatis locis iis, in quibus ignes cernebantur, in vrbem euaſit. Choſtovus, qui in extremo agmine, vt dictum eſt, erat, ac prætérquàm quòd totius noctis maximo in ſiſtẽda fuga ſuorum labore confectus erat, corporis inſuper mole homo procera ſtatura tardabatur, cùm è ſiluis egreſſum lux oppreſſiſſet, herbis per aliquot horas cæteris dilapſis ſe texit; ibique ab equitibus Andreæ Viſnouecii Palatini

latini Volinienſis, qui tum eius diei excubias excipiebant, repertus, ac ad Regem adductus fuit. Qui eum deſeruerant, partim cæſi, partim magno numero capti fuerunt. Aliquot diebus pòſt Theodorus Meſceodovus itidem cum copiis aliquot ſubſidio obſeſſis miſſus fuit. Hic cùm iam ferè excubias Lituanicas præteriiſſet, extremum agmen à Gabriele Cirkaſſio deprehenſum fuit: qui cùm impetum in id feciſſet, & clamore ſublato Bilauius quoque cum ſuis accurriſſet, centum circiter & quinquaginta conciſi, ad ſexaginta capti fuerunt; cęteri ad trecentos cum Meſceodovo in vrbem penetrarunt. Dum ad Pleſcouiam hęc geruntur, Suecię interim Rex in aliena victoria ſuam prædam facit; eoque quem in Germania ac Gedani, iis de quibus dictum eſt literis adiutus, militem conquiſiuerat, quemque è ſuis præterea ditionibus contraxerat, per militiæ præfectum ſuum Pontum Gardyanum Naruam occupat. Opidum id ad Velikam flumen ſitum eſt, quod qua Pelbam lacum relinquit, mutato in Naruam nomine, opidoque à ſe appellato triginta circiter infrà id paſſuum millibus in mare influit; eo alueo, vt ad vrbem ipſam maximæ onerariæ naues appellant; eædemque vlteriùs Pleſcouiam vſq; non incommodè agi poſſent, niſi ſupra lacum Pleſcouiam verſus viginti circiter cubitos altæ cataractę curſum earum interciperent. Dum in Magiſtrorum ordinis, priſcorum Liuoniæ Principum poteſtate erat, propterea quòd omnes merces Moſcouiticæ Derpatum primò deuehebantur, indè per Reualiam aut Parnauiam in mare exonerabantur, minùs vel à cultorib. frequens, vel munitum erat. Poſtea Ioannes ſuperior in aduerſa ripa aliam multò munitiorem è regione illi arcem Ivanogrodum ab illo, à Liuonibus Ruſſicam Naruam ad ſuæ, quam Germanicam appellabant, diſcrimen dictam, tam propinquo ab ea ſpatio excitauit, vt cum

cum veteri Narua ponte coniungi, abque vtroq; loco telum in alterum adiici poſſet: ex ea cùm Moſcus profectus Liuonica quoq; Narua potitus fuiſſet, cum Germanicis aliiſque vltramarinis & occidentalibus nationibus commerciorum in ea ſedem collocârat, omniaq; eò negotia & merces tranſtulerat. Sub famam expeditionis ad Pleſcouiam regiæ, quemadmodum ex aliis arcibus, ita illa etiam maiorem præſidii partem ad Pleſcouiam tutandam contraxerat. Gardyanus cùm tormentis quatere muros cœpiſſet, ac Moſci, qui in Ivanogrodenſi præſidio erant, Liuonicæ Naruæ, cui metuebant, tuendæ ſtudio, pontem tranſiiſſent, tormentaque pleraque ſecum traduxiſſent, ac verò irrumpente iam in opidum milite, territi, retrocedere cœpiſſent, Itali aliquot, qui cum Hieronymo Cagnolo in Suetico exercitu erant, victoriam ſubitò conclamantes, cumque reliquo milite ad portas vſque eos inſecuti, magnum eorum numerum conciderunt. Hac re, cæteri, qui in arcem euaſerant, territi; ſimul tormentis, quibus ſe defenderent, quę paulò antè Naruam tranſtulerant, deſtituti, exiguitateque ipſa ſua de defenſione deſperantes, deditionem fecerunt. Eadem præſidiariorum conſternatione Iamorodum quoque & Koporiam vicina caſtella in poteſtatem redegit. quibus rebus perfectis in penitiorem Liuoniam, vt per reliquas arces, quæ à Moſcis tenebantur, arma circumferret, cum exercitu regreditur: primoque Veiſenſteinium caſtrum alioquin natura & opere munitiſſimum, in ea Moſcorum trepidatione, præſidii exiguitate, nulla, dum Pleſcouia obſideretur, auxilii ſpe in deditionem accepit. Indè Parnauię exercitum admouet. Poſt captam Naruam literas à Principe ſuo ad Regem mittit, quibus is ad priores Regis literas, quibus multò antè, vt à Liuonia tanquam alieni belli præmio abſtineret, amicè hortatus eum Rex fuerat, circumducto die reſcribebat; ac ſuum cuiuſque iudicium, quibus in locis bellum cum hoſte gerere, quaſque ditiones eius inuadere vellet, eſſe debere ſignificabat. Magna ſpes Regem tenuerat, fore, vt æquitate priorum poſtulationum ſuarum perſpecta, locum eis Sueciæ Rex relinqueret; non modò quòd Liuoniam vniuerſam iam olim in fidem Regum Poloniæ veniſſe eò minus ignorare Suecię Regem ſciebat, quòd ſuperioribus temporibus, cùm frater eius Ericus Reualiam occuparet, nullo iure id ab eo fieri propriis literis ſuis teſtatum feciſſet; verùm etiam, quòd, poſtquàm ipſe maximo labore ac impenſa ad legatos de pace mittendos, vniuerſam Liuoniam primò cedendam, indè deſerendam pene hoſtem adegiſſet: ad paratam à ſe victoriam Sueciæ Regem acceſſurum expectandum ſibi non arbitrabatur. Quare etſi iniuria hac non parum commoueretur, in præſens tamen differendam iudicabat. Iiſdem temporibus à regiis quoque Præfectis ſimili fortuna caſtra nonnulla Moſcis in Liuonia adempta fuerunt: A Duce Magno Kirempeſium occupatum: Fabianum ſubitario opere munitum: à Byringio Pyrchelium: Thoma Embdano Salium captum: A Dembinio Lenouardum & Aſcherotum; quæ vtraque Dunæ flumini imminebant, peditatu aliquo à Rigenſibus, quibus grauis hoſtilium præſidiorum vicinitas erat, accepto, Scotoque milite, qui ad Regem ibat, retento, expugnata. Iamque Kokenhauſium quoq; caſtrum munitiſſimum, ab eodem Dembinio obſeſſum commeatus inopia breui in poteſtatem noſtrorum, peruenturum videbatur. Suprà demonſtrauimus Chriſtophorum Radiuilum ad vlciſcendas hoſtis in Mohilouenſem & Sclouenſem agrum excurſiones cum parte exercitus Moſcouiam verſus miſſum à Rege fuiſſe; eique Philonem Kmitam ac Haraburdam cum Lituanicis Tartaris coniungere ſe iuſſos. Kmi-

ſos. Kmita cum duobus circiter millibus equitum, Tartariſque, qui ſub Haraburdæ ductu erant, Lukis egreſſus, octo circiter vltrà Toropeciam millibus ad Nemeſam flumen, ac monaſterium quoddam, aduentum Radiuili expectare inſtituerat. Sub idem autem tempus Moſcouiæ quoque Dux, qui non procul inde Staricię tum erat, cùm de noſtri exercitus aduentu nondum cognouiſſet, Michaëlem Noſdrouatum, & Petrum Boratinſcium cum tribus circiter millibus militum eodem conſilio miſerat, vt metu vndique quàm maximo facto, qui è ſuis in Regis fidem venerant, direptionibus ac populationibus vexarent. Eorum exploratores temerè vagantes cùm in pabulatores noſtros incidiſſent, duo ab illis excepti, ac in caſtra adducti, oſtendunt quindecim indè millibus paſſuum ad Saleſam exercitum conſidere. Contra quem cùm Radiuilus, qui iam tum aduenerat, Bochdanum Ogniſcium ſeptingentis circiter magna ex parte leuis armaturæ equitibus ex diuerſis turmis ei attributis miſiſſet; ducenti circiter præter imperium pugnandi auiditate cum ſtationibus hoſtium congreſſi, ad diuerſos pontes, circa quos ſcloppetarios hoſtes in inſidiis diſpoſuerant, pertracti aliquot ex ſuis amiſerunt: verùm aliis ſubſecutis, ac Gabriele Holubkone ſuis, vt de equis deſcenderent, ſcloppetiſq; rem gererent, mandante, ſummotis per hos à ponte hoſtibus, noſtri hoſtium equites in fugam effuſos ad quindecim ferè millia paſſuum inſecuti, aliquot ex iis ceperunt. Radiuilus cùm cognouiſſet ad Reſouam aliam exercitus hoſtilis partem conſediſſe, verſus eam via impeditiſſima, quà nulli ante eum exercitui iter fuerat, cum exercitu progreſſus, triginta à Reſoua paſſuũ millibus ſubſtitit; indè Sukopſciam Iamam, quo nomine locum in quo diplomata iter facientib. dari ſolent, appellant, ſe conuertit; ac ad flumen Volgam caſtris metatis Halim-

Halimbekum cum Tartaris, quos circa ſe habebat per flumen Stariciam verſus contendere, populationeſq; ac incendia quàm latiſſimè in hoſtico circumferre iubet. Satis conſtat Moſcouiæ Ducem, qui, quemadmodum ſuprà demonſtratum eſt, Staricię tum euentum obſidionis Pleſcouienſis expectabat, cùm aduentantem exercitum, fugas agreſtium, ignes paſſim ſublatos ipſe magna ex parte cerneret; ac, quemadmodum ex Poſſeuino, qui tum apud illum erat, cognitum poſtea fuit, non vltra ſeptingentos milites circa ſe habebat, ſumma in trepidatione verſatum; delectum ex omni genere hominum promiſcuè habuiſſe, fugamque iam circumſpectaſſe. In præſentia mittit, qui agmen noſtrorum ſpeculentur, quamprimùmque de eo ſibi renuncient. Hi cùm ad Okomeciam alterum diplomatum locum, in quo Tartari pernoctabant, quinque millium paſſuum interuallo acceſſiſſent, diligenterque à noſtris excubias agi, loco prætereа munito eos conſediſſe ex agreſtibus accepiſſent, ad latus conuerſo itinere paludeſque quæ iis in locis erant, tranſgreſſi, ex Nohaienſibus Tartaris ac pabulatoribus noſtris aliquot oppreſſerunt. Interim Daniel Murſa ex iis, qui in menſæ miniſterio apud Moſcum verſabantur, ad noſtros tranſit: qui cùm de numero exercitus eadem ferè, quæ antea fama, ac captiuorum ſermonibus acceperant, ac inflatius pleraque prædicaſſet, orationiq; eius tanti principis inueterata potentiæ fama facilè fidem faceret; etſi memorabilis facinoris, ſi Stariciam proceſſiſſent, patrandi ſpes noſtris oſtendebatur: iis tamen viribus, quibus potentiſſimi principis vitam ac ſalutem ſeptam eſſe credi debebat, minimè pares ſe futuros rati; Dunam indeq; Dubnam magnis itineris difficultatibus conflictati ſe recipiunt. Ex itinere, temerè ab agreſtibus rumore tradito, commeatu Toropeciam laborare, ad eam deflectunt,

exercitumque ei admouent. verùm paucis diebus post cùm falsa de statu præsidij delata ad se cognouissent, se receperunt. Radiuilusque Chelmam rectà, indè priscam Russam versus contendit. Collocata ad Opakam contra Nouogardiam Kosakkorum manus aliqua fuerat: quæ partim prædis ex hostico agendis hostem distineret, partim subuectiones subsidiaque, si quæ Nouogardia Plescouiam mitterentur, obseruaret. Hi cùm continuè prædas ex hostico agerent, magnisq; incommodis hostes afficerent, Tartari Moscouitici, parte eorum negligentiùs agente, parte ex instituto ad prædas agendas profecta, repentino aduentu, eos qui in statione relicti erant, oppresserant. Tartaris à cæteris reuersis rursum deiectis, Mosci alias suas duobus locis ad Russam & Misciagam stationes ab Nouogardia nostris Kosakkis opposuerant. contra eos igitur, qui ad Russam erant, Radiuilus Kosakkos, quos penes se habebat, ipse subsequens, præmisit. Hi hostibus fama aduentantis exercitus iam antè territis, ac primo aduentu eorum in fugam conuersis Obalinscium ac Boiarici generis aliquot capiunt. Eo deinde ex loco ad Regem & reliquum exercitum Radiuilus revenit. Iam antè Antonius Posseuinus etiam, quem à summo Pontifice legatum ad Moscum iuisse suprà ostendimus, cùm mox post discessum à Volga Radiuili dimissus fuisset, ad Regẽ venerat; turmis aliquot equitum, quas è Nouogardia de aduentu eius certior Rex factus, obuiam illi miserat, in castra deductus. Afferebat hic, Moscum & si in ea & sua trepidatione, & belli aduersitate cùm primis pacis cupidus esset, nullis tamen aliis conditionibus eam accipere obstinatum habere, quàm quas iam antè Polotiæ per legatos suos proposuisset. Nam quòd hiems, quæ sæuissima iis in locis frigora adferre soleret, instaret; militem, quem ne primas quidem iniurias eius toleraturum sibi persuadebat, per hiberna distributum iri: Regem superiorum annorum consuetudine ad comitia obeunda in regnũ se recepturum: interim vrbem obsidione, se metu solutum iri, facilèque quamuis aliam sustinendi belli impetusq; regij rationem deinceps se reperturum confidebat. Rege contrà Posseuino ostendente, nec se priùs exercitum ab vrbe deportaturum, quàm vel vrbe potitus esset, vel vniuersa Liuonia Moscus decessisset; hortabatur nihilominùs eum Posseuinus, ne omnem tamen spem pacis præcideret; locumque colloquio constitui pateretur, in quem vtrinq; legati conuenirent, ac de pace inter se agerent: quod cùm Rex permisisset, literas per expeditum equitem ad Moscum dat. his eo omninò animo Regem esse ostendit, vt non priùs abscessurus, aut vllum belli finem facturus sit, quàm vniuersa Liuonia Moscus excedat. Quare ne nimium ea in re poneret, quòd frigoris sæuitia coactum abscessurum tandem exercitum existimaret; videre se obfirmato ad perferendam eam omnes animo esse; tum vt obsidio sustineretur, debere eum tamen tot subiectorum sibi innoxiorum calamitatibus atque miseria commoueri; qui cùm pro ipsius salute nullum periculum ac cruciatum recusent, summæ eum iniquitatis condemnari debere, nisi ipsorum vitam suis commodis ac obstinatione potiorem habeat. Eos autem neque propter frigoris vim in siluis iam latere: nec iis ipsis, quòd paludibus omnibus frigore concretis, peruiæ breui nostris futuræ essent, amplius protegi posse: eorumque iis ipsis diebus, quibus in castra venisset, magnum numerum partim concisum, partim captum se vidisse. Sub id enim aduentus eius tempus, subsidia, quæ cum Mesceodovo venerant, quemadmodum suprà ostensum est, excepta fuerant. Proinde ipse sibi consilium caperet: se quidem, vt seriò tandem animum ad pacem applicaret, authorem ei esse; e-

ſe; egiſſeque hanc ob cauſam cum Rege, vt ne omnem tamen de pace agendi facultatem tolleret: impetraſſe, vt legatos eius certum in locum, qui Moſco videretur, accedere, cumque ſuis legatis de pace agere ſe paſſurum Rex receperit. Moſcus literis iis acceptis ſine mora nuncium vnà cum ſuo tabellario, literiſque ad Poſſeuinum remittit. Pagum Sapoliam nonaginta paſſuum à Pleſcouia millibus, in diplomatum vſus & ipſum conſtitutum, ad conuentionem deligit, publicæq; fidei literas, legatis ſuis mitti poſtulat. Mittuntur literæ: locus accipitur. Exercitus interim, qui ad Pleſcouiam erat, maximis cùm hiemis, tum obſidionis diuturnæ incommodis afficiebatur. Itaque cùm & à voluntariis palam miſſio flagitaretur, conditioneſque pacis paſſim ſermonibus agitarentur; non deerant, qui remittendum potiùs Moſco de Liuonia aliquid cenſerent, quàm cùm exercitus incommodo diutiùs obſidionem ducendam. quod vt ſummi Pontificis authoritate perſuadere Regi conaretur, Poſſeuinum etiam tacitè hortabantur: idq; quò commodiùs perficeret, cùm ſententias ſenatus de conditionibus dicturus eſſet, eum vocari, præſenteque illo ſententias dici debere cenſebant. Spargebatur in vulgus, Regem vt maximè Liuoniam vniuerſam adiunxiſſet, omnem in Vngaros, vel fratrum ſuorum filios diuiſurum. Itaque ſtipendiarius etiam miles ſermonibus tentabatur; cur pro alienis commodis ſuo cum periculo depugnaret: pro prouincia, ex qua nec ad ipſum, nec ad rempub: fructus vllus peruenturus eſſet, vt alij ditarentur, vitam ſanguinemque ſuum ipſe in diſcrimen adduceret. Reſiſtebat rebus hiſce ſumma conſtantia atq; animi magnitudine Rex: maximè voluntarios obteſtabatur, ne ſuo diſceſſu exploratæ penè victoriæ, aut honeſtæ pacis ſpem corrumperent. Præter Regem Samoſcius omni contentione in id incumbebat. Oſtendebat publi-

publicè, ad omnia priùs ſe deſcenſurum, quàm infecta re, aut non tali pace, qualem in ſuperioribus comitiis Rex atque nomine Regis ipſe ordinibus promiſiſſet, diſcederet; quòd ſi maximè neceſſe eſſet, eòusq; tamen, dum comitiis habitis noua ab ordinibus mandata acciperet, ſe perſtiturum. Vt Poſſeuinus in ſenatum vocaretur, contra morem maiorum eſſe diſſerebat. Virum enim prudentem, & inprimis grauem & ſi nihil curioſius in aliena repub: facturum ſciebat; ne tamen vel interrogationibus atque ſtudiis aliorum, vel ſuo pietatis atque pacis in eam ſententiam pertraheretur, vt ipſe quoque cum aliis remittendæ Moſco partis Liuoniæ author eſſet, verebatur. quamuis eandem ſententiam ſuam hac etiam ratione apud Poſſeuinum deinde excuſabat; quòd cùm ex inſtituto reipub: omnium aliorum Principum legati publicè audiantur, ſolius ſummi Pontificis nuncij priuatim Reges conueniant, ne exemplo ſuo Priuilegium minueret, illum ipſum vitaturum fuiſſe, exiſtimaſſet. Conſilio deinde iis de rebus habito, duę omninò manendi rationes proponebantur. vt vel ex caſtris atque munitionibus, quemadmodum hactenus factum eſſet, obſidio vrgeretur: vel caſtellis extructis, in iiſque milite collocato, diuturna fame, ac commeatus inopia vrbs premeretur. Vtramque cum hiemis iniuriis, tum ſoli frigore iam aſtricti duricie, quæ nec militem ſub pellibus diutiùs verſari, nec opus vllum fieri paterentur, omnes ferè refutabant. Lituani priuato etiam iiſdem de rebus conſilio inter ſe habito libellum Regi offerebant. in quo cùm & ipſi manendi conſilium omne reieciſſent, id petebant, vt quò hibernorum incommoda, quæ ſuperioribus annis continua pertulerant, euitarent, in agro Moſcouitico miles haberetur. Interim diem certam Regi præfiniebant; intra quam niſi pax facta eſſet, nulla conditione diutiùs remanerę

 inte-

integrum ſibi eſſe oſtendebant. Non poterant latere hæc hoſtem: quòd propter voluntariorum nullo imperio ſe ſuosque coërceri patientium licentiam ex calonibus, ac eo hominum genere, quotidie aliqui ab hoſtibus excipiebantur: iiſq; ipſis diebus Saba quidam cum eius de quo dictum eſt, libelli exemplo ad eos tranſierat. Maxima inter hæc flagrabat inuidia Samoſcius: illum vnum ſententiæ eius eſſe authorem: hominem à pueritia literarum ſtudiis deditum, atque in Italiæ Gymnaſiis verſatum conſiliis atque obſtinatione ſua vniuerſum exercitum perditurum: legatum cum exercitu in hoſtico relicturum: ipſum extra metum periculi ad Comitia pro Cancellariatus ſui munere obeunda in Poloniam rediturum. Etenim iam conuentus nobilitatis Rex edixerat. Per eos quo loco res eſſet, literis nobilitati oſtenderat: neue vel exercitum reducere, vel ipſe ab obſidione comitiorum habendorum cauſa diſcedere cogeretur, vt in iis conuentibus noua tributa, & quę alia ad perficiendum bellum neceſſaria eſſent, ſciſceret, hortatus nobilitatem fuerat; in omnes nihilominùs caſus, ſi res non teneretur, literas, quibus comitia indiceret, ſimul miſerat. Augebat Samoſcio inuidiam diſciplinæ militaris tuendæ ſtudium, iam ab eo tempore, quo militem habere cœperat, contraque illos potiſſimum ab eo ſuſceptum, quorum quòd illuſtrior fortuna eſſet, peccata etiam, & peccatorum ad deterrendos alios pœnas illuſtriores eſſe dicebat. Fremebatur non iam quòd in mulieres, quæ caſtra irrepſerant, grauiſſimè animaduerti iuſſiſſet: nonnullas capitis ſupplicio affeciſſet; ſed quòd aulicum regium, qui in leges militares aliquid commiſiſſet, in vinculis haberet, nec totius exercitus precibus condonare vellet: quòd pueros nobiles, qui licentiùs in caſtris verſati fuerant, ad palum alligatos publicè ſpectandos præberet: turmę præfecti vicarium ſuſpendio affeciſſet: ex nobilitate quoſdam propter mundiciem caſtrorum negligentiùs habitam claua pulſaſſet. Itáque carmina etiam in eum ſpargebantur, quibus ſcholaſtica vita illi exprobrabatur. His ita non mouebatur, vt cùm ſemel licentiæ feneſtra aperta in alios libelli iacerentur, iactataque ea res in ſenatu fuiſſet, oſtenderet, niſi priùs in ſeipſum iniuria ea incurriſſet, quæſtione habita auxilium ſuum minimè denegaturum iis fuiſſe: iam cùm ab iiſdem ipſe priùs læſus eſſet, verendum ſibi eſſe, ne puſilli animi putaretur, ſi ſub aliena perſona proprias iniurias vlciſci videretur; rectiùſque facturos eos, ſi ſuo exemplo contemnendo potiùs ea diluerent, quàm vindicando vltrò authoritatem iis tribuerent. Signa militaria huiuſmodi plerunque dabat, quibus modò deſidiam, metum, auaritiam domum properantibus vltrò exprobrando: modò ad perſeuerantiam & conſtantiam nobili homine dignam eos cohortando à deſidia ad tolerantiam, ſi qui minùs alacres eſſent, binis vt plurimùm verbis reuocaret. Tentârat ſub initium motus eius veteranus miles, qui ad Gedanum fuerat, cœtus inter ſe agitare, quò de communi re maximè autem de ſtipendiis debitis deliberarent. Edixit mox, qui priuatas coitiones feciſſent, contra diſciplinam ac imperium militare feciſſe eos iudicaturum, legeque in eos animaduerſurum: quòd ſi quid de commodis ſuis agendum exiſtimarent, vel ſe appellarent, vel præſente ſe de iis agerent. Itáque ad tentorium eius conuenerunt. Hic cùm ille anguſtiis ærarii demonſtratis, è contra quid amor patriæ ac reipublicæ poſtularet, quid conſtantia boni haberet, concionatus fuiſſet: tandem non legatum ſe ad exercitum relicturum, ſed ipſum toto obſidionis tempore remanſurum pronunciaſſet, vtque idem ipſi facerent, vniuerſos hortatus fuiſſet: initio à Ioanne Sborouio facto, re

liqui omnes,quoad ipse maneret, se quoq; perseueraturos promiserunt. Samoscii consilium manendi secretò amici improbabant: monebant, videret, quam in se rem susciperet, cùm periculi plenam, tum quæ si secus caderet, magna cum inuidia eius superiorum rerum gloriam ipsius omnem corruptura esset. Iis vnum ille respondebat, existimare se bonum Imperatorem, eundemque bonum ciuem non suæ sed publicæ dignitati studere debere: si re infecta ab obsidione abscedendum sit, è re nata commodius futurum, ad se peccati eius opinionem recidere,quàm ad regem aut rempub. vniuersam.Allato iam antè à Duce Churlandiæ & Rigensibus puluere; ante Regis discessum denuò oppugnationem tentare visum fuit.Ab ea parte, qua Poloni antea è munitionib.suis muros quassauerant,hostes crebra propugnacula lignea obiecerant, eademque fossis communiuerant.Itáq; in superiorem aliquantò partem ad dextram munitionib.translatis,indè rursum tormentis muros percutiebant.Sed eo quoq; loco nouum propugnaculum,tormenta verò adeò grandia hostes opposuerant,vt, cùm quoddam septuaginta, alterum octuaginta pondo globos iacularentur,trium aggere repletarum corbium militariũ, vt ex ordine positæ erant, seriem, vno ictu penetrarent. Vngari quòd aditum in turrim,quæ ad Velikam flumen, & munitiones eorum pertinebat,satis latum patefecerant,modò ipsi per ruinas eas hostes propellebant,modò ab illis pellebantur. Conuersi etiam ad muros ea ex parte à Velika flumine dolabris & securib.subruendos fuerunt. à quibus cùm primùm aqua picéq; feruenti,aliisq; ignibus in eos effusis,auertere eos conati hostes fuissent, Vngari nihilominus eò processissent,vt parte muri inferiori egesta,superiore tanquàm testudine tegerentur,lędiq; amplius ab illis, quæ in eos mittebantur, non possent,hostes ligna iustæ

iustę crassitudinis,ferreis aculeis vndiq; horrentia catenis ferreis ad prælongam sudem aptata ex vrbe supra muros,ad quos Vngarus subruendos constiterat,ita vibrabant,vt ex ea iactatione verbere subtus detorto tanquam flagello, qui in opere erant, verberarentur, magnisque incommodis afficerentur.nec tamen Vngarus remisit,quòad maiorem eius muri partem strauisset.ad extremum,quòd ab ea quoque parte noua propugnacula contra turrim hostes collocârant,fossasque duxerant, oppugnationis consilium omninò dimissum fuit. Erat triginta circiter à Plescouia passuum millibus via, qua in Liuoniam & Rigam itur, imminens monasterium Pezzvra à Moscis, quasi sepulchretum dictum, Diuæ virginis,cuius eo in loco ex arbore enatam effigiem repertam colunt, religione, sanctitatisque ac miraculorum quorundam fama clarissimum; ob eamque plurimis ac amplissimis prouentibus, de Nouogroda Liuonica agris nonnullis detractis, eique assignatis à Moscouiæ Duce ditatum. Huic Mosci præsidium imposuerant. Magno id incommodo in ea vicinitate nostris erat. Nam & pabulatores nostros frequentissimè excipiebat: itinera infestabat;eoq; ipso tempore impedimenta à nonnullis præmissa, tum mercatores quosdam Rigenses excusserat. Ad quos damna ea pertinebant,quorum non erant pauci,maximè verò, qui impedimenta sua præmissuri illac erant, vt id potestatis suæ faceret, à Rege contendebant. Proponebatur ab altera parte, milite ex oppugnationis tam diuturnæ, ac irritæ laboribus nondum recreato,nouam vllam tentari non satis tutò posse.Rex multorum continuis precibus victus, Farensbekium eò mittit. Huic mandat, vt situ loci cognito, quid sui consilij sit, certiorem se faciat; si non magno negotio potiturum se eo existimaret, militem tormentaque illi summissurum; si difficiliorem, quàm

quàm vt eo tempore ſuſcipi deberet, expugnationem futuram iudicaret,integra re ad ſe rediret. Farensbekius paucis cum equitibus eò profectus, in itinere in hoſtium equites longè plures qui Pezzvra contra pabulatores noſtros egreſſi, ſub id tempus redibant, incidit. quorum aliis cæſis,cæteris profligatis,prælii huius prouentu inuitatus,&quòd nec foſſa adeò magna,nec pro pugnaculis aut ſitu magnopere munitum cerneret, vtque homo militaris benè de ſucceſſu oppugnationis ſperaret, oppugnationem ſuſcipit. Mittit illi Rex Germanum militem cum tormentis aliquot maioribus. qui cùm actis priùs munitionib. muri partem aliquam ſtrauiſſet,per ruinas irrumpere conabatur.iamque Vilhelmus Ketlerus Ducis Churlandiæ fratris filius, Gaſpar & Reinoldus Tiſenhauſii,ac alij quidam in turrim proximam euaſerant; atque in imam eius partem per ſcalas ſe demittebant. Iis ab inſequentibus fractis, ac per ruinas etiam, cum propter anguſtias earum, tum quòd hoſtes omnes conferti contra eas ſe obuerterant, nulla irrumpendi facultate militi relicta,qui in ima turri remanſerant, ab hoſtibus capiuntur. Mittit iterum Rex ad eas, quas antè miſerat copias Germanorũ,Bornemiſſam cum quingentis Vngaris peditibus,& maioribus tormentis aliquot: Polonicum militem ad caſtra Samoſcius omnem retinuit.Vngari cùm ab eadem parte,à qua Germani oppugnabant, inferiori tamen loco læuam verſus muros quatere cœpiſſent,iamq; aliquam muri partem diruiſſent, Thomas Solandius manu aliqua calonum & Koſakkorum Polonorum facta auerſam à Germanorum & Vngarorum munitionibus turrim,vt hoſtem diſtineret, ſcalis admotis ſcandere cœpit. iis iam repulſis cùm Germani per ruinas muri, iterum irrumpere tentaſſent, omni hoſtium multitudine in eos conuerſa, reiiciuntur. Eodem ſucceſſu cum donec Ger-

nec Germani ſe recepiſſent,ceſſaſſent, ab Vngaris quoque irruptio tentata fuit; hoſtibus rem miraculo, noſtris incantationibus & magicis artibus tribuentibus. verùm animaduerti hìc potuit, non minùs ſæpè in leuioribus munitionibus negligentia, quàm in firmiſſimis difficultate offendi: quòd in his magnitudo periculi, ac ex eo natus metus virtutem militum plerumque acuit: in illis exiguitas rei contentionem animi ac curam vt plurimùm remittit.Non dubitandum enim aliqui exiſtimabant,ſi coniunctis viribus,ac vno tempore incubitum in oppugnationem fuiſſet, non adeò magno negotio expugnari potuiſſe: Interim dum ſinguli per ſe,primùm Germani, indè Vngari ſucceſſiſſent, & hoſti in vnum locum vires omnes ſuas conuertendi facultatem datam: & noſtrorum impetum imminutum. Recipientibus ſe noſtris Scoti milites, qui haud multò antè ad Regem venerant, opportunis locis ſubſidio collocati, ſi qui è muris telis aut ſcloppetis noſtros petebant,certiſſimis ictibus conficiebant. Antequam diſcederet Rex,legatos,qui de pace cum Moſcis agerent, Ianuſium Sbaraſium Palatinum Braſlauienſem ab regno Poloniæ, Albertum Radiuilum, Palatii Lituanici Marſchalcum à magno Lituanię Ducatu deſignat.His Michaëlem Haraburdam hominem ingenioſum, & Moſcouiticarum rerum cùmprimis peritum,more maiorum, ſcribam adiungit. Cùm de conditionibus, in quas pacem fieri placeret,ageretur; vrgebant proceres Lituanici, vt magni Luki, qui proximo anno capti ab hoſte erant, quò facilius pax conueniret, hoſti redderentur. Oſtendebat Samoſcius,etſi quantum ad Lituaniam tutandam momenti tam opportuna vrbs, ac ea fertilitate, omniumq; rerum copia abundans ager haberet,animaduerteret: quò minùs tamen id fieret, non vſque adeò ſe repugnare,quod non ea religione eius retinendi,

tinendi, cuius nulla in comitiis mentio facta esset, qua ercuperandę Liuonię obstrictus ordinib. esset: molestè tamen se ferre, ante tempus hęc nullo cum fructu, non nullo autem, ne ad hostes efferrentur, periculo iactari. Itáq; Rex priuatim re cum Samoscio communicata, pacisq; constituendę arbitrio ei permisso, cùm quid ab eo fieri vellet, quid cùm in regnum venturus esset, ipse pro curaturus esset, ostendisset, optimæ spei & fiduciæ plenus discessit. reliqui ferè omnes ex præteritis obsidionis incommodis, ac imminentis hiemis difficultatib. de reli quę obsidionis euentu iudicantes, simulq; imminuti ac attriti exercitus opprimendi tempus nullum hostem prætermissurum cogitantes, non secus ac si extremum, quos relinquerent, visuri essent, periculum eorum misc rabantur. vt non deessent ex primariis senatoribus, qui Regi Balthasarem, Andreæ fratris sui filium cum Vngaro milite in castris relinquenti, ne id faceret, persuadere conarentur. Cum Regę vniuersus comitatus aulicus ac voluntarii ferè omnes proficiscebantur. itinere igitur per Ostrouam & Krasnohorodam capto, indè Ludsenium, & Rosittenium, quæ hostilibus præsidiis adhuc tenebantur, sine impedimento prętergressus fuit. sequebantur reliqua agmina properantiùs, omnibus ad Dunam flumen præuertere annitentibus. Itáque & si subsidia contra eruptiones à Radiuilo disposita fuissent; iis tamen dilabentibus, aliquot nostrorum carri abrepti à præsidiariis Moscis fuerunt. Transmisso indè ob nauigiorum inopiam non sine difficultate ad Duneburgum Duna flumine Vilnam Rex venit. In castris Polonicus miles stipendiarius omnis cum Samoscio remansit; tam is qui ab initio cum eo ad Plescouiam accesserat, quàm quem à Staricensi excursione cum Radiuilo reuersum receperat. Lituani cum Martino Curtio legato sexcenti; qui ab eadem excursione in castra venerant; & quò

& quò ab eius incommodis se reficerent, vt in vicinis pagis Porchouam versus collocarentur, à ductoribus impetrauerant. E voluntariis Poloni aliqui non multi tamen remanserunt.

R. HEIDENSTEINII SEC. REGII DE BELLO MOSCOVITICO *Commentariorum*

LIBER QVINTVS.

SAMOSCIVS PROFECTO E castris Rege disciplinam inprimis militarem, quam aliâs magna cura tuebatur, quò inter tot difficultates in hostico omnia diligentiùs circumspiciēda sibi videbat, eò accuratiori studio sanxit. Ex præfectis, qui ætate, ordine, ac vsu rei militaris cęteros antecedebant, ad quos de secretioribus quibusq;, ac grauioribus rebus referret, sex delegit. Senatorij ordinis Stanislaum Tarnouium Radomiensem: Stephanum Grudsinscium Naklensem Castellanos: Ex aliis Ernestum Veierum, Martinum Kasanouium, Ioannem Lesnouolscium, Sigismundum Rosnium: cæteris in rebus omnes ad consiliũ adhibebat. Interim quemadmodum Rex cum illo constituerat, eam in rem omni studio incumbebat, vt si pax cum hoste non conuenisset, ad obsidionem quàm diutissimè continuandam fameq; ac omnium rerum inopia ad deditionem vrbem adigendã instructa omnia ac parata haberet. De huius autem rei successu non dubitandum

dum ſibi exiſtimabat. quod quantùm in vrbe virium, apparatus bellici, commeatus ac rei frumentariæ eſſet, ex Suturna ſcriba Suiſcii; qui in excurſione quadam vnà cum fratre captus fuerat; ſeu quemadmodum ipſe, poſtquàm in poteſtatem noſtrorum perueniſſet, præ ſe ferebat, transfugerat, exactè cognitum habebat: ſubductisque rationibus, ſi omnes ad importandos in vrbem commeatus ac ſubſidia aditus præcluſiſſet, non multùm vltra menſem Maium ſuſtineri obſidionem poſſe reperiebat. Itaque ſic ſe comparabat, vt vel ex iiſdem ſtatiuis, quemadmodum eò vſque factum fuerat, obſidione vrbem premeret; aut ſi hiemis ſæuitia, ac commeatus, qui antè omnis ferè ab exercitu conſumtus fuerat, anguſtia, quò minùs id facere poſſet, prohiberetur, recreato interim prædis ex hoſtico agendis milite, Pezzuræ peditatum omnem, ac tormentorum partem admoueret; quam ob cauſam & quæ antè eò miſſa fuerant, tormenta non deduxerat: eaq; occupata ſimili ratione Porchouam ac Vdouam vicina caſtella oppugnaret; præſidiiſque iis impoſitis hoſtes intra mœnia compulſos contineret. ſi plus difficultatis oppugnationem eorum, quàm vt tentandam putaret, habituram perſpexiſſet, ligneis caſtellis ex vicinarum villarum ędificiis conſtructis, opportuniſſimas quaſq; vias, maximè verò, quæ à Vdoua, Porchoua, & Pleſcouia ad Nouogardiam pertinēt, occupare. cumq; parte exercitus ipſe Nouogardiam verſus in Prebuſio Simeonis ſupra Ilmenum lacum ſub tectis conſiſtere: partem dum glacie concretus lacus eſſet, in priſca Ruſſa, & Oſtaskoua continere: iisque ex locis omnibus tam Pleſcouiam, quàm Nouogardiam premere, latiſſimeque ſupra Nouogardiam verſus Tueram & Moſcouiam vaſtitatem circumferre cogitabat. Ita tamen, vt quoad liceret, primam rationem atq; Pleſcouiam quam diutiſſimè retineret: nec

nec niſi hiemis aut commeatus difficultatibus adactus ab ea moueret. Militem, quem circa Svatohoram ſupra Pleſcouiam ad Vdouenſe iter obſidendum loco opportuniſſimo collocatum antè oſtenſum eſt, minimè interim dimouendum arbitratus, ne tamen repentina impreſſione opprimi ab hoſtibus poſſet, maiorem peditatum, ac minora tormenta aliquot, Staniſlaumque Penkoſlauium ei adiungit. Si hoſtis incurſionem in eos faciat, die vexillum militare, quo propoſito quàm primùm ad opem iis ferendam accurri poſſit: nocte ignem tollere eos iubet. Simul ne diſceſſu regio metu omni liberatum ſe hoſtis putaret, in omnes rei gerendæ occaſiones intentus erat. Quę cogitanti ex ſuperiorum temporum pabulatorum licentia, qui partito in duos imperio militari, magna præterea voluntariorum parte nullam imperij neceſſitatem recipiente, ſine metu vel imperij vel hoſtis vagabantur, nec rarò ſub ipſos muros ſuccedebant, accidere poſſe facultatem rei gerendæ ratus: die D. Nicolao ſacro, qui vel maximè à Moſcis obſeruatur, idoneis locis milite in inſidiis collocato, carros aliquot propinquo à mœnibus ſpatio agi iubet. verùm diei religione quamuis obiectam prædam hoſtibus ſpernentibus idem altero die fieri imperat. Conſederant partitis inſidiis in vicinarum foſſarum, quæ imbrium caſu factæ erant, vna Vngari equites; in altera Staniſlaus Solkeuius adoleſcens, & Ioannes Kretkouius Priiemſcianæ turmæ legatus cum Polonis. Hoſtes ad primum prædæ aſpectum mox erumpunt: protracti in locum inſidiarum ab Vngaris celeriter conſurgentibus profligantur. Poloni, qui remotiori ab iis loco erant, propterque præruptum per oppoſitos colles aſcenſum, ambitum capere cogebantur, confligendi cum hoſte facultate non data, à dextra impetu in eum facto, inclinatum in effuſiorem fugam præcipitant;

 con-

coniunctimq; cum Vngaris ad mœnia vsq; insequuntur. Et si qui primo loco consederant Vngari, lectissimi equites, essent, ac in his Petrus Bathoreus, Georgius Sibricus, ac Ioannes Kallaius, omnesque generosissimis equis Thracicis veherentur: Moscouiticorum tamen equorum, quamuis ij magnam partem parui ac deformes sunt; pernicitatem, assequi vix potuerunt. primo tamen impetu triginta circiter interfecti ac duodecim Boiarici generis, in iisque maximè strenuus, ac militaribus facinoribus aliquot notus Petrus Goltouiscius, capti fuerunt. Incommodo hoc accepto Suiscius auersa porta maioribus aliquot tormentis magno labore, ad imas muri & propugnaculorum fenestras demissis, locoque opportuno non procul à fossis vrbis magna scloppetariorum manu occultata, subinde viginti circiter equites, qui nostros cis flumen Plescouiam in stationibus positos lacesserent, atque in insidias pertraherent, emittebat. verùm cùm excursione hostium nunciata Samoscius ipse cum tribus turmis equitum flumen transiisset, quique in insidiis consederant, ad primum vnius equitis conspectum, quem propiùs ad locum insidiarum accedere Samoscius iusserat, scloppetos ad vnum omnes in cassum explosissent, sola ferè vrbis propinquitas, & fossa equiti obiecta quò minus conciderentur, hostes texit. Dum hæc ad vrbem geruntur, aduenerunt interim legati à Mosco ad colloquium missi Demetrius P. Filius Ilecius, Romanus B. filius Olphirionis; proque scriba illis adiunctus Nicolaus Bassorekus. Iis Posseuino cum præsidio Polonico vltra Porchouam obuiam profecto, ac mox nostris quoque legatis subsecutis, paulò pòst initium agendi de pace factum fuit. Ab initio de Sueciæ Rege fœdere comprehendendo propositum fuit. Et si enim præreptarum arcium iniuriæ non parùm animum Regis alienassent:

quòd tamen superioribus comitiis Annæ Reginæ precibus adductus, quæ sororis suæ Sueciæ Reginæ amore, ac assiduis literis victa genua Regis amplexa, ne sine Sueco pacem faceret, orârat, daturum se operam vt pace comprehenderetur, pollicitus ei fuerat; ac Posseuinus quoq; homo inter principes Christianos pacis conciliandæ cupidissimus, hoc idem summo studio contendebat; vt actionum de pace initium ab eo fieret, legatis mandauerat. Qua in re dum hæretur, Bochdanus quidam omnium legationis eius arcanorum conscius à legatis Moscouiticis ad Palatinum Braslauiensem transfugit; ab eoque ad Samoscium statim mittitur. ab eo hæc legatos mandata habere Samoscius cognoscit: Si Regem exercitumque à Plescouia discessisse intelligerent, quacumque causa interposita colloquium tollerent: si obsidionem obstinatè continuari sentirent, sine fraude de pace agerent: Eam autem hoc ad extremum concluderent, vt si Rex Lukos aliaque quæ superioribus annis cœpisset, præter Velisium ac vniuersum Ducatum Polotiensem, quæ Regi concedebat, sibi redderet, vniuersa Liuonia ei decederent. Legati cum Regem quidem discessisse, obsidionem nihilominùs vrgeri animaduerterent, accesserant ad conditiones aliquas pacis: sed cùm ob sæuissimas hiemis iniurias, commeatusq; omni vicino agro vastato angustias subinde incommodũ aliquem rumorem de exercitu expectarent, varias interim moras interponebant; deque leuissimis quibusq; rebus ad principem missitabant. scripserat ex itinere ad Samoscium Posseuinus, ostendisse sibi legatos, magna cupiditate Moscum alicuius vel exiguæ saltem portionis agri Liuonici ad titulum Liuoniæ vsurpandum retinendæ teneri. Samoscius Nouocastrum, Serenescum, Nouogrodecum, deserta nec magni fructus castella ea conditione relicturum se illi rescripse-

rat, vt penes Regem Luki, Sauolocia, Neuela remanerent. Cùm illi de Lukis nulla se mandata habere renuntiassent, sine Lukis ne palmum quidem terræ in Liuonia se ei permissurum ostendit. Interim Samoscius cùm copias quasdam, quę Plescouiensibus subsidio mitterentur, Nouogardiam contrahi rumor ad exercitum perlatus fuisset; Spitkonem Iordanum virum strenuum, cuius cùm aliàs, tum in pugna Dersauiensi præclara opera extitit, turmis aliquot equitum ei attributis eò misit. Hic stationibus hostium, quæ non procul à muris se ostenderant, cum trepidatione intra mœnia compulsis vrbi ipsi, omnique vicino agro magnum terrorem intulit. Eundem opportuno deinde inter Porchouiam & Nouogardiam pago considere iussit; cùm ad subuectiones subsidiaq; si quæ Plescouiensibus ab hoste summitterentur, prohibenda; tum ad pabulationes laxiores nostris faciendas: maximè autem metum vndique hostibus ostentandum. Supra eum verò Kosakki, quos ad Opakam collocatos fuisse antè ostensum est, ad Saionskouium vltra Russam à Samoscio deinde trãslati omnia infesta reddiderant. Iamque ante eandem ob causam ex Kobilogradensi etiam castello, quod ad stricto glacie lacu Pelba, qui ad Plescouiam, Derpatum, & Kobilogradum pertinet, ex Derpatensibus præsidiariis aliqui insederant, Simonem Charlenscium deiicere præsidium iusserat; indeque ad Prebusium supra Plussam flumen, quà lacu concreto iter ex Derpato, & Vdoua versus Nouogardiam erat, eum collocàrat. vnde deinde vlteriùs populationes proferebantur. quibus rebus fiebat, vt quod ab initio sibi proposuerat, nec ipse Plescouia propter commeatus difficultates auocaretur; quòd in omnes ferè partes liberè pabulari nostri possent: & populationibus, quà supra priscam Russam ac Nouogardiam versus Tueram, quà ad Volchodam flumen, ac Lahodam lacum longè lateque factis, cùm opportunissimis viis occupatis vndique grauissimè hostes premerentur, indies metus eis augeretur. Miserat ad Samoscium Iordanus duos nobiles Moscos repentina excursione oppressos. Ex iis de Ioannis maioris natu principis filii morte cognitum fuit. Hunc cùm pater opum suarum magnitudinem ac thesauros iactasset: ille verò iis Regis thesauros virtutem ac animi fortitudinem prætulisset; quibus etsi illis, quibus pater abundaret, inferior esset, nihilominùs ditiones eius igni ferroque vastaret, magnáque parte regni eum exuisset: vel vt quidam dicerent, cùm obstinatiùs à patre exercitum, quo cum regio exercitu dimicaret, flagitasset; iratus verò illi pater, scipionem in caput impegisset, non multò pòst, siue ictus, siue animi doloris vi, in paroxysmos epilepticos, atque inde in febrim incidisse, ex eaque deinde extinctum narrabant. quæ res supra reliquas fortunæ aduersitates eò maiorem dolorem Mosco attulit; quòd hic etsi imperio patris priori vxori, cum qua optimè illi conueniebat, nuncio remisso, aliam duxerat, sine liberis tamen decesserat: alter verò filius Theodorus iunior natu, mentis vitio ad regnum atque omnes adeò res inutilis censetur. Ab altera parte Suiscius, quòd immensam frigoris vim cerneret, febresque passim ex ea in castris vulgari è transfugis intelligeret: propter vehementiam enim hiemis, quò minus aliqui transirent, fieri non poterat; ad seruatæ vrbis famam, quomodo castrorum captorum, ac deleti exercitus gloriam adiiceret, quęrebat. Erat tertia ferè pars castrorum morbis implicita; cùm vt quisque frigoris ea immensi prope asperitate correptus esset: quod qui effugeret, nemo erat: febri etiam statim corriperetur: ita tamen vt pauci omninò ex ea morerentur. Non minùs autem Samoscius, cùm in tanta aëris in-

ris inclementia, cum hoste potius, quàm cum frigoris iniuriis conflictari militem cupere cerneret, prælio dimicandi facultatem sibi dari expetebat. Eiusque rei, vt extra muros atq; munitiones hostem pertraheret, cum varias rationes quæreret, omnia consilia eius vehementer frigoris, quam diximus sæuitia impediebat. Tanta autem eius vis erat, vt vbi quis extra tabernaculum vix pedem protulisset, omnib. ferè membris, iis potissimùm quæ maximè aëri patebant, naribus, auribus, atque facie, gelu astrictis emoreretur; quodque de Moscouitici cœli natura cum miraculo nonnulli prodiderunt, eiusmodi in iis locis frigora esse, vt aquæ casu ipso dum funduntur, congelentur, id experiendo multi cognouerint. Maximè autem quod necesse erat euenire, excubiæ seuitia hac frigoris vexabantur; raræque omnino obibantur, ex quibus non plures plerumq; aliqua corporis parte mutilata referentur. Memorabilis cum primis ex turma Sigismundi Rosnii nobilis equitis casus fuit; cui cùm vtrumque crus planè iam frigore emortuum esset, isq; in febrim inde ac mentis alienationem incidisset, interim verò medicus, ferro crura resecasset, vbi ad se rediit, non secus ac si partem aliquam ornatus requireret, de pedibus amissis interrogare cœpit. Alius quidam ludicro penè euentu, maximum tamen & ipse periculum adiit. relictus à Basilio Surannicio in primis excubiis non procul à fossis vrbis concubia nocte fuerat. cumque frigore planè obriguisset, atque equus vti fieri solet ex frigore subito grauius se concussisset, is qui nec equum, nec se in equo planè iam enectus continere posset, de equo decidit: pedeq; ferramentis, quæ ab ephippio dependent, retento, sub ipsas portas equo incitato magna voce alienam opem, cùm ipse explicare se non posset, implorans, pertrahitur. Mittit mox Samoscius, qui eum eripiant; quod si sine periculo facere

non

non possint, ne ipsi temerè periculum adeant, mandat. Hostes qui in muro constiterant, fraudem subesse rati vltrò irridebant; satisque iam fraudum ac dolorum esse, nec ea ratione amplius se capi posse exprobrabant. Ita incolumis hic à nostris recipitur. Id autem tum temporis anni erat, quo intensissima iis in locis frigora esse, vulgari sermone Moscorum ostenditur; qui Nicolai & Christi frigora appellant, cùm maxima designare volunt. Moscouia autem omni sub ipsis ferè trionibus posita, nullo ferè loco, nisi iis fortè, quæ ad glaciale mare pertinent, quàm in Plescouiensi agro vehementiora frigora existere solent. Itáque & animalia pleraq; omnis generis, quę cęteris in locis nigro aut fusco colore sunt vt corui cum primis, noctuæ, gallinę siluestres, vrsi, lupi, lepores, aliaq; eius generis, seu cœli natura, seu frigoris vi, candida hic esse vulgò animaduersum est: Noctium verò eam longitudinem esse, vt cùm longissimæ sunt, diei non quinq; omnino horarum spatium sit. Magna tamen in omnibus hisce incommodis tolerandis militum constantia erat: Samoscius etiam, quantùm eius fieri poterat, ratione ac diligentia ea subleuabat. Excubias quaternis vicibus permutabat: earum ternas per alios obibat. sub crepusculum autem ac primum diluculum, per Stanislaum Vlodekonem affinem suum, quem Sbarasio Palatino Braslauiense ad colloquium cum Moscis misso, sibi legârat; quòd eo tempore eruptiones hostium maximè expectandæ erant. Quò pauciores autem frigoris incommodis afficerentur, pro superiorum temporum consuetudine paucos admodum, qui non tam eruptionibus hostium resisterent; quàm de aduentu eorum certiores cæteros facerent, in stationibus & excubiis collocabat. Etenim iam antè toto eo tempore, ex quo exercitus vrbi admotus fuerat, morem hunc Samoscius obseruârat; vt vel diligentissimè

excu-

excubiis diſpoſitis, in ipſis nihilominùs caſtris contra repentinas eruptiones ſubſidia parata haberet: alboq; circum caſtra miſſo per vices ſemper aliquot eam ad rem deſcriberet. Hinc etſi, quod in obſidionibus fieri ſolet, non rarò eruptio tentata eſſet, ſæpiuſque ſe hoſtis oſtenderet; nulla tamen vnquam in caſtris trepidatio orta, aut vnquam omnino ad arma, niſi ſemel fortè mox à diſceſſu regio, cùm ad acuendam militis diligentiam ex induſtria tumultum Samoſcius auxiſſet, conclamatum fuit. Ii enim, ad quos cuiuſque temporis vices pertinebant, cum conſcenſis equis hoſti obuiam progreſſi fuiſſent, cæteris prope ignaris eum reiiciebant. Tum verò eò accuratiùs obſeruandum id ſibi exiſtimabat; quò propter frigoris ſæuitiam, ne ea miles affligeretur, pauciores excubitores ponebat; cùm vt maximè firmiores poſuiſſet, aëris tamen iniuriis ad rem gerendam penè inutiles futuros cerneret. Itáq; in ipſis interim tabernaculis, quę partim è vicinarum villarum ædificiis, partim cauernis in terra effoſſis, cratibuſq; ac palea intectis, contra cœli incommoda ex tempore ſui quiſque vſus cauſa parârat, more ſtationum per vices ſemper aliquot excubare, equoſq; quos ſtatim inſcenderent, atque arma expedita habere iubebat: qui eruptione aliqua nunciata recẽtes, ac ab iniuriis aëris illęſi, conſcenſis mox equis hoſti ocurrerent. qua re & ſecuritati caſtrorum & militis quieti, atque commodis maximè conſulebatur. Stationum igitur ea exteriorum infrequentia, ac numero adeò earum ex transfugis à Suiſcio cognito, caſtrorum oppugnandorum, ſtationibus priùs repentina eruptione oppreſſis, conſilium cœpit. hunc in vſum ſeptingentos circiter equos, quos obſidionis incommoda reliquos fecerant, conquirit; ad eoſque promtiſſimum quenque reſcribit. Binæ contra vrbem à caſtris ſtationes erant; vna vltra Velikam flumen, quæ Pezzurenſem viam obſeruabat; altera cis flumen ſupra caſtra. Ex altera parte, qui ad Svatohoram erant curabant. Suiſcius trecentos circiter equites delectos vltra Velikam contra eos, qui ad Pezzurenſem, vt oſtenſum eſt, viam, in ſtationib. erant, eo conſilio, quemadmodum ex captiuis poſtea cognitum eſt, mittit, quòd illis occupatis, ſi quod futurum præuidebat, qui à ſuperiori caſtrorum parte cuſtodias agebant, ſtatione ſua relicta flumen glacie concretum ad ferendam ſuis opem tranſirent, caſtra nudatum iri, ſibiq; nullo obſiſtente repentina eruptione ea inuadendi locum futurum cogitabat. Obuenerant diei eius ſtationes Sborouianæ turmæ. quæ cum trecentis equitibus conſtaret Thomas Orinſcius cum quadraginta circiter eorum vltra Velikam flumen poſitus erat; cùm cæteris Laurentius Scarbecus turmæ legatus ſupra caſtra cis Pleſcouiam flumen excubabat. Iam antè autem ea in vniuerſum cuſtodiis omnibus mandata Samoſcius dederat, vt erumpenti hoſti nulla pugnandi copia facta ambitu capto, verſus caſtra ſtatim ſe reciperent; non modò quò ſubſidium illis propinquiori è loco faciliùs ferri poſſet, verùm hoſtis etiam longiùs ab vrbe ad pugnandi neceſſitatem pertraheretur. Id igitur cùm Orinſcius feciſſet, Suiſcius peditatus partem ſtatim vrbe emittit; qui quòd locus is omnis conuallib. interſeptus eſſet, valle quadam occupata receptuque intercluſo vehementer ſcloppetis eos premebat. Interim Samoſcius Scarbecum, qui quemadmodum oſtenſum eſt, in ſuperioribus ſtationibus erat, flumen mox tranſire, impetumque in hoſtes dare iubet: ſimulq; ipſe equo conſcenſo, iis qui in ſubſidiis, de quibus antè dictum eſt, conſederant, vt ſe ſequantur, imperat. Scarbeco promtiſſimè flumen transgreſſo, Suiſcius vbi primùm ſtationibus nudata caſtra animaduertit, mox reliquum pedita-

ditatum ac equitatum omnem diuersis portis ad castra oppugnanda mittit. Interim qui ex instituto,quemadmodum ostensum est,in tabernaculis excubabant,se quiq; à Samoscio iussi fuerant, ad certamen iam se expedierant;primiq;Vngari,qui eam ad Velikam flumen castrorum partem tenebant, inde Ioannes Kretkouius, cum turma Stanislai Priiemscii: Sarnacius cum Hieronymi Gostinii,quarum legati erant; post hos alii tanta celeritate procurrerunt,vt eodem quasi in vestigio,vno conflictu,atque impetu trecenti circiter ex hostibus caderent;caperentur vltra sexaginta :magna verò eorum pars vulneraretur. Suiscius qui è proximo muro euentum eruptionis expectabat,cædem hanc & fugam suorum cernens,reuocatos intra vrbem mox recepit.Desiderati & ex nostris prelio eo aliquot fuerunt,cùm valle ab hostibus occupata circumuentis auxilium ferri ab aliis nō potuisset.Piontkouius nobilis eques captus,ac ab hostibus abductus fuit. Orinscius cùm diu fortiter hostes sustinuisset,globo è superiori loco per humerum & intestina traiecto,periit.Petrus Grudsescius cùm per hostes manu viam sibi patefecisset,adq;nostros iam & ipsa penè castra in tutum penetrasset, è muro tormenti cuiusdam maioris ictu interemptus fuit. Ex Vngaris equitibus Franciscus Kobor & Barrabas Balog viri militares ceciderunt. Quod nisi subsidii iis,qui cum Orinscio circumueniebantur ferendi causa,celeriùs à castris progrediendum nostris fuisset, facilè vniuersas copias hostium ad ipsa castra pertrahi, iisque deletis debellari ferè tum potuisse, minimè dubitandum videbatur. Erat is quartus mensis Ianuarii dies. sub noctem Samoscius, quòd maximè omnes Moscos cupidissimos suorum humandorum sciret,Nicolaum Vrouecium in loco prælii excubare,ac si fortè hostibus ad tollenda corpora egressis,gerendæ rei facultas accideret in omnes occa-

occasiones intentum esse iubet.Ea nocte nullam in partem se commouerunt. Altera Martino Lesnouolscio notæ virtutis prefecto negotium dat; qui cùm quibusdam vrbe egressis, ac proxima, quæ ad eam iacebant, cadauera subtrahere incipientibus vnà cum altero equite se ostendisset, celeriter in vrbem refugerunt; semperque postea intra mœnia se continuerunt.Samoscius rei gerendæ nullum ampliùs locum futurum, quodq; pietati ac humanitati deberi arbitrabatur, vltrò hosti offerendum ratus, ad obsessos mittit: potestatem se illis mortuorum facere; ac vel per militem conferri corpora, ac tradi iis iussurum, aut si ipsi per se tollere ea velint, fide publica integrum id illis futurum ostendit. qui in muris erant, laudibus hanc eius pietatem Christianique animi sensum magnopere extollebant; reque cum Suiscio communicata, vt sequenti die circa meridiem ad se redeat, quo ea de re constitui posset, rogabant. Ad tempus Stanislaus Solkevius adolescens singulari ingenio præditus,Melchior Sauissa stabuli Samoscij præfectus, alijque nobiles iuuenes Thracicis generosissimis equis vecti splendidissimèque omnes ornati iniussi vnà proficiscuntur. Agnoscit ex transfugis Solkeuium quidam: ostendit hostibus, præterquàm,quòd propinqua cognatione Samoscium contingeret, multorum etiam secretorum conscium esse. solebat enim Samoscius, quòd præter ætatem, eximiam in eo indolem ac ingenium perspiceret, in secretioribus rebus ad Regem referendis ipsius plerumque opera vti. Hac re Mosci inducti, mutato consilio, ac pietatis in defunctos officio, præsenti quod ostendebatur, commodo posthabito, verbis rem extrahunt; interim maiores scloppetos complures, & quingentos circiter scloppetarios in muro clam disponunt. Solkeuius cùm variè rem duci animaduerteret, vt tandem

T dem

dem ſe explicent, eos hortatur: continuò vnus è ſclopetariis coortus ſcloppeto in Sauiſſam irruens,irrito tamen propter armorum firmitudinem ictu eum ferit: ſimul cæteri ſcloppetos omnes vno tempore diſplodũ. Solkeuius, quique cum eo erant conuerſis equis celeriter ſe recipiunt.eis è muris alios mox ſcloppetis,& quò longius prouecti eſſent, eò maioribus indè tormentis hoſtes perſequuntur. incolumes nihilominùs in caſtra noſtri redierunt;quòd tantum globorum nimbum euaſiſſent, omnibus mirantibus. Iam antè Ioannes Oſtromecius, qui ad tormenta cum aliis curabat, huiusmodi rem ad Samoſcium detulerat. In arca ferrea duodecim tubos ſcloppetarios, quò citius rumperentur, ex induſtria tenuatos, ordine diſpoſuerat; eoſdemq; ſubtiliſſimo puluere,ac arcam ipſam implerat. in medio eam ſcloppeti partem, quæ rota atque incumbente ſilice ignem ad puluerem incendendum elicit, tenſam paratamque conſtituerat. arca ea in ligneam ciſtam impoſita, fibulam, quæ attracta rotam luxare, ignemq; excitare ſolet,duabus chordis,vna ad inferiorem ligneę ciſtæ fundum, altera ad ipſum ferreæ ciſtæ operculum alligârat; ea ratione, vt ſiue ferream arcam ex lignea quis eximeret, ſeu ipſius ferreæ tectum moliretur, neceſſariò vtraque re puluis inflammaretur, tubisque atque arca ferrea fracta aſtantes percellerentur. Hanc ſi ita ad Suiſcium miſiſſet,minimè ſibi obtemperaturum, quin eam excuteret ſeque ipſe in fraudem induceret,exiſtimabat. Noluerat tum Samoſcius permittere, vt huiusmodi artibus contra hoſtem res gereretur. Iam publica fide ab illo prius violata, Solkeuioque ac aliis omnibus qui in conſilio Samoſcio aderant, vrgentibus, vt eius in ſe perfidiam ea ratione vlciſci ſibi liceret, Oſtromecio rem totam permiſit. Hic captiuum hominem idoneum nactus, per aliquot dies benignè habitum, tamquam magni ſecreti conſcium facturus iuramento adigit, fidemq; eius ſibi obſtringit. Fingit Ioannem Mollerum quendam ſe eſſe: cum Farensbekio quondam apud Principem Moſcorum militaſſe:poſtea, etiam illo ad Regem ſe conferēte, authoritatem eius ſecutum;ac & ſi aliquo apud Regem loco eſſet,priſtinam tamen Moſcorum principis in ſe indulgentiam requirere: eamq; ob cauſam interfecto prius imperatore exercitus, cum pro artificio ſuo rei tormentariæ remotis arbitris communicaturus cum eo eſſet, ad illum rurſum tranſire in animo habere. Interim ciſtam eam, vt ad Suiſcium perferat rogare:in eam pretioſiſſimas quaſque ſuas ac alias magni momenti res ſe conieciſſe; breui ipſum,opera prius ea,de qua dixiſſet,principi Moſcorum nauata ſubſecuturum: magni autem ſua intereſſe, ne priusquàm ipſe veniat, ciſta reſignetur. In eandem ſententiam ad Suiſcium literas perferendas illi dat. Moſcus duplici lætitia elatus, quòd & libertatem recuperaturus, & tam gratum nuncium ad Suiſcium perlaturus eſſet, perque excubias ab Oſtromecio traductus ad Suiſcium peruenit. qui cùm eo tempore aliis rebus occuparetur, cæteros qui ad conſilium tum fortè conuenerant, nullo ad cognoſcendum ſibi ſpatio ſumpto, aperire ſtatim ciſtam iubet. concurrunt complures rei nouitate, atque innata hominibus curioſitate ducti. Ferociſſimus omnium AndreasChoroſtinus alter Palatinus, & æmulus Suiſcij, quemadmodum poſtea cùm ex Alexandro qui pace facta ad Pleſcouienſes à legatis miſſus fuit, de quo infra dicetur, tum pace facta ab aliis multis compertum eſt, pede in ciſtam ligneam impoſito, ferream manu ſua ipſe extrahere nititur. Interim fibula conuulſa, puluereq inflammato, arca ferrea ac tubis diſiectis, non modò aſtantes omnes diſſipantur, verum tecti etiam pars aliqua vi ignis ac fracto-

 rum

rum ferramentorum conuellitur. præ cæteris maximè insignes, Andreas de quo dictum est Chorostinus, & Kosecius periêre. Erat & de Suiscio suspicio, cùm ex ægritudine per continuos aliquot dies copiam sui non fecisset: maximè autem apud nostros opinio hæc confirmabatur; quòd cùm assiduè antea in muro versari, perq; stationes volitare solitus fuisset, nunquam postea se ostenderet. Verùm hac de re cõtumeliosæ postea literę scriptæ à Suiscio ad Samoscium fuerunt: ab iisq; ad singularis certaminis prouocationem descensum inde fuit. Verùm Samoscio constituto die cum demonstratis antè insignibus in designatum locum progresso hostis non prodiit. Disputabatur nihilominùs interim, quemadmodum suprà ostendimus, ab vtraque parte de conditionibus pacis. De Succiæ Rege ab initio iam Mosci responderant, non recusare principem suum, quò minùs pacem cum illo faciat, verùm debere eum more maiorum ad Nouogardiæ Palatinum mittere, qui de conditionibus pacis acturus cum illo esset: præter exempla institutaq; maiorum nihil omninò faciendum sibi esse. qua de sententia cùm deduci non possent, indè ad summam Liuoniæ, cæterarumque arcium vtrinque reddendarum conditionem ventum fuit. Plurimum de hac controuersiæ fuit; cùm prouinciam, quam nouem & viginti annorum bello, multoque sanguine suo vix peperissent, ac in qua multi Russici generis nati essent: plurimi etiam domiciliis constitutis inueterassent, non minùs ægrè quàm si de Moscouitico solo ipso ageretur, relinquerent. Ad extremum de Derpato atque Nouogrodeko Liuonica, cum reliquis vrbibus, atq; castellis ferè omnibus cessissent, vehementer resistebant; quòd in illam religionem suam iam inuectam, Episcopumque in ea à se constitutum: hanc Diuæ virgini matri Pezzurensi sacram dicerent. Tandem cùm

præter

præter expectationem suam, minùs ad voluntatem ipsorum ad Plescouiam res fluere; ac ne summam quidem cùm aliarum rerum ferè omnium tum frigoris difficultatem ab obsidione nostros reuocare: iamque maxima hiemis parte exacta mitiora tempora instare intelligerent: maximè autem Posseuinus, qui quòminùs suspecta fides sua apud Moscos esset, cum illis diuersabatur, ne vllo cum fructu in re tam pia tantùm elaborasset, summa apud vtramque partem libertate in pacem incumberet, res conuenit. Pacti vt vasa sacra Derpato ac Nouogrodeko tollere sibi liceret, nec Episcopus sacerdotesúe eorum contumelia afficerentur, vniuersa Liuonia, quam in sua potestate princeps eorum haberet, decesserunt: Regis nomine è contra Lukis, Sauolocia, Neuela, aliisq; castellis nõnullis, quę superioribus annis ab hoste cepisset, Velisio ac Polotiensi agro omni recepto, illis cessum fuit. De Narua aliisq; castellis quæ à Succo occupata erant, diu disceptatum fuit; cùm nostri Moscorum tergiuersatione, in potestatem Sueci venisse eas dicerent: Mosci nihil ad se præstationem eorum pertinere contenderent; quæ nec antè à se inter arces Liuonicas, quas Regi obtulissent, nominatæ fuissent: nec nunc tenerentur. Tandem cùm in eo hæreretur, ita controuersia suspensa, vt iuri suo in Naruam reliquasque arces, quæ à Sueco tenerentur, minimè Regem defuturum legati testatum facerent; Veisensteinio autem, quod iam antè Regi Moscus obtulisset, disertè legati eius decederent, de captiuis deinde actum fuit. Cùm Mosci vtrinque captiuos sine pretio reddi vellent: Regis nomine, quòd ex Moscis primarios homines complures, illi ex regiis captiuum insignem nullum ferè haberent, Sauolocia, Neuela, ac Sebesium, ac extremo loco Sebesium pro captiuis posceretur; Moscus verò non tantam hominum, quantam possessi-

 onum

onum rationem habendam sibi iudicaret, in aliud tempus, quo ad exigendum in pacem à se mutuò sacramentum legatos vtrinque missuri essent, tota hæc res dilata fuit. De tormentis ac apparatu bellico, quæ in præsidiis essent, ita conuenit; vt relictis, quæ cùm quæque caperentur in arcibus fuissent, quę vtrinque illata essent, secum quisque deferret. Iis igitur conditionibus decennalis pax perfecta fuit: Cùm nec Moscum in eo amissarum prouinciarum dolore opportunioribus temporibus per motus aliquos interregni aut alias occasiones ablata recuperandi spes desereret: & Rex tanta clade atque vastitate Moscouię illata, quę tam paucorum annorum spatio resarciri nullo modo possèt, si Prouincia Liuonia omnibus interim necessariis rebus à se firmata bellum Moscus redintegrare vellet, maiores res gerendi facultatem sibi non præcidi non molestè ferret. Legati iuramento statim eas firmarunt; de principum iuramento, vt maiores legati exigendi sacramenti causa primùm à Rege ad Moscum, indè á Mosco ad Regem mitterentur, constitutum fuit. In literis fœderis conscribendis, per aliquot etiam dies controuersum fuit. quòd Mosci ab initio vniuersę Russiæ Ciarium: postea cùm de eo iam decessissent, secundùm Moscouiæ & Vlodimiriæ aliosque complures titulos Astrakanensium tamen & Kasanensium Tartarorum Ciarium, principem suum appellari volebant; nostri præter morem maiorum nihil se illi tributuros contenderent. Iam paulò antè autem Parnauiam, quæ à Suecis obsidebatur, commeatus inopia vehementer laborare, ac vix quatuor septimanarum spatio tolerare Moscos posse, per Thomam Embdanum, aliosq; quorum diligentia in cognoscendis rebus hisce vtebatur, Samoscius cognouerat. à Ioanne Sborouio prætcrea, qui maximis vadimoniis, necessariisque suis ac familiæ suæ nego-

negotiis coactus in Poloniam redierat, certior factus fuerat, ad res nouas Liuones solicitari, rumoresq; spargi, Regem si Liuoniam recepisset, inter Vngaros vniuersam distributurum. Quod cùm ii fieri non posse, nisi ipsi omnes sedibus suis euerterentur, perspicerent, non parum ea re multorum animos commoueri necesse erat. Proponebantur eodem tempore Sueci nomine edicta, quibus suorum cuique bonorum, & quas pristinis temporibus, maiores cuiusque beneficiario iure tenuissent, possessionum restitutio promittebatur; adq; possessionem bonorum adeundam, ad quos ea pertinerent, inuitabantur. Inter alios Byringius, qui aliquot castella regia in potestate habebat, vt ex Moscis Parnauia decedentibus cognitum postea fuit, literas ad Moscos dederat; quibus si diutiùs sustinere obsidionem non possent, vt Sueciæ potiùs quàm Poloniæ Regi eam dederent, hortatus eos fuerat. In hoc igitur Liuoniæ amittendæ discrimine, etsi vel vi tandem, si subsidia sibi à Rege quemadmodum cum eo constituerat, summissa fuissent: aut saltem Mense Iunio, vltrà quem obsessos non toleraturos, perspectum habebat, fame atque commeatus inopia in potestatem Plescouiam venturam Samoscius non desperabat: ad pacem tamen animum tandem aduertendum sibi iudicabat. Venerat sub idem tempus in castra à Suecis missu præfecti Naruensis mercator quidam; qui de iniuriis, quas finib. suis à milite nostro, qui supra Vdouam in Prebusio collocatus erat, illatas dicebant, quereretur. cui cùm præter opinionem Suecorum benigniùs responsum fuisset, venit postea ad Samoscium à Ponto Gardiano Laurentius Cagnolus Italus; cuius in Narua occupanda maximè insignis opera extiterat: honorificisque verbis pro Rege Samoscio salutato, ac literis ad Regem à Ponto scriptis illi redditis, vt ad legatos Moscouiticos ipsius

 volun-

voluntate proficisci sibi liceret, petebat. Samoscius etsi quę in Liuonia agerentur, non ignorabat: comitatis tamen suę apud exterum hominem, rationem sibi habendam ratus, in præsentia humanè ad postulata ipsius respondit: non potuisse in mentem venire Regi, cùm præsertim tandiu in castris fuisset, nec quisquam à Sueciæ Rege ad se venisset, deinceps legatum vllum missum iri: atque ita nec Regem vlla hac de re mandata sibi reliquisse; nec se sine Regis mandato, ac voluntate quicquam ei permittere posse: literas vel per tabellarium ad Regem missurum: aut si ipse ad eum ire vellet, præsidium se ei adiuncturum. Cagnolus responso hoc accepto, tabellarioque cum literis relicto ad Pontum se recepit. Eum, tabellario ad Regem è castris nondum profecto, perfectæ pacis nuntius in Liuoniam consecutus fuit. Iamque Alexander qui de pace facta Plescouiensibus renunciaret, à legatis Moscouiticis Sapolia missus ad Samoscium peruenerat. quem cùm ad prandium Samoscius inuitaret, maximi beneficii loco habiturum se respondit, si ad vrbem quàm primùm aditus sibi permitteretur. Nam dum ipse epulaturus ibi esset, obsessos interim sanguinem bibituros: his enim verbis vtebatur: pransurum se apud eum, vbi læto pacis nuntio suis impertito, reuersus ad eum fuisset. Samoscius præsidio ei adiuncto, ad vrbem perduci iussit. Cùm sub Pochrouiensem turrim, quæ ad Velikam flumen pertinens ab Vngaris tormentis, quemadmodum ostensum est, quassata erat, successisset, ac quis esset ostendisset; tanta eorum, qui in muris constiterant, lætitia, atq; gratulatio extitit, vt subitò sublimem raptum in muros extollerent; nullaque vel suorum vel nostrorum circumfusorum verecundia prohiberi se paterentur; quò minus ad pedes eius proiecti eos oscularentur, Archangelumque ac pacis nuntium lætis acclamationibus appellarent. ad nostros deinde conuersi fratres eos appellabant; vtque sine metu propiùs iam ad se accederent, libereque vagarentur, inuitabant. Altero die idem Alexander cum aliis nonnullis ex nobilitate ad Samoscium in castra redit: quia pax iam conuenisset, vt lignatio sibi libera permittatur, ipse verò quàm primùm exercitum deducat, petunt. Respondit Samoscius, etsi de pace transactum esset, literas tamen in quibus conditiones pacis perscriptæ essent, nondum ad se allatas: multò minus qui præsidia traderent, à principe eorum venisse. conuiuio deinceps eos excepit. Quod cùm lautissimè instructum fuisset, qui maxima apud nostros commeatus inopia laborari sibi persuaserant, omnium non modò necessariarum rerum, verùm plurimarum quas nunquam ipsi cognouissent, apparatum eò magis admirati fuerunt. Etenim Samoscius quemadmodum superiori anno fecerat, ita iam initio etiam expeditionis huius, pręter puluerem tormentarium, quo peditatus, quem conscripserat, vteretur, apparatumque bellicum, commeatus quoq; maximam copiam, nonnullam etiam elegantioris victus, externorum hominum excipiendorum causa contraxerat: partemq; eius, quam Gedani & Rigæ comparârat, à Duce Churlandiæ, ciuitateque Rigensi iumentis conquisitis, supra Kokenhausium, quod tum in hostium potestate adhuc erat, exposuerat; indeq; aduerso flumine Disnam, ac vlteriùs Sauolociam nauibus deuexerat: aliam carris deportârat. In eo verò prandio cùm cistæ quoq; ad Suiscium missæ mentio facta fuisset, cùm de Chorostino, ea quæ suprà demonstrauimus, Alexander præ se ferebat; tum nisi pax interim conuenisset, ne ingenio à nostris superati viderentur, vicissim se illis trecenta aurea poma obiecturos fuisse dicebat. Id satis apparebat, nullam ferè rem ægriùs eos ferre: iamque ante priusquàm pacis

pacis conditiones conuenissent, Vngaris propiùs ad muros succedentibus, sæpiusq; cistam illis exprobrantib. adeò eo commoueri se testabantur; vt cùm iidem in flumine glacie adstricto cistam aliquando illis obiecissent, crebris tormentorum ictibus doloris ac iracundiæ suæ flammas in eam eiacularentur. eodem autem modo frequentiùs deinde ad Samoscium ventitabant; à quo cùm semper benignè habiti fuissent, ac verò captiuorum quorundam permutandorum causa in Procopium Penonscium turmæ præfectum conuiuium tum fortè agitantem incidissent; qui antea commeatus ac rei frumentariȩ difficultate coactum, vltrò Samoscium exercitum reducturum existimârant; vt non modò Imperatorem ipsum, verùm exercitum vniuersum in maxima copia versari videbant; sequenti die Theodorum Mesceodouum aliosque frequentes ad Samoscium mittunt; vt pace facta exercitum tandem abducat, obsidioneque vrbem liberet, petunt; quod nisi intra triduum faciat, nolle se pace teneri ostendunt. Respondit Samoscius, existimare se pace iam facta non ex animo hæc ab illis dici; quam non ingratam illis accidisse, gratiorem quidem, quàm generi hominum ex stipendiis viuenti sciret: exercitum cùm commodum futurum esset, se abducturū. Interim Palatinus Braslauiensis ipse in castra venit; nec alia conditione pacem conuenire potuisse, quàm vt nulla mora interposita exercitus reduceretur, docuit. reddendarum quoque arcium eas conditiones placuisse, vt aulici ab vtroque principe ad arces, quæ restituendȩ essent, quàm primùm mitterentur; qui vbi aduenissent, rusticorum ac agri possessio statim traderetur. Interim ab iis, qui possessionem adirent iumenta decedentibus ad res suas deportandas præberentur; quæ si præbita essent, tum octauo ab aduentu aulicorum die, præsidio ipso quoq; decederetur. si quæ ex vilioribus rebus deportari commodè non possent, eæ consignatæ interim deponerentur, ac primo inde tempore iis, quorum essent restituerentur. Videbat Samoscius magnam hisce in rebus difficultatem. Nam cùm in regione continuis bellis vastata, magnam iumentorum paucitatem existere necesse esset, in Moscorum ferè potestate fore intelligebat, pro suo arbitrio restitutionem extrahere. Vt tamen quid animi haberent, periclitaretur, ac fiduciam simul suam iis ostenderet, Ostrouiam antèquàm dies reddendȩ eius venisset, tradi illis iussit; ac licet ea sola in re cùm recipiendæ reliquȩ Liuoniæ, tum pacis stabilitatem omnem positam intelligeret, vt obsidionis ac exercitus metu in fide Moscos contineret: ne tamen à se violati iurisiurandi legatorum initium profectum iactare possent, reuocatis omnib. ex partibus pabulatoribus, peditatum omnem cum tormentis, ac grauiore belli instrumento, Nouogrodekum versus, quo in castello deponere ea cogitabat, octo dierum itinere antecedere se iubet. inde diuersas alias turmas ad recipiendas arces Liuonicas sigillatim præmittit. eas agmen quod ægris præsidio erat, sequebatur: post id impedimenta agebantur. Ipse cum reliquo exercitu die vj. mensis Februarii Plescouia mouit. spectabant transgredientes copias, partim ex muris atque propugnaculis vrbis, partim è ripis fluminis aliisque eminentioribus locis frequentes Mosci. maximè vltimam hanc exercitus partem admirabantur; quæ cum ad viginti quatuor millia equitum accedere videretur, magis tamen ferè splendore, ornatuque, atque equorum præstantia quàm numero ac multitudine eos in se conuertebat: ita plerisque integris, vt nihil vel parum omninò ex hiemis ac diuturnæ obsidionis incommodis decessisse illis videretur. Hoc ordine ad Seskelium interim aliosque vicinos pagos supra Derpatum eo consilio

consilio exercitum traducit; quòd eo ex loco & in Moscouiam, si pacis conditionibus à Moscis non satisfieret, facilem se receptum habiturum, & in Parnauiam intentum se esse posse iudicabat; ac si Suecicæ copiæ, quemadmodum iis denunciârat, ab ea non decessissent, ex tempore & re ipsa consilium capere. Etenim iam antè, mox à facta pace Ioannem Lesnouolscium aliquot cum turmis equitum miserat; qui vrbi ac arci præesset; Gardianoque si obsidionem nondum soluisset, vt ab ea tanquàm regii iam iuris vrbe abstineret, denunciaret. Mosci etsi Ostrouam iam recepissent: dies etiam, qua Nouogrodekum se reddituros constituerant, lapsus esset: ex industria tamen moras interponebant: seu quòd in exercitum, si fortè dilaberetur, intenti essent; seu quò è remotioribus præsidiis ad extremas oras, finesque ipsos Moscouiæ omnes sui interim conuenirent, tutoque res suas deportare possent; ne si primis recedentibus vltimi, qui Kokenhausii, Parnauiæ, ac in longinquiorib. aliis locis erant, tardarent, iniuriis ac vexationib. nostrorum paterent. Quam moram maximo suo atque exercitus cum incommodo fieri Samoscius videns, Vrouecium iam antè cum tormentis Nouogrodekum versus à se præmissum aditum in castrũ quęrere iubet. Hic cùm aditum aliquem amicitiæ ad præfectũ sibi fecisset, familiariter deinde commeare ad eum cœperat. Itaq; aliquantò pòst Samoscius ipse, qui interim aduenerat, cum Palatino Braslauiensi, ac sexaginta circiter militib. sigillatim sequentibus, rogantiq; ex more portitori, centurionem venire nostris respondẽtibus, castrum ingreditur. Venerat sub id tempus Petrus Volkouiscius. Hic cùm Palatinum Braslauiensem ex colloquio ad Sapoliam, cui ipse etiam Volkouiscius interfuerat, agnouisset, incusassetq; præfectum; quòd cùm centurionem se recepisse diceret, Palatinum recepisset: respondit Palatinus, non se modò verùm Samoscium ipsum adesse. Qua re turbatum eum Samoscius videns; tu quidem inquit castrum hoc iam principi tuo perdideras, nisi ex conditionibus pacis vltrò id tradere deberes: nullumque ea in re dolum à se quæsitum, sed vt carum quod principis sui esset, videret, ingressum se ostendit: vtque decederet, hortari hominem cœpit. Illo iumentorum inopiam incusante, ex iis equis qui tormenta trahebant, certum numerum ei dat; quibus sublevatus rebusque omnibus exportatis, castro tradito excessit. Est Nouogrodekum amplitudine quidem non magnum, sed cùm vicinitate Moscouiæ clarum, tum ob eam ipsam opere, maximè autem triplici muro, crebrisq; turribus ac vno insigni propugnaculo diligenter munitum. Inde Seskelium rectà Samoscius venit. vbi cùm per aliquot dies substitisset, dum an Derpatum Sigismundo Rosnio, quem ad accipiendam vrbem pro legato miserat, redditum à Moscis esset, cognosceret; posteaquàm ne iumentis quidem acceptis, quæ in magna iumentorum inopia à Duce Magno ac aliis conquisita non paruo numero Samoscius eò miserat, decedere Moscos intelligeret, Derpatum ipse contendit: indeque proximum ad vrbem Monasterium diuertit. Indè Nicolaum Sebridouium, & Stanislaum Solkeuium filiũ ad præfectum mittit; vt mox se recipiat, vrbemq; ac arcem vt conuentum erat, tradat, postulat; quod nisi intra tertium diem faciat, continuò se exercitum in Moscouiam reducturum ostendit. Aduenerat iam à Mosco Basilius Halouinus, ex primariis aulicis ipsius. Hic gemitum ducens meminisse se eius temporis dicebat, quo Moscis etiam ferocibus esse licuisset: moræ tamen causam esse, quod à iumentis atque carris nondum satis paratus esset: Itáque, vt ad tridui spatium vnum solum diem adiici pateretur petebat. Cùm ex propriis iumen-

V

iumentis ducenta circiter Samoſcius illi adieciſſet, Derpatum quoque XXIIII. Menſis Februarij die recepit. Viceſimum nonum iam annum Derpatum Moſcus tenuerat. Itaque vt ab ea, in qua geniti magnam partem eſſent, vel adoleuiſſent, maximo cum dolore atque lachrymis plerique diuellebantur. Inprimis fœminæ ad ſuorum partim maritorum, partim liberorum, parentum, ac propinquorum ſepulturas concurſantes nænias ſuas more ſuo decantabant. Eſt enim omnis gens Moſcouitica, ſi quæquàm alia in ſepulchrorum ac mortuorum cultu cum primis ſuperſtitioſa. Diuerſum autem hac in re ab aliarum gentium inſtitutis hoc maximè habent, vt non ſtatim mortuos ſepeliant, ſed per annum vnum loculis conditos in fornicato aliquo cænaculo aſſeruent; ac exacto demum anno multis cum lachrymis ac planctu terra condant. Fuit Derpatū ampliſſima olim Liuonię vrbs; quod vel hodie adhuc publicorum priuatorumq; ædificiorum cultus indicat. Agrū etiam Liuonia Derpatenſi meliorem feracioremq; nullum habet. Priusquàm Germani in Liuoniam immigrātes religionem Chriſtianam, linguamq; ſuam ea in loca inferrent à Sudetibus gente barbara omnis is tractus à mari ſuprà Pelbam lacum Pleſcouiam vſque tenebatur: qua cum Ruſſis frequentia bella interceſſiſse Moſcorum annales narrant. Poſtquàm à Chriſtianis ora ea coli cœpit, Epiſcopis vſque ad Hermannum Veſſelium paruit. Hunc cùm poſt captam Naruam ac Neuhauſium vnà cum Derpato in deditionem Moſcus accepiſſet, poſtea contra fidem datā in Moſcouiam deportârat; non minori in viuum Epiſcopum perfidia, quàm odio in mortuos vſus; quorum nimirum ibidem paulò pòſt & cadauera è templo ſepulchrisq; eiecit. Vrbs aliquandiu deinde à Liuonibus & Moſcis æquo iure habitata fuit: aliquanto tempore interiecto cùm Liuones iniuriis Moſcorum coacti in necem eorum conſpiraſſent, Liuonibus vt maiori Moſcorum numero non difficulter ab iis ſuperatis, ac plerisque interemptis, cæteris in Moſcouiam deportatis, Moſcos ſolos deinde incolas habuit. Iam antè Nouogrodeko diſcedentes Moſci ignem fundamentis ſubiecerant; qui mox à noſtris deprehenſus, ſuppreſſusque fuit. Derpati, quòd præcipua ædificia duo ſunt; arcis alterum, in quo priùs Epiſcopus, poſtquàm in Moſci poteſtatem venerat, Vladica habitabat: alterum ad principis vſus factum; quod Dux ipſe priuatis aliquot primariis domibus occupatis, moreque ſuo exornatis pro ſe exſtruxerat; cùm exiſtimarent, in arcem Samoſcium diuerſurum: eorum enim moribus capitale eſt, in principis ædibus quenquam habitandi cauſa eſſe: arci diuerſis in locis pulueres ſubiecerant; quorum aliqui intra viginti quatuor horarum ſpatium, partim intra quadraginta octo abſumptis funiculis incenſi poſt illorum digreſſum tollerentur. Samoſcius cùm in principis domum rectà diuertiſſet, ruſticorum quorundam, qui in purganda arce occupati erant, nece periculum redemptum fuit. Hoſti nihilominùs diligentiſſimè fides conſeruata fuit: ac non modò in nullos, qui reliqui è Moſcis in Liuonia erant, hanc ob cauſam vindicatum; verùm cùm puer etiam quidam Pleſcheoui Derpatenſis Palatini propinquus, non tam interceptus à noſtris, quàm more puerorum pueriles quasdam voluptates ſectatus vltrò ad eos ſe contuliſſet, vehementerque ea re Pleſcheouius perturbaretur, magna diligentia conquiſitum reddi eum iuſſit. Haud alia verò ratione reliquæ etiam pleræque arces à cæteris præfectis receptæ fuerunt; Moſcis initio, prius quàm de Derpato reddito iis conſtaret, dexteritate potiùs atque ingenio noſtrorum ex iis deiectis, quàm decedentibus. Derpato recepto ad regios quoque præfectos,

ctos,qui Sauolociæ, Lukis, ac aliis castellis Moscouiticis præerant, vt Moscis eas traderent, literæ datæ fuerunt. Ad hanc enim diem nulla à nostris quoq; possessio præter Ostrouam tradita Moscis fuerat; tum autem ex fide omnes redditæ. Interim Gardianus quoq; postquàm Lesnouolscius, quæ suprà ostendimus, à Samoscio ei denunciasset, finibus obiter pro arbitrio ei demonstratis, obsidioneque soluta exercitum Parnauia abduxerat; eque campis contractum per præsidia distribuerat. Eodem autē tempore de Veissensteinio quoque Ernestum Veierum, & Michaëlem Konarscium ad eum Samoscius misit; qui Veissensteinium à Mosco Regi cessum ostenderent, ac an possessionem eius impediturus esset, quęrerent. Respondit iis Regem suum ipsum legatos ad Poloniæ Regem de controuersiis hisce missurum. Atque hic quidem exitus belli fuit, minori animo à Mosco gesti, quàm quo vel in prioribus quibusdam vsus fuerat, vel id ipsum susceperat; pristinaque eius potentiæ fama requirebat. Præterquàm enim quòd in siluis fluminibusq; superandis exercitum impeditum, cùm facillimè id facere posset, priusquàm in aperta Moscouiæ ac viscera regni eius penetraret, transitu prohibere ne conatus quidem omninò sit; nullam etiam iustis viribus pugnandi potestatem vnquam ab eo factā non paucis mirum visum est. Id ea né de causa fecerit, quòd legatorum missionib. suis rei gerendę tempus eximere se posse, ac inanibus interim sumtib. vires Regis minutum iri sibi persuasisset; an quòd superiorum temporum fortuna edoctus, parum in acie suis se committere posse statueret: seu etiam quod solet facere Deus, vt quos pro scelere eorum punire velit, iis consilium prius, ac animum eripiat, ipsum quoq; perpetuus crudelitatis comes & vindex metus nihil in rebus suis ratione prouidere, aut fortiter suscipere siuerit non affirmarim. Hoc

Hoc satis constat, & ab initio, facillimo momento inter siluarum paludumq; ac fluminum eas difficultates, Regis, exercitusque impetum vehementer reprimi potuisse: ac si in summum discrimen rem adduxisset, haud ferè maiorem cladem accipi ab eo potuisse, quàm dum de summa rerum solicitus, certamenque omne defugiens diuersis in locis singulos suos à multitudine exercitus circumuentos nostris obiicit, accepta ab eo est. Omni enim Moscouia à Borysthene supra Starodubam ac Radohostiam ad Cernihouam vsque: à Duna deinde flumine, quà Stariciam vsque, quà supra Nouogardiam ad Lahodam vsque lacum longè, lateq; vastata, tot pręsidiis expugnatis, multis in deditionem acceptis, trecenta circiter millia hominum interiisse: ad quadraginta capta constat; vt aliquot vicibus instaurari bellum tanto hominum numero potuisse videatur. puerorum quidem quanta multitudo capta sit, ex eo coniici potest, quòd priuatus ex nobilitate nullus ferè sit, qui non vnum atque alterum: multi qui plures in seruitute habeant. quod quidem incommodum specie, quàm superius, minus re ipsa maius est. Iuuentute enim e quibusdam prouinciis maximè autem Lucensi, Sauolociensi, Plescouiensi, ac Nouogardiensi omni ferè sublata, quæ nunc ab adultioribus coluntur, mox sobole omni deficiente vltrò desertum ferè iri apparet. Opida ac castella, quæ ipse in potestate habebat, vltima hac pactione ad octodecim dimisit; Derpatum nimirum, Felinum, Laiisium, Mariemburgum, Kokenhausium, Parnauiam, Volmariam, Rumburgum, Hasselum, Nouogrodekum, Marienhausium, Ludsenium, Rossittenum, Trikatum, Bersonum, Landescum, Sesuegium. Veissensteinij autem cùm id à Sueco teneretur, ius atque repetitionem: quæ verò bello antè capta à Rege tenebantur, numero non paucio-

 ra, Po-

ra, Polotiam, ac in eodem Ducatu Suſſam, Sokolam, Kraſnam, Vſuiatam, Sitnam, Ieſeriſciam, Koſianum, Ne ſcerdam: ſupra Vitepſciam, antiquioris poſſeſſionis Moſcicæ Veliſium, cuius ad centum viginti millia paſſuum ager patet: in Liuonia Vendam, Lenouartum, Dunebur gum, Pirkelium, Salium, Kirempeſium, Elſenum, Fabianum; cùm ipſe ex iis, quæ à Rege armis parta poſſidebantur, Lukos, Sauolociam, Oſtrouam, Neuelam, Chel mam, tum ab ipſomet deleta caſtella, Kraſnam, Kraſnohorodum, Voronecium, Veliam ſola reciperet. Quibus tamen in omnibus detrimentis nullum fortaſſis maius cenſeri debeat, quàm quod portubus cunctis Balthici maris amiſſis, à Boryſthenis autem nauigatione iam antè Turcarum armis excluſus, à mari ferè omni præterquàm glaciali importuoſiſſimo, ac periculoſiſſimo, atq; aliarum ferè nationum occidentalium, ac meridionalium commerciis in penitiorem Moſcouiam tamquam relegatus; compedeſque quò minus liberè vagari poſſit, iniectæ ei videantur.

R. HEIDENSTEINII
SEC. REGII DE BELLO MOSCOVITICO
Commentariorum
LIBER SEXTVS.

PACATO EVM AD MODVM, quem ſuperiore libro demonſtrauimus, Moſco, nihil prius Rex habuit, quàm vt prouinciæ conſtituendæ cauſa, ipſe in Liuoniam Rigam vſque procederet. Quam cùm XII. Menſis Martij die ingreſ-

greſſus fuiſſet, poſtridie Samoſcius ad eum venit. Iam antè autem alij etiam ſenatores Polonici aliquot, ac Lituanici ſatis frequentes comitati eò Regem fuerant. Ad eos Ducem Churlandiæ ac ex nobilitate Liuonica quàm frequentiſſimos literis Rex euocat; quæque ad prouinciæ eius ſtatum pertinere videbantur, cum omnibus ijs communicatis, vt ſcripto ſententiam ſuam explicarent, hortatus eos fuit. Erant, de quibus deliberabatur, capita hæc potiſſima: de templis cultuque diuino inſtaurando: de Epiſcopo reſtituendo: prouincia ordinis iudiciorumque cauſa in partes certas diuidenda: magiſtratibus ac ærario publico conſtituendo. de quibus cùm quid quisque ſentiret, oſtendiſſet, Rex etſi non ignoraret, à maioribus ſuis etiam ſine ordinum authoritate prouincias ab iis partas priuato conſilio conſtitutas: quò tamen gratius beneficium ſuum eſſet, ſi cùm omnes operam ſtudiumque ſuum ad eam prouinciam recuperandam contuliſſent, ex omnium conſilio certa eius formula deſcriberetur, in comitia totam rem diſtulit: legatos tantùm partim ex comitatu ſuo, partim ex nobilitate Liuonica deſignauit; qui prouinciam vniuerſam inſpicerent: agros redituſque eorum omnes, ac iura deſcriberent, omnibuſq; iis de rebus ad ſe referrent; quò rectiùs deinceps in comitiis ſtatui de iis poſſet. Poſſeſſionum autem omnium quatuor genera facienda iudicabat. quorum primum eſſet, quod ad publicam ſecuritatem pertineret, finitimarum arcium; quæque ad illas, vt ex propriis prouentibus muniri, omnibus neceſſariis ad defenſionem rebus ornari, retinerique poſſent, adiiciendæ eſſent: earum alterum, quibus tum Epiſcopatus cultusque diuinus, tum ærarium publicum ſtabiliretur: tertium earum eſſe debere ſtatuebat, quæ priuatis certo iure deberentur, aut cum iiſdem, ſi hæreditariæ poſſeſſiones eorum reipub: cauſa

restitui iis non possent, permutarentur: Extremum quibus benè meriti & quorum prę cęteris in hoc bello opera eminuisset, virtutis causa donarentur. Inde militibus magistratus præfecturæq; quæ vacabant collatæ: quibusdam stipendia assignata fuerunt. In toto autem hoc bello id à Rege obseruatum fuerat, vt si qui in eo periissent, qui publicas possessiones iure aliquo tenerent, easdem liberis eorum quamuis infantibus, partim etiam puellis confirmaret. multis etiam ex plebe cùm superioribus expeditionibus, tum maximè hac ob præclara facinora aliqua nobilitatis ius datum fuit; qui cùm plerique à Samoscio in insigniorum communionem recipi se peterent, viris fortib. non inuitus tribuit, vt cùm ipsi ante virtute sua nobilitate dignos se fecissent, à se gentis suæ insignibus non indigni iudicarentur; iisque aliqua re auctis, vel minutis, aut aliquantùm immutatis, qui id à se petiissent, plerosque donauit. Quibus ita constitutis cum Rigensibus de iis rebus, quas in aduentum Regis reiectas suprà ostendimus, actum fuit. Occupârat ciuitas à morte Archiepiscopi Vilhelmi, cùm sedis ac templi Archiepiscopalis possessionem, tū omnia quæ ad id pertinerent, iura ac prouentus; adq; Augustanæ confessionis formulam omnia templa reuocârat. De hoc capite ita conuenit, vt D. Iacobi, & quæ proxima ad illam est, D. Mariæ Magdalenæ ædes ad catholicæ religionis vsus cum omnibus, quæ antiquitus ad eas aliquo iure spectassent, prouentibus redirent: penes ciuitatem curia, quæ Archiepiscopi fuisset, prope muros vrbis sita vnà cum domibus canonicorum, ac arces desertis, quæ ante id collatæ non essent, permanerēt; cùm verò census aliqui annui percipi olim publicè iis ex locis soliti fuissent, vt eorum nomine certam pecuniam annuam D. Iacobi ædi eiusdemque sacerdotibus ciuitas penderet. De vallo, quod contra arcem ciuitas obieccrat, assensum à Rege fuit, vt eo quo nunc esset loco maneret; cumq; se quoq; ab omnibus partibus arcem vallo circumdaturum ostendisset, id solùm adiectum fuit, vt ad eius modum, quo arcem muniturus esset, vrbis quoque vallum æquaretur: ab eademque arcis parte in muro vrbis porta aperiretur. Inter Churlandiæ etiam Ducem, ac ciuitatem de nauigatione, ac portorio controuersia erat; cùm ille per fluuium, qui ex ditione eius infra Rigam in Dunam illabitur vsum portus Rigensis, merciumq; exportandarum ius ac immunitatem sibi defenderet; ciuitas negaret. Eos vt inter se componerent, hortatus Rex fuit; quod, si conuenire non posset, in comitiis cogniturum de ea se ostendit. Venerat Rigam & Magnus Dux. Hic eius quam possidebat, Liuonię partis confirmationem petebat; adque homagium accipiendum, ac iuramentum præstandum sese offerebat. Ostensum huic, more maiorū non nisi in comitiis id fieri posse. Vltimo loco nobilitas desideria sua ad Regem detulit. Quæ cùm ad vniuersæ prouinciæ statum pertinerent, responsum & huic fuit, humanitatem ipsam postulare, vt cùm ordines regni tantum laboris, atq; sumtus in prouincia ea liberāda fuscepissent, ne sine eorum authoritate iis de rebus statueretur. Angebatur potissimùm animo Rex, ne cùm Moscus, qui in finibus Liuoniæ ex præsidiis Liuonicis, quæ deduxerat, non contemnendas copias coactas habebat, Naruam iis oppugnaturus diceretur; si minùs forte paratus tum Suecus esset, minusque ad resistendum virium haberet, vtrique eas perderet. Itaq; mox Petrum Visgerdum Lituanum cum literis ad Moscum mittit; ostendit, accepisse se ex legatis suis, quos Sapoliæ habuerit, pacem inter eos, atque ipsius legatos certis conditionibus conuenisse: eam se ratam habere: cùm autem arces Liuonicas, quæ à Sueco tenerentur in conditionibus

tionibus præteritas intelligeret, ſi à Moſco oppugnarentur, ius ſuum ac reipublicæ, quod ſemper excepiſſet, negligere ſe non poſſe: id ſe pro ſua fide ac religione diſſimulare non debuiſſe: hortari ne fortè ea res pacem turbet, vt dum maiores legati, qui pacem vtrinque firmaturi ſint, ac ſi quid dubitationis in conditionibus adhuc ſit, de eo cum illo conuenturi, ad eum perueniant, omnem vim ab illis abſtineat. Conſtituerat iiſdem de rebus Regina ad ſororem Sueciæ Reginam, per Chriſtophorum Varſauicium literas dare. Cùm tardaret, Rex qui in ea, cùm voluntatis Moſci, tum aliarum rerum incertitudine nullam moram interponi volebat, non dubitandum ſibi exiſtimabat, quin Dominicum Alamannium Culinæ præfectum, quàm primùm ad Suecum mitteret; præ cæteris idoneum ad legationem hanc ratus, quòd ab eo iam tempore, quo primùm de matrimonio inter Regem Sueciæ Ducem tum Finlandiæ & Reginam Catharinam per Ioannem Baptiſtam Thencinium potiſſimùm actum fuerat, Alamannius, qui in familia Thencinii tum fuiſſet, omnium rerum conſcius & ſequeſter fuiſſet; indeque tam Regi quàm Reginæ notus eſſet; Reginæ etiam, apud quam potiſſimùm negotia hæc propter ſummam cum regno Poloniæ neceſſitudinem, & quòd non parum apud maritum poſſe exiſtimabatur, agenda videbantur, non ingratus putaretur. Summa legationis erat, vt repetitis iis, quæ ab initio belli vtrinque interceſſiſſent, tertii anni bellum nullam aliam ferè ob rem, quàm ſolam Naruam ac vt communi pace Suecus comprehenderetur, à Rege ſuſceptum oſtenderet: reliquam enim Liuoniam fere omnem legatione Vilnam ad Regem miſſa iam antè Moſcum ceſſiſſe; eò magis contra opinionem Regis accidiſſe, quod dum ad Pleſcouiam cum exercitu Rex eſſet: quò iturum ſe pro mutua neceſſitudine amicè antè ei aperuiſſet,

ruiſſet: hoſtemque ab omni auxilij ſuis in Liuonia ferendi facultate excluſiſſet, cùm ab aliis potiùs partibus in Moſcouiam illum irrupturum expectaſſet, non modò Naruam, ac vicina caſtella, præſidiario milite, quem Pleſcouiam, ex præſidiis omnibus hoſtis contraxerat, nudata, commeatuq; ac omni ſpe auxilii deſtituta; ſed Veiſſenſteinium quoque, quod iam hoſtis ceſſione Regis eſſe ſciuiſſet, diſſimulatis literis regiis, ac iis ferè copiis, quas Gedani magna ex parte miniſtri eius conquiſiuerant, occupaſſet; Parnauiam obſediſſet: potuiſſe Regem, ſi id tentaturum eum præſciuiſſet, & ſumtu & labore eius anni belli ſuperſedere: iam verò & curſum rerum præclarè contra Moſcum geri cœptarum, & obſidionem Pleſcouienſem, cuius cùm grauiorem partem iam ſuperaſſet, facilè reliquam etiam ſuperaturus fuiſſet, interrumpere, ac ſine ipſo etiam pacem facere neceſſe habuiſſet; ne dum pro eius commodis laboraret, maius in Liuonia incommodum, de qua ſola bellum tum erat ab eo acciperet. pro quibus iniuriis omnibus vt Regi reique publicæ ſatisfaceret, poſtulare iuſſus fuit. Secretò mandatum ei fuit, vt cùm hæreditatis Sigiſmundi Auguſti: pecuniarum ei creditarum: dotis ab eodem promiſſæ, nec dum numeratæ, aliarumque rerum quarundam petitionem Suecus relaturus exiſtimaretur, oſtenderet quidem, aliam earum rerum petendarum rationem eſſe, certumq; de iis ius, ac morem iudiciorum antiquiſſima regni conſuetudine receptum: aliam iniuriarum, quibus ab illo Rex affectus eſſet; quæque cum iis rebus nihil commune haberent: ſi tamen ita animatum videret, vt de Reualia quoque ac omni iure Liuonico ſimul decidere paratus eſſet; dotis & mutui, quod peteret, ſolutionem ſine vlla exceptione ei promitteret: reliquarum controuerſiarum diſceptationem communibus arbitris Regem permiſſurum: vt communi etiam pace

pace comprehenderetur,apudMoſcum elaboraturum oſtēderet.quòd ſi ne iis quidem conditionibus permoueri ſe pateretur; vel pacem cum Moſco certam opera Regis ei fore, vel mille equites in bellum Moſcouiticum,ſumptu ſuo Regem ei præſtituturum reciperet: ex eorum nimirum genere, qui beneficiis Sigiſmundi Auguſti ornati,haud inuiti in militiam eam conuenturi eſſent, idq; pro libertate gentis Polonicæ ſalua pace publica ſuo arbitratu facere poſſent: ſtipendio autem ac ſumtu Regis tandiu futuri apud eum eſſent,quòad eadem pace, quam cum Rege haberet, ipſum quoq; Moſcus comprehenderet. quòd ſi eo tempore de Liuonia, quam teneret,vniuerſa trāſigere Suecus alienum exiſtimaret;docere iuſſus fuit,non recuſaturum Regem,quo minùs communium amicorum interuentu quicquid inter eos eſſet controuerſię,componi pateretur:ſi quid etiam debere illi videretur, præſtaret: modò de Narua interim in omnes caſus vtrique ſatis proſpiceretur : ne dum ipſi inter ſe de ea diſceptarent à Moſco occuparetur. Id ea ratione commodiſſimè fieri poſſe,ſi Regis pręſidium in eam immitteret. Cùm enim Moſcus propter pacem,quæ cum Rege ei eſſet,ſi pręſidium regium Narua receptum fuiſſet, oppugnare eam non poſſet, non modò Naruæ,ſed aliorum etiam præſidiorum ſuorum Liuonicorum,quibus Narua obiecta eſſet,ſecuritati ſine incommodo ac moleſtia ſua eum conſulturum : ſimulque omnibus copiis ſuis coniunctis, ad defendendam Finlandiam longè futurum paratiorem; ſi nec arces controuerſæ contra vim hoſtilem defendendæ ei eſſent, nec copiæ in diuerſa præſidia diſtrahendæ. Interim de arbitris inter ſe conuenturos: & vel minutum controuerſias omnes eorum interuentu iri; vel ſi tolli eæ non poſſent,Regem Naruam illi redditurum,aliaſq; iuris ſui perſequendi rationes initurum. ne verò fraudi ei eſſet,

ei eſſet, quòd propter commune periculum, Naruam ſibi tradidiſset, idoneè in eum caſum ei cauturum. Profecto iam Alamannio, Varſauicius cum literis à Regina Rigam venit. Dedit & huic Rex eadem ferè; quæ Alamannio data fuerant, ad SVeciæ Regem mandata. Iuſſit autem, vt ſi priorem legatum aliquid conſtituiſſe intellexiſſet, non expoſita legatione ſe reciperet : ſi infecta re dimiſſum comperiſſet; oſtenderet; quòd maiores legati eo ipſo tempore in Moſcouiam à Rege mitterentur: comitia etiam breui indicturus Rex eſſet; ſummam illum, & vt pace à Moſco comprehenderetur, & de aliis rebus ſuis cum ordinibus agendi facultatem habiturum: hanc cauſam fuiſſe Regi,vt etſi iam antè iiſdem de rebus legatum ad eum miſiſſet: tamen & Reginæ coniugis ſuæ precibus, & mutua neceſſitudine adductus, denuò ſe ad illum mitteret: hancq; explicandarum omnium harum controuerſiarum opportunitatem ei ſignificaret.In conditionibus nihil,quemadmodum oſtenſum eſt,mutatum fuit. Antequàm Riga Rex diſcederet, maiores legatos, de quibus dictum eſt, in Moſcouiam deſignauit, Ioannem Sbaraſium Palatinum Braſlauienſem, Nicolaum Taluoſſium Caſtellanum Samogitiæ, Michaëlem Haraburdam.Mandata hæc iis data fuerunt, vt iuramento in pacem à Moſco exacto, de Sueciæ præterea Rege eadem pace comprehendendo agerent. De Narua autem, ac aliis caſtellis Liuonicis, quæ à Sueco tenerentur,ſi tentaturus ea Moſcus eſſet, quemadmodum per literas Rex iam oſtendiſſet, non defuturum iis Regem,vel etiam pacem,ſi id fieret,ratam habiturum teſtificarentur.De captiuis quia antè Moſcus poſtulàrat, vt vtrinq; pariter captiui redderentur,non parem vtriuſque captiuorum rationem eſſe oſtenderent;cùm in Regis poteſtate præcipui ipſius ductores eſſent; ille ex Re-

giis inſigniorem nullum:ex nobilitate paucos:reliquos ex promiſcua plebe haberet.Itaq; vt vel Sauolociam ac Neuelam,aut alterutram ſaltem earũ Regi pro illis per mitteret,poſtularent;cùm antè integriorib.adhuc reb. ſuis pro pauciorib.captiuis Vſuiatam ac Ieſeriſciam ob tuliſſet,quarum hæc nondum tum in poteſtatem Regis veniſset; vel cùm ipſe antè Sigiſmundi Auguſti temporibus certa pretia in ſingula capita exigere ſolitus fuiſſet, eodem exemplo ſuo ſuos nunc redimeret. Reuenit ſub idem tempus Rigam à Moſco ad Regem Poſſeuinus,multis incommodis & ærumnis peregrinatione ea perfunctus. Laborârat hic potiſſimùm apud Moſcum de diſsenſione, qua à Romana Eccleſia, ſicut cæteri orientales pleriq; ita Moſcus quoque diſſidet tollenda: adq; eccleſiæ communionem eodem reducendo: tum pro ſuo in rempub: Chriſtianam ſtudio fœderis contra Tartarum cum Rege ſanciendi vltrò mentionem intulerat; quidq; animi Moſcus de coniungendo contra barbaros bello haberet, explorârat. De extremo hoc oſtenderat Moſcus, pacem iam cum Tartaro ſe feciſse. Venêre vnà cum Poſseuino legati, ad Summum Pontificem ac Rudolphum Rom: Imper: à Moſco miſsi: alter item quem Conſtantinopolim cum muneribus,quibus cædem filij expiaret, ad patriarcham Conſtantinopolitanũ ablegârat. Vtriſq; literæ commeatus publici datæ fuerunt.Remiſit iiſdem etiam ferè temporibus ad Regem Matthiam Preuoſtium; qui cum literis,quibus ipſius Rex reſpondebat, de quibus ſuprà dictum eſt,Sauolocia ad eum miſſus fuerat: & mercatores, quos per tempus belli retinuerat. Ad literas paucis reſpondit;intelligere ſe, eas in medio ardore belli ad ſe datas,aſperiùs aliquantò ſcriptas eſſe: iam cùm pax atque amicitia vtrinq; reſtituta ſint,ad eas, quas bellum tum nonnihil exaſperârit, pacis tẽpore reſpondere neceſſe ſibi non arbitrari; quòd eum etiam, qui literas attuliſſet, tandiu retinuerit, cùm propter bellum armis viæ omnes obſeſſæ fuerint, fieri aliter à ſe non potuiſſe. Dimiſſis legatis, quos ad deſcribendam prouinciam deſignatos ſuprà oſtendimus, Vilnam Rex profectus fuit. Ibi legationem Tartaricam, audiit, quæ à Mahomete Chiereio Tauricanorum Tartarorum principe haud multò antè venerat. Petebat donatiua: de Koſakkorum iniuriis & vexationibus querebatur; quæ quidem etſi extiterant non infrequentes: augebantur tamen ex induſtria à Tartaro; quò domeſtici metus, ac vicini periculi ſimulatione longinquam Perſicam militiam effugeret,in quam à Turcarum principe ſub idem tempus euocabatur. Reſponſum à Rege fuit, donatiua more maiorum datum iri; iiſdemque quibus antea fuiſſet, legibus, pacem cum illo futuram. De Koſakkis idem etiam, quod antè aliquoties oſtenſum; manum hominum ex diuerſarum gentium colluuie coactam, vagam, ac nullis certis ſedibus conſiſtentem, nullius etiam in poteſtate eſſe: vt tamen quantùm fieri eius poſſet, ab iniuriis & infeſtatione prohiberentur,ſedulò ac cum fide operam datum iri. Inſolentiùs id à barbaris acceptum fuit, reſponſoque audito, princeps legationis in ipſo quaſi diſceſſu publicè teſtificatus eſt; vt omnia fierent, niſi tamen Koſakki in officio continerentur,pacem ſe non ſeruaturos. Iam antè minoris Poloniæ,ac Ruſſiæ nobilitas,legatis miſſis,de tributo in ſuis conuentibus à ſe decreto certiorem Regem fecerat. Hoc verò tempore priuſquam Vilna Rex diſcederet à maioris quoque Poloniæ,Maſouiticæ item, ac Podlaſſicæ nobilitatis legatis aditus, de ſimili tributo in illis quoque conuentibus ſancito cognoſcit. Gratiæ vtrisque

que actæ, deque animo in rempublicam Regis optimè ſperare iuſſi fuerunt; cuius conſtituendæ ac Liuoniæ ſimul, quam communi omnium conſilio, ac ope partam, communi etiam ordinum iudicio Rex reſeruaſſet, ordinandæ cauſa intra eum ipſum annum comitia Regem habiturum in reſponſo vltimis hiſce dato adiectum fuit. Quibus de cauſis, quibusque cum mandatis tum ad Moſcum Viſgerdus Lituanus, tum ad Sueciæ Regem Alamannius à Rege miſſus fuerit, ſuprà oſtendimus. Moſcus literis Regis, quibus, vt à Narua cæterisque Liuonicis præſidiis abſtineret, hortatus eum Rex fuerat, ſtatim aſſenſus fuit. Apud Suecum ingrata legatio fuit: nec multum in Regina etiam ad mitigandum animum eius præſidij fuit; cùm prætenquam quòd iracundia eius omnes ad placandum cum aditus omnibus obſepſerat, de iniuriis, quibus ob non præſtitam dotem hæreditatemque fraternam, ac non comprehenſum pace maritum affectam ſe exiſtimabat, vltrò quereretur. Itaque cùm ea Alamannius indè renuntiaret, ex quibus iſtas quoque res vltra ſuperiores iniurias magis exaſperatas appareret, Rex, qui Vilna Grodnam iam venerat, ſenatoribus plerisque eò euocatis, ex illorum ſententia comitia eò maturiùs indicenda ſtatuit; in quibus de Sueci etiam iniuriis ad ordines referret. Interim in Liuoniam ad magiſtratus & præfectos, quo loco res eſſent perſcriptum; vtque viderent, ne per negligentiam detrimenti quid acciperetur, moniti fuerunt; cum Lituanis actum, vt ſi quis præter opinionem in vicina Liuonia motus accidiſſet, ſuppetias ferrent: cum Duce item Pruſſiæ; vt finitimo & ipſo Liuoniæ principe per Reinoldum Heidenſteinium eadem communicata fuerunt.

cum

cumque maiores legati ad Moſcum miſſi, quibus mandata de pace Sueciæ Regi apud Moſcum conficienda, data ſuprà oſtendimus, in itinere iam eſſent; ne vllam eius rei mentionem facerent, & ipſum rem ſuam agere permitterent, per celerem tabellarium ſignificatum iis fuit. Grodna ſub menſem Auguſtum Varſauiam Rex proceſſit. eò Varſauicius quoque è Suecia eodem, quo Alamannius, legationis exitu ad eum venit. Ibidem verò dum comitiorũ diem expectat, Iancola Valachię Palatinus in poteſtatem eius venit. Hic quemadmodum ſuprà demonſtratum eſt, è Saxonibus Tranſiluanicis, loco humili & obſcuro ortus, Valachiæ principum genus ementitus fuerat; Achmetis autem Baſſæ opera prouinciæ eius principatum nactus, cùm ab initio ſtatim, quo animo erga Regem futurus eſſet, oſtenderat; prætereq; deceſsorum ſuorum morem nullos vnquam legatos ad Regem miſerat; tum poſtea variis iniuriis Regem, hominesq; eius affecerat: literas regias ad Turcarum Imperatorem aliquoties interceperat: reſignârat: reſignatas remiſerat: Regem ſenatumq; regni omnibus modis in odium ac inuidiam adducere conatus fuerat: in finitimas aliquot villas nobilium latrociniis, ferro, ac incendiis graſsatus fuerat: homines regios, qui rerum ſuarum repetendarum, iuriſq; obtinendi cauſa ad illum veniſſent, pulſatos in carcerem coniecerat. quibus iniuriis cùm Rex permotus, quemadmodum antè oſtendimus, Turcarum Imperatorem de iis appellaſſet; vtque illum à Valachia, à finibus moleſtiam hanc amoueret, ex dignitate alioquin ſua conſilium capturus, poſtulaſſet, res dilata fuerat. Hoc tempore in aulam Turcicam ſucceſſore ei ſummiſſo euocatus, compilata prouincia, omnibusque rebus conuaſatis, ac manu aliqua hominum facta in Cæſareæ ditionis Vngariam transfugere conſtituerat. quà rectà tranſeundum illi erat, à

X 3 Tran-

Transsiluanis obsessas vias existimabat. itáq; cùm am-
bitu capto per Pokutiam Polonicæ ditionis prouinci-
am perrumpere conaretur, atq; ab ea parte Nicolaus
Iasloueccius præfectus Sniatinensis,aliiq; nonnulli ex di
tionibus regiis fama fugæ eius exciti eum persequeren-
tur, ab iis captus Leopolimq; perductus fuit. Scripsit
mox Rex ad Nicolaum Seniauium,qui finitimæ militię
in Russia præerat, ac NicolaumHerbortum præfectum
Leopoliensem,vt iure gentium supplicium de eo sume-
rent: bona publicauit: misitq; quæstorem Palatij Hia-
cynthum Mlodseuium, qui in publicum ea redigeret;
vxori & liberis alimenta annua constituit. Appetiit in-
terim tempus comitiorum. Ea in ante tertium Mensis
Octobris Rex indixerat. Nam cùm in aduentum tan-
tùm maiorum legatorum,quemadmodum Rex postu-
lârat, oppugnandæ Naruæ impetum suum repressurũ
se Moscus promisisset, ne si maiores legati idem tenere
non potuissent, ad consilium pro tempore capiendum
imparatior esset, non committendum sibi arbitraba-
tur, quin primo quoq; tempore ad ordines de eo refer-
ret. Præterea verò prouincia Liuonia magistratibus, ac
legibus fundanda, præsidiis, commeatu, instrumento
omni bellico, aliisq; contra repentinos casus ad defen-
sionem necessariis rebus prouidenda erat: munitiones
collapsę instaurandę:nouę instituendę;quę & in regio-
ne partim continuo tot annorum bello vastata,partim
ab hoste ita tradita, vt quæ armis ab inuitis exprimun-
tur,tradi solent,omnia deerant:&Rex ex omnium ordi-
num sententia quemadmodum suprà ostendimus,con-
stituenda sibi existimabat.Adhæc nonnihil Tartari etiã,
de qua suprà dictum est, bellum denuntiantis oratio e-
um commouerat.Ad quam cùm crebri etiam rumores
ex Russia de tumultu allati accessissent, ita vt in procin-
ctu iamTartari esse nuntiarentur,iã antè quidem viginti
duas

duas turmas equitum,qui ad Plescouiam stipẽdia fece-
rant,ad Seniauium præfectum militiæ Russicæ præmit
tere Samoscium iusserat. Vt verò in præsentia arma ab
illis non sumerentur:quia tamen facili momento impel
li eos videret.vt in ditiones suas transirent,dignitatis ni-
hilominùs suę esse statuebat,vt pro fama rerum à se ge-
starũ ea consilia susciperet, quibus illos suis quoq; reb.
timere faceret;remq;publicam non modò ab incursio-
nibus eorum,sed metu omni vastationum in perpetu-
um liberaret; rationesq; quibus id salua pace Turcica
fieri posset,proponere,de iisq; cum ordinib.agere in ani
mo habebat.Stipendia præterea militi soluenda erant.
Etsi enim in conuentibus particularib. tributum hanc
in rem decretum fuerat: longè minùs tamen ex illo re-
digebatur,quàm in ea ipsa,ac alia debita nonnulla suf-
ficeret; resque per se opinione minor, exactorum præ-
terea quorundam seu negligentia, seu culpa, quòd vel
minùs quàm deberent, vel tardiùs ea inferrent, minui
dicebatur.de quibus & ipsis vt cognosceretur, necessa-
riò ad ordines referendum existimabat. De certa inter-
regnorum ac electionum ratione stabilienda, etsi quid
publico nomine superioribus comitiis à se postulatum
fuisset, & ipse recepisset, memoria teneret: hoc tamen
tempore, quo superiorum interregnorum vulneribus
nondum planè cicatrix obducta esset, ad eas res acce-
dere,quæ sine eorum vulnerum attrectatu agitari non
possent,intempestiuum ei videbatur. Etsi autem idem
maioribus quoq; senatoribus plerisque, cùm pro mo-
re per literas prius sententias eos rogasset, videretur:
quòd tamẽ prioribus comitiis enixè id à se nuntiis nobi
litatis petentib. relaturum se de eo recepisset, non pos-
se se iam à priori promissione sua recedere existimabat.
eademq; cùm de concordia etiam inter sacrum & pro-
fanum ordinem tentanda sententia ipsius fuisset, vt ab

X 4 eius

eius temporis ratione alienam tractationem eam existimaret; iisdem quas ostendimus, de causis, id tamen caput etiam ferendum ad ordines suscepit. Addidit his, si quid iudiciorum rationi deesse videretur, aut quam illa emendationem desiderarent, operam suam hac quoque in re reipublicæ non defuturam. quæ quia magis, vt ordinum studiis, ac suæ in eos voluntati satisfaceret, adiecerat, summam deliberationum omnium, ad ea quæ priori loco recensuimus, capita referebat. Hæc postquàm primò ad senatores, inde ad conuentus nobilitatis, qui in singulis Palatinatibus ante comitia ex more haberi solent, delata fuerant; non eodem ab omnibus animo accepta fuerunt; iidemque ferè animorum motus, ac hominum sermones renati, quos in superioribus comitiis nonnullis extitisse ostendimus. Alii quòd suffragio suo in electione Regem subleuassent, cùm regnum ipsum eum sibi debere existimarent, minùs vel se expectatione sua, vel quæ ipsi concupissent, alios consecutos dolebant. Non pauci ad hos diuersarum partium supererant, qui in superiorum interregnorum contentione victos se meminissent. Quidam qui in concionibus, ac conuentibus nobilitatis plurimùm hactenus potuerant: nomen gratiamque in vulgus ac opes inde parauerant, omnia præmia in milites conferri mussitabant: iis artibus, quibus ipsi plurimùm pollebant, nullum ampliùs locum relinqui molestè ferebant. Vniuersæ verò nobilitatis animi, vt qua quisque re maximè permouebatur, ita variè afficiebantur. Alii non id agi iactabant, vt de modo aliquo electionis tractaretur, sed vt successor priuato consilio imponeretur; interim cum regio imperio alienæ potentiæ vicarius ac adiutor constitueretur, Samoscium notantes: huc deuinctos beneficiis milites spectare: retentos in pace ex iisdem non paucos à Samoscio

moscio, vt oppressa per metum nobilitate per vim ac arma regnum occuparetur. Diuersum de religione sentientibus libertatis eius imminutio, circumscriptionisque metus obiici. Iudiciorum emendatione non correctionem aliquam à Rege quæri, à nonnullis disputabatur; sed quò cum in vniuersum ea sustulisset, ad se denuò ea transferret: omniaque secus omninò accipiebantur; ita vt alia eiusdem rogationis capita, quæ regiis opponerentur, detorto ad metum iniiciendum sensu in vulgus à quibusdam ederentur: erumpente nonnihil inter hæc inuidia etiam in Samoscium. Publicè quidem plerique honores Vngaris collatos exagitabant; Landskoronam ferè designantes, quam vidua Gasparis Bekessii marito, qui in castris ad Polotiam ob virtutem iure nobilitatis Polonicæ donatus fuerat, ac fratre eius Gabriele, qui in irruptione Plescouiensi perierat, amissis, vnà cum orbis liberis tenebat; & sub id tempus Francisco Vesselinio nupserat. Interim non deerant, qui Regi, si de successore agi vellet, operam suam vltrò deferrent; cùmque Rex, etsi ita de Republica se meritum sciret, vt non minùs, quàm aliorum Regum, suæ quoque familiæ ratio haberi deberet: ab hoc tamen tempore id tentare alienum, studiaq; ordinum vltrò potiùs expectanda sibi existimaret; spretos se rati, ac aliorum opera confici id posse Regem sperare, eò magis incendebantur. Nobilitas etsi quid maximis Regis in se ac Rempublicam beneficiis deberet, agnoscebat: libertatis tamen aliarumq; charissimarum quarumcunque rerum metu iniecto hæsitare; cunctantiusque agere: omnia denique suspecta habere. His igitur animis cum in comitia ventum esset, Samoscius pro munere Cancellarii verba nomine Regis faciens orsus à voto, quod cùm ex superiorib. comitiis discederetur, ipsi fecissent, quòque vt saluus atque incolumis ab expeditione

peditione ea Rex ad se rediret,ac ipsi lætis animis in mutuos amplexus ruerent,optarant; quod à Deo contenderant,ita cumulatè iis præstitum ostendit,vt non modò incolumem saluo exercitu, sed re etiam benè gesta, immortaliq; gloria parta, reuersum ex hostico Regem viderent: quòd in ipsorum potestate totum fuisset, vt mutuis gratulationibus,ac fraterna beneuolentia se exciperent, certorum hominum maleuolentia impeditum ait. quorũ opera id factum sit, non arbitrari nunc sibi inquirendum: videre autem iam Petilios in Republica quosdam existere: optandum ne mox Catilinæ etiam aliqui existerent. quæ præfatus, domesticarum rerum nihil aliud hisce comitiis proponendum sibi Regem statuisse docet, quàm quæ ipsi non modò viuente adhuc Sigismundo Augusto, ac superioribus comitiis Andreiouiensibus, vt ferrentur,sanxissent: sed postea etiam cùm sæpe aliàs, tum in proximis comitiis efflagitassent:Itáque illorum precibus Regem adductum de modo liberæ ac ordinatæ electionis referre.Cùm de ratione certa eligendorum Regum statuere eos debere diceret, non id dicere, vt de relinquendo iure electionis, ac patrimonio hoc libertatis, quo nihil à maioribus eorum relinqui iis potuerit præstantius, cogitarent: sed quomodo eam,quàm maximè integram conseruarent, & in perpetuum munirent. quæ cogitatio num necessariò ab illis suscipi debeat,non aliorum exemplis confirmandum sibi existimare: eos ipsos, si superiorum interregnorum actiones, ac grauissimum discrimen, in quod respublica adducta tum fuerit, secum perpendant, æstimaturos: nullam hîc Regis rem agi, sed propriam ipsorum: optare tamen se, ne huic suo tempori desint,superiorumq; annorum benignitate diuina, qua mirabiliter Rempublicam conseruatam intelligant, ad futurorum potiùs consiliorum spem se erigant, quàm ad secu-

ad securitatem ac negligentiam abutantur. Quòd si artibus quorundam in suspitionem mentes eorum adductæ,quemadmodum ægri salutares cibos, ita ipsæ sana consilia concoquere non possint;totum in ipsorum potestate futurum; seu statuere quid hac de re velint, seu omninò eam relinquere. Eandem de altero capite,concordia inter ordines facienda,quod secundo loco proponendum Rex iudicasset,sententiam eius esse.Optimè ipsos meminisse, quo studio & in Andreiouiensi conuentu,vt deinceps de eo referretur, egissent,& quantopere postea idem à Rege contendissent. In communi omnium ferè regnorum, ac horum temporum fato nos præcipua tamen fortuna vsos,vt concordiam ciuilem egregiè hucusq; tutati simus:hanc hisce rebus ferè retineri,vt ab iniuriis & contumelia vtrinque abstineatur: iure ac causa cognita non vi aut extra ordinem quid statuatur: maximè verò,vt quod cuiusq; est,omnibus tribuatur: Id autẽ tam ad bona, quàm ad honores etiam ac prærogatiuas pertinere: hac vna re iusticiam perfici: Iusticiam fundamentum esse Reipublicę & qua illa contineatur concordiæ. Nemini dubium esse, quin duobus hisce ordinibus ecclesiastico & ciuili respublica hæc potissimùm subsistat. Proinde ipsi,quorum res ageretur,viderent, suscipiendamné an relinquendam huius rei deliberationem existimarent. Iudiciis num quid deesset, omnium optimè ipsos, qui in iis versarentur,iudicare posse: non posse sanè dissimulari, ita breui tempore calumnias in iis creuisse, vt non pauci grauioribus studiis relictis, totos se causidicis ac captionibus excogitandis,quibus alios irretirent,dare dicantur.Regem operam suam, si qua in re emendatione opus habeant, iis detulisse:qua,si placeret,vterentur:inuitis Regem eam non obtrusurum. Ingressus deinde in orationem de Liuonia, statuq; omni eius demonstrato,quid-que

que cum Moſco hactenus de locis, quæ à Sueco tenerentur, actum eſſet, commemoratiſque Sueci iniuriis eò potiſſimum incumbit, vt quo nullum in ea vicinum inueteraſcere patiantur, iis perſuadeat: omnem ſocietatem imperii infidam: in prouincia nuper parta, dum animi hominum adhuc dubii, nondum legibus ac inſtitutis caoluerint, periculi plenam: neminem prudentem in nouam prouinciam eiuſdem præſertim cum indigenis linguæ ac nationis vicinum admiſiſſe; aut qui admiſerit, non eum ſtatim pœnituiſſe. Inde de Tartari minis Koſakkorumque, qui ſubinde bellum Reipublicæ conflarent, iniuriis refert. Fuiſſe ſuperioribus comitiis rogationem latam, qua extraordinaria Iuriſdictio ad certum tantum tempus permiſſa Regi fuerit: aut illos in officio continendos, aut de bello cum Tartaris ſuſcipiendo cogitandum. Extremum de ſtipendiis militum fuit. Scitum quidem ſuperioribus conuentibus tributum; id num in ſtipendium, ac nomina apud exteros Principes facta diſſoluenda: in defenſionem Liuoniæ: bellum Tartaricum ſufficere: per quos item ſtetiſſet, vt tardiùs & minùs quàm deberet, illatũ fuiſſet, ipſi inquirerent: in erogando quidem & fidem, & diligentiam ſummam reperturos: ita milites meritos ait, vt ante omnia ipſis conſulere debeant, qui pro gloria ac dignitate nominis Polonici non modò cum ferociſſimo hoſte, vrbeq; omnib. rebus munitiſſima, ſed in regione trionibus expoſita, cum ſæuiſſima hieme, cum aëris cœlique iniuriis, ac natura ferè ipſa ab omnibus rebus imparati, ac ſeminudi ferè propugnarint: Nihil hic ſe de Liuonia dicturum prouincia olim florentiſſima, ac nunc etiam omnibus opportunitatib. abundante per ipſorum conſtantiam parta. quantum apud exteros nomen ipſorum virtus omnibus pepererit, eos ipſos teſtes eſſe poſſe, qui quæ poſt diſceſſum Henrici, cùm Tartari metu ac tre-

pidatione omnia complerent, authoritas eorum apud exteros fuerit meminiſſent; & quæ nunc de virtute eorum exiſtimatio omnium ſit, intelligerent; poſtquàm potentiſſimo hoſte ſuperato, amiſſas aliquot prouincias recuperârint, nouas adiunxerint. Nec tamen pluris hæc à ſe fieri, quàm quem iis ipſis parandis ſimul reſpub: acquiſiuiſſet, plurimorum fortium virorum inæſtimabilem theſaurum; qui ita iam & animis parati, & in armis exercitati ſint, vt nullum tantum periculum exiſtere poſſit, quod non promtiſſimo animo pro repub: ſuſcepturi ij ſint: Horum ſpem ne deſtituerent, qui ne dignitatem nominis polonici iacere paterentur, fortunas omnes ſuas, ſanguinem vitamque ipſam profundere non dubitârint: deniq; non alienis hominibus beneficium præſtituros, ſed neceſſariis, fratribusq; quæ virtuti ac laboribus eorum deberentur, ſtipendia perſoluturos. Hæc eſſe de quibus referendum Rex exiſtimaſſet; viderent nunc ipſi, num cum iis, quæ alieno nomine in vulgus à nonnullis ſparſa eſſent, conuenirent. Conuerſus deinde ad Regem, optare ſe, inquit, vt pro tantis eius rebus geſtis, vel ea gratia ei referretur, quæ in benè morata, ac grata ciuitate pro multò minoribus non Regi, ac tam amanti reipub: Regi, ſed cuicumq; exercitus Duci referri ſoleret: non egere tamen animi magnitudinem eius conſolatione ſua: plus enim in illa præſidij ad quoſcunq; fortunæ impetus, ac maleuolorum iniurias perferendas eſſe, quàm in illis ad eam frangendam virium: Non eſſe dubitandum has ipſas quorumdam hominum iniurias illuſtraturas magis laudem atque nomen ipſius: Quem enim, qui ipſius res geſtas olim cognoſceret, non magis, quòd in tot à quibuſdam obiectis difficultatibus, tantas res gerere potuiſſet, quàm quòd omninò eas geſſiſset, admiraturum? eſſe animi magnitudinis eius, ne iniuriis quidem abſterreri

se pati, quò minùs quemadmodum perpetuò fecisset, porrò benè de repub: mereri pergeret. Milites allocutus, non debere eos existimare ostendit, tam ingrati animi notam, tantamque iniuriam in tam fortibus ac bonis ciuibus hærere posse: Vltimo loco nuntios hortatus fuit, vt cùmprimis publicæ dignitati, atq; vtilitati studerent. Optare se inquit, adesse alios, integros ac bonos etiam ciues, quorum magna præter ipsos multitudo esset, qui domi liberis suis educandis ac domesticæ rei operam darent: facilè se iis persuasurum, nihil vt reipub: commodis potius haberent: eorum omnium partes illos suscepisse, tantoque magis in omnes res intentos esse oportere, quibus reliqui, qui domi remansissent, non suam modò ac suorum, verùm, reipub: etiam salutē commisissent. Peracta rogatione, sententiæ à Senatoribus dici cœptæ fuerunt. vt de ratione electionis, cæterisq;, quæ proposita fuerant, perferretur, omnes ferè statuêre; duobus tantùm exceptis, quorum alter, nullis hominum consiliis à Deo regna mandari; alter, non posse vlla è repub: ac ne oportere quidem ambitum excludi censebant. In nuntiorum nobilitatis concilio principiò Cancellarij oratio exagitata fuit; maximè verò, quòd iam Petilios nonnullos esse dixisset, videndum ne mox etiam Catilinæ existerent. Cùm contrà ab aliis ostenderetur, non vniuersum ordinem, sed certos homines, ac ne homines quidem sed vitia notata; à quibus qui abesse se intelligeret, orationem quoq; eam ad se non pertinere sciret, res discussa fuit. Negotium inde Suentoslao Orselscio datum, qui totius nobilitatis nomine pro benè gesta repub: gratias Regi ageret; deque sermonibus, qui contra dignitatem eius à nonnullis habiti, aut in vulgus sparsi dicerentur, ei satisfaceret. qui cùm in huiusmodi orationem ingressus fuisset, vt in authores eorum Regem inquirere, ac cognita causa animaduertere debere diceret, aduerso quorumdam collegarum murmure, ac mox conuitio penè exceptus fuit. De re ipsa, maximè de electionis forma certa constituenda variæ inter eos sententiæ fuerunt; quibusdam omninò ferri de eo oportere negantibus; quòd in re, qua maximè libertas contineretur, quoties aliquid fieret, quò minùs latè ea, quàm antea, pateret, libertas ipsa semper minueretur, angustioribusque quàm antea fuisset, finibus circumscriberetur: alij contrà, ita maximè libertatem electionis stabiliri disputabant, si fraudes atq; ambitus legibus excluderentur: præterea tamquam affecta iam re, ac contracta superioribus comitiis tractatione, inprimis Andreiouiensis fœderis religione obiecta eam vrgebant: pleriq; suscipi quidem eam, non finiri tamen volebant: vt quæ de ea dicerentur, ad suos referrent, quò rectiùs sequentibus deinceps comitiis ex vniuersæ nobilitatis sententia statui de ea posset. Dum inter eos disputationibus hisce tempus extrahitur, interim primis octo comitiorum diebus, quibus capitalium rerum causæ noua lege iudicantur, elapsis, ad aliarum causarum cognitionem Rex accessit. Adeunt eum nuntij: ostendunt multos contra leges in regiam euocari: vt ex senatu nonnullis negotium Rex det, qui cum aliis ex suo corpore, quos ipsi iis adiuncturi sint, de euocationibus cognoscant, quæque in ea causa sint, vt aboleri debeant, aboleantur, legitimis ratis manentibus, petunt. Respondit Rex esse magistratus, ad quorum curam hæc pertineant; qui si muneri suo deesse doceantur, non recusare se, quò minus eò, vt alios illis adiungat, descendat: interim quemadmodum cœperat, porrò cognitionibus operam dare pergit. Prima Stanislai Carnkouij causa ob non relata in thesaurum instrumenta quædam causæ Brunsvicensis, quæ à Sigismundo Augusto in Germaniam missus acceperat, in iudicium ad-

um adducta fuit. Collocata in matrimonium fuerat Henrico Duci Brunſvicenſi à Sigiſmundo Auguſto Sophia ſoror eius, deq; rebus dotalibus in euentum non ſuſceptorum liberorum reſtituendis pro more ſtipulatio interpoſita. Soluto morte Henrici paulò antè exceſſum Sigiſmundi Auguſti ſine liberis matrimonio, miſſus ad ſororem ab Auguſto Carnkouius fuit, qui res iſthîc inſpiceret, conſilioq; viduam iuuaret. quam in rem cùm inſtrumenta pactorum dotalium tradita ei fuiſſent, penes ſe ea retinuerat. Obiit haud multò pòſt Sigiſmundus Auguſtus: creatus fuit Rex Henricus: idem mox ex Regno exceſſit. Mortua interim Sophia, ſorores Anna Poloniæ, & Catharina Sueciæ Reginæ, ſucceſſione hæreditatem petere cœperant. Cùm aliquot annos à Iulio Duce Brunſvicenſi ducerentur, animaduerſum poſtea fuit, non in ea cauſa hæreditatem eam eſſe, vt ſucceſſorio iure peti deberet; ſed ad Reges Poloniæ, remq; publ: pactis, ac interpoſita ſtipulatione pertinere: miſſusq; iuris eius perſequendi cauſa ad Ducem Iulium, Laurentius Goſlicius Decanus Plocenſis, cùm monumenta ea, quemadmodum iuſſus erat, tradere ei Carnkovius noluiſſet, nihilq; præter pauca quædam exempla, quę ex tabulario Varſavienſi exceperat, proferre Goſlicius potuiſſet, in eo ferè fuerat, vt non ſatis petitionem ſuam probare poſſe videretur. Itaq; cùm iam non modò de re, ſed exiſtimatione etiam publica ageretur; eò acriùs illa à Carnkovio primùm per literas, indè petente Samoſcio per Stephanum Grudinſcium Caſtellanum Naklenſem ſpeciatim eam ob cauſam ad eum allegatum repetita fuerunt. Cùm lenitate ſua nihil profici Rex videret, per procuratorem fiſci in ius vocari eum iuſſit. Hæc igitur dum agitur, haud multò pòſt altera eiuſdem cauſa in cognitionem venit. Ea res ita ſe habet. Carnkovius hic nobili ac claro loco natus, pluri-

plurimùm in nobilitatis conuentibus, apudque nobilitatem vniuerſam gratia ac authoritate poterat. à Sigiſmundo Auguſto ad Referendarij munus prouectus ſub exceſſum eius Plocenſem Præfecturam acceperat; ac quamuis Anſelmus Goſtomſcius Palatinus Rauenſis perpetuas controuerſias de ea cum illo haberet, poſſeſſionem tamen eius retinuerat. Poſt diſceſſum Henrici, Stephano Rege in regnum iam ingreſſo, ac pleriſq; ad Regis authoritatem ſe adiungentibus, diuerſarum partium legatione ſuſcepta, ad Maximilianum Imperatorem in Germaniam iuerat: Cùm Cracouiam Rex veniſſet, inſtarentq; apud eum ordines, vt in vnum atque alterum, quorum inſignior ac præcipua pertinacia eſſet, exemplum ſtatueret, præfectura Plocenſis Staniſlao Kriſcio Palatino Maſouię collata fuit. Comitiis poſtea Thorunium à Rege indictis, cùm in iis cognitionibus operam dare Rex neceſſe haberet; more autem maiorum ita comparatum ſit, vt ſecundùm Cancellarios referendarij munere in iis Reges vtantur, Carnkouiusque nondum rediiſſet, Nicolao Firleio, qui et ipſe Cæſarianarum partium fuerat, vnà cum Caſtellanatu Becenſi referendariatum Rex contulit. Aliquanto tempore interiecto, reuocatus ab amicis, maximè fratre Alberto, qui Maiori Poloniæ Pręfectus tum erat, literis Regis ab eodem ad fratrem impetratis, in Poloniam Carnkovius rediit: benigneq; à Rege acceptus optimè de Regis erga ſe animo ſperare iuſſus fuit; eiusq; quam feciſſet, iacturæ, à largiore liberalitate Regis cum acceſſione compenſationē expectare. Interim Roma ad Regē ſcribitur, coadiutoriæ Archiepiſcopatus Gneſnenſis confirmationem, quam certo iure ſibi vindicaret, inſcio Rege, exteris nonnullis principibus ſequeſtris, à ſummo Pontifice eum petere. Accedebat huc, vt dum ad Polotiam Rex eſſet, in conuentu Lublinenſi, qui primus tum

 Iudici-

Iudiciorū appellationis à nobilitate habebatur, nouas res à quibusdam tentatas, præcipuumq; earum authorem Carnkovium fuisse, certissimis indiciis ad Regem deferretur. quæ res non mediocriter rursum animum Regis illi immutauerat. Mortuo interim Iacobo Vchanscio Archiepiscopo, Stanislaum Karnkouium Episcopum tum Cuiauiensem, à quo inauguratus Rex fuerat, vt promisso suo inaugurationis tempore ordinibus à se facto satisfaceret, in illius locum Rex nominauit. Etenim cùm in dissensione electionis Vchanscius, eiúsq; exemplum secuti cæteri Episcopi præter Cuiauiensem omnes ferè diuersas partes secuti fuissent: ille ad inaugurationem etiam vocatus parere noluisset: itáq; à Karnkouio coronatus Rex fuisset; petiit ab eo nobilitas, vt deiecto Vchanscio Karnkovium in locum eius proueheret. Respondit Rex, si dissensionis Vchanscij causa id peteret, malle se, quod consecuturum se non diffideret, lenitate eum adiungere: si alterius ornandi, post mortem Vchanscij, quæ homini ætate decrepita non longè abesse posset, rectiùs illis præstiturum, quod nunc incommodiori tempore repræsentari vellent. Carnkovius interim Sninum possessionem Archiepiscopalem tenebat; eamq; cùm dimittere nollet, in ius ab Archiepiscopo ad Regem vocatus fuit. comparere iussus, respondere primùm nolebat. dictum fuit, ostenderet, quo iure in possessione esset: nam si coadiutoriam ipsam sibi vindicaret, nemini dubium esse, quin de iure regio Regis solius cognitio esset: si priuato titulo bona ea occupata possideret, ad tribunalia terrestria, quæ de rebus soli ordinariè cognoscerent, remissum iri: petiit interim procurator eius diem ad monumenta producenda, quam qui petit, iure, quo vtimur peremptorium terminum propria submissione ac sponte sua præfinire sibi putatur. Ad diem non integrum esse sibi illa iam pro ferre

ferre excipit; quòd Romæ ea sint, copiamque exhibendorum non habeat. Inter hæc nuntii rursus Regem adeunt: rogant vt euocationes omnes in regiam, exemplo Sigismundi Augusti, qui citationes omnes, quæ in causis fisci editæ fuerant, vno decreto sustulisset, inducat. Postulatum, docerent, quæ eæ essent; nolle Regem contra leges cuiquam negotium fieri: neque etiam æquum esse, sine causa iudicium quenquam subterfugere: quòd si vrgerent, quod antè ipsi petiissent; permittere Regem, vt ex senatu & ipsorum collegio conuenirent, qui legitimas ab illegitimis euocationib. discernerent. Illi nihil ad hæc respondent: secretū saltem cum senatu petunt. Potestate à Rege facta, idem in senatu faciunt: postulāt, vt quemadmodum dignitate reliquam nobilitatem præirent, ita in adducendo ad æquitatem Rege, tuendoque iure nobilitatis principes cæteris antecederent. Responsum, ostenderent, quos contra ius euocatos, aut qua omninò in re Ius nobilitatis minutum putarent; si quid contra leges susceptum probarent, non defuturum senatum muneri suo. Qui verba faciebat, publicam causam se agere; debere singulos, qua in re priuatim iniuriam sibi fieri existimarent, pronuntiare dicebat. Procedit in medium Carnkouius: se contra leges in regiam pertractum ait. Ostensum, quod ad primam causam pertineret, non posse eam vlla ratione seiungi à Republica: repeti instrumenta ab illo fidei eius commissa; quibus debitum Reipublicæ doceretur: repeti eo iure, quo quiuis priuatus erga eos, qui ministerium se illi tradidissent, vteretur: qui æquo iure libertatis cum alia nobilitate vti vellet, cui molesta hęc in regiam euocatio videretur, posse eum intra modum vitæ priuatæ se continere: domi viuere: abesse à ministeriis regiis; quibus qui se illigasset, indignum esse eum postulare, ne rationem quidem eorum, quæ vltrò susce perit,

perit,reddat. deterioriqúe conditione in publica re Regem esse,quàm quemlibet priuatum in sua; qua tamen de re constitutio Sigismundi primi esset,cuius sententia eò pertineret: repudiari denique totum à publica vtilitate. quæ si in rebus, quæ moram nullam patiantur, non priùs respublica ius suum consequi possit, quàm longo temporis intervallo comitia habeantur, sæpè maximum periculum aditura sit. Alteram maluisse senatū ad comitia euocatam fuisse; iam verò postquàm procurator eius diem ad monumenta petierit, vltrò ipsum omnem sibi præscriptionem Iudicii vitandi præcidisse. Ad hæc ille, ad ordines prouocasse se, cùm ad monumenta prouocârit: hæc se viua monumenta Reipublicæ existimare. ad senatum deinde redeunt: vt à singulis se præsentibus sententiæ dicantur, petunt. Dictæ huiusmodi sententiæ ferè omnes fuerunt; non rectè facere, qui constitutionem Sigismundi Augusti de causis fisci ad regias causas omnes traherēt: esse constitutionem,qua actiones,quæ ad personam principis:ad maiestatem imperii: ius denique ac possessiones regias pertinerent,disertè à causis fisci, ac vectigaliū interuersorum discernerentur: videndum quæ eæ sint, ac num omninò fieri possit, vt promiscuè omnes Rex tollat; cum hac ratione non modò suum ac reipublicæ,sed aliorum quoque ius, in causis quæ ad delationem quorumdam susceptę ad eorundem vtilitatem pertinerent, quod in ipsius potestate non esset,voluntatibus petenti um ista condonaturus esset. Nuntii in suo proposito nihilominùs persistebant; perq; complures dies disputatione hac extracta frequenter in concilio suo tumultuabantur.Demonstrabat iis Rex,quamquàm iniquum esset, ne discerni quidem inter legitimas ac illegitimas euocationes eos velle; videre præterea etiā se nulla eos hac de re agendi à suis mandata accepisse: permittere tamen

tamen,vt ad suos referrēt; quò in proximis conuentib. certi aliquid statui de eo posset: interim rem integram se iis seruaturum,neq; vllas alias causas,præter Carnkouianas duas,quę in iudiciū adductę iam essent,cognituū.Erant qui ab Archiepiscopo ob templorū sacrorum quę violationem euocati fuerant; qui eò vehementiùs sibi metuebant,quòd rumor per dies eos sparsus fuerat, constituisse Regem seuerissimè ius de iis dicere; opinionemq; eam Rex auxerat, quòd dum in venatione non procul à possessionibus Archiepiscopi esset, Louicium ab Archiepiscopo inuitatus ad eum accesserat,familiariterque per aliquot dies cum illo fuerat. non pauci etiam aliis ex causis euocati cùm nuntios, quò faciliùs iudicio se subducerent,creari se passi fuissent, omnia etiam tentanda sibi statuerant; quò antequàm periculum causę dictionis ad se perueniret,sub Carnkouii persona iudicio omnes eriperentur. Itáque etsi liberabantur metu eo, cùm præter Carnkouianas causas, nullas alias iudicaturum se Rex ostenderet; quia tamen semel ita in causam ingressi fuissent,vt existimationis de se aliorum causa non temere recipere se possent,ne hac quidem ratione ab instituto suo deduci se patiebantur.Alii sermonibus eorum permoti, vt in metu grauissimarum rerum,in quibus libertas agi prætenderetur,tempus aliquod interponi,dum certiùs de eo cognosci posset,non molestè ferebant. quidam cùm in re nihil periculi esse intelligerent,opinionem metuebant; ne tamquam authores libertatis destituissent, in vulgus traducerentur. Fiebat hinc, vt qui omninò ista improbabant, cùm ab aliis impugnarentur, ab aliis non iuuarentur, in tanta diuersa sentientium multitudine ipsi nihil possent.Latę nihilominùs sententiæ contra Carnkouium fuerunt. prima iam multò antè, qua monumenta restituere iussus fuit, in qua causa ne ab ipsis quidem nuntiis magno pere

pere contendebatur. Altera causa cùm variè adhuc du ceretur, ad id nonnullis decurrendum videbatur; quòd post discessumHenrici coadiutoriam impetrasse diceretur; eique rei fidem faceret, quòd alterius Posnaniensis Episcopatus nominationem à discessu Henrici in illum collatam, Regi ipse exhibere non dubitârat. quare cùm Varsauiensi fœdere, qui ab absente Henrico quicquam petiisset, contra rempublicam facturum eum iudicatum esset, conuentionis eius vi vrgendum censebant. Rex vltimo comitiorum die decretum tulit: coadiutoriam sustulit; de possessione, quæ ab illo tenebatur, cognitionem ad ordinaria nobilitatis iudicia, in quibus quo iure eas possideret, doceret, remisit. Hunc ad modum stato comitiorum tempore extracto, ingenti cum omnium dolore, Samoscio præsertim omnes obtestan te, Liuoniæ saltem Russiæque curam susciperent, ne vel illam magno labore, ac sanguine suo partam omni ope nunc destitutam rursum amitterent; vel hanc Barbaris diripiendam proderent; Constantino etiam Ostrogiæ Duce, Palatino Kiouiensi recentissimos quosque nuntios de Tartarorum expeditione proferente, nihil tamen actum fuit. Appellatus per eos dies frequenter à Lituanis Rex fuit, vt Liuoniam Lituanicæ formulæ faceret. Vbi nec in senatu, nec in concilio nuntiorum ma gnopere à quoquam illis contradicebatur: in hoc potius non deessent, qui quò Lituanis adiutoribus faciliùs, quod contendebant, à Rege extorquerent, non inuiti decessuri illis de ea viderentur; Surrexit Samoscius; reliquosque intuitus suo suorumque commilitonum periculis Liuoniam hosti ereptam dixit; de quo si qui ambigerent, ad Moscum ipsum se prouocare: non dubitare, se vel hostis ipsius professione id euincere: ea igitur ne à regno seiungeretur, si à nemine contradiceretur, se tamen pro omnibus intercessurum. Venerant ad

comitia

comitia Legati Moscouitici, vt iuramentum in pacem à Rege acciperent; quemadmodum regii iam antè ipsorum Principem iureiurando obstrinxerant. Præstitum id à Rege maxima omnium ordinum corona fuit, ara in comitio ad id constituta, Archiepiscopoque, postquàm tabulæ fœderis à scribis lectæ fuissent, in verba ei præeunte. Præter Iuramenti exactionem, vt de captiuis vtrinq; permutandis agerent, mandatum habebant. quod cùm tenere non potuissent, vt in locum certum captiui comportarentur, redimendique eos potestas, quorum essent, fieret, impetrârunt. Referebant nonnihil & de finibus controuersiæ ex eo potissimùm ortæ, quòd de Velisiensi agro, ne à Polonicis ordinib. à quorum copiis captus erat, vindicaretur, in Sapoliensi fœdere à Lituanicis scribis adiectum fuerat; vt, quemadmodum olim is ad Palatinatum Vitepsciensem pertinuisset, ita posthac pertineret: Moscique ab eo tempore, quo in potestatem eorum Velisiũ venisset, magnam partem Toropeciensis agri ad eum adiectam contenderent. Placuit vt vtrinq; legati ad fines regendos mitterentur. De castellis Liuonicis, quę Suecus occupârat, iam antè per Boiaros Moscouiticos cum legatis, quos à Rege in Moscouiam missos dictum est, conuenerat, vt per totum pacis tempus à cis Naruanis Moscus, ab vltra Naruanis Rex vtrinque abstinerent. Excepti indè conuiuio fuerunt more maiorum, splendidissimeque habiti; hominibus elegantioris cultus ferè rudibus cùm epularum magnificentiam, tum apparatus va rietatem; multò magis tamen Regem ipsum admirantibus. In tam insigni publicarum rerum perturbatione, seu potiùs negligentia præ cæteris tamen militum con ditio maximè miserabilis videbatur. Plerique enim non modò tanquam ad paratum stipendium, cuius spes facta illis erat, sed ad magnam honorum, vt bene gesta re

agro-

agrorumque ſpem,ii præſertim,qui nobilitate ob virtutem donati,præſidia etiam iſta,quibus nobilitatem tuerentur,ac alia præmia ſperauerant,omniũ rerum egentes, ac nudi alieniſſimo anni tempore eò venerant; vt non pauci è nobilioribus etiam, ad Pleſcouiam occubuiſſe ſe malle dicerent,quàm ad tantam egeſtatem,atque omnium rerum difficultatem redigi. Iiſdem autem temporibus Ioannes Suiſcius etiam, quem in defenſione Pleſcouiæ egregiam operam nauaſſe ſuprà oſtendimus,à conſpectu principis ſui abiectus in luctu ac ægritudine erat. ſed militum difficultatibus conquiſita vndique pecunia,cùm ab aliis deſtitutam ferè Rempublicam à ſe tamen deſerendam Rex non exiſtimaret, quoad eius fieri potuit, occurſum fuit; agenteque cum iis Samoſcio tanta animorum alacritas innata iis fuit, vt nõ modò diem ſolutionis ad Penthecoſtes proferri paterentur, ſed dum modò certo aliquo loco collocarentur, ex quo commeatus ſibi ſuppeterent, ſi interim Tartari irruptionem facerent,etiam ſine ſtipendio,quocunque ducturus eos Samoſcius eſſet, ituros ſe pollicerentur. Solutis comitiis cùm iam nuntii diſceſſiſſent, Rex cum ſenatu Liuoniæ etiam,quantam potuit, curam impendit; initioque à diuinarum rerum cura facto, quòd pleriq; in Prouincia ea Epiſcopatus temporum ac bellorum iniuria ſuppreſſi eſſent, Vendam, quam potiſſimum ad accipiendam nouam ſedem Epiſcopi idoneam iudicabat opidis,caſtelliſque aliquot ac poſſeſſionibus ad eam adiectis,Epiſcopatui attribuit;àque S.Pontifice, vt Epiſcopatum authoritate ſua ibi fundaret,petiit. Prouincialibus etiam iura certa, ac forma prouinciæ, vt aliquam tamen ſui curam habitam cernerent, pro tempore deſcripta fuerunt. Venerant à nobilitate legati Varſauiam: alij præterea frequentes priuati ſuarum quiſq;poſſeſſionum,è quibus ſe,vel maiores ſuos à Moſcis

Moſcis deiectos dicerent, recuperandarum cauſa.Summa publicorum poſtulatorum erat, vt pacta inter Sigiſ: Auguſt: ac prouinciæ eius ordines, quo tempore ſe in poteſtatem illius dediſſent, conuenta,rata Rex haberet. Eorum hæc ferè erant capita; vt non niſi Germanicæ gentis in prouincia ea magiſtratus eſſent: Poſſeſſiones quas tum ſinguli haberent,aut poſtea conſecuti fuiſſent, quo vnquam optimo iure poſſediſsent, poſſiderent: Iura ac Priuilegia ſingulorum integra conſeruarentur. Addiderunt ad hæc ipſi, vt iudiciorum certa ratio conſtitueretur: ne caſtella demoliri, quemadmodum Rigæ à Rege imperatum iis fuerat, cogerentur: vt in captiuis ſuis recuperandis àRege iuuarentur.Reſponſum fuit: quòd ad vetera à Sigiſm: Auguſt: conceſſa iis Priuilegia pertineret,tenere eos memoria,quid ab eo tẽpore, quamque varia interceſſiſſent: quid etiam huius temporis eſſet,pro ſua prudentia perſpicere:debere eos ſe credere iudicio Regis, qui cùm ſalutis eorum author fuiſſet,ornamentorum,ac commodorum prouinciæ eius non minorẽ curam ſe habere oſtenſurus eſſet. Sigillatim verò, quòd præcipuæ authoritatis in illa Prouincia magiſtratũ Germanicæ gentis peterent,cùm ab honore eo ex prouincialibus, ſi qui ad eum idonei futuri eſſent,neminẽ excluſumRex vellet;eò futurum acerbius,ſi ipſi propriæ ſalutis libertatiſq; authores à dignitate tam præclaræ victoriæ remotos vellent: daturum operam Regem, vt eum Prouinciæ præficeret, qui ex æquitate,ipſorumq;iure ac legibus omnia adminiſtraret: tum verò in prouinciali publico conſilio conſtituendo, iudiciis,cæteriſq; officiis præſidum,Succamerariorum, & reliquorum præcipuam vetuſtæ quoque nobilitatis Liuonicæ in Prouincia ea rationem habitum iri. Inter iura ac priuatas ſingulorum poſſeſſiones id diſcrimen factum: vt, quæ à ſuperioribus Liuoniæ Principibus,

Z legiti-

legitimisq; eius magiſtratibus vſq; ad Gvilhelmũ Marchionem Brandeburgenſem Archiepiſcopum Rigenſem profecta eſſent, iure ipſo rata haberentur; quæ à poſterioribus collata eſſent, quòd ea tempora indè conſecuta fuiſſent, quibus multa non ordine fierent, prouinciaq; nullo ferè certo Imperio teneretur, de iis Regem ex publicis Prouinciæ commodis, cuius vt opibus ac neruis contra omnes caſus muniretur, præcipua ratio habenda ei eſſet; & cuiusq; meritis; genere denique ipſo poſſeſſionum ſtatuturum; ad eaque cognoſcenda primo quoq; tempore conuentum Prouincialibus edicturum, in quo ſua quisq; Iura exhiberet. Cùm autem ſuperiori tempeſtate amiſiſse pleriq; Priuilegia ſua dicerentur; eos quos, & à quibus, quoq; tempore, & ſententia literas habuiſſent, aperire debere, eaque omnia ſuo idoneorumq; teſtium iuramento comprobare. Iudiciorum forma iis, de quib. ſuprà oſtenſum eſt cõſtitutionibus deſcripta, tradita illis fuit. Caſtellorum demolitionem hoc potiſſimùm conſilio Rex imperârat, ne vires Prouinciæ, quemadmodum ſuperioribus temporibus factum fuerat, diſtraherentur; eandemque ob cauſam, ex ſuis quoque non pauca deiecturum ſe edixerat. Idem hic iis reſponſum fuit, non debere eos detrectare, in re qua publicam potiſſimùm prouinciæ ſalutem Rex ſpectaret, quò minùs eius exemplum imitarentur. In captiuos redimendos certus Boiarici generis numerus promiſſus iis fuit. Magnus Dux cum difficultatibus quibuſdam ſuis, quemadmodum Rigæ à Rege monitus fuerat, ipſe comitia obire non potuiſſet, legatos miſerat; per quos eadem ferè quæ Rigæ, propoſuit. quæ cùm ſine præſentia eius explicari non poſſent, ad ſequentia comitia neceſſariò dilatus fuit. Quibus rebus confectis, crebris nuntiis de apparatu Tartarorum Varſauiam allatis, Varſauia Cracouiam Rex

Rex proficiſcitur. venientem Legatio à Tartaro adiit: quæ, niſi continuò conditiones quas ferebat Rex acciperet, iiſque ſatisfaceret, bellum denuntiabat. Ad eam Sinan Baſſa literas adiunxerat; quibus Turcam etiam iniurias Tartari non neglecturum oſtendebat. Iam antè autem, quemadmodum oſtenſum eſt, iuſtam equitatus partem in Ruſſiam Samoſcius præmiſerat; ad eam quàm poteſt maximum numerum militum adiicit: quos addictos adhuc habebat, omnes contrahit: nouos ſuis ſtipendiis alios conſcribit: ex nobilitate nominatim fortiſſimum quemque euocat: Præter eos Conſtantinus Oſtrogiæ Dux ſuas copias, quas non contemnendas è clientibus ſuis coactas habebat, promptiſſimè Reipublicæ offerebat. Itaque in Ruſsiam Samoſcium contra Tartaros Cracouia Rex mittit.

F I N I S.

Emendanda.

Folio 5. ver. 23. debebam leg: deberem. *fol: 9. ver: 31. Pernauiam, leg:* Parnauiam. *fol: 14. ver: 18. Sbaraſſo, lege,* Sbaraſio. *Eundem ad modum ſequent: locis, leg: quibus nomen hoc occurret. Eodem fol: ver: 26. Ciaſlauiam, leg:* Saſlauiam. *fol: 32. ver: 18: regis, leg:* regiis. *fol: 35. ver: 15. Choroſsino, leg:* Choroſcino. *ad eundem modum in ſequentib. fol: 37. ver: 17. Milecium, leg:* Mieletium. *eundem ad modum in ſequentib. locis omnibus, e nimirum ad i. addito. fol: 40. ver: 31. Diſne, leg:* Diſnæ. *eodem fol: ver: 18. 19. Trocenſis maxime & Polotienſis Palatinorum Caſtellani: item Polotienſis, leg:* Stephani Sbaraſij maxime Trocenſis, Nicolai Dorohoſtaiſcij Polotienſis Palatinorum, Georgij item Senouicij Caſtellani Polotienſis. *eodem fol: ver: 25. 26. quo eo celerius, leg:* quò celeriùs *eodem fol: ver: 31. Radoſouicio, leg:* Radoskouicio. *fol: 50. ver: 7. Nyßa, le:* Niſciæ. *fol: 66. ver: 31. crurotenus, le:* cruretenus. *fol: 69. ver: 9. quorum, le:* quarum. *fol: 75. ver: 2. Nißã, le:* Niſciam. *fol: 75. v: 31. Drucam, le:* Druiam. *fo: 77. ver: 19. Cernkouiam, l:* Cernihouiam *fol: 78. Nouogrodenſem le:* Nouogrodecenſem. *fol: 82. ver: 1. fit, leg:* ſit. *fol: 93. ver: 29. Naßokinum, leg:* Naſciokinum. *eodemque modo ſequent: fol: 98. ver: 29. et ſequent: Hiſce loco pharetræ, & Corythi bicubitalia ſcloppeta ad humeros*

meros aptarat, breuiora ex cinctu suspendenda dederat, le: Hisce loco Coryti bicubitales scloppetos ad hum: apt: breuiores ex cin: suspendēdos *fol: 101. ver: 3. & 4. maiores alias, le:* alias. *fol: 102. ver: 21. demendata, le:* demandata. *fol: 113. ver: 12. qui, le:* quod. *fol: 114. ver: 29. Viechouum, le:* Vieichovum *fol: 125. ver: 2. Viechouus, leg:* Vieichovus. *fol: 126. ver: 2. comittat. lege* committat. *fol: 127. ver: 31. Demetrio Ceremeßino, lege* Damiano Cere: *fol: 133. ver: 1. Sauolocia, leg:* Sauolociam. *fol: 149. ver: 6. quo, leg:* quod. *fol. 159. ver: 20. Dirssekus, le:* Derssekus. *fol: 170. ver: 23. asumpto, leg:* assumpto. *fol: 171. ver: 11. debellasset, leg:* debellasse. *fol: 188. ver: 8. duo millia, leg:* octo millia *fol: 190. ver: 23. Iamorodum, leg:* Iamhorodum. *fol: 206. ver: 3. Suturna leg:* Suturma. *fol: 208. ver: 10. Goltouiscius, le:* Koltouiscius *fol: 212. v: 17. referentur, le:* referrentur. *fol: 216. ver: 8. Gostinij, le:* Gostomscij. *fol: 218. ver: 6. alios, le:* alijs. *fol: 221. ver: 20. eas, le:* ea. *eod: fol: ver: 22. nominatæ, lege* nominata *fol: 232. ve: 2. eas, le:* ea. *eod: fol: ver: 3. nulla, le:* nullius. *versu 4. præter Ostrouam, le:* præterquā Ostrouiæ. *fol. 236. ve: 30. arces, le:* arcis. *fol. 237. ver: 29. eas, le:* eam *fol: 239. ver: 16. habuisset, le:* habuisse. *fol: 212. ver 20. fufficere, le:* sufficeret. *fo: 255. ve: 32. Carnkouij, le:* Ciarnkouij. *addito i. eundēque in modum sequentib: locis, quoties hoc nomen cum litera C. occurrit. Reliqua si quæ sunt, quæ non possunt esse magna, lectoris iudicio permittuntur.*

REGISTRUM.

ABCDEFGHIKLMNOPQRSTVXYZ

Omnes sunt terniones, præter Z, quod est duernio.

Cum gratia & priuilegio S. Regię M.

CRACOVIAE,

In Officina Typographica Lazari, Anno Domini

1584.